

בבא מציעא

תלמוד בבלי

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הפורים ז"ל, והגהות אשרי מהג"מ ישראל מקרעמו ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים ומהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוו קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפ"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנכסמו בעין משפט). ותורה אור, כל אלה סידר וחבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלמי הנבורים להר"ף. הלופי גרסאות. הגהות לש"ס ותוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפ"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפ"מ בשנות תע"ד – תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פי"ק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

- (א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.
 - (ב) חדושי הלכות (מהרש"א) להג"מ שמואל אליעזר הלוי
 - (ג) חדושי אגדות (מהרש"א) אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.
 - (ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.
 - (ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.
 - (ו) מעדני יום טוב { בתהלה נקרא } על הרא"ש לטבת { להג"מ יום טוב מעדני מלך } ברטת והלכות קטנות ליפמאן ה"ו
 - (ז) דברי חמודות. { בתהלה נקרא } לחם חמודות { ותולין וכבודות ונדה } העליר ז"ל (בעה"מ)
 - (ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין. { תוספות י"ט }.
 - (ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיינדנור ז"ל (מהרשי"ק).
 - (י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל ווייל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.
 - (יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הדרוויץ ז"ל (אביו של בעל השלי"ה).
- (ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדי כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

וראה זה חדש הוא אשר הוספנו בו על כל אלה

יותר ממאה תוספות חדשות נכבדות

כוללות פירושים חדשים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי רובם היו גנוזים עד כה בכתבי יד בננוי הספרים אשר להממשלות או ליחידים זה בכה וזה בכה, ועין הרפוס לא שופתם עוד. ונקובים בשמותיהם מעבר לךף הזה:

ויילנא

ברפוס והוצאות האלמנה והאחים רא"ם

שנת חמשת אלפים ושש מאות וארבעים ושלוש לבי"ע

[קדושין מנב:]

המפקיד פרק שלישי בבא מציעא

מד

עין משפט
גרי מצוה

גמ' אמר לנכדו - שישלח יד וכן עשה: מנין - שהוא חייב: לא שגו - הריכא דנכד ולא הגביה כל החבית פטור: אלא נשברה - דלכונס הוא והרי לא קנאה קיטחייב בלכונסין: אבל החמיטה - פשיעה היא ומזיק בידים הוא דבשביל שחיסרה החמילה שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר: גירי דידיה תורה אור

הזהב - הנחושת קונה את הכסף - האיזו לזיטרך דלע"ג דבאחרת דמסני פריטי תריפין טפי [מכסף] הוא פירא מוסס דאיכא אחרת דלא מסני כדאמר בגמרא (עמוד 3) אך תימה אמאי לזיטרך למיתני דמעות הרעות שנפסלו דמקרו פירי השאף נחשת דכתיב טובא הוי פירי כל שכן

מסריט
קא א מיי' ס"ג מה"ל
גזילה ה"א י"ז ע"ע
ח"מ ס"ו ר"ב ס"ו: ה'
קב ב מיי' ס"ג מה"ל
סמך ע"ן ע"ג
טו"ע ח"מ ס"ג ס"ג: ג'

קב ג מיי' ס"ג מה"ל
י"ב וע"ן כספא
ובגמיר דמעות טו"ע ס"ג
ס"ג: ג'
א ה מיי' ס"ג מה"ל
מכירה ה"ג ג סמך
ע"ן פכ טו"ע ח"מ
ס"ו ר"ב ס"ו: ד'
ב ו מיי' ס"ג מה"ל
ס"ג מה"ל: ה'
ג ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: ח'
ד ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
ה ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: ט'
ז ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

ו כ מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
ז ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
ח ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
ט ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

י ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
יא ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
יב ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
יג ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

יד ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
יז ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
יח ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
יט ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

כ ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
כא ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
כב ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
כג ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

כד ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
כה ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
כו ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
כז ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

כח ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
כט ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
ל ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
לא ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

לב ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
לג ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
לד ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
לה ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

לו ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
לז ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'
לח ו מיי' ס"ג מה"ל
טו"ע ס"ג ס"ג: י'
לט ו מיי' ס"ג מה"ל
א סמך ס"ג טו"ע
ס"ג מה"ל: ה'

אהנו לה - חליט שלו גרמו לה **גמ'** מנהני מילי *דחתנו רבנן על כל דבר פשע בית שמאי אומרים מלמד שחייב על המחשבה במעשה ובית הלל אומרים אינו חייב עד שישלח בו יד שנאמר °אם לא שלח ידו במלאכת רעהו אמרו להן °ש"ל"ב"ה"ה"ל"א כבר נאמר על כל דבר פשע אמרו להן ב"ה °ל"ש והלא כבר נאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו א"כ מה תלמוד לומר על כל דבר פשע שיכול אין לי אלא הוא *אמר לעבדו ולשלומו מנין תלמוד לומר על כל דבר פשע: הטא את החבית בו: אמר רבה לא שנו אלא נשברה °אבל החמיצה משלם את כולה מאי מעמא גירי דידיה הוא דאהנו לה: הגביהה ונטל הימנה בו: אמר שמואל לא נטל נטל ממש אלא ריבון שהגביהה ליטול אע"פ שלא נטל לימא קא סבר שמואל שליחות יד אינה צריכה חסרון אמרי לא שאני הכא דניחא ליה דתיהוי הא חבית כולה בסים להא רביעית °בעי רב אשי הגביה ארנקי ליטול הימנה דינר מהו חמרא הוא דלא מינטר אלא אגב חמרא אבל זוזא מינטר או דלמא שאני נטירותא דארנקי מנטירותא דדינר תיקו:

הדרן עלך המפקיד

הזהב קונה את הכסף - הלוקח דינרי זהב טבועים דינרי כסף ונתן לו דינרי זהב משיכת הזהב קונה את הכסף לנצל הזהב ונתחייב לו זה משקובל דינרי זהב לתת לו דינרי הכסף ואינו יכול לחזור בו אבל הכסף אינו קונה את הזהב שחם נתן לו דינרי הכסף תחילה לא קנה ויכולין שניהם לחזור למטבע כסף הוי דמעות מסוס דחריפי לנתן כהולא הוי זבד אינו אלא כשאר מטלטלין ופירות ומעות אינן קונות עד שימשוך המטלטלין אבל משיכת המטלטלין קונה ואין אחד מהם יכול לחזור בו ובגמ' מפרש טעמא איכא דיליף משיכה מן ההורה ואיכא דמוקי לה בתקנתא דרבנן: **הנחושת פירוטה** ש כל נחושת: **קונה את הכסף** - דינרי של כסף או כל מטבע של כסף כולן טעם אחד להם מי שטבעו חשב לטבוע הוי מעות ואינו קונה ומי שאין טבועו חשב וחרף הוי כפירות ומשיכתו הוא קוים דבר: **מעות הרעות** - שנפסלו: **אסימון** - שאין עליו זורה פלדו °צ'לצ'ל זוזים עגולין ומוכנים לזור עליהם את הזורה בחוזה שקורין קו"י: **כל המטלטלין קונין זה את זה** - בין בתורת חליפין שהחליף אלו באלו כיון שמשך האחד קנה חבירו את שלו בין בתורת דמים בכמה תקן לי את שלך בכך וכך ונתרלו ומשך האחד נתקיימו הדברים והאי כל לאתויי אפי'

הגרות
הגריא
במשנה
(ההכ"ל)
ת"ע:

[כתיב]
והוא"ס ל"ג ז"ג
הכלל וכן כוון
ע"י ה"ט'
גישו"ל

[תקון מנעודה]

[ע"ז מנב:]

[תקון מנב:]

הזהב "קונה את הכסף הכסף אינו קונה את הזהב" הנחשת קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הנחשת 'מעות הרעות קונות את היפות והיפות אינן קונות את הרעות 'אסימון קונה את המטבע והמטבע אינו קונה את אסימון מטלטלין קונין את המטבע מטבע אינו קונה את המטלטלין [א] °(*)יה (הכלל) כל המטלטלים קונין זה את זה 'כיצד משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו *ניתן לו מעות ולא משך הימנו פירות יכול לחזור בו °אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו *רבי שמעון אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה: **גמ'** מהני ליה רבי לרבי שמעון בריה הוזהב קונה את הכסף א"ל רבי שנית לנו בילדותיך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בוקנותיך הוזהב קונה את הכסף *בילדותיה מאי סבר ובוקנותיה מאי סבר בילדותיה סבר דהבא דחשיב פירא הוי טבעא כספא דלא חשיב הוי פירא וקני ליה פירא לטבעא בוקנותיה סבר כספא דחריף

מעות שנפסלו וכו' לכל המטלטלים קונין זה את זה מוקי בגמ' במעות חד פסלתו מלכות וחד פסלתו מדניה כל שכן דמעות שנפסלו דמקרו פירי לגבי כסף לכך נראה דמעות הרעות היינו שזולאום קלת ואסימון אלטרין לפרש"י דמפרש אסימון הוי טעמי כהקון המטבע היוולאח בעיר ולזין חסר רק זורה אשמועינן דאפילו הכי הוי פירי לע"ג דלזין חסר כ"ל מעט דבדבר מועט יטביעו הרבה מהם ולרבינו תם דמפרש אסימון שיש עליו זורה ואינה יולאח כהולאח ז"ל שזולאח בדוחק אך לא כל כך בדוחק כמו מעות הרעות ומטלטלין קונין מטבע אשמועינן דקונין אפילו מטבע כמו מעות הרעות ואסימון דמקרי פירי לגבי כסף ולגבי מטלטלין מקרי טבועא:

אסימון - פרש"י שאין בו זורה כלל וקשה לרבינו תם

דבפרק במה חסה (שנת 77 סה-ו) ושם ד"ה (לע"ד) אמרו יולאין כסלע שעל גבי הניזית אי מסוס טורחא ליעבד ליה פולסא משמע דפולסא יס עליו לזורה ובגמרא מפרש לקמן *מאי לזורה אסימון פולסא ו"ל לפרש"י דכל דבר שאינו כהקון קרי אסימון או שאין בו זורה או שיש בו זורה שאינה חשובה ואל"ס מה בין אסימון שאין עליו זורה למעות הניזיתן לסימון בבית המרחץ דאמרי' בגמ' (ס) ושזין רבי דוסא דאמר מחללין על אסימון מודה שאין מחללין על מעות הניזיתן כו' ויש לומר דאסימון הם מעות שנעטע כרוחב ובעובי ובמשקל המטבע היוולא בעיר ובדבר מועט יטביעו הרבה מהם ולכן מחללין על אסימון ור"ת מפרש דאסימון יס זה זורה ואינה יולאח כהולאח ואל"ס בגמרא קאמר רבי דוסא דאמר מחללין על אסימון ורבי ישמעאל אמרו דבר אחד דתייל וזרס הכסף לרבות כל דבר הנגזר ציד דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר לרבות דבר שיש בו זורה משמע דרבי ישמעאל לא בעי זורה ואסימון יס בו זורה ואל"ס היאך אמרו דבר אחד ויש לומר לרבות כל דבר הנגזר ציד לע"פ שאינו יולא כהולאח אך שיהיה בו זורה כל דכו ור"ע בעי זורה חשובה שתלא כהולאח אך יולאח לגמרי לא בעי מדאליטרך לרבינו ולפי"ר רש"י אחי שפיר: נעשה

כיום מלא מעות בכים מלא מעות כדריש לקיס בגמרא* : יכול לחזור בו - זהו זה: **כל שסכסך בידו כו'** - פליג אדרבנן דאמרי נתן לו מעות יכול לחזור בו אפילו לוקח ואתא ר"ש למימר מוכר שהכל בידו הוא דיכול לחזור בו אבל לוקח אין יכול לחזור בו ובגמ' מפרש טעמא: **גמ'** דחריף

הזהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הזהב כך היה רבי שנוה בוקנותו מאי טעמא אידי דכסף הוא חריף הוי שיבעא דהבא דליתיה חריף הוי פירא וקני ליה פירא לטבעא וכן הלכה. ובילדותיה היה שונה הכסף קונה את הזהב

גמרא. מאיפה אנו לומדים את זה. שהרבנים למדו, נאמר "על כל דבר פשע", בית שמאי אומרים, מלמד שחייב על המחשבה כמעשה, ובית הלל אומרים, אינו חייב עד שישלח בו יד, שנאמר "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו". בית שמאי אמרו לבית הלל, והלא כבר נאמר "על כל דבר פשע". בית הלל ענו לבית שמאי, והלא כבר נאמר "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו". אם כן מה מלמד הנאמר "על כל דבר פשע", שהייתי חושב לומר אינני יודע אלא הוא, [אבל אם הוא] אמר לעבדו או לשלוחו" [שישלח יד, וכן עשה], מאיפה אנו יודעים [שחייב במעשיהם]. מלמד הנאמר "על כל דבר פשע".

הטה את החבית כו'. אמר רבה, לא למדנו [שהוא פטור כשהטה] אלא נשברה, אבל החמיצה², משלם את כולה [שזה פשיעה, ומזיק בידים, דבשביל שחיסרה החמיצה, שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר]. למה. חץ שלו [פ"י מעשיו] הוא שגרמו [להחמיץ] הגביהה ונטל הימנה כו'.

אמר שמואל, [מה שכתוב במשנה], "נטל" [זה] אינו, נטל ממש, אלא כיון שהגביהה ליטול¹ אף על פי שלא נטל. אולי שמואל סובר שליחות יד אינה צריכה חסרון. אמרו [התלמידים], לא, כאן שונה שהוא רוצה שתהיה כל החבית בסיס לרביעית הזה [שתשמר אותה רביעית ולא תחמיץ, יין שאינו משתמר אלא בכלל מלא, הוה ליה כמי שנטל והניחו עם השאר להחמיר, ונעשה שואל על כל שאר החבית].

רב אשי שאל, [לפי שמואל] הגביהה ארנקי ליטול הימנה דינר [ולא נטל], מהו. יין הוא שלא שמור אלא אגב יין, אבל כסף שמור [לבד, ואינו מעוניין שיהיה השאר שמור לאחרים ולא הואי כאילו נטל הטל הכל], או אולי, שמירה של ארנק שונה [כיס מלא נראה ומשתמר, ואין נוח להיות נאבד כדינר יחיד] משמירה של דינר. תיקו.

הדרן עלך המפקיד

¹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רג ס"ד): במה דברים אמורים בזמן שמכר שאר מטלטלים באחד ממני מתכות אלו אבל המוכר מטבע במטבע הדינרים של זה לגבי מטבעות של כסף הרי הם כפירות הגה ואם הקנה לו הכסף בתורת דמים שלא ייחד דוקא מעות אלו משמשך זהוב נתחייב לו הכסף כפי מה שפסק עמו וכן המעות של נחשת כמו פירות לגבי מטבעות של כסף כיצד נתן לו דינר זהב ב"ה דינרי כסף כיון שמשך הדינר זהב נתחייב ליתן לו ה"ה דינרי כסף כמו שפסק עמו אם חדשים חדשים ואם ישנים ישנים אבל אם נתן לו כ"ה דינרי כסף בדינר זהב לא קנה עד שיקח הדינר של זהב:

ביאור: בד"א בזמן שמכר כו' - פירוש, הא דאמרין בסעיף ג' דבזהב אינו קונה מטלטלים, היינו כשרוצה לקנות בו שאר מטלטלים הוא דאינו קונה, אבל יכול לקנות בזהב מטבעות של כסף כדסיים אח"כ (סמ"ע).

לגבי מטבעות של כסף כו' - דכיון שהן חריפין ומהירין בהוצאה יותר משל זהב, לכן נקרא מטבע של זהב פירות גבי של כסף, וכן הטעם בכל הני דקמני והולך, דזה שהוא חריף להוציא הוא נחשב מטבע לגבי האיך שאינו חריף כ"כ להוציא (סמ"ע)

אם הקנה לו הכסף - כצ"ל. ובספרים ישנים כתב "ואם" הוא ט"ס (סמ"ע).
אם חדשים חדשים כו' - סתם ישנים עדיפים מחדשים, אם לא שבא לישן הדינרים ולהניחם באוצר, שאיש כזה נוחא ליה טפי בחדשים, דהישנים ישחירו טפי ויעלו חלודה (סמ"ע). אם פירש בשעת מכירת מטלטלים ליתן לו כור חטיים ומשך המטלטלים, נתחייב ליתן לו חטיין דוקא. אפילו לא היה ברשותו בשעת קנין המטלטלים, חייב ליתן לו הכור חטיין, כיון דמשיכה במטלטלים מחייבת ליה לשכנגדו, וחייב מהני אפילו בדבר שלא בא לעולם (נתה"מ).

לא קנה עד שיקח כו' - פירוש, שניה לא קנו, כדן הנותן מטבע על מטלטלים. ונראה דעומד גם בזה במי שפרע החוזר בו, וכמ"ש בסיומ ר"ד (סמ"ע).

² ע"י ש"ע (ח"מ סי' רג ס"ח): מעות הרעות שפסלתן מלכות או מדינה, או דינרים שאין יוצאים באותה מדינה ואין נושאים ונותנים בהן עד שמשנים אותם למטבע אחר, הרי הם כפירות לכל דבר, ונקנין בקנין ומתחייבין על ידי משיכתן לתת מעות שפסקו, ואם נטלו כנגדן מעות לא נקנו. הגה: ויש אומרים דאפילו מעות הרעות שלא נפסלו לגמרי רק שאינן יוצאים בהוצאה, להדיא נקראו מטלטלים וכן נראה עיקר:

ביאור: הרי הם כפירות לכל דבר - שהם ככלי לכל דבר וקונין בהם (ש"ך).
ואם נטלו כנגדן מעות לא נקנו - לא תימא דוקא כשקונה מטלטלים ונותן להמוכר דמי שוין תיקנו שלא יקנה אותן משום גזירה שיאמרו נשרפו חטיין בעליה, אבל כשיקנה מעות הללו במטבעות טובים שהם קלים להצילן הו"א דקנו, קמ"ל דלא פלוג (סמ"ע).

³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רג ס"א): כל המטלטלים קונים זה את זה בחליפין אין צריך לומר אם אין המקנה מקפיד לידע שיווי החפץ שנטול בחליפין כעין שקונין בסודר ליה קנין גמור שמועיל לכל הדברים בין קרקע בין מטלטלי חוץ משטרות ועיין עזריאל סימן סו בין בעלי חיים ופירות נמי אע"פ שאין קונים בהם נקנים בחליפין חוץ ממשכר שנטול נקנה בחליפין ולא קונה וכן דבר שאין בו ממש אין קנין מועיל בו כגון שקנו ממנו שילך עם פלוני למקום פלוני או שיהלכו חצר שביניהם (ועיין לעיל סימן קנז סעיף ב) וכיוצא באלו שהם קנין דברים ואין לו על מה לחול הגה וטובת הנאה לאו ממון ואינה נקנת בחליפין, ועיין לקמן סימן

/משנה/. הזהב קונה את הכסף¹, והכסף אינו קונה את הזהב [פ"י הנותן דינרי זהב, והמקבל עשה קנין עליהם ליתן תמורתם מטבעות של כסף, נתחייב זה שיקבל דינרי זהב לתת לו הכסף, ולא יכול לחזור בו, אבל הנותן דינרי כסף והמקבל עשה קנין עליהם ליתן תמורתם מטבעות של זהב לא נתחייב, ושניהם יכולים לחזור שמשכר כסף הוי מעות משום שהיא קלים ליתן בהוצאה, ודינר זהב אינו אלא כשאר מטלטלים ופירות, ומעות אינם קונות עד שימשוך המטלטלים, אבל משית המטלטלים קנה]. [פרוטות של] נחשת קונה את [מטבעות] הכסף², [אבל מטעות] הכסף אינם קונות [פרוטות של] נחשת [מי שטבעו חשוב לטבוע, הוי מעות ואינו קונה, ומי שאין טבעו חשוב וחרף, הוי כפירות, ומשיכתן הוא קיום דבר]. מעות הרעות [פ"י שנפסלו]³ קונות את היפות [שמטבע שנפסל הוה כפירות], והיפות אינן קונות את הרעות. אסימון קונה את המטבע, והמטבע אינו קונה את אסימון. מטלטלים קונין את המטבע, מטבע אינו קונה את המטלטלים. (זה הכלל⁴), כל המטלטלים קונין זה את זה. כיצד⁵. משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות, אינו יכול לחזור בו, נתן לו מעות' ולא משך הימנו פירות, יכול לחזור בו. אבל אמר⁶, מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו. רבי שמעון אומר, כל שהכסף בידו, ידו על העליונה.

גמרא. רבי לימד לרבי שמעון בנו, הזהב קונה את הכסף. אמר לו, רבי, לימדת לנו בילדותך, הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותך הזהב קונה את הכסף. מה הוא חשוב בילדותו ומה הוא חשוב בזקנותו. בילדותו חשוב שזהב חשוב הוא מטבע, וכסף שלא חשוב הוא פרי, ופירות קונים למטבע. בזקנותו חשוב שכסף

רמה האומר אתן דבר לפלוני אי הוי קנין דברים מי שקנו ממנו שיעשה שטר מחילה לחבירו הוי קנין דברים דשטר מחילה אינו אלא סילוק בעלמא אבל אי קנו ממנו להחזיר לחבירו כל זכותיו שיש לו עליו הוי קנין דברים. אלא אפילו מקפיד לידע שיווי החפץ שנטול הדשאת דומה לדמים הכי קנה כיצד היה לזה פרה ולזה חמור והעריכו אותם כמה שוה לא אחד מהם והסכימו להחליפם זה בזה כיון שמשך בעל הפרה את החמור קנתי פרתו לבעל החמור בכל מקום שהיא ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו ויש אומרים דאם העריכו זה כנגד זה קונין אף בפירות ויש חולקין:

ביאור: אם אין המקנה מקפיד לידע שיווי החפץ כו' - פירוש, ואח"כ נותן לו כל דמי החפץ, דאל"כ אלא תאמר שזהו דמי תשלומי, קשה, הא אפילו בלא חליפין הוא קונה כמ"ש הטור והמחבר בריש סימן קצ"ט בהיו בידו מעות בלי מנין כו' (סמ"ע), דברי הסמ"ע בזה תמוהים מאד, ויתבאר בסעיף ג' סק" (ט"ז), ו"ח שהקונה עושה שומא בעיניו (נתה"מ).

ופירות נמי אף על גב שאין קונין בהן כו' - כל דבר שאינו כלי ואינו בעל חיים נכלל בשם פירות, ועיין לעיל סימן קצ"ה סעיף ב' בהגה (סמ"ע).

חוץ במטבע כו' - משום דעיקר סמיכת דעת של הקונה והמקנה כשעושיין חליפין במטבע היא על הצורה, והצורה עבידא דבטלה ע"י המלך שפוסלה, והוה כאותיות שאינן קונין ונקנין (סמ"ע), ישנם מחלוקת אם דבר שאינו מסוים [כגון חתיכות של כלים או חצי אגוז] נקנה בחליפין (רע"א), ובאנקי צעטל נקנין בחליפין, כי אין גופן מטבע אלא שעבוד נכסי הממשלה (פ"ת).

וטובת הנאה לאו ממון - ו"א דאפי' טובת הנאה אינה ממון, מ"מ לענין חליפין ואגב קרקע הוי ממון, רק גבי מתנות כהונה שנאמר נתינה, לא מהני חליפין, דהוי דרך מקח וממכר (ש"ך), ועיקר כרמ"א דלא כש"ך (קצה"ח ונתה"מ).

מי שקנו ממנו שיעשה כו' - להחזיר זכויות הוה קנין גמור (ט"ז).

אלא אפילו מקפיד לידע כו' - אדלעיל קאי, אמה שכתב בריש הסעיף אין צריך לומר אם אין המקנה מקפיד כו', ע"ז מסיק ואמר כאן אלא אפילו מקפיד לידע כו' (סמ"ע).

נקנית פרתו לבעל החמור כו' - וממילא נמי אם מתה הפרה או נתיקרה או הוזלה אחר שמשך זה החמור, דאז מתה או הוקרה או הוזלה הפרה ברשות בעל החמור (סמ"ע).

דאם העריכו - וה"ה אפילו לא העריכו, לשיטת ר"ת דס"ל דבחליפין שוה בשוה קונה אף בפירות, וכן שיטת המחבר ע"י ס"ג דלשוונות של זהב קונין זה את זה בהחלפה, ובסימן קצ"ה סעיף ב' כתב בהדיא דאין קונין אלא בכלי, וכתב שם הרמ"א בהדיא דשאר מטלטלים שאינן כלי דאין קונין בהם, ועל כרחך צריך לחלק כמ"ש ר"ת, דבחליפין שוה בשוה אין צריך כלי, ובסעיף ג' היה לו להרבה בהג"ה לציין עצמו דיש חולקין וס"ל דכל המטלטלים אין קונין זה את זה בהחלפה, רק כלים או בעלי חיים דעשוין למלאכה והוויין ככלים. והנה, לדעה זו דס"ל דבחליפין שוה בשוה קונה בכל מילי, נראה דלא דוקא כשמשך האחד נתחייב זה בחליפין, אלא אפילו נקנה להאחד באחד משאר קנינים, כגון שהחליפו שור בפרה, הקנה בעל השור לבעל הפרה השור בקנין סודר או באגב קרקע, נקנית הפרה לבעל השור, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין (נתה"מ).

קונין אף בפירות - לא מקרי אינו שוה בשוה לענין דפירי לא עבדו חליפין אלא היכי דהמקח שווי' כפלים מן המעות (רע"א).

{מד ע"ב}

שהוא חריף [פ"י יוצא בהוצאה ועובר לסוחר], הוי מטבע, זהב שלא חריף, הוי פרי, ופרי קונה מטבע.

אמר רב אשי, מסתבר כילדותו [שכך קבלה מרבו, רבי מאיר, שהוא סתם משנה], מזה שכתוב, הנחשת קונה את הכסף. אם תאמר, זה מובן שכסף לגבי זהב הוי פרי [ולכן כסף קונה הזהב], היינו שלימדו הנחשת קונה את הכסף [והכסף אינו קונה את הנחשת], שאף על פי שלגבי זהב הוי פרי, לגבי נחשת הוא מטבע. אלא אם תאמר כסף לגבי זהב הוי מטבע (שהזהב קונה את הכסף), עכשיו לגבי זהב שחשוב יותר ממנו, אמר שהוא מטבע, לגבי נחשת שהוא חשוב והוא חריף, וכיין צריכים [לכתוב את זה. כן] צריכים [לכתוב את זה], שהייתי חושב לומר, פרוטות [של נחשת], במקום שהם יוצאים [בהוצאה], הם חריפים יותר מכסף, אולי נגיד שזה מטבע, לכן לומדים [לא כך], כיון שיש מקום, שלא יוצאים [בהוצאה] הם, הוא פרי.

גם רבי חייה סבר שזהב הוא מטבע. שרב לזה דינרי [זהב] מבתו של רבי חייה, לסוף התייקרו דינרי [זהב]. באו לפני רבי חייה [שהוא חשש לאיסור ריבית], אמר לו, לך תשלם לה מטבעות טובות שלא נחסר ממשקלם [כלומר, צריך אתה לשלם לה את מלא הסכום שלוית ממנה, ואין לך לחשוש משום ריבית]. אם תאמר זה מובן זהב הוי מטבע, זה מובן [שהוא ישלם מטבעות של זהב, שאין היוקר והזול תלוי בהם אלא במעות]. אלא אם תאמר הוא פרי, זה [הלוואה] סאה תמורת סאה, ואסור⁴ [שהיוקר תלוי בפירות].

רב היו לו דינרים [כשלוה את אלו], וכיון דהיו לו דינרים, נעשה כאומר לה הלוויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח [והלוואה סאה בסאה היא מדרבנן ובמקרה כזה לא גזרו].

אמר רבא, התנא הזה סובר שזהב הוא מטבע, שלמדנו, פרוטה שאמרו⁵, שמינית של "איסר האיטלקי" [מין מטבע]. לאיזה [חילוק הלכתי] יוצא מזה, לקדושי אשה [שחכמים אמרו שאשה מקודשת רק בפרוטה]. איסר, אחד מעשרים וארבעה דינרי של כסף. לאיזה [חילוק הלכתי] יוצא מזה, למקח וממכר [שאם מכר לו דינר ביותר מעשרים וארבע איסורים כל מה שהעלה, יחד מזה נתאנה הלוקה, ואם יש נואה ששית יחזיר האונאה]. דינר של כסף, אחד מעשרים וחמשה דינרי של זהב, לאיזה [חילוק הלכתי] יוצא מזה, לפדיון הבן [שהוא דווקא בה' שקלים, ושקל מן התורה היא סלע, וזה ד' דינרי כסף שהם עשרים דינר ואם נתן לו אבי הבן דינר זהב, הכהן צריך

להחזיר לו חמשה דינרי כסף]. אם תאמר זה מובן שזהב מטבע [ואין היוקר והזול תלוי בו], התנא משער הדבר קצוב [שאפילו בזמן שאינו נמכר יותר מעשרים דינרי כסף, יחזיר לו הכהן חמשה דינרים, שהזהב תמיד דמיו קצובין עשרים וחמשה דינרים, שהוא המטבע, והכסף הוא פרי אליו והמעוה הם שהוקרו, ואם נמכר בשלשים לא יחזיר לו הכהן אלא חמישים שבדמיו שדמיו לעולם קצובים, וד' חומשי דמי הן פדיון הבן]. אלא אם תאמר שזה פרי, [איך] התנא משער בדבר שמתיקר ונזיל. לפעמים שהכהן יחזיר לו, ולפעמים הכהן יוסיף לו. אלא לומדים מזה, שהוא מטבע, [וכן למסקנה] לומדים מזה.

למדנו במשנה שם [במעשר שני], בית שמאי אומרים, [מי שיש לו] סלעים [כסף מעשר שני] לא יעשה אדם [פ"י לא יחליפם] בדינרי זהב [להקל המשאוי מעליו], ובית הלל מתירין⁶.

רבי יוחנן וריש לקיש [חלקו בזה], אחד אמר, מחלוקת בסלעים על דינרים, שביט שמאי סוברים, כסף מטבע וזהב פרי, ומטבע לא מחללים על פרי⁷ [שנאמר וצרת הכסף], ובית הלל סוברים, כסף הוא פרי וזהב הוא מטבע, ופרי מחללים על מטבע. אבל כולם [סוברים] שמחללים פירות [הראשונים של מעשר שני] על דינרים [של זהב, ואפילו לפי ב"ש שזהב נחשב כפירות כלפי כסף, אבל כלפי פירות הוא מטבע]. למה, כמו כסף לבית הלל [פ"י] אנו לומדים זהב לפי בית שמאי מכסף לבית הלל. כסף לבית הלל, אף על גב שכסף הוי פרי לגבי זהב, לגבי פרי הוא מטבע [אם כן רואים שתחילת הפירות נתחללו על הכסף, ומודו בית הלל דקדשו במעשר]. וכן זהב לבית שמאי, אף על גב שזהב פרי לגבי כסף, לגבי פרי הוי מטבע. ואחד אמר, אף [לחלל] פירות על דינרים [יש] מחלוקת [בין ב"ש לב"ה, שלפי ב"ש הוא פרי ואין מחללים]. ולפי מי שאמר [שיש] מחלוקת אפילו בפירות על דינרים, מזה שחלקו [ב]לחלל סלעים על דינרים, שיחלקו בפירות על דינרים [שלפי ב"ש לא מחללים ואנו יודעים שכל שכן סלעים על דינרים, שאם זהב כלפי פרי הוא פרי כל שכן לגבי כסף]. אם חלקו בפירות על דינרים, הייתי אומר, היינו [רק]. בפירות על דינרים, אבל בסלעים על דינרים, בית הלל מודו לבית שמאי שזהב הוי פרי לגבי כסף ולא מחללים, לכן לומדים [שלא].

זה מסתבר שרבי יוחנן הוא שאמר [לפי ב"ש] אין מחללים [אפילו פירו תעל דינורים], שאמר רבי יוחנן,

לא קנה מעשר שמא יגדל מהם עדרים עדרים, אבל אם חילל על שחוטים הרי הן כשאר הפירות ועלו ויאכלו בירושלים ויצאו המעות לחולין.

ע"י דרך אמונה: אין מחללים מעות מעשר על הפירות חוץ לירושלים. אף על גב דדעת רבנו לעיל ה"ב שאפשר לחלל פירות מע"ש על פירות אבל מעות על פירות אין מחללים דילפי' משנאמר ונתת הכסף בכל אשר תאווה וגו' ודרשי' בקירוב מקום אתה מחללו על הפירות ואי אתה מחללו בריחוק מקום:

ואם חילל יעלו הפירות ויאכלו בירושלים. שא"ל לחללם שהלקוח בכסף מע"ש א"ל לפדותו א"כ נטמא כדלקמן רפ"ז ואם לא ה' דעתו להעלותו לירושלים י"א דלא חל החילול כלל:

ויאכלו בירושלים. וזה דוקא דרך חילול אבל אם קנה פירות בדמי מעשר יש חילוק בין שוגג למזיד כמו שיתבאר בפ"ז הט"ו:

בירושלים. ואם אין מקדש ירקבו כדלקמן פ"ז הט"ו וי"א דכ"ז כשהקדישן בשעת הבית וחרב הבית אבל המחלל בזה"ז מעות על פירות לא חל כלל החילול:

ולא יחללם. ואפי' מע"ש של דמאי:

על בהמה חי' ועוף. מסתימת רבנו משמע שאין חילוק בין תמימה לבעלת מום וי"א דבהמה תמימה שמקדישה לשלמים אם חילל חל המעשר ויעלנה לירושלים ויקריבנה:

ואם חילל לא קנה מעשר. ואף על גב דמדאורייתא חל יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת במקום שיש להם טעם הגון לזה. וי"א שצריך לחזור ולחללה על המעות ומחזיר הבהמה להמוכר והמוכר יחזיר לו המעות וי"א שבדיעבד אם חילל מחוללין:

שמא יגדל מהם עדרים עדרים. לכך תקנו חכמים שלא חל המכירה כלל וגם בזכרים גזרו אטו נקבות ואפי' הוא בהמה אחת והוא בדרך ההולכה לירושלים אסור:

עדרים עדרים. שישם אצלו לגדל ולדות ונמצא משהה מעשרותיו והתורה אמרה שנה שנה ואכלת ואם שהה ראשונה ושניה חייב לבער כל מעשרותיו בסוף שנה שלישית ולהתוודות כדלקמן פ"א, וכ"ז במחלל אבל בלוקח בהמה יתבאר דינם לקמן פ"ז הט"ז:

על שחוטים. הרי הבשר כפירות בעלמא ודינו כנ"ל גבי פירות:

ויצאו המעות לחולין. אף שעשה איסור בזה כנ"ל גבי פירות מ"מ יצאו המעות לחולין והבשר א"ל לפדותה אלא תעלה ותאכל בירושלים ואם הוא בשר שעד שגיע לירושלים יתקלקל ולא יהא ראוי לאכילה יתבאר דינו בפ"ז הט"ד:

⁴ ע"י ש"ע (י"ד סי' קסב ס"א): הוב"ד לקמן הערה 8.

⁵ ע"י ש"ע (ח"מ סי' תכ סמ"ב): כל אלו הסלעים הם מכסף מדינה, שאין בו כסף אלא שמינית שהם שלש מעין, שכל מעה משקל טז שעורות כסף צרוף שהוא עוטמני אחד:

ביאור: אלא שמינית כו' - לכל זמן וזמן ומקום ומקום לפי מה שהוא המטבע עם שלא יפחות הכסף ממנו (סמ"ע).

ע"י ש"ע (י"ד סי' שה ס"א): מצות עשה לפדות כל איש מישראל בנו, שהוא כבוד לאמו הישראלית, בה' סלעים שהם ק"כ מעים שהם שלשים דהמים כסף מווק. (וע"ל סי' רצ"ד כמה היא מעה. וי"א שה' סלעים הם בערך שני זהובים רייני"ש, שהם ב' זהובים פולני"ש).

⁶ ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ג): מעות מע"ש אם רצה לצרפם בדינרי זהב כדי להקל משאן מצרפן, ואם צרפן לעצמו אינו מוסיף חומש שאין זה דרך פדייה.

וע"י דרך אמונה: מעות מע"ש. כבר נתבאר לעיל פ"ד ה"ט דמחללים פירות מע"ש על מטבע זהב או על מטבע נחשת אם הוא יוצא באותו מקום כדן מטבע של כסף שם ה"י:

מע"ש. היינו מעות של נחשת שחילל עליהן הפירות ורוצה לחללן על דינר זהב להקל ממשאו להביאם לירושלים ודוקא מעות של נחשת אבל סלעים של כסף א"ל לחלל על הזהב דזהב לגבי כסף נחשב פרי כמש"כ רבנו בפ"ו ממכירה ה"ג וא"ל לחלל מעות על פירות חוץ לירושלים כנ"ל פ"ד ה"ו וכ"ז כמה ראשונים ויש מחמירין גם בנחשת על הזהב שלא לחלל ודעת הרבה ראשונים שגם כסף על זהב מותר לחלל דכאן לענין חילול ילפי' מקרא דכל המטבעות נקראין מטבע:

בדינרי זהב. וכ"ש בדינרי כסף:

כדי להקל ממשאו. ואף על גב שרבנו כתב בפ"ד ה"ה שאין מחללים מעות על מעות הרי כתב שם בה"ז שבשעת הדחק מותר וכאן שצריך להקל ממשאו הוי כשעת הדחק:

ואם צרפן לעצמו. דבכה"ג בעלמא מוסיף חומש כנ"ל ה"א אפ"ה כאן אין מוסיף וכ"ש אם צירפן לאחרים דלעולם אין מוסיף חומש כנ"ל ה"ד:

אינו מוסיף חומש. ואף על גב דלעיל בה"ב כתב שאם פדה הפדיון צריך להוסיף חומש כאן שאינו אלא להקל ממשאו אין זה דרך פדיון וא"צ להוסיף חומש וע"י בבה"ל שביארנו דנראה דדעת רבנו דבכל מקום שמחלל מעות על מעות א"צ להוסיף חומש שאין דרך חילול אלא מעות על פירות או פירות על מעות וביארנו שם שכל הראשונים חולקים ע"ז וס"ל דבכל גוונא צריך להוסיף חומש ע"ש:

⁷ ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ו): אין מחללים מעות מעשר על הפירות ואם חילל יעלו הפירות ויאכלו בירושלים, ולא יחללם על בהמה חיה ועוף חיין, ואם חילל

הזהב

פרק רביעי

בבא מציעא

מה

עין משפט נר מצוה

אסור ללוות דינר בדניר - שמו ויקרו ויבא ליד רבי ודניר זה קאמר כדמפרש ואזיל: לטולס אימא לך ר' יוחנן הוא דאמר דברי הכל מחללינן - דלגבי פירא טבעא הוי: כיון דלענין מקח וממכר שוויה רבנן כי פירא - כדתנן (ע"ל דף מד') הוזהב קונה את הכסף: הדי נמי מסתברא - דרבי תורה אור

לגבי נפשיה מי חיובא ללוו טבעא הוי - ור"ח ח"כ הכי מוכח לעיל (דף מד'): דרבי חיובא סבר דהבא הוי טבעא דלמא היינו דוקא לגבי נפשיה ולא לגבי כסף וי"ל דלעיל סבר כמסקנא דהכא דלא לענין מקח וממכר פירא הוי לגבי הלוואה נמי פירא הוי:

אלא לגבי - ולא שיסבור כמותו חלף אליבייהו קאמר חי נמי ר' יוחנן סבר לה כמתני' דהוזהב קונה את הכסף:

ושאני הלוואה - השתא מאי מיירי דינר כסף וכתיב הלל ור"ח הכי מוכח בסמוך ה"ט מסתברא דר' יוחנן דלמנר מחללין וממכר ר' יוחנן אע"פ שאמרו אסור ללוות דינר דינר - דינר חבל מחללין מעשר שני עליו מנ"ל דחיירי דינר זהב וכתיב שמאי דלמא דינר כסף וכתיב וי"ל דעל כרחק דינר זהב חיירי דאי בשל כסף ולבית הלל פשיטא דמחללין דמתניתין היא (מע"ש פ"ג מ"ז) לא יעשה סלעין דינרי זהב ח"כ חותן סלעין חולל פירות עליהן ולכ"ש דוקא אסור ללוות דסברי להבא פירא הוי חבל לגבי מותר ללוות דהבא טבעא הוי דהא מחללין סלעין עליו ולכ"ש נמי הוי טבעא להלל פירות עליו וכן לקמן (דף מח') ר"ש אומר אין דינר זהב קונה עליה חלמא לגבי פירא טבעא הוי ואפילו לגבי כסף מקרי טבעא דלמא כילדותו מסתברא ומיחו ר"ח פירש דהכי אמר רב האי גאון דדהבא פירא הוי לכל מילי ושמו בימי האמוראים היה זהב ואלא בהולאה והוה טבעא ובימי הגאון לא היה יולא כלל ולכן אמר דהבא פירא:

בבל הסלע מעות - רש"י פ"ה טעם בדברי ז"ה ובדברי ז"ס לא נקון טעם משמע ז"ס יכול לעשות מה שירצה וכן לקמן בפסוק סלע בירושלים וקשה דבמסכת עדות (פ"א מ"ט) חגי להו כהדי דברים דז"ס לחומרא והוי ליה למתניהו כהדי קולי ז"ס לך כרסא דז"ס דוקא בכל הסלע קאמרי ולא יחליף (ב) החטוי ונמלא מפסיד מעשר שני ועי"ל דהבא דוקא יתן בכל הסלע מעות שלא יתעבו בדרך קורם שגיגה סס:

לפלגי כסלעים על סלעים - ריב"ן ל"ג ליה דלמאי יחלל על סלעין אחרים מיהו הא לא קשיא שהראשונים אינם חריפים להוליאם בירושלים כמו השניים שהם מטבע אחר והא דאמר בהגולן (קמ"א ז"ל דף קד טז) הסקיטו שיהו כל המעות שגיגה סס:

ההנהרות הב"ח (ה) תוס' ד"ה בגל וכו' שכלל פעם משתכר בסולתה ומנא:

גליון הש"ס ג"כ הפורט סלע ממונת מע"ש עיין לקמן דף נג ע"ה תוס' ד"ה דלמא חמי:

אסור ללוות דינר בדניר דמאי אילימא דינר של כסף בדניר של כסף לגבי נפשיה מי איבא למ"ד לאו טבעא הוי אלא פשיטא דינר של זהב בדניר של זהב ולמאן אי לב"ה הא אמרי טבעא הוי אלא לאו לב"ש וש"מ ר' יוחנן הוא דאמר אין מחללין לא לעולם אימא לך ר' יוחנן הוא דאמר מחללין ושאני הלוואה כיון דלענין מקח וממכר שוויהו רבנן כי פירא דאמרינן איהו ניהו דאוקיר וי"ל לגבי הלוואה נמי פירא הוי ה"ג מסתברא דכי אתא רבין א"ר יוחנן אע"פ שאמרו אסור ללוות דינר בדניר אבל מחללין מעשר שני עליו וש"מ ח"ש* הפורט סלע ממונת מעשר שני ב"ש אומרים בכל הסלע מעות וב"ה אומרים ב"שקל כסף בשקל מעות השתא לב"ש לגבי פריטי מחללין לגבי דהבא מיבעיא שאני פריטי באתרא דסגין חריפי לישנא אחרינא אמרי לה רבי יוחנן ורייש לקיש חד אמר מחלוקת בסלעין על דינרים דב"ש סברי הכסף ר"כסף ראשון ולא כסף שני ובי"ה סברי הכסף כסף ריבה ואפילו כסף שני אבל פירות על דינרין דברי הכל מחללין דאכתי כסף ראשון הוא וחד אמר אף בפירות על דינרין מחלוקת ולמ"ד סלעין על דינרין מחלוקת אדמיפלגי בסלעין על דינרין לפלגי בסלעין על סלעין אי אפלגי בסלעין על סלעין הוה אמינא ה"מ בסלעין על סלעין אבל בסלעין על דינרין מודו להו ב"ה לב"ש דדהבא לגבי כספא פירא הוי ולא מחללין קמ"ל ח"ש* הפורט סלע של מעשר שני בירושלים ב"ש אומרים בכל הסלע מעות וב"ה אומרים ב"שקל כסף בשקל מעות אמרינן כסף ראשון ולא כסף שני לגבי דהבא דהשיב מיניה מי אמרינן כסף ראשון ולא כסף שני אמר רבא ירושלים קמותבת שאני ירושלים דכתיב ביה ונתתה הכסף בכל אשר תאור נפישך בבקר ובצאן תא שמע* הפורט סלע ממונת מעשר שני בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות וב"ה אומרים בשקל כסף בשקל מעות אלא דכולי עלמא הכסף כסף ריבה ואפילו כסף שני אלא אי איתמר דרבי יוחנן ור' שמעון בן לקיש הכי איתמר חד אמר מחלוקת בסלעין על דינרין דב"ש סברי גזרינן שמא

יולאות בירושלים מ"מ אלו חריפין מאלו אך קשה דלקמן (דף נה) אמרי' ותנן לה במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ז) סלע של חולין ושל

מעות ומחלל עליהם מפני שאמרו מחללין כסף על נחשת מדוחק ופרש"י חבל לא יקח אחד מהסלעין ויאמר אם מעשר הוא מוטב ואם לאו חזירו יהא מחולל עליו משום דלון מחללין כסף על כסף אפילו מדוחק וי"ל דההם הסלעים שוין זה כזה ולכן אין מחללין חבל מטבע שאינו חריף על חריף מחללין חי נמי חתיף כר' מאיר דתנן (שם מ"ח) בטר צבא דהפרט סלע אין מחללין כסף על כסף דברי ר' מאיר והכמים מדיין [לפינו] שם בנמ' מעשר שני לא נמא' קך וע"ש בחו"ס שכתב דטפסה אחרת היתה לפנייהם:

השתא כספא לגבי פריטי מחללין - פשיטא ליה שיש חלוק בין ירושלים לחוץ לירושלים עיקר חלול הוא פירות על פריטי חוץ על פירות כדלמא חלילה ולכן לא פריך מינה לנישנא קמא ולא למ"ד אף בפירות על דינרין מחלוקת ופלגי חי דהבא פירא הוי חי ולא פריך חלל למ"ד דמעמייהו דב"ש משום כסף ראשון ולא כסף שני דלענין ראשון ושני כבור שאין לחלק בין אוך ירושלים לחו"ה לה: **בבב** אשר הלוואה נפשיה - ואם האמר והא בעינן פרי מפרי וגדולי קרקע וי"ל דלא ממוטעין אלא מים ומלא חבל לא פרוטה דפרוטה קונה צקר ולאן דהו פרי מפרי: אין

יוחנן הוא דאמר מחללין: הפורט סלע ממונת מעשר שני - מי שיש לו מעות נחשת של מעשר שני וזו לפורטן כסלע כסף להעלות לירושלים מפני משאוי הדרך: ז"ש אומרים בכל הסלע מעות - אם חס לפורטן יפרוש כולן יוחנן מעות כסלע כל הסלע: ז"ס אומרים לא יפרוש - חלף חליפין שהפירות יולאות בירושלים וכשיבא שם יהא נר"ך לפירות מיד לקנות לרבי סעודה ואם ירצו הכל חלל שולחני לפרות ויקירו הפירות ומנאל מעשר שני נכסד לפיקר ישאו פירות עמנה להוליא במקלח לכשיכלו פירות הכסף שבידו מעט מעט: **השתא** לב"ש כו' - מדמקמי ממונת מעשר שני ש"מ חולל פירות על הפירות: לגבי דהבא מיבעיא - דמחללין פירות והיוצאת דמ"ד אף בפירות על דינרין מחלוקת: **הכסף** - ולתם הכסף והלכת (דברים יז): **כסף ראשון** - שחללת הפירות עליהם אתה נר"ך לצור בידך ולהוליד ולא שחלל אותו כסף על כסף אחר: **הכסף כסף ריבה** - כסף יתירא חתיב כפרסה: אף כפירות על דינרין מחלוקת - וטעמא דכ"ש משום דהבא פירא הוי ולא מתחלל עליה מעשר: **ולמ"ד כסלעין על דינרין** - דוקא פלגי וטעמא דב"ש משום כסף שני הוי ולא משום דהבא פירא הוי: **אדמיפלגי בסלעין על דינרין** - לטעות ולומר טעמא משום דהבא חתיב ליה פירא הוה נפילגו כסלעין על סלעין ששניהם של כסף: הוה **אמינא** - כסלעין על סלעין הוה דפליג בית הלל עלייהו דלית להו כסף ראשון ולא כסף שני: **חבל** כסלעין על דינרין אימא מודו להו - דלא מיתחלי משום דהבא פירא הוה קמ"ל: ה"ג הפורט סלע על מעשר שני בירושלים - שהיה מחליף סלעים שבידו וטעול פירות להוליאם ללרבי סעודה מעשר: בית שמאי **אומרים** - אם צב להחליף כל הסלעין שבידו במעות יחליף: ז"ס אומרים לא יחליף **חלל חליפין** - שמוא לא ישהה בעיר עד שיוצא את כולן ויפקיד בעיר עד רגל אחר והפרוטה מתעפשות ואם יחזור ויחליפם כסלעין נמלא שולחני משתכר סס: פנמיים ומעשר שני נכסד: ח"ש - מהיהא קמיתא דלא מיירי בירושלים דמחליף פרוטות וטעול סלע:

מעשר שני שנתערבו מביא כסלע מעות ומחלל עליהם מפני שאמרו מחללין כסף על נחשת מדוחק ופרש"י חבל לא יקח אחד מהסלעין ויאמר אם מעשר הוא מוטב ואם לאו חזירו יהא מחולל עליו משום דלון מחללין כסף על כסף אפילו מדוחק וי"ל דההם הסלעים שוין זה כזה ולכן אין מחללין חבל מטבע שאינו חריף על חריף מחללין חי נמי חתיף כר' מאיר דתנן (שם מ"ח) בטר צבא דהפרט סלע אין מחללין כסף על כסף דברי ר' מאיר והכמים מדיין [לפינו] שם בנמ' מעשר שני לא נמא' קך וע"ש בחו"ס שכתב דטפסה אחרת היתה לפנייהם:

ע"ה פ"ה מ"ט מע"ש פ"ב מ"ח כסורות ה

ע"ה פ"ה מ"ט מע"ש פ"ב מ"ח כסורות ה

ע"ה פ"ה מ"ט מע"ש פ"ב מ"ח כסורות ה

אסור ללוות דינר בדינר⁸ [שמא הוא יתייקר ויבא לידי רבית]. דינר של מה. אם תאמר דינר של כסף בדינר של כסף, וכי יש מי שאומר שזה לא מטבע כלפי עצמו. אלא זה פשוט [שזה מדבר בענין הלוות] דינר של זהב בדינר של זהב. ולפי מי [זה אסור]. אם לפי בית הלל, הרי הם אמרו שזה מטבע, אלא לא, לפי בית שמאי [והם סוברים שזהב חשיב פרי כלפי עצמו]. ולומדים מזה, רבי יוחנן הוא שאמר אין מחללים [סלעים על דינרים].

לא, באמת אגרי רבי יוחנן הוא שאמר [לפי כולם?] מחללים [שכן לגבי פרי מטבע זהב נחשב כמטבע ולא כפרי], והלואה שונה, כיון דלענין מקח וממכר הרבנים עשו [מטבע של זהב] כפרי [כנ"ל במשנה, הוזהב קונה את הכסף], שאומרים הוא מתייקר ומזיל, לגבי הלואה הוא גם כן פרי. וכן מסתבר [שר' יוחנן אמר מחללים], שכאשר רבין הגיע [מארץ ישראל לבבל] אמר [בשם] רבי יוחנן, אף על פי שאמרו אסור ללוות דינר בדינר, אבל מחללים מעשר שני עליו, [וכך למסקנה] לומדים מזה.

בא ושמע, [מי שיש לו] מעות [פ] פרוטות של נחשת [ממעשר שני, [ובא] לפרוטם על סלע [כסף כדי להעלותם לירושלים מפני שזה פחות כבוד לללכת], בית שמאי אומרים, [מותר לפרוט] כל המעות בסלע, ובית הלל אומרים, [אי אפשר לפרוט הכל אלא] שקל [פ] חצי סלע יכול לפרוט על [כסף], [ועוד] שקל [פ] חצי סלע, צריך להיות [מעות [פ] פרוטות של נחשת, שהפרוטות יוצאות בירושלים, וכשיבא שם יהא צריך לפרוטות מיד לקנות צרכי סעודה, ואם ירוצו הכל אצל שולחני לפרוט, יוקירו הפרוטות, ונמצא מעשר שני נפסד, לפיכך ישאו פרוטות עמהן להוציא במקצת, לכשיכלו יפרוט הכסף שבידו מעט מעט]. עכשיו לפי בית שמאי מחללים [פירות] על פרוטות [שכן כך יש לו מעות של מעשר שני, וכי] לגבי זהב יש לשאול [אם אפשר לפרוט פירות מעשר שני על זהב, אם כן נפרך דברי האומר שיש מחלוקת אם אפשר לפרוט פרות מעשר שני על זהב. ומתוך הגמ', זה לא פירכה, שכן] פרוטות שונה, שבמקום יוצאים [בהוצאה], הם חריפים [יותר מכסף, ואפשר שאין לפרוט על זהב].

[הגמ' מביא] לשון אחר [של אותו הסוגיא. התלמידים בבית מדרש] אמרו, רבי יוחנן וריש לקיש, אחד אמר, מחלוקת [אם אפשר לחלל] סלעים

על דינרים, שבית שמאי סוברים, [נאמר בענין פירוט מע"ש] "הכסף" [ודורשים שמוזה שכתוב עם ה' הידיעה לומדים שרק מותר לחלל על] כסף ראשון, ולא כסף שני [פ] אי אפשר לפרוט פירות על כסף והכסף הזה על כסף אחר. ובית הלל סוברים, [דורשים גם] "הכסף" [עם ה' הידיעה, וגם] כסף [שכתוב בפרשה], וזה ריבוי, [ואפשר לחלל] אפילו כסף שני¹⁰. אבל לפי כולם מחללים פירות על דינרים, שזה עוד [בכלל] כסף ראשון. ואחד אמר, גם בפירות על דינרים [ישנם] מחלוקת [שב"ש סוברים שזהב הוא פרי ולא מטבע].

ולפי מי שאמר [שיש] מחלוקת [ב"ש ובי"א אם אפשר לחלל] סלעים על דינרים [משום "כסף שני"], עד שיחלקו בסלעים על דינרים שיחלקו בסלעים על סלעים [פ] שניהם של כסף]. אם נחלקו בסלעים על סלעים, הייתי אומר, היינו [דווקא] בסלעים על סלעים [ב"ה חולקים על ב"ש], אבל בסלעים על דינרים, מודו בית הלל לבית שמאי שזהב כלפי כסף הוא פרי, ולא מחללים [אותו], לכן לומדים [שחולקים בשניהם].

בא ושמע, הפורט סלע של מעשר שני בירושלים, בית שמאי אומרים, בכל הסלע מעות, ובית הלל אומרים, בשקל כסף, בשקל מעות. עכשיו מחללים כסף על פרוטות, ולא אומרים [דווקא אפשר לפרוט] "כסף ראשון" ולא כסף שני, לגבי זהב שהוא יותר חשוב ממנו, וכי אומרים כסף ראשון ולא כסף שני.

אמר רבא, אתה שואל מירושלים. ירושלים שונה, שכתוב בו "ונתתה הכסף בכל אשר תאזהב נפשך בבקר ובצאן".

בא ושמע, הפורט סלע ממעות מעשר שני, בית שמאי אומרים, בכל הסלע מעות, ובית הלל אומרים, בשקל כסף, בשקל מעות [שמא לא ישהה בעיר עד שיוציא את כולו, ויפקיד בעיר עד רגל אחר, והפרוטות מתעפשות, ואם יחזור ויחליפם בסלעים, נמצא שולחני משתכר שתי פעמים ומעשר שני נפסד]. אלא, לפי כולם "הכסף כסף" הוא ריבוי, ואפילו כסף שני. אלא אם למדנו [מחלוקת בין] רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, למדנו כן, אחד אמר, מחלוקת בסלעים על דינרים, שבית שמאי סוברים, גזורים

לא יצרפנה כולה במעות נחשת. דכיון דכסף חשיבא טפי מנחשת לא התירו לחללה כולה על הנחשת אלא ישייר עכ"פ חציה כסף ואח"כ כשיצטרך עוד פעם לחלל בירושלים יחללנה עוד הפעם ואם יש לו מאה סלעים יחלל מכל א' חציו ו"א שיכול לחלל חמשים מהם וישאיר חמשים בכסף:

אלא בשקל מעות כסף. ואף על גב דאין מחללים כסף על כסף אפי' מדוחק כנ"ל פ"ד ה"ז כאן אגב שצריך לחלל חציו על נחשת התירו גם חציו השני על הכסף: ובשקל מעות נחשת. ו"א דהטעם שאסור להחליף כל הסלע על מעות בירושלים שמא לא ישהה בעיר עד שיוציא את כולם ויפקיד בעיר עד רגל אחר והפרוטות מתעפשות ואם יחזור ויחליפם בסלעים נמצא שולחני משתכר שתי פעמים ומע"ש נפסד ועוד דחיישי' שמא יזלו פרוטות, וחוץ לירושלים אסור לחלל כל הפרוטות על הסלע אלא על חצי סלע וחציו ישייר פרוטות והטעם שהפרוטות יוצאות בירושלים וכשיבא שם יהא צריך מיד פרוטות לקנות צרכי סעודה ואם ירוצו הכל אצל שולחני לפרוט יוקירו הפרוטות ונמצא מע"ש נפסד ועוד דכשיבא לירושלים יצטרך לפרוטות ושמה עד שימצא מי שיפרוט לו יצטרך לקנות לו משהו בפרוטה לפיכך ישאו פרוטות עמהן להוציא במקצת ולכשיכלו יפרוט הכסף שבידו מעט מעט מיהו אם יש לו הרבה פרוטות י"ל דסגי שבסלע א' ישאיר חציו פרוטות והשאר יחללם כולם על סלעים ו"א דמותר לפרוט הכל בין פרוטות על סלע חוץ לירושלים ובין סלע על פרוטות בירושלים:

מעות נחשת. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אם חילל הכל מחולל:

¹⁰ עיי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ה): אין מחללים מעות מעשר שני על מעות אחרות, בין שהיו אלו ואלו כסף או אלו ואלו נחשת, [או הראשונות כסף והשניות נחשת, או הראשונות נחשת והשניות כסף] ואם עבר וחילל הרי אלו מחוללין.

עיי' דרך אמונה: אין מחללים כו'. זה אסור מדרבנן ואפי' להסוברים דפירות על פירות או מעות על פירות חוץ לירושלים אסור מה"ת אבל מעות על מעות אין איסורו אלא מדרבנן ולכן בדיעבד אם חילל מחוללין (גב) מיהו אם שתי המטבעות שוין לגמרי י"ל דאף בדיעבד אינו מחולל שאין דרך חילול בכך: (לא) על מעות אחרות. אבל על דינרי זהב התירו מפני משאוי הדרך כדלקמן פ"ה ה"ג:

(לב) אלו ואלו כסף. (נג) ואפי' מדוחק אין מחללים כסף על כסף רק בצירוף פירות כדלקמן פ"ה ה"ו [ולא כמו בכסף על נחשת שמותר במקום הדחק כדבסמוך ה"ז] (נד) וכן נחשת על נחשת אין מחללים ואפי' מדוחק:

(לג) או אלו ואלו נחשת. (נה) שמותר לחלל פירות על נחשת ויתבאר בסמוך ה"ט:

או הראשונות כסף והשניות נחשת. ובזה מותר בשעת הדחק ויחזור אח"כ לחללו על הכסף כדבסמוך ה"ז: עיי' המשך בהערה ח.

⁸ עיי' ש"ע (י"ד סי' קסב ס"א): אסור ללוות סאה בסאה, אפילו לא קצב לו זמן לפרעונו, וכן כל דבר חוץ ממטבע כסף היוצא אז בהוצאה, דשמא יתייקרו ונמצא שנותן לו יותר ממה שהלוהו, אם לא שיעשנו דמים שאם יתייקרו יתן לו אותם הדמים, ואם לא עשהו דמים ונתייקרו, נותן לו הדמים שהיו שוים בשעת הלוואה, ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו. הגה: יש מי שכתב דבזמן הזה מטבע של זהב דינו ככסף ולוין זהוב בזהוב, וכן נוהגין להקל ואין למחות בידם, כי יש להם על מי שימוכנו. יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם, כמטבע של כסף, דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בני אדם להדדי בזה, וכן נוהגין להקל. ביאור: אסור ללוות סאה בסאה - מדרבנן, ולכן אינה יוצאה בדיינים (ש"ך). י"א דברך מקח וממכר, דהיינו שמוכר לו סאה חטים ע"מ שישלם בסאה אחרת בזמן מאוחר, מותר, דכיון שדרך מקח וממכר אינו אסור מדאורייתא, וא"כ כה"ג שהוא קרוב לשכר ולהפסד, דהיינו שאע"פ שיתכן שירויח ע"י שהסאה חטים תתייקר אך גם יתכן שיפסיד ע"י שהסאה תזול, ובכה"ג אפי' בהלואה אינו אסור מדאורייתא, לכן בצירוף שניהם מותר אפילו מדרבנן (ט"ז).

היוצא אז בהוצאה - אך אם עכשיו אינו יוצא בהוצאה, אע"פ שקודם היה יוצא, וכגון מטבע שנפסל עכשיו, אסור להלוותו (ש"ך).

אם לא שיעשנו דמים - אך אם התנה שאם המלוה ירצה [אם יוקרו החטים] יתן לו חטים ואם ירצה [אם יזלו החטים] יתן לו מעות, אסור והוי רבית קצוצה (בית אפרים בת"ש).

ואם הוזלו נותן לו הסאה שהלוהו - יש שהסתפקו אם כה"ג מותר לו לשלם את דמי החטים כפי שהיו שווים בשעת הלוואה (מחנ"א בפת"ש), ויש הסוברים דאסור לשלם לו את דמי החטים שבשעת הלוואה, אלא מחזיר לו סאה חטים כפי ששוים עכשיו (בית אפרים בת"ש).

דבזמן הזה מטבע של זהב וכו' - יש שפירשו משום שרק בזמן הגמ' המטבע כסף היה חשוב ולכן מטבע זהב היה נחשב כפירות, אך בזמנינו אף במטבע כסף רובם נחושט (ש"ך), ויש שפירשו משום שבזמנינו לרוב בנ"א יש מטלטלים בשווי מטבע זהב, ואם רוצים יכולים למכור אותם בזול, ולכן נחשב כאילו יש לו [כמבואר בס"ב דמותר] (ט"ז).

⁹ עיי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ד): הפורט סלע ממעות מעשר שני בין בירושלים בין חוץ לירושלים לא יצרפנה כולה במעות נחשת אלא בשקל מעות כסף ובשקל מעות נחשת.

ועיי' דרך אמונה: הפורט סלע ממעות מע"ש. דהיינו שהי' לו סלע של כסף ורוצה לפרוטן על המעות של נחשת:

בין בירושלים. דאע"ג דאין מחללים בירושלים אלא על פירות כדלקמן פ"ה ה"ג מ"מ על פירות נחשת מחללים שא"א לקנות פירות בסלעים של כסף רק בפרוטות והוי צורך הפירות:

בין חוץ לירושלים. דגם חוץ לירושלים יכול לחלל כסף על נחשת בשעת הדחק כנ"ל פ"ד ה"ז ו"א דחוץ לירושלים מיירי במחלל פרוטות על הסלע וע"ל סקע"ז:

שמה ישהה עלייתו [לירושלים], שלפעמים לא היה לו מספיק כסף [בסלעים עד שיגיע שאפשר לחללם על] דינר ולא יעלה. ובית הלל סוברים, לא גוזרים שמה עלייתו, שגם כאשר לא יתמלא [הסלעים שלו] לדינר, הוא יעלה [שאינו משאו כבד]. אבל [לחלל] פירות על דינרים, לפי כולם מחללים, כיון שנוקבים לא משהים אותם.

ואחד אמר, אפילו בפירות על דינרים [יש] מחלוקת [שיש חשש שיהוי גם בפירות].

זה מובן לפי הלשון הזה, שמן התורה זה מותר, ורבנן הוא שגזרו בו, היינו שכתוב "יעשה" ו"לא יעשה" [ולא לשון חלול]. אלא לפי הלשון הזה שאמרת שמן התורה נחלקו, היו צריכים [לכתוב] "מחללים" ו"לא מחללים", [וכך היו צריכים לכתוב: בית שמאי אומרים אין סלעים מעשר שני מתחללין על דינרי זהב, וב"ה אומרים מתחללים. זה] קשה [ואין תשובה עליה].

למדנו, רב ולוי, אחד אמר, מטבע עושה [קניין] חליפין [פי' הבא להחליף מטבע בדבר אחר, שלא בתורת מקח וממכר אלא בתורת קנין, כדרך שקונין בסודר, שהקונה נותן סודר למקנה והוא מקנה לו הקרקע או המטלטלים במשיכה שהוא מושך הסודר, אף מטבע]. ואחד אמר, אין מטבע עושה [קניין] חליפין¹¹.

אמר רב פפא, מהו טעמו של מי שאמר אין מטבע עושה [קניין] חליפין. משום שדעתו [של המקנה את החפץ ונוטל המטבע בחליפין] דעתו על הצורה [שבמטבע ולא המטבע גופן]. והצורה עתיד להיבטל [שהמלך יפסול אותה וגזרו לצור צורה אחרת, ולכן הוא כמו דבר שאינו מסוים].

למדנו, הזהב קונה את הכסף [משמע שקונה עכשיו]. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר, שרצה לקנות בקניין] חליפין, ולומדים מזה, מטבע עושה [קניין] חליפין. לא, [מדובר שהוא רצה לקנות] בדמים. אם כן [למה כתוב בלשון] הזהב קונה [את] הכסף. היו צריכים [לכתוב "הזהב] מחייב [את הכסף". מתרץ הגמרא, נכון]. גורסים, "הזהב מחייב [את הכסף]". וכן מסתבר, מזה שכתוב בסוף, הכסף אינו קונה את הזהב. אם תאמר, זה מובן [אם מדובר בקניין] דמים, היינו שאומרים זהב פרי וכסף מטבע, ומטבע לא קונה פרי. אלא אם תאמר בחליפין, שניהם נקנו א' את השני [כיון שמטבע נעשה חליפין, מה לי של כסף מה לי של זהב].

ועוד, למדנו, הכסף אינו קונה את הזהב. איך [מדובר]. מכר לוי¹² עשרים וחמשה דינר של כסף בדינר של זהב, אף על פי שמשך את הכסף, לא קנה עד שימשוך את הזהב. אם תאמר זה מובן [אם מדובר שעשו קניין] בדמים, לכן לא קנה. אלא אם תאמר [שמדובר שעשה קניין] חליפין, שיקנה. אלא מה [נאמר, שמדובר בקניין] דמים. אם כן [איך מובן] הכתוב בתחילת המשנה, הזהב קונה את הכסף. איך [מדובר]. שמכר לו דינר של זהב בעשרים וחמשה דינר של כסף, כיון שמשך את הזהב, נקנה כסף בכל מקום שהוא. אם תאמר זה מובן [אם מדובר בקניין] חליפין, היינו שכתוב נקנה כסף בכל מקום שהוא. אלא אם תאמר [שמדובר בקניין] דמים, זה [שכתוב] "נקנה כסף בכל מקום שהוא" [לא מובן]. היו צריכים [לכתוב] האדם נתחייב [לשלם לו].

רב אשי אמר, באמת [המשנה מדובר לקנות בקניין] דמים, ומהו [הכתוב] "בכל מקום שהוא", כמות שהוא [פי' כמו שהתנה עמו, בשעה] שאמר לו. אם אמר לו "אני אתן לך ממטבע חדשה", לא יכול להביא לו ממטבע ישנה אף על גב שהוא יותר טוב [מהחדשה]. למה. שאמר לו, צריך אני ליישן אותם [פי' להניח זמן מרובה, וחדשים יותר טובים שלא ישחירו יותר מדי]. רב פפא אמר, אפילו לפי מי שאמר אין מטבע עושה [קניין] חליפין, הוא לא עושה [קניין] חליפין, [אבל הוא] נקנה בחליפין, דומה לפירות [פי' כל דבר שאינו כלי] לפי רב נחמן. לפי רב נחמן, פרי, אף על גב שהוא לא עושה [קניין] חליפין עכ"ז נקנה בחליפין, מטבע גם כן, לא שונה.

שאלו שאלה, היה עומד בגורן ואין בידו מעות¹³ [ורוצה לחלל מעשר שלו והערים בפדיונו לחלל על ידי מקח וממכר שמוכרו לאיש אחר, כדי שלא יתחייב חומש], אומר לחבירו [שהוא אוהבו, וידע בו שאינו עושה אלא להיפטר מן החומש], הרי פירות הללו [של מעשר שני] נתונים לך במתנה [ומכיון שקנאם במתנה, נעשה הראשון נכרי אצלם, ויוכל לפדותם בלא חומש].

דצורה עבדה דבטילה, משא"כ במטלטלים דמהני זה אפילו בתורת חליפין. ומכירה של מעות, שמשך המקח נתחייב בדמים, כיון שאמר לשון מכירה. אלא דגם בזה יש חילוק. דאם היה בתורת דמים, דהיינו שלא ייחד לו מעות אלא שאמר מכור לי פרתך בעד עשרה זהובים שאתן לך, שאז נתחייב לו העשרה זהובים. אבל אם היה בתורת חליפין, דהיינו שמיחד לו מעות ואומר לו מכור לי בדמים אלו, אע"פ שאמר לשון מכירה עכ"ז כיון שלא הזכיר אחריות על הלוקח, לא קנה, שאין סמיכות דעת. משא"כ במטלטלים, דשם לא באנו להזכיר שם חיוב על הלוקח, ותיכף הוא זה החפץ שביד זה באחריות של השני, דמהני ביה ג"כ חליפין וסמכה דעתיה הכא על החליפין שיהיה תיכף ברשותו, משא"כ במעות דעל כרחק עיקר החיוב על האדם שקנה ממנו שיעמיד לו דמים אלו, ובאמת אין כאן חיוב, וכיון דלא זכה במעות לא קנה הלוקח החפץ אף על פי שמשכו, אלא דלשון הרמ"א אינו מדוקדק כל הצורך, שהתחיל המייחד לו, משמע שזה היסוד מונח על מה שכתוב אח"ז, ואיך יכתוב אח"כ אבל בתורת דמים כו', אבל זהו כוונתו (ט"ז).

¹² ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"ד): הוב"ד לעיל הערה 1.
ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"ה): נתן לו שלשים איסר של נחושת בדינר כסף חייב ליתן לו דינר כסף כמו שפסק עמו אם חדש חדש ואם ישן ישן אבל אם נתן לו דינר כסף בשלשים איסרות נחושת לא קנה עד שיקח האיסרות של נחושת ומעות שלנו שסכפ ונחושת מעורב ביחד הוי מטבע לגבי כסף.

ביאור: הוה טיבעא לגבי כסף - פירוש, גבי מטבע של כסף צרור (סמ"ע).
¹³ ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ו): וכן מערים ונותן המעשר מתנה כשהוא בטבלו, ואומר הנותן הרי הפירות האלו מחוללין על מעות שבבית.

וע"י דרך אמונה: וכן מערים כו'. היינו באופן שאין יכול להקנות המעות כגון שאין המעות בידו אלא בביתו ואין לו קרקע להקנות המעות אגב קרקע או שחושש שאם יטול את המעות לא ירצה להחזיר לו אח"כ וגם באודיאת אין יכול להקנות לו שאין לו עדים ולא מהני אודיאת אלא בעדים ולכן יקנה לו את הפירות אבל אם אפשר להקנות את המעות יותר טוב שיקנה לו את המעות דינר טפי שהוא איש נכרי ומחלל מע"ש של חברו:

כשהוא בטבלו. דכיון דק"ל מע"ש ממון גבוה א"א ליתן אחר שכבר קרא עליהן שם מע"ש כ"ל פ"ג ה"ז:

בטבלו. והמקבל יקרא עליהן שם מע"ש ואח"כ יחללם הנותן:
על מעות שבבית. שא"צ שיהו המעות והפירות במקום אחד ולפ"ד רבנו לעיל פ"ד ה"ב שיכול לחלל פירות על פירות יכול לומר על פירות שיש לי בבית: שבבית. שאם היו לו במקומו את המעות מוטב שיתן את המעות לחברו כ"ל:

¹¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"א): הוב"ד לעיל הערה 3.

ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"א): לשונות של זהב ושל כסף ושל שאר מיני מתכות הרי הם כשאר מטלטלים ונקנים בקניין וקונין זה את זה בהחלפה אבל המטבעות של כסף או של זהב או של נחושת הרי כולם דמים כנגד שאר מטלטלים והנותן אחד מהם בדמי מטלטלים לא קנה ואין אחד מהם נקנה בקניין ולא נעשה קנין הגה ולפיכך המייחד מעות והקנה לאחד בחליפין המטלטלים הואיל ולא קנה זה המעות לא קנה זה המטלטלים אע"פ שמשכן ודוקא בתורת חליפין שייחד לו המעות אבל בתורת דמים משמשך החפץ נתחייב בדמיו מיד.

ביאור: הרי הם כשאר מטלטלי' - דינו כפירות דנקנה בחליפין, אם כן ברמב"ם [אשר הוא מקור לדברי המחבר] מש"כ "וקוני' זה את זה" היינו בתורת שיווי [פי' חליפי שוה בשוה] דמהני אף בפירות, אבל קשה, שהרי המחבר לא הביא הך דשיווי מהני אף בפירות, וצ"ע, למה הוא מצטט דברי הרמב"ם בענין זו (רע"א).

המייחד מעות - דוקא בתורת דמים שלא יחד לו המעות לפיכך מאז שמשך הלוקח נתחייב במעות, אבל בתורת חליפין שייחד לו המעות ואמר לו באלו המעות לא קנה, כיון שייחדו אם אבדו אינו חייב באחריותו, לפיכך לא סמכה דעתיה דבעל המקח עד שיגיע המעות לידו, וכמו שלא זכה המוכר במעות כך לא קנה הלוקח החפץ אף על פי שמשכו, דחיוב לא מהני אלא היכא דהחיוב חייל על גופו והוא חייב באחריותו, דהיינו היכא שמחייב בפירות אם אין לו פירות מחויב ליתן דמיהן כיון דחייב את עצמו, אבל היכא דמחייב עצמו ליתן לחבירו חפץ פלוני ואינו מקבל עליו חיוב אחריותו, אין זה נקרא חיוב הגוף ולא הוי חיוב כלל, ומש"ה במשיכת הלוקח נתחייב בדמיו וחל החיוב על גופו בחיוב אחריות ושעבוד הגוף, אבל אם מייחד לו המעות דליכא חיוב אחריות, וא"כ לא הוי חיוב כלל מה שחייב עצמו ליתן מעות המיוחדים ואינו חיוב, ובתורת קנין אינו נקנה דמטבע אינה נקנה בחליפין [קצה"ח]. ו"א כיון דבכל מוכר בתורת דמים צריך שיהיה על הלוקח שום ענין חיוב, וכשייחד לו המעות ואמר לו מכור באלו משמע שלא יהיה על הלוקח שום חיוב לענין אבידה ושום דבר, רק שאלו המעות יהיו של המוכר, ומש"ה אף אם אמר לו בתורת דמים, מ"מ עינינו רואות שזה חליפין הוא ולא דמים, ומטבע אינו נקנה בחליפין, וממילא גם המטלטלים לא קנה. אבל אם קנה סתם במעות וייחד לו דמים ואמר לו בפירוש שמתחייב עצמו לפרוע דוקא מדמים אלו, או שייחד לו מטלטלים והתחייב עצמו שישלם לו ממעות אלו דוקא, חל החיוב, דיכול אדם לחייב עצמו (נתה"מ), עיקר הטעם דמעות לא מייקנו בחליפין, משום דצורה יתבטל בעתיד. אמנם יש שני טעמים. האחד בתורת מכירה, דהיינו שאומר לו בשם מכירה, מכור לי בדמים אלו, ונתחייב לו הדמים אח"כ. והב' לענין חליפין, זה חליפי זה. והנה במעות אין שום קנין בעולם להקנות חפץ על ידיהם או לקנותם בחליפין, משום דהויין מילתא דלית ביה ממש כיון

{מו ע"א}

וחזור ואומר, הרי הן [אותם פירות של מעשר שני שנתי לך] מחוללין על מעות שיש לי בבית. הטעם [שמותר לו לעשות ערמה זו], שאין בידו מעות, הרי אם יש בידו מעות, שיקנה לו לשני במשיכה, ו[חבירין] יפרה. שכך עדיף [שאין ההערמה נראית כל כך לפטור את עצמו מהחומש] שהוא [פי' הפודה] אדם זר [כלפי הפירות].

ואם תאמר שמתבע נקנה בחליפין, שיקנו לו מעות לזה אגב סודר, ושיפדה [הוא, וכך הוא אדם זו. מתרין הגמ', שכאן מדובר] שאין לו [לבעל הפירות] סודר. ושיקנה לו אגב קרקע [יתן לו זה בעל מעשר קרקע בחזקה, ועמהן המעות, ומשיחזיק זה בקרקע, יהיו המעות קניות לו בכל מקום שהן. מתרין הגמ', שכאן מדובר] שאין לו קרקע. והרי כתוב "עומד בגורן" [ובפשטות זו גורן שלו]. בגורן שאינו שלו. [לפי דבריך] התנא טרח ללמד [מקרה על] אדם ערום שאין לו שום [רכוש]. אלא לא [כמו שאמרת אלא] לומדים מזה, אין מטבע נקנה בחליפין¹⁴, [וכך למסקנה] לומדים מזה.

ואפילו רב פפא חזר בו [ויסובר אין מטבע נקנה בחליפין]. כמו [המקרה] הזה שרב פפא¹⁵ הווי לו י"ב אלף דינרים ב"בית חזואי", והקנה אותם לרב שמואל בר אחא אגב סוף [פי' פינת] ביתו [שכן רב שמואל בר אחא היה הולך לשם, כדי שיביאם לו, שאילו לא הקנה לו, לא היה נותנם לו מי שהפקדון אצלו, שאם יאבדו בדרך, יחזור רב פפא ויתבעם לו, וזה שהצטרך להקנות אגב קרקע, רואים שאין מטבע נקנה בחליפין]. כאשר הגיע, יצא [רב פפא] לקראתו עד "תורן".

וכן אמר עולא, אין מטבע עושה קנין חליפין. וכן אמר רב אסי, אין מטבע עושה קנין חליפין. וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, אין מטבע עושה קנין חליפין.

רבי אבא שאל שאלה מבריייתא לעולא, הרי [אדם] שהיו חמריו ופועליו תובעים אותו [מעות שכרם ומזונותיהם] בשוק¹⁶, ואמר למחליף מעות, תן לי בדינר מעות [פי' פרוטות] ואפרנסם, ואני אביא לך [לאחר זמן] שוה דינר ועוד "טריסית" ממעות שיש לי בבית. אם יש לו [הכמות] מעות [שהוא הבטיח לו], מותר [לעשות כן, וכעת הגמ' חושב שזה קנין חליפין], ואם לא, אסור [שזה מקבל שכר על המתנת מעות]. ואם תחשוב אין מטבע עושה קנין חליפין, זה הלואה, ואסור [אפילו אם יש לו בכיתו המעות האלו. עולא] שתק. אמר לו, אולי שניהם [גם המחליף מעות וגם הבעל הבית מדברים]

¹⁴ ע"י שר"ע (ח"מ ס' רג ס"א): הוב"ד לעיל הערה 3.

ע"י שר"ע (ח"מ ס' רג ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 11.

¹⁵ ע"י שר"ע (ח"מ ס' רג ס"ט): המטבע אין דרך שיזכה בו מעתה מי שאינו ברשותו אלא על גב קרקע, כגון: שקנה קרקע ועל גבו מעות או שישכור מקום המעות, כיון שזכה בקרקע בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין זכה במעות, והוא שיהיו אותם מעות קיימים כגון שהיו מופקדים במקום אחר ולא כפר המפקיד, אבל ראובן שהיה לו חוב על שמעון והקנה ללוי קרקע ועל גבו החוב לא קנה החוב, אבל יכול הוא להקנות לו החוב של ישראל במעמד שלשתן כמו שנתבאר בסימן קכו, וכן יכול הוא להקנותו לו על ידי שימכור לו או יתן במתנה שטר החוב כמו שנתבאר בסימן סו [וע"ל סימן קכג בדיני הרשאה].

ביאור: שיזכה בו מעתה - דקדק וכתב שיזכה בו, דאילו דרך מקח וממכר יש דרך שיקנה בו, וכנ"ל ס"ד, דאם משך ראובן מטלטלים של שמעון נתחייב ראובן לשמעון דמי שוין של המטלטלים, אבל שיזכה בהן במתנה, אין דרך כי אם ע"י אגב קרקע, או ע"י ששוכר או קונה מקום המעות דאז הו"ל המקום חצירו וקונה לו חצירו המעות שבתוכו, ומשום הכי נמי כתב שיזכה בו "מעיתה", ר"ל מעתה מיד בלי שום משיכת דבר אחר כנגדו (סמ"ע), יש עוד דרך שיזכה בו המטבע, והיינו באודייתא, ויכול להקנות באופן זה אף המעות שיש לו במקום אחר ואינם בעין (פ"ת). הרוצה להקנות מלוה שלו לאחר, אם אמר בשעה שהלויתי אותם היו של פלוני אף על גב דהלוה אותם בסתם או שאמר בהדיא שלי הם יכול לחזור ולומר של פלוני היו ואם אמר בשעה שהלויתי שלי היו ועתה אני מודה שהם של פלוני אם הוא בריא במלוה לא קנה ואם הם פקדון קנה ואם הוא ש"מ בכל גוונא קנה ושוב אין יכול למחול ולא לחזור בו (פ"ת v הרב"ז). אפילו חפץ יוכל להקנות באודייתא וזה הוי קנין בין בבריא בין בשכיב מרע, והוא קנין מעליא אף על פי ששניהם יודעין והעדים יודעין שזה החפץ או הקרקע אינו של פלוני קונה הוא אותו באודייתא של הנותן כמו שקונה במשיכה וכסף, אבל אם אמר הווי עלי עדים שזה החפץ של פלוני נקנה הוא לו באודייתא, ואם אמר הווי עלי עדים שאני נותן חפץ זה לפלוני ודאי לא קנה בלא קנין כיון דאין בזה קנין אודייתא. קנין דאודייתא אינו נגמר בלא עדים, ואם הודה לו בינו לבינו או אפילו בפני עדים ולא אמר אתם עדי לא מהני כלום (פ"ת v הקצה"ח). ו"א שאין צורך בעדים (פ"ת v הנתה"מ), קנין אודייתא לא מחייב מעשה גופו, ופעולתו. וכן מי שהודה על הלולב ביום טוב א' של חג שהוא של ראובן, בהודאה זו חשיב של ראובן אף על פי שיועד שאינו שלו, ושניהם יוצאין ידי חובתן (פ"ת).

מקום המעות - ראובן קנה חפץ משמעון והניחו לו שמעון בבית לוי שהוא ביתו של ראובן המושכרת ללוי אם קנה ראובן מדין חצר, היינו משי"כ בסי' שיג ס"ג [הזבל שבחצר הרי הוא של שוכר לפיכך הוא מיטפל בו להוציאו, ואם יש שם מנהג הולכים אחר המנהג. במה דברים אמורים כשהיו הבהמות שעשו הזבל

בפרוטות של נחושת שאין להם צורה, ושניהם פירות, ולכן נקנו בחליפין. אמר לו, כן [כך מדובר]. וגם מדויק כך, שכתוב, שוה דינר וטריסית. ולא כתוב דינר יפה וטריסית, [וכך למסקנה] לומדים מזה.

רב אשי אמר, באמת [המקרה מדבר] בדמים ובפרוטות [ואין טעם הדבר משום חליפין אלא], כיון שיש לו, נעשה כאומר "הלוני עד שיבא בני" או "עד שאמצא מפתח" [ואין כאן שכר המתנת מעות, שהרי אפילו הלואה אם יש לו בביתו מותר לתת לו עודף].

בא ושמע, [למדנו במשנה בקידושינן]: כל הנעשה דמים באחר, כיון שזכה זה, נתחייב זה בחליפין. מהו "כל הנעשה דמים באחר" [כל הרגיל להיותו ניתן דמים באחר, היינו] מטבע, ולומדים מזה, מטבע עושה קנין חליפין.

אמר רב יהודה, כך נאמר [במשנה בקידושינן].

של שוכר, אבל אם הבהמות של אחרים הזבל של בעל החצר שחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו א"פ שהיא שכורה ביד אחרים] "א דאפילו אם היתה ביתו של לוקח מושכר למוכר קנה הלוקח החפץ מדין חצר, ועיקר לא כך [מחנ"א קנין חצר ג], ו"א דדעת אחרת מקנה כן עוזר, שכן רק הקנה לשוכר ולא למשכיר, ועוד דשוכר את מקומו ה"ט משום דהמשכיר משכיר אדעתא דהכי שיקנה להשוכר והרי הוא כמשכירו להדיא אף לקנין [בית מאיר אה"ע ס' קלט], ו"א דרשות קונה מטעם משיכה, ולכן קונה אף במעות [גר"א סקל"ו].

ראובן שכר דירה משמעון ולא שילם שכר דירה, ומת, ונשאר בדירה חפצי ערך, ושמעון רוצה לזכות בחפצים אלה על שכר הדירה, אמנם אלמנת ראובן רוצה לתפוס בהם עבור כתובתה. הנה בשני בע"ח כ"ג הדבר פשוט דבמטלטלים אין דין קדימה וחולקים בשוה, אולם אם לבע"ח א' מפורש בש"ח שעבוד מטלטלי' ומקרקע כדרך שנוהגים לכתוב בכתובות שלנו, נכסין דאית להון אחריות ודלית להון אחריות, ולאחד אין לו שעבוד במפורש, בזה בודאי אותו שעבודו במפורש עדיף. אולם בנ"ד אף הדחפצים ברשותה, מכל מקום כיון דלא עשתה מעשה קנין בהם לא מקרי תפיסה, אלא כל הנכסים שהם בבית הבעל אעפ"י שכשמת נשאר הנכסים בידה וואהלים כאשר המה אין זה כלום, שכל תופס צריך תפיסה גמורה שיקנה הדבר בא' מדרכי הקנאות וכו', וא"כ הבית והתיבות והמטלטלים הכל ברשות היורשים, אמנם כיון דבעל זכה בבית לדירה משועבד לה בתורת קרקע לכתובתה, ואף דמשועבד גם להמשכיר על שכירות משנים שעברו, מ"מ בתחילת שנה זו דזכה הבעל בבית על דירת שנה זו הוי כמו דאקני לגבי המשכיר על חיובו ולגבי האשה לכתובתה (שר"ת רע"א ח"א ס' קלג).

והוא שיהיו אותן מעות קיימים כו' ולא כפר המפקיד כו' - אהקנאה אגב קרקע דלפני זה קאי, דאם כפר או שהוא בידו בתורת חוב לא שייך ביה לומר שיקנה לו חצירו או על גב קרקע, כיון דאין כאן דבר בעין שיקנה (סמ"ע), ולא הוציאן אפילו באופן המותר, כל זמן שלא הוציאן הם של המפקיד (קצה"ח), וכל זה אפילו אם הוא מופקד ביד גוי (ש"ך v הרלב"ח).

אבל ראובן שהיה לו כו' ולא קנה החוב כו' - ו"א דיכול להקנות חוב בקנין אג"ק (ש"ך), ואפילו לפי הצד שחולק שאין קנין חוב אג"ק, יכול לשעבד לו נכסיו או לשעבד עצמו דאז מועיל להתחייב (ש"ך v הרמ"א), ו"א שאין דרך איך להקנות חוב כלל, אלא רק במעמד שלשתם (ש"ך v הרמ"א ואלשיך).

אבל יכול הוא להקנות החוב של ישראל - דקדק הרמ"א לכתוב של ישראל, דאי בשל גוי יש בו חילוקי דינים, ע"י לעיל (ס' קכ"ו ס"ב) (סמ"ע), "א שיכול להקנות לו החוב באודייתא, ויש חולקין (רע"א).

ע"י שר"ע (ח"מ ס' קכב ס"א):

¹⁶ ע"י שר"ע (ו"ד ס' קעג ס"ו):

"כל הנישום דמים באחר"17 [פי' כל שרגילים לשום אותו כשנותנים אותו דמים באחר, דהיינו כל המטלטלים, ולא צריך כלי, אם בא אדם לתת דמים בחפץ אחר דרכן לשומן בכמה ינתנו לו, אם נתנם בחליפין], כיון שזכה זה [במשיכתו], נתחייב זה בחליפין". וכן מסתבר [שהמשנה מדבר במטלטלים ולא במטבע], מזה שכתוב בסוף: כיצד. החליף שור בפרה, או חמור בשור. [וכן למסקנה] לומדים מזה.

ולפי מה שעלה מדעתו בתחילה [שהמשנה מדבר] במטבע, מהו [פי' הכתוב] כיצד [החליף שור בפרה וכו']. כך נאמר, ופירות [פי' כל מטלטלים חרץ מכלין] גם עושים [קנין] חליפין, כיצד: החליף שור בפרה או חמור בשור [וכן פירוש המשנה: כל העושה דמים באחר, דהיינו מטבע, אם נתנו בתורת חליפין, כיון שזכה זה, נתחייב זה בחליפין, כיצד חליפין, ומהו חליפין, כגון המחליף שור בפרה, ודרך אגב לומדים מהסוף של גם מה שאינו כלי עושה קנין חליפין].

זה מובן לפי רב ששת שאמר, פרות עושים [קנין] חליפין, אלא לרב נחמן, שאמר, כלי, כן [עושה קנין חליפין], אבל פרות, לא עושים [קנין] חליפין, מהו [פירוש של המשנה] כיצד. כך נאמר, יש דמים שהם כמו חליפין¹⁸ [שהמעוה קונות בלא משיכה כחליפין של סודר], כיצד. החליף דמי שור בפרה, או דמי חמור בשור [פי' מכר לו שור בכך וכך מעות, ומשך את השור, ונתחייב לו המעות, אמר לו הלוקח: פרה יש לי שאני נותן לך בדמי השור, וניאתו יחד, וקבל עליו, נתחייב בעל הפרה לתת לו את הפרה, ואין אחד מהם יכול לחזור, וכך פי' המשנה: כל המטלטלים שאדם שם לחבירו ונותן לו שומת דמיהן בשביל חפץ אחר שהיה לו ללוקח, כיון שזכה זה, לוקח ראשון במטלטלים הראשונים שמשכן, ואפילו בתורת דמים, על מנת להקנות לו חפץ שלו בדמים, נתחייב זה, לוקח שני, בכל אונסי החליפין, לפי שקנו לו מעותיו כל אונסי החליפין].

מהו טעמו של רב נחמן [שאמר דמים קונים בציוו כזו, והרי למדנו: מעות אינן קונות]. הוא סובר כרבי יוחנן, שאמר, דבר תורה מעות קונות¹⁹, ולמה אמרו משיכה קונה [ולא מעות], גזירה שמא יאמר לו [המוכר] "נשרפו חטיך בעלייה" [שהוא פי' שיניחם לוקח בבית מוכר זמן מרובה,

17 ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"א): הוב"ד לעיל הערה 3.

18 ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצט ס"ב): וכן ראובן שמכר מטלטלים לשמעון במנה וקנה שמעון המטלטלים ונתחייב לראובן בדמים ואחר כך היה לשמעון מטלטלים אחרים למכור וא"ל ראובן מכור אותם בדמים שיש לי בידך מדמי המכר ואמר לו הן נקנין אותן המטלטלים לראובן בכל מקום שהם ואע"פ שלא משך ולא הגביה שגם זה דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו ביה רבנן. הגה מיהו יש אומרים דמיירי דוקא שאמר לו מכור לי בהנאת מחילת הדמים שיש לי אצלך אבל אם אמר לו מכור לי בדמים שיש לי בידך לא קנה אבל אם היה עליו חוב שלא מחמת המכר וא"ל מכור לי מטלטלים בחוב שיש לי אצלך ונתרצו שניהם לא קנה. ביאור: מטלטלים אחרים למכור - ה"ה אותן מטלטלים עצמן, שזהו אינו מצוי כלל שיימכרו ואח"כ יחזור ויקנה אותן כלים עצמן, רק שדיברו הפוסקים בהווה יותר, וי"ח (פ"ח).

מיהו ו"א כו' - פירוש, ואז קונה אפילו במטלטלים בהנאת מחילת המלוה, ודוקא במחילת חוב כזה הבא מחמת מכר דאינו שכיח, אבל מחילת שאר חוב, לא עדיף ממעות עצמן דאין קונין במטבע מטלטלים קנין גמור כי אם לענין מי שפרע וכמ"ש בסיומן ר"ד סעיף א', אבל בקרקע דנקנית במעות, נקנית בכה"ג (סמ"ע).

אבל אם היה עליו חוב כו' - הטעם, דשאר חובות מחמת הלואה הוא שכיח וגזרו בו, משא"כ חוב הבא מחמת מכר. וא"ת, אע"פ כ' במאי יקנה כיון דעתה אין המעות בעין. י"ל דעשו חז"ל כאילו המכר הראשון הוא בעין והחליפו עם הדבר שמוכר לו עתה (סמ"ע), וי"א דכשמכר לו בעד מזומן ואינו רוצה לסלק לו במעות, הרשות ביד המוכר לבטל המקח ואין כאן מקח כלל, וכיון שיכול לבטל המקח שפיר הוי כחליפין. ולפי' נראה דבעינן שיהיה בעין החפץ הראשון (נתה"מ), משמע מדברי התוס' בב"מ שלא ס"ל חך חילוק (רע"א).

ונתרצו שניהם לא קנה - עיין לקמן סימן ר"ד סעיף י' דהמחבר ס"ל דהחוב הבא מחמת הלואה דינו כאילו המעות היו בעין ביד הלוקח ונותן להמוכר בעד החפץ שקונה ממנו, דאף דאין מעות קונות, מ"מ חייב במי שפרע, ה"ה נמי בחוב, ויש חולקין בחוב, וסתם כאן וכתב דלא קנה בחוב דעלמא, כי לדעת שניהם אינו קונה בו קנין גמור, ובמי שפרע לא איירי כאן (סמ"ע).

19 ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"א): דבר תורה מעות קונות אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלים אלא בהגבהה או במשיכה דבר שאין דרכו להגביה וכיון שמשך או הגביה קנה אע"פ שלא נתן המעות כיצד המקבץ עצים או פשתן וכיוצא בהם ועשה מהם טעון גדול שאי אפשר להגביהו אינו נקנה במשיכה שהרי אפשר להתירו ולהגביהו עץ עץ אלא אם היה טעון של אגוזים או של פלפלים או של שקדים וכיוצא בהם שאין אחד יכול להגביהו הרי זה נקנה במשיכה ויש חולקין וסבירא להו דאפילו בעצים נקנה במשיכה הואיל ואיכא טורח להתיר ולהגביה וע"ל סי' ר סעיף ז בדין משיכה והגבהה:

ותפול דליקה בשכונת המוכר, ולא יחוש לטרוח ולהציל, לפיכך העמידום ברשותו לחזור בו אם ירצה, ואז אם יתייקרו, ברשותו יתייקרו, ויחזור בו מן המכר ויהא השכר שלו, והדבר הנקנה נחשב כאילו הוא שלו, ואם יפול דליקה יטרח ויציל, [ורק ב] דבר שהוא שכיח [היינו מכירה רגילה] הרבנים גזרו, [אבל] דבר שלא שכיח [כמו ששמו דמי מטלטלים במטלטלים], רבנים לא גזרו בו.

ולפי ריש לקיש, שאמר, משיכה מפורשת מן התורה [ומעות אינם קונות מן התורה], זה מובן אם הוא סובר כרב ששת, [אז הוא] יסביר [את המשנה] כרב ששת, אלא אם הוא סובר כרב נחמן, שאמר, פירות לא עושים [קנין] חליפין ומטבע לא נקנה [מן התורה, שאין מעות קונות], איך הוא מסביר [את המשנה]. על כרחך הוא מסביר [את המשנה] כרב ששת.

למדנו במשנה, כל המטלטלים קונין זה את זה. ואמר ריש לקיש, ואפילו כים מלא מעות בכיס מלא מעות [וצ"ל שמדובר בקנין חליפין שאם זה בתורת דמים הרי ר"ל סובר מעות אינם קונות מן התורה, ורואים שמשבטעות נקנות בקנין חליפין]. רב אחא הסביר [את הדבר שמדובר בהחליף מטבעות פסולות, היינו דיןר "אנקא" ו"אניגרא"²⁰, אחד שפסלתו מלכות פי' שהמלך גזר שלא ישתמשו בו, בכל מדינתו, אבל בני המדינה משתמש בהחבה] ואחד שפסלתו מדינה [שבני המדינה לא משתמש בו, אבל המלך לא צוה על זה, וזה יוצא בשאר מדינות המלך]. וצריכים [לכתוב ב' הסוגי פסול], שאם היינו לומדים רק שפסלתו מלכות, משום דלא יוצא בכלל [בכל מדינות], אבל פסלתו מדינה, שיוצא במדינה אחרת, אולי [נגיד] שזה עוד [בכלל] מטבע [ולא פיר], ואין מטבע נקנה בחליפין. ואם היינו לומדים [רק ש]פסלתו [בני ה]מדינה, משום דלא יוצא לו לא בהחבה ולא בפרהסיא, אבל [מטבע ש]פסלתו המלכות שיוצא לו בצנעא, אולי זה עוד [בכלל] מטבע הוא, ואין מטבע נקנה בחליפין, [לכן רואים למה] צריכים [את שני המקרים].

אמר רבה אמר רב הונא, [האומר לחבירו] מכור לי [חפץ זה] [במעות] אלו [שאתה אוהו] בידו ולא הקפיד לשאול כמה הם, וקיבלם מיד הלוקח, הלוקח קנה²¹ [את החפץ במעות הללו, ואין אחד מהם יכול לחזור],

ביאור: דבר תורה מעות קונות - ו"א שלומדים משנאמר ונתן הכסף וקם לו, וי"א דאין למדין הדיוט מהקדש, אלא סברא הוא, כיון דרוב הקנינים נעשים בכסף, ומן התורה כסף קונה ולא משיכה ומסירה (סמ"ע), והיכא דליכא כסף ודאי אליבא דכ"ע משיכה קונה, דאל"כ מציאה ומתנה במה יקנה מן התורה [קצה"ח, נתה"מ ורע"א], וי"א דגם מתנה אינו נקנה אלא בחליפין או בחצירו או באגב, וקשה על ה"א [קצה"ח ורע"א].

שלא יקנו המטלטלים כו' - ע"י לקמן סעיף ה' טעמן בתקנה זו (סמ"ע), ונראה שאע"פ כ', שאם קידש המוכר אשה במעות שקיבל מן הלוקח, שהיא מקודשת, דלחומרא לא עקרו בתקנת דברי תורה (סמ"ע), ישנם מח' אם צורת התקנה שמשכינה קנה, אם זה שמעות קונות, אבל כל זמן שלא משכן, יש לו זכות לחזור, או מעות אינם קונות בכלל, שעקרו חכמים התקנה [קצה"ח נתה"מ ורע"א], ולכן כל דברי הסמ"ע הם לפי הצד שעקרו, אבל לצד השני לכתחילה יכול המוכר להשתמש במעות (נתה"מ ורע"א), אמנם אחרי שקיבל מי שפרע, אסור לו להשתמש במעות, ואם קידש אינה מקודשת (נתה"מ), אמנם ע"י לקמן סט"ו דבכל ענין המעות נעשה בהלואה ויכול להוציאם וליתן אחרים תחתיהם א"כ פשיטא דמקודשת כמו בלוה מעות וקידש בו. אבל אם קידש הלוקח אשה בהכלי ולא משך עדיין רק שהקנה לה בקנין זה תלי' באשלי רבירבי אם לאחר תק"ח אינה מקודשת או דאזלי' בתר ד"ת באיסור ומקודשת (רע"א), והיכי דד"ת לא קנתה ומדרבנן קנתה כגון במעמד שלשתם, או במשיכה ללא נתנית מעות, מקודשת ודאי, אבל ו"א שהוא רק קידושין מדרבנן (רע"א v ה"ש), עיין מה שכתבתי בזה בפתחי תשובה לאה"ע סימן כ"ח סק"א? וי"א דמי שנתן מטבע לקטן לשחוק בו ונטל הנער מיד התינוק וקידש בו אשה, כיון דנתנו לקטן ולא שמרו, הוי כאבידה מדעת וזכה מההפקר וחיישינן לקדושין, וי"א דהא דאבידה מדעת הוה הפקר היינו במניח במקום שאינו משתמר אבל היכא שנתן לתינוק לכ"ע לאו הפקר הוא וא"כ אין חוששין לקדושין. אם קידש המוכר בחפץ זה הוי ספק קידושין ואוי לחוש לקדושי שני כיון דמן התורה קדשה הראשון בגזל, ואם קידש בו הלוקח אשה בחפץ זה שקנה בכסף לחוד קודם משיכה והמוכר אינו חוזר מהקנין ישנם ספק אם היא מקודשת או לא, אי אמרינן דאף דאין המוכר חוזר מ"מ בשעת הקידושין היה בידו לחזור ועדיין אינו שלו או כיון דאף אחר תקנת חכמים עכ"פ המעות קונה לענין מי שפרע ואם אין המוכר חוזר אמרינן דאילאי מלתא דלא ה' בדעתו לחזור ולעבור על מי שפרע ונגמר הקנין למפרע ובשלו קידשה והוי כקידשה בפקדון שיש לו ביד אחרים ומקודשת, לפי דברי הסמ"ע דלחומרא לא עקרו כו', א"כ אם קנה במשיכה לחוד וקידש בו אשה ובא אחר וקידשה, ו"א שצריכה גט משניהם, דלא עקרו חכמים בתקנתן דין תורה שהוא לחומרא דמשיכה לא קניא, והעיקר שאם קנה במשיכה ללא נתנית מעות יכול לקדש בו אשה מן התורה (פ"ח).

ע"י המשך בהערה ט.

20 ע"י שר"ע (ח"מ סי' רג ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 2.

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

ופירי נמי עבדי חליפין כיצד החליף בשר שור צפרה. רש"י ל"ג
בשר דשור ופרה חיים מיקרו נמי פירי ופריך לרב נחמן
בין למאי דס"ר מעיקרא בין למאי דמשני כל הנישום וקשה דל"כ
הכי נמי מסבירא לא קאי לפי המקרא לרב נחמן שפריך לומר יש
דמים שהם כחליפין ועוד קשה לרש"י

כל הנישום דמים באתר. כל שרגילים לשום אותו כשנתנו אותו
דמים באתר דהיינו כל המטלטלים אם בא אדם לתת דמים
בחפץ אחר דרכן לשומן בכתה יתנו לו : כיון שזכה זה כו'. אם
תתם בחזרת חליפין כיון שמשכן זה כו' ואשמועינן דמטלטלי ופרי

נעשין חליפין ולא צעין כלי דשלק
איש נעבי (דמות) ללא דוקא דלקיים
כל דבר דרשין לקיים בכל דבר
כדלקמן (דף מו.): הכי נמי מסבירא.
ללאו במטבע עסקין דקתני סיפא
כיצד החליף שור צפרה כו' : הכי
קאמר ופירי נמי. כל מטלטלין אנפי
שאינו כלי עבדי חליפין כיצד כו'
והכי מפרשין לה כל (ה) העשה

דמים באתר דהיינו מטבע אם נתנו
בחזרת חליפין כיון שזכה זה נחתיב
זה בחליפין כיצד חליפין ומהו חליפין
כגון המחליף שור צפרה ואשמועינן
אנב ארומיה בספאל דפירי עושים
חליפין החליף שור צפרה גרסין
ול"ג בשר שור: הניחא לרב ששט כו'.
בין למאי דסליק ארומיה מעיקרא בין
למאי דשני רב יודנה סיפא דמתני'
אשמועינן דפירי עבדי חליפין ולא
צעין כלי והא פלוגתא דרב נחמן
ורב ששט הוא לקמן בשמעתין (דף
מו.) הניחא לרב ששט כו' : ה"ל יש
דמים שסן כחליפין. רישא וסיפא חדא

היא ואשמועינן דיש תורת דמים
שהמעות קונות בלא משיכה כחליפין
של סודר : כיצד החליף דמי שור
צפרה. מכר לו שור בכך וכך מעות
ומשך את השור ונחתיב לו המעות
א"ל הלוקח פרה יש לי שאני טוען
לך בדמי השור ויאלומו יחד וקבל
עליו נחתיב בעל הפרה לתת לו את
הפרה ואין אחד מהם יכול לחזור
והכי קאמר כל הנישום דמים באתר
כל המטלטלין שאדם שם לחבירו ונתן
לו שומת דמיהן בשביל חפץ אחר
שהיה לו ללוקח כיון שזכה זה לוקח
רשון במטלטלין האשמועינן שמשכן
ואפילו בחזרת דמים על מנת להקנות
לו חפץ שלו בדמים נחתיב זה
לוקח שני בכל אונסי החליפין לפי
שקנו לו מעותיו כל אונסי החליפין :

כיצד החליף דמי שור צפרה . שם לו השור בדמים ע"מ שיתן לו
זה פרה באתרו מעות קנה : מאי טעמא דרב נחמן . דלמר דמים
כי האי גונגא קט ואין תנן מעות אינן קונות : סבר לה כו' ויחנן.
דלמר לקמן (דף מו:) דבר תורה מעות קונות כדאשכחן גבי קונה
מן ההקדש שאמרה תורה ונתן הכסף וקם לו : ומפני מה אמרו
משיכה קונה. ולא מעות : גורס שמא . יביחם לוקח מביט מוכר
זמן מרובה ותפול דליקה בשבועת המוכר ולא יוכל לטרוח והליל
לפיך העמידוהו ברשותו לחזור בו אם ירצה דכיון שאם יתייקרו
ברשותו יתייקרו ויחזור בו מן המכר ויהא השכר של כי ידידה
חשיב להו וטרח ומילי וכיון דתקנתא דרבנן בעלמא הוא במכר
דשיבא עבוד רבנן תקנתא במכר דלא שכיח כגון האי שיהו שמיין
דמי מטלטלין במטלטלין לא עבוד רבנן תקנתא כשמיכה : ולריש
לקיש דלמר. לקמן בפרקין (דף מו:) משיכה מפורשת מן הסודר
וכיון דמדאורייתא מעות לא קנו לא שאלא מעות ולא שאלא מוכר
דלא שכיח מעות לא קנו הניחא אי סבר לה כרב ששט דלמר פירי
עבדי חליפין מתוך לה למתני' כרב ששט וכדשני רב יודנה כל
הנישום דמים באתר כגון מטלטלין ופירי שאדם רגיל לשומן כשנתנו

נחתיב דמים באתר דהיינו מטבע אם נתנו
בחזרת חליפין כיון שזכה זה נחתיב
זה בחליפין כיצד חליפין ומהו חליפין
כגון המחליף שור צפרה ואשמועינן
אנב ארומיה בספאל דפירי עושים
חליפין החליף שור צפרה גרסין
ול"ג בשר שור: הניחא לרב ששט כו'.
בין למאי דסליק ארומיה מעיקרא בין
למאי דשני רב יודנה סיפא דמתני'
אשמועינן דפירי עבדי חליפין ולא
צעין כלי והא פלוגתא דרב נחמן
ורב ששט הוא לקמן בשמעתין (דף
מו.) הניחא לרב ששט כו' : ה"ל יש
דמים שסן כחליפין. רישא וסיפא חדא
היא ואשמועינן דיש תורת דמים
שהמעות קונות בלא משיכה כחליפין
של סודר : כיצד החליף דמי שור
צפרה. מכר לו שור בכך וכך מעות
ומשך את השור ונחתיב לו המעות
א"ל הלוקח פרה יש לי שאני טוען
לך בדמי השור ויאלומו יחד וקבל
עליו נחתיב בעל הפרה לתת לו את
הפרה ואין אחד מהם יכול לחזור
והכי קאמר כל הנישום דמים באתר
כל המטלטלין שאדם שם לחבירו ונתן
לו שומת דמיהן בשביל חפץ אחר
שהיה לו ללוקח כיון שזכה זה לוקח
רשון במטלטלין האשמועינן שמשכן
ואפילו בחזרת דמים על מנת להקנות
לו חפץ שלו בדמים נחתיב זה
לוקח שני בכל אונסי החליפין לפי
שקנו לו מעותיו כל אונסי החליפין :

דפסק לקמן כר"ל לא מתוקמא כלל
מתני' דקיימא לן דפירי לא עבדי
חליפין כרב נחמן וליכא לטעמי ופירי
נמי עבדי חליפין ולא יש דמים שהם
כחליפין לדברי רש"י דפסקינן כר"ל ועוד
ד"ר"ח ורב אלפס וספרים קדמונים
גרסי ופירי נמי עבדי חליפין כיצד
החליף בשר שור צפרה ובשניא דכל
הנישום לא קאמר בשר שור ועוד
דמתני' לקמן פריך כמנה ערך וכן
תקשה לרב נחמן דלמר פירי לא
עבדי חליפין דלא מלי מיירי בדמים
ומיהו לפירי חליפין קוה צבוח קני
לכ"ע אפילו פירי אחי שפירי בריהא
בדמיון ונראה דשור ופרה חיים
הוי לה חזוב לפי שמתמסם בהם
לנשון משוי ונחרשו ולמאי דשני כו'
הנישום אחי שפירי אפילו רב נחמן
ולא פריך לר"ג אללא לפי מאי דס"ד
מעיקרא דלמר ופירי נמי עבדי חליפין
וא"ל לישני דר"ג יתוך כל הנישום
כמו שהוא לפי האמת י"א שומר
דמתמא לא יתלוק ר"ג על רבנן ויהו
קדמונים דר"ג מטבע נעשה חליפין
לכ"ע לנשון כל העשה דכל הנישום
משמע למעוטי מטבע ולריך לומר
לדידה ופירי נמי עבדי חליפין
ומ"ל אינו נעשה אינו תולק כי אם
במטבע אבל בפירי יסבור זה כו' :

ורב נחמן דלמר פירי לא עבדי
חליפין מאי כילד. וא"ל
ולפירי' לוקמיה בחליפין קוה צבוח
גם ר"ל אחאי ע"כ כרב ששט ס"ל
ולוקמא בפירי ובצבוח צבוח ו"ל דומיא
דרישא דכל הנישום דמירי בחליפין
כלי ככלי או כל העשה למאן דלמר
(ג) נעשה חליפין דמירי בחינן קוה
צבוח ה"א סיפא דחליף שור צפרה
מירי בחינן קוה ומיהו למאן דלמר אין
מטבע נעשה חליפין לא מלי למימר

דבשוח צבוח יועיל דל"כ מאי פריך מכל הנעשה דמים באתר
ומתני' דמטלטלין קונים זה את זה דמיימי' בסמוך דמטבע נעשה
חליפין למאן איירי קוה צבוח ועליל נמי אחאי הו"ל לטעמי
בפרוטעותא הא קוה צבוח הוא דמסום טריסית יתן לא מקרי
אינו קוה צבוח אללא היכא שהמקח קוה כפליה מן המעות דלאו
דומא לחליפין אללא דואי קרא דמיימר לשוח צבוח לפירי אחי ולא
לוקמא חליפין למ"ד בין פירי בין מטבע נעשה חליפין קרא למאי
אחא י"ל דהתא לרבוה מרובא או דבר שאינו מסוים היכא דהוי
קוה צבוח דממעטין להו לקמן בחזרת חליפין ח"כ ללוי דלמר
לקמן ככליו של מקנה אחי קרא למימר דלם הוא קוה צבוח אחי'
ככליו של קונה מועיל : י"ל דמים שהם כחליפין . [א] ומקמי
להו במחילה הדמיה חף על גב דלמר בקדושין (דף ו:) המקדש
במלוה אינה מקודשת ובמכר לא קנה היינו כי קדשה לו קנה
התפך צבוחות שחייב לו אללא קדשה או קנה בהמאן
מחילה מלוה מועיל כמו ארוח לה זמנא ואדבר עילך לשלטון :

דמים באתר היכא דעשאה חליפין כיון שזכה זה כו' : אללא אי סבר לה כרב נחמן דלמר פירי
עבדי חליפין כרב נחמן וליכא לטעמי ופירי נמי עבדי חליפין
ולא שכיח נמי : ה"ל מתוך שור צפרה דחליפין ולא צעין כלי דשלק
איש נעבי (דמות) ללא דוקא דלקיים כל דבר דרשין לקיים בכל דבר
כדלקמן (דף מו.): הכי נמי מסבירא. ללאו במטבע עסקין דקתני סיפא
כיצד החליף שור צפרה כו' : הכי קאמר ופירי נמי. כל מטלטלין אנפי
שאינו כלי עבדי חליפין כיצד כו' והכי מפרשין לה כל (ה) העשה
דמים באתר דהיינו מטבע אם נתנו בחזרת חליפין כיון שזכה זה נחתיב
זה בחליפין כיצד חליפין ומהו חליפין כגון המחליף שור צפרה ואשמועינן
אנב ארומיה בספאל דפירי עושים חליפין החליף שור צפרה גרסין
ול"ג בשר שור: הניחא לרב ששט כו'. בין למאי דסליק ארומיה מעיקרא בין
למאי דשני רב יודנה סיפא דמתני' אשמועינן דפירי עבדי חליפין ולא
צעין כלי והא פלוגתא דרב נחמן ורב ששט הוא לקמן בשמעתין (דף
מו.) הניחא לרב ששט כו' : ה"ל יש דמים שסן כחליפין. רישא וסיפא חדא
היא ואשמועינן דיש תורת דמים שהמעות קונות בלא משיכה כחליפין
של סודר : כיצד החליף דמי שור צפרה. מכר לו שור בכך וכך מעות
ומשך את השור ונחתיב לו המעות א"ל הלוקח פרה יש לי שאני טוען
לך בדמי השור ויאלומו יחד וקבל עליו נחתיב בעל הפרה לתת לו את
הפרה ואין אחד מהם יכול לחזור והכי קאמר כל הנישום דמים באתר
כל המטלטלין שאדם שם לחבירו ונתן לו שומת דמיהן בשביל חפץ אחר
שהיה לו ללוקח כיון שזכה זה לוקח רשון במטלטלין האשמועינן שמשכן
ואפילו בחזרת דמים על מנת להקנות לו חפץ שלו בדמים נחתיב זה
לוקח שני בכל אונסי החליפין לפי שקנו לו מעותיו כל אונסי החליפין :

ב א ב מ"י פ"ה מהלכות
מכירה כ"ל א סנה
עשין כפ עוש' ח"מ ס'
רב סוף א :
כא ג מ"י ס' ה' ד'
ועי' בהשגות וכמ"ע
סנה שם עוש' ח"מ ס'
קוט סוף ב :

[בקדושין ח"א דיקא נמי
ועי' ח"מ נחמ"ס ג'
ד"ה דיקא נמי ועי' ח"מ
דבא ד"ה ד"ה ופירי ועי'
ח"מ יומא פד. ד"ה ח"מ
ועי' ח"מ חז"ל ס'
ד"ה דיקא נמי]

כב ד מ"י שם ס' פ'ג
ה' א סנה שם
עוש' ח"מ י"א ק'א
סוף א :
כג ה מ"י שם ה' ה'
עוש' ח"מ ס' ה' :
כד ו מ"י שם פ' ה' ה'
ד ועי' בהשגות
ונמ"ע סנה שם עוש' ח'
ח"מ ס' ק'א סוף ב :
כה ג מ"י שם פ' ה' ה'
ה סנה שם עוש' ח'
ח"מ ס' ג' ס' ה' ה' :
כו ח מ"י שם פ' ה' ה' :
כז סנה שם עוש' ח'
ח"מ ס' ק'א סוף א :

רבינו הנאל

ודחה רב יהודה ואמר
פני' כל הנישום הוא
ופירשו כגון שביקש
לקנות חמורו של חברו
ברבין ושם לו פרה
ברבין וסברה לו כדי
שיתן לו חמורו ברבין
הללו כיון שמשך בעל
החמור את הפרה וכה
בה קנה גם בעל הפרה
את החמור בכל מקום
שהוא ספני שהן פירי
בפירי וקוניו לו את זה
ואמר יחב נמי מסבירא
מקמי כיצד החליף
שור צפרה וכו' והניחא
לרב ששט דלמר פירי
עבדי חליפין אללא לרב
נחמן דלמר פירי לא
עבדי חליפין ויהו מתוך
לחא מתני' ופירי רב
נחמן יש דמים שהן
כחליפין. פירוש כגון
ראובן שבער פרה
לשמעון בעשרה דינרים
ושמך שמעון הפרה
ונחתיב בדמיה לראובן
ובקש שמעון למכור
חמורו ואמר לו ראובן
אני נושה בך ר' דינר
דמי פרחי מכור לי
התוך ורבי קאמר כל
העשיריה דמים באתר כגון
דמי פרה שבעת דמים
לחמור כיון שזכה בעל
החמור בפרה נחתיב
בעל הפרה בחמור אם
מת או כחש אע"פ
שעדיין לא משך הגיע .
ואמר יחב נמי מסבירא
נחמן כלומר מאי שנא
דמים הללו משאר דמים
דעלמא דקני קנו עד
דמיה ויהו דמים קנו
אף על גב דלא משך .
ופריך רב נחמן כדל
כו' ויחנן דאמר דבר
ותרה פתח קונות ופני
מה אכרע עד שיתפך
גזירה שפא ואמר לו
התפך פתח בעליה
וחך דשכיחא גזירה בה
רבנן אבל דמי פרה
בחמור מילתא דלא
שכיחא היא ה"ל ק'א
גזירה רבנן . ויק'א
אן כרב נחמן בפירי לא
עבדי חליפין . וישיבא
דמיה שנינו היא
וחזירא דהא מתני'
בוחתה . כל המטלטלין קונים זה את זה אפי' מעות רעות בעות רעות כגון *
אולי י"ל נילקא ויסי ג' הערך ערך אנלרא :

* אולי י"ל נילקא ויסי ג' הערך ערך אנלרא :

ויש בו [איסור] אונאה²¹ [שאם אין במעות כדי דמי החפץ פחות מששית]. קנה אף על גב שלא משך, כיון דלא הקפיד [לדעת כמות הכסף], קנה, שזה דומה [לקנין] חליפין. ויש בו [איסור] אונאה, שהוא אמר לו "מכור לי באלו" [בלשון ממכר, ולא לשון חליפין]. רב אבא אמר רב הונא, מכור לי באלו, קנה, ואין בו [איסור] אונאה.

זה פשוט, דמים ואין מקפיד על [כמות המעות לדעת שהם שוים כמו החפץ], הרי אומרים שקנה, שזה דומה לחליפין. חליפין ומקפיד על [כמות הכסף, שיהיה שוה כמו החפץ הנקנה] מה [דינו, האם שניהם קנו במשיכה של א' מהם, או מאחר והוא מקפיד לדעת כמות המטבעות, הם כמו דמים וזה קנין מעות, ואין קונות עד שהשני ימשך בחפץ הנקנה].

אמר רב אדא בר אבהו, בא ושמע, [אדם] שהיה תופש פרתו, ובא חבירו ואמר לו, למה [הבאת את] פרתך [לשוק]. אני צריך [לקנות בן] חמור. [והשני אומר לו] יש לי חמור שאני נותן לך [תמורת פרתך]. ואז הוא שואל אותו כמה [שוה] פרתך. [והוא ענה, הפרה שוה] כך וכך. [בעל הפרה חוזר ושואל] כמה [שוה] חמורך. כך וכך. משך בעל החמור את הפרה, ולא הספיק בעל הפרה למשוך את החמור עד שמת החמור, לא קנה בעל החמור את הפרה. לומדים מזה, חליפין ומקפיד על [שויות שלהם], לא קנה.

אמר רבא, וכי מדובר בחליפין של טפשיין, שלא מקפידים. אלא, כל חליפין מקפידים [על שויות], וקנה²². ובמה מדובר כאן, שאמר לו²³, [אני מוכן להחליף] חמור [עבור] פרה וטלה, ומשך את הפרה ועדיין לא משך את הטלה, שלא היה לו משיכה מעולה.

אמר מר, מכור לי באלו, קנה, ויש לו עליו אונאה. אולי נאמר שרב הונא סובר מטבע נעשה חליפין [שנותן טעמו של דבר משום שזה דומה לחליפין]. לא, רב הונא הוא סובר כרבי יוחנן, שאמר, דבר תורה מעות קונות [כלומר, אין מטבע נעשה חליפין, ואלה אינם חליפין אלא דמים, שכן אמר לו "מכור לי", ודמים קנו ללא משיכה כמו חליפי סודר]. ולמה אמרו משיכה קונה, גזירה שמא יאמר לו, נשרפו חטיף בעלייה. וחכמים גזרו בה [רק] דבר השיכה, ודבר שלא שכיח לא גזרו בה רבנן. אמר מר הונא בנו של רב נחמן לרב אשי, אתם למדתם כך [שהסתפקתם אם רב הונא סובר

מטבע נעשה חליפין או לא], ואנחנו לומדים כך [בפירושו], "וכן" אמר רב הונא, אין מטבע נעשה חליפין.

[בקנין חליפין] במה קונים. רב אמר, בכליו של קונה²², שהקונה רוצה שהמקנה ימכור לו [את הכלי?], כדי שיגמר וימכור לו. ולוי אמר, בכליו של מקנה, כמו שצריכים לומר לקמן. אמר לו רב הונא מ"דסקרתא" לרבא, ולפי לוי, שאמר בכליו של מקנה, הרי קונה קרקע אגב טלית. אם כן, יהיו נכסים שיש להן אחריות ונקנין עם נכסים שאין להן אחריות²³, ואנחנו למדנו להיפך, נכסים שאין להם אחריות נקנים עם נכסים שיש להם אחריות. אמר לו, אם לוי היה כאן הייתי מוציא בפניך בניצוצות של אור. [מי אמר שנקנה באגב, הרי] באותו ההנאה שמקבל ממנו, גומר ומקנה לו [ולא באגב].

[המחלוקת הזו, מי נותן הכלי בקנין חליפין] כמו המחלוקת התנאים הזו, "וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו". "גאולה", זו מכירה [פי] שמכר לו מכירה גמורה בדמים, ולא קיבל מעות, ובאין לקיים דברי מכירתו על ידי קניין, וכן הוא אומר "לא יגאל". "תמורה", זו [קנין] חליפין [שמחליף כלי זה בחפץ שכנגדו], וכן נאמר "לא יחליפנו ולא ימיר אותו". "לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו". מי נתן למי. בועז נתן לגואל. רבי יהודה אומר, גואל נתן לבעוז.

למדנו, קנין בכלי אף על פי שאין בו שוה פרוטה. אמר רב נחמן, לא למדנו [שמאפשר לקנות בדבר שלא שוה פרוה] אלא בכלי, אבל בפירות [פי] כל דבר שאיננו כלי, לא [אפילו אם שוה הרבה]. רב ששת אמר, אפילו בפירות. מהו טעמו של רב נחמן, נאמר "נעלו" נעל, כן [אפשר לקנות בו, אבל] דבר אחר לא [יכול לקנות בו]. מהו טעמו של רב ששת, נאמר, "לקיים כל דבר" [פי] לקיים הקנין בכל דבר. לפי רב נחמן גם כן, הרי כתוב "לקיים כל דבר". אותו "לקיים כל דבר" [לומדים ממנו] שקונים בנעל. ורב ששת גם כן, הרי כתוב "נעלו", ואיך הוא לומד אותו. אמר לך רב ששת, מה נעלו דבר המסויים [פי] דבר שלם, אף כל דבר המסויים, להוציא חצי רמון או חצי אגוז, שלא [קונים בו]. אמר רב ששת בנו של רב אידי, כמו מי כותבים היום בכלי שכשר לקנות בו. בכלי, להוציא מדעת רב ששת שאמר קונים בפירות, שכשר להוציא מדעת שמואל שאמר קונים

המהרש"ל והטור ועוד שיש קנין חליפין בעכ"ם, ועיקר שאין קנין לעכ"ם של חליפין [רע"א].

יתן הקונה למקנה כלי כו' – היינו הקונה נתן להמקנה, והמקנה יקנה לו דבר המכירה חילופי זה הכלי שקיבל מהקונה (סמ"ע). "א שאין לעכ"ם קנין חליפין, ועיקר שיש לו [קצה"ח].

וכיון שמשך המקנה כו' - ראובן היו לו בהמות לשחוט ומכר העורות לשמעון בקנין חליפין, ובעוד שהולכים לשחיטה ברחו הבהמות וטבעו בנהר, ופסק ההפסד העורות על שמעון, דמאחר שלקחו בקנין נקנו לו העורות בכל מקום שהן (סמ"ע), ואפילו הזכיר לו בפירוש השחיטה, כגון שאומר לו עורות בהמות אלו אני מוכר לך שאתן אותן לך לאחר השחיטה, דוקא שחוטות מכר, עכ"ז מפסיד הלוקח (ז"ז).

וא המטלטלים ללוקח - דבר שאינו מסויים כגון חצי אגוז וחצי רמון אינו נקנה בחליפין [רע"א v המחנ"א].

ולא כתב שטר - עיין מה שכתבתי לעיל סימן ק"צ סעיף א' סק"א? ושם סעיף ז' סק"ה? (פ"ת).

ואין שום אחד מהן יכול לחזור בו - היינו דוקא לאחר שפסקו מדבר באותו ענין, או שהתנו בשעת הקנין שלא יוכלו לחזור בו וקמ"ל דבתנאי מהני מיד לאחר שקנה ממנו בכלי, וכמ"ש המחבר בסמוך סעיף ח' (סמ"ע).

אפילו אין עדים כו' - דלא איברי שהדי אלא להמשקרים וכופרים זה את זה, וכמ"ש לעיל סימן קפ"ט סעיף א' (סמ"ע).

וכן אם קבלו קנין כו' - ע"ל סי' רמ"א ס"ב בהג"ה (ש"ך).

עיי' שו"ע (ח"מ סי' קצה ס"ב): אין קונים אלא בכלי ואע"פ שאין בו שוה פרוטה. ובלבד שיהא עשוי מדבר חשוב לאפוקי כלי העשוי מגללי בקר. ואין קונים בדבר שאסור בהנאה ולא בפירות ולא במטבע. בהמה מקרי כלי וקונין בה אבל שאר מטלטלים שאינן כלי אין קונין בהם מטבע שנפסל לגמרי הוי ככלי וקונין בהם. ואין קונין בכליו של מקנה:

ביאור: אין קונים אלא בכלי כו' - ולכן מנהג האידנא לכתוב בסוף השטר וקנינא מיניה במנא דכשר למיקניא ביה. במנא, לאפוקי מטלטלים. דכשר, לאפוקי איסורי הנאה, איכא דאמרי לאפוקי כלי העשוי מגללי בקר. למיקניא, כלומר בכליו של קונה. ביה, לאפוקי מטבע, ואם לא כתוב כן אין מוציאין ממון בשטר ההוא (סמ"ע), ו"ח דמה שנוהגים לכתוב בשטרות אינו אלא לרווחא דמילתא (פ"ח).

ולא בפירות - מ"מ אם נתן לו פירות בתנאי שיתן לו כלי זה, ואמר שמוכר הפירות בכלי זה מכיון שמשך זה הפירות נתחייב זה ליתן אותו כלי בתורת חיוב והוא הדמים שנותן לו תחת הפירות רק שלא נקנה לו אותו כלי אלא בתורת חיוב [רע"א].

עיי' המשך בהערה יד.

²¹ עיי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ט): הלוקח בדמים אכסרה (פירוש בלא מנין ובלא מדה ובלא משקל) כגון שחפן מעות וא"ל מכור לי פרתך באלו קנה ומחזיר אונאה והוא הדין ללוקח פירות אכסרה בסלע או בשתיים שקנה ומחזיר אונאה. הגה: ויש אומרים דספיקא הוי ואין מוציאין ממון מיד המאנה:

ביאור: מכור לי פרתך באלו - אף על פי שקנה בחליפין, קנה ומחזיר אונאה, דכיון דאמר לשון מכירה, יש לו דין ממכר ויש בו אונאה (סמ"ע), אם לא הזכיר לשון מכירה אלא אמר לו הילך פרתך באלו, אין לו עליו אונאה (נתת"מ).

פירות אכסרה בסלע כו' - פירוש, חופן פירות ואמר לו מכור לי פירותיך בסלע או שתיים, ולכן דקדק בלשונו וכתב ברישא שלוקח בדמים אכסרה, דר"ל שלוקח דבר אחר בדמים שהוא אכסרה שפירושו חפונים, ובסיפא כתב פירות אכסרה בסלע, דפירושו, שלוקח בעד השלע הפירות החפונים, וה"ל כאילו אמר, בין שהמעות חפונים וקונה בעד פרה שהוא מין אחד, בין שהפירות חפונים וקונה במעות, בשניהן קנה ומחזיר אונאה. והסיפא דומה למ"ש לעיל (סי' רט ס"א) ז"ל, ערימה זו של חטים אני מוכר לך בכך וכך, אף על פי שאין מדת הערימה ידוע, אף על פי שנמצא חסר או יתר על האומד הרי זה ממכרו קיים ויש להן אונאה לפי שער שבשוק, עכ"ל, ומה לי שחפן פירות ומכר לו במעות או מכר לו ערימה. וקשה שהרמ"א מביא חולק כאן ולא שם, וי"ל דדוקא אמעות אכסרה כתב כן משום דאין דרך קנין בכך כי אם בחליפין, אבל בפירות אכסרה יש דרך מקח, שרגיל אדם לקנות כרי תבואה ופירות בלא מדה ומנין (סמ"ע), ו"ח שדברי הרמ"א הם עולים על ב' המקרים (ט"ז).

ויש אומרים דספיקא הוא - ב' שותפים בכור של כסף, והיו שאריות עפר שבהם כסף, וא"ל מכר לשותפו בסכום, והתברר שהיה יותר כסף מכפי הכסף שנתן, ולמעשה נתאנה פי שתיים ממחירו, לפי המחבר יש איסור אונאה ומחזיר אונאתו, כל שהוא יותר משתות. ולפי הרמ"א אין מוציאין אונאה, אבל היינו דווקא שתות, אבל פי שתיים בטל המקח, א"כ ראוי למאנה שיפייס את בעל דינו עד שיתרצה שלא יבטל המקח (ש"ך v המהרש"ך).

²² עיי' שו"ע (ח"מ סי' קצה ס"א): בקנין כיצד יתן הקונה למקנה כלי כל שהוא ויאמר לו קנה זה חלף הקרקע או המטלטל שמכרת או שנתת לי ואין נוהגין שיאמר לו הקונה כן כי מסתמא אדעתא דהכי הוא נותן לו וכיון שמשך המקנה הכלי נקנה הקרקע או המטלטלים ללוקח או למקבל מתנה בכל מקום שהוא אע"פ שלא החזיק ולא נתן כסף ולא כתב שטר ולא משך ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו אפילו אין עדים בדבר אם מודים זה לזה. הגה וכן אם קבלו קנין לפני פסולי עדות הוי קנין הואיל ומודים זה לזה שקנה.

ביאור: בקנין כיצד כו' - קנין חליפין בלא דמים לא קנה כיון שהיא מחלוקת ראשונים ואוקי קרקע בחזקת מריה הדינו מוכר (ש"ך v התורת אמת), וי"א שכל המחלוקת היא רק במקום שעשו קנין חליפין וגם כתב שטר (רע"א v התשב"ע), ובקנין חליפין בגוי עיין ש"ך לעיל סי' כג ס"ד ד"ה יכולים לשלוח [ששיטת

{מז ע"ב}

במרוקא [פי' כלי שנעשה מגללי בקר]. "לקנות", להוציא מדעת לוי²³, שאמר בכליו של מקנה, לכן לומדים "לקנות", ולא להקנות. "בו" רב פפא אמר, למעט מטבע, ורב זביד ואם תאמר רב אשי אמר, למעט איסורי הנאה. יש שאמרו, "בו", אמר רב פפא, למעט מטבע. "שכשר" אמר רב זביד ואם תאמר רב אשי, למעט איסורי הנאה. אבל "מוריקא" לא צריך.

אסימון קונה את המטבע וכו'. מהו "אסימון". אמר רב, מעות הניתנות בסימון לבית המרחץ [הבלן מקבל סימנין מיד הנמנין לרחוץ בבית המרחץ, לדעת כמה הם, ולפיהם יחס המים ויכין מגבות, ונותנים לו מעות פחותות ורעות בסימון].

שאלו שאלה מברייתא, אין מחללים מעשר שני על אסימון²⁴, ולא על מעות הניתנות בסימון לבית המרחץ. [מזה שכתוב אסימון וגם מעות שניתן בסימון לבית המרחץ] וראים שאסימון איננו מעות הניתנות בסימון לבית המרחץ. ואם תאמר [שהם אכן כן אותו הדבר, והברייתא כתובה בצורה, שהסוף מפרשת [את ההלכה], והרי לא כתוב כך, מחללים מעשר שני על אסימון, דברי רבי דוסא. וחכמים אומרים, אין מחללים. ושונים [חכמים ורבי דוסא], שאין מחללים על מעות הניתנות בסימון לבית המרחץ.

אלא אמר רבי יוחנן, מהו "אסימון", "פולסא" [מטבע שחסרה צורה]. ורבי יוחנן הולך לטעמו, שאמר רבי יוחנן, רבי דוסא ורבי ישמעאל אמרו דבר אחד. רבי דוסא, זה שאמרנו. רבי ישמעאל מה היא, שלמדנו, וצורת הכסף בידך, לרבות כל דבר הנצטרך ביד, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, לרבות כל דבר שיש עליו צורה [מזה שהוא סובר שרבי ישמעאל שחולק על כל דבר שאין עליו צורה להתיר חילול עליו, שהוא אמר כו' דוסא, לומדים אנו שרבי יוחנן סובר שאסימון לפי ר' דוסא הוא דבר שאין עליו צורה].

כיצד. משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות, אינו יכול לחזור בו וכו'. אמר רבי יוחנן, דבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה [ולא מעות], גזירה שמא יאמר לו [המוכר] "נשרפו חטיך בעלייה²⁴" [שהוא פי' שיניחם לוקח בבית מוכר זמן מרובה, ותפול דליקה בשכונת המוכר, ולא יחוש לטרוח ולהציל, לפיכך העמידם ברשותו לחזור בו אם ירצה, ואז אם יתייקרו, ברשותו יתייקרו, ויחזור בו מן המכר ויהא השכר שלו, והדבר הנקנה נחשב כאילו הוא שלו, ואם יפול דליקה יטרח ויציל]. סוף סוף, מי שעשה השריפה צריך לשלם. אלא, גזירה שמא תפול דליקה באונס. אם אתה מעמיד [הנקנה] ברשותו, הוא מוסר את עצמו, וטרח ומציל. ולולא זה, לא ימסר עצמו ויטרח ויציל.

²³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצה ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 22.

²⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"ה): ולמה תקנו חכמים שלא יהא מעות קונות, גזירה שמא יתן הלוקח דמי החפץ, וקודם שיקחנו, יאבד באונס. כגון שתפול דליקה וישרף, או יבואו סטים ויטלוהו. ואם היה ברשות הלוקח יתמהמה המוכר ולא יציל, לפיכך העמידוהו חכמים ברשות המוכר, כדי שישתדל ויציל. לפיכך אם היה ביתו של לוקח, שיש בו חפץ שנמכר, מושכר למוכר, העמידוהו על דין תורה, שהרי מצוי הוא אצל ביתו ויכול להציל. וכן השוכר הממוקם שאותם המטלטלים הנמכרים מונחים בו באחד מדרכי קניית השכירות שנתבאר בסימון קצה (סעיף ט), קנה המטלטלים שבו, ואין שום אחד מהם יכול לחזור בו, והוא שתהא חצר המשתמרת לדעת השוכר, או שהוא עומד בצד המקום ההוא. הגה: ויש אומרים דאם היו המטלטלים במקום דליכא למיחש לדליקה נקנו במעות, וכן אם התנו בהדיא דמעות יקנו קנו.

ביאור: יתמהמה המוכר ולא יציל - כל זמן שלא קיבל המוכר דמי שיווי הפירות מציל הוא הפירות, כי לא ניחא ליה לילך אח"כ עם הלוקח דינא ודיינא. ומזה הטעם קנין סודר מועיל, וכן בסיטומתא קניא כמו שכתב לקמן סי' ר"א ס"א (סמ"ע), ו"א דאפילו לא נתן רק מקצת מעות דלא שייך לומר נשרפו חטיך, מ"מ לא קנה רק למי שפרע, כיון דעקרו קנין מעות, לגמרי עקרוהו (נת"מ ופ"ת), ועיקר כ"ל. עכ"פ אם התנו בהדיא דמעות יקנו קנה, פשוט דגם הכא קנה בסיטומתא אף על גב דיהיב כולי וזו. ואף להש"ך סק"י? דפליג, ו"ל דהיינו בהתנה לקנות במעות דה"ל כמתנה לקנות במה שאין בו קנין, אבל בקונה בסיטומתא מודה הש"ך (פ"ת).

כדי שישתדל ויציל - ואף אם אינו יכול להשתדל ולהציל, צריך להחזיר ללוקח מעותיו אף אם לא חזר בו המוכר, ע"י לקמן סי' ר"ד ס"ב (סמ"ע).

לפיכך אם היה ביתו של לוקח כו', עד שהרי מצוי הוא אצל ביתו כו' - אף דאין הלוקח דר בהבית כמו המוכר, מ"מ, כיון דהבית הוא של הלוקח, מצוי הוא שם אף על פי שהשכירו לאחרים, כיון שהוא מצוי שם יציל ביתו ולא יסמוך אהצלת המוכר שדר בו, ואגב יהיו גם הפירות ניצולים, משא"כ בפירות בלא בית, דאף שקנאו, מ"מ אינו מצוי אצל עדיין, וגם לאו כו"ע דיני גמירי, וסברי שעל המוכר להצילן כיון שהן עדיין בידו. ו"א דה"ח במוכר שהשכיר ללוקח חדר בביתו והלוקח דר באותו חדר, אף שאין הפירות מונחים באותו חדר, מ"מ, כיון שהוא מצוי באותו הבית שהפירות מונחים שם, ודאי יתן דעתו להצילן, אבל לשר"ע בעינן שיהא אותו מקום משתמר לדעת הלוקח השוכר או שיהא עומד בצידו,

ריש לקיש אמר, משיכה מפורשת מן התורה. מהו טעמו של ריש לקיש, נאמר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", דבר הנקנה מיד ליד. ורבי יוחנן אמר, [מה שכתוב] "מיד", בא למעט קרקע, שאין בה אונאה [שאין נמכרת מיד ליד, ולכן אם נמכר ביותר מששית ממחירו ולא נחבטל המקח]. וריש לקיש, אם כן, שיכתוב הפסוק "וכי תמכרו ממכר מיד עמיתך אל תנו", למה [גם כתוב] "או קנה" [היא נכתבה למסמך קנין למיד, לומר שאין נקנה עד שיצא מיד זה ליד זה]. לומדים מזה [לקנין] משיכה [מן התורה].

[לפי] רבי יוחנן, [מה שכתוב] "או קנה" מה הוא עושה איתו [פי' איך הוא דורש אותו]. הוא צריך אותו לכמו שלמדנו, "וכי תמכרו ממכר אל תנו" אינני יודע אלא שנתאנה לוקח²⁵, מאיפה אנו יודעים [שאם] נתאנה מוכר [יש בזה איסור אונאה ויכול לחזור ולבטל המקח]. מלמד הנאמר "או קנה אל תנו". וריש לקיש, לומדים שני [ההלכות] ממנו.

למדנו במשנה, רבי שמעון אומר [לחלוק על הרבנים לעיל שאמרו גם במוכר וגם בלוקח יש איסור אונאה], כל שהכסף בידו, ידו על העליונה. [ורק] המוכר הוא שיכול לחזור בו, [אבל ה]לוקח לא יכול לחזור בו. אם תאמר זה מובן [אם הוא סובר שמן התורה] מעות קונות, לכן מוכר יכול לחזור בו [אבל] לוקח, לא יכול לחזור בו. אלא אם תאמר מעות אינן קונות [מן התורה אלא מדרבנן], הלוקח גם יכו לחזור בו. אמר לך ריש לקיש, לא אמרת [שמן התורה מעות אינם קונות] לפי רבי שמעון [אלא הוא סובר שמשכיכה היא דין דרבנן], אלא מה שאמרת לפי הרבנים.

זה מובן לריש לקיש, היינו [המחלוקת] שיש בין רבי שמעון לרבנן. אלא לרבי יוחנן, איזה [מחלוקת] יש בין רבי שמעון לרבנן. יש [חילוק] ביניהם [ההלכה] של רב חסדא, שאמר רב חסדא, כדרך שתקנו משיכה במוכרים כך תקנו משיכה בלוקחות²⁶ [וכל זמן שהלוקח לא משך, יכול המוכר לחזור בו]. רבי שמעון, לא סובר [מההלכה] של רב חסדא, רבננים סוברים [מההלכה] של רב חסדא.

למדנו במשנה, אבל אמרו מי שפרע מדור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו. אם תאמר זה מובן [אם סוברים שמן התורה] מעות קונות, לכן הוא עומד ב"אבל וכו'", אלא אם תאמר מעות אינן קונות, למה הוא עומד ב"אבל וכו'". משום דבריו. ובדברים עומדים ב"אבל וכו'". והרי למדנו,

דאל"כ אין לו דין חצר שיקנה דבר המונח כו', וקשה שיטתו (סמ"ע), ו"א שעיקר כשר"ע (ש"ך וט"ז).

וכן השוכר המקום כו' - וכן השואל את המקום קנה המטלטלים שבו עמש"ל סי' רב ס"ק. ונראה דחצר דאין לאדם בו רק דריסת הרגל ללכת בו לבית שיש לו במקום אחר שאינה כחצרו לקנות לו ומי שהשאל לחבירו חצרו לכך דלאו כחצר שאולה היא לקנות לו דאין חצר שאולה קונה לו אלא כשהיא שאולה לו להשתמש בו ובללכת בה לחוד אין לו בה אלא הליכה לבד, ונראה דהוא הדין בשכירות דינא הכי (ש"ך), ואם ראובן שכר ספינה מגוי, ומכר המטלטלים שבו לשמעון, כל זמן ששמעון לא משך המטלטלים, לא קנה. ואפילו אם שמעון שכר הספינה מראובן, הנה ספינה מטלטלי היא, ואם הישראל קונה מטלטלים מתוגר בכסף, אינו מקנה לישראל ספינה בכסף אלא במסירה, וכל זמן שלא עשה מסירה, לא קנה שמעון הספינה לקנות אגבה מה שבתוכה אפי' אם היה משכיר שוכר המקום משמעון דאין שכירות כלי נקנה בכסף ואם כן גם הסחורה לא קנה (ש"ך v האלשיך).

קנה המטלטלים שבו - והיינו דוקא כשהשכיר לו החצר מתחלה ואח"כ הקנה לו המטלטלים אבל שניהם כא' לא (עי' סי' ר"ב ס"ק(ח)) (ש"ך), ו"ח (קצה"ח), ו"א שקנה מטעם אגב (רע"א v הפני יהושע), ו"א שקנה מטעם מעות, שאין בו חשש נשרפו חטיך (רע"א שם המהר"ט). ועיין מה שכתבתי לקמן סימן ר"ב סק"פ (פ"ת).

חצר המשתמר לדעת השוכר כו' - ולדעת ה"ח לקמן ריש סימן ר', ה"נ אם שמור לדעת המוכר סגי, וקשה על הרב שסתם כאן כהמחבר ולקמן סי' ר' הכריע כהיש חולקין (ש"ך).

דליכא למיחש לדליקה כו' - ושאר אונסין לא שכיחי כולי האי (סמ"ע), ועיקר כמחבר (ש"ך).

וכן אם התנו כו' - בין שהתנה הלוקח, בין שהתנה המוכר ושתק הלוקח כשהתנה כן בתחילת המקח, ועי' סי' ר"ז ס"א (סמ"ע), ו"ח על הרמ"א (ש"ך), ע' סמ"ע לקמן סי' ר"א סק" (רע"א), ועיקר כרמ"א (קצה"ח ונתה"מ), ואם התנו וכבר נקנו לו החיטין בקנין גמור, אפילו שומר חנם לא הוי המוכר עליהן (נתה"מ).

²⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"א): אסור להונות את מחירו בין במקחו בין בממכרו, ואיזה מהם שאינה בין לוקח בין מוכר עובר בלאו.

²⁶ ע"י שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"א): הוב"ד לעיל הערה 19.

רבי שמעון אומר, אף על פי שאמרו טלית קונה דינר זהב, ואין דינר זהב קונה טלית [שהרי כלפי פירות זהב נחשב כמטבע כסף], מכל מקום כך הלכה [ואין בית דין יכולין לעכב בידן], אבל אמרו, מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה ומצרים בים, הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו²⁷. והנושא ונותן בדברים²⁸ [ולא עשה קנין רק דיבורים], לא קנה, והחזרו בו, אין רוח חכמים נוחה הימנו [פי' אין נחת רוח לחכמי ישראל במעשי של זה, אין דעתם נוחה עליהם]. ואמר רבא, אנחנו רק [לומדים] אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו²⁹. [אבל אם היו דיבורים ויש איתם [נתינת] מעות [ללא קנין משיכה], הוא עומד ב"אבל וכו'"], דיבורים ואין בהם [נתינת] מעות, לא עומדים ב"אבל וכו'".

אמר רבא, יש פסוק וברייתא כראיה [לשיטת] ריש לקיש [שמשיכה קונה מן התורה]. הפסוק, שנאמר "וכחש בעמיתו או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו". "תשומת יד" [פי' הלוואה], אמר רב חסדא, כגון שיחד לו כלי [כמשכון] הלוואתו [ואז אם כפר בהלוואה לא חייב קרבן שבועה מאחר וניתנה להוצאה]. "עשק" [פי' שכר שכיר], אמר רב חסדא, כגון שיחד לו כלי לעשקו. וכאשר הפסוק [להשבה לאחר שהודה "כי יחטא ואשם"] חוזר וכותב "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו", אבל [הפסוק] לא חזר על "תשומת יד". למה, [וכי] לא משום דמחוסר משיכה [ולא המלוה לא קנה אותו]. אמר רב פפא לרבא, אני אגיד שהפסוק חוזר מעושק [ולא צריכים לכתוב מתשומת יד שלומדים אותו מעושק].

כמה מדובר כאן [פי' החזרת עושק]. כגון שנטלו ממנו [שכרן] וחזרו והפקידו אצלו. היינו פקדון. [כתוב בפסוק] שתי סוגי פקדון. אם כן שיחזור גם על תשומת יד, ושיעמיד אותו כגון שנטלו הימנו וחזרו והפקידו אצלו. אם הפסוק היה חוזר [עליו], זה לא פירכה [לריש לקיש] ולא ראה [לדבריו], שכן לפי ר"י אפשר להעמידו אותו שלא משך, ולפי ר"ל שמשך, עכשיו הספוק לא חזר עליו, זה ראה לו [שכן חסר משיכה, אבל עשק מדובר שמשך].

[וכי] הפסוק לא חוזר על תשומת יד. והרי למדנו בברייתא, אמר רבי שמעון, מאיפה אנו יודעים [יתן] את האמור למעלה למטה, שנאמר "או מכל אשר ישבע עליו לשקר", ואמר רב נחמן רבה בר אבוח אמר רב,

²⁷ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ר' ד ס"א): מי שנתן דמים ולא משך המטלטלים אף על פי שלא נקנו לו המטלטלים כמו שנתבאר כל החזרו בו בין לוקח בין מוכר לא עשה מעשה ישראל וחייב לקבל מי שפרע ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים. ביאור: אף על פי שלא נקנו לו המטלטל כו' - אם ראובן טוען לשמעון אתה עשית המסחר עמי על כלי פלוני ומכרתו לי והלה כופר, אם הכלי ביד שמעון, מאחר ויכול לומר אני חוזר בי, והוא פטור מכלום, לכן אפילו אם כופר גם פטור משבועה (ש"ך), בקרקעות היכא שלא נגמר המקח, כגון אם נתן כסף במקום שכותבין השטר שלא קנה בכסף, לפי רע"א אין מי שפרע, ולפי המשכנות יעקב יש (פ"ח).

כמו שנתבאר - היינו בסימן קצ"ח וקצ"ט ור"ג (סמ"ע).

בין לוקח - אף אם המוכר אמר שלא יהיה בידו למחות. מ"מ היו רק דברים בעלמא ויכול לחזור. אולם אם הלוקח אמר שלא יהיה בידו לחזור אם יזל, מהני דהוי כאומר הלוקח שיהיה המעות מחילה אם יחזור עיין שם ועיין רמ"א לעיל ס' קנ"ח ס"ה (רע"א).

לקבל מי שפרע - בסמוך סעיף ד' כתב המחבר נוסחו (סמ"ע), מי שאינה לחברו בשיעור שתות והלוקח נתן לו דמים ולא משך עדיין והמתאנה רצה לחזור צריך לקבל עליו מי שפרע אף דהלה רוצה להחזיר לו האונאה וכן המתאנה צריך לקבל מי שפרע באם רוצה לחזור (ש"ך), ואם כופר ואומר שלא קיבל הדמים על המקח כלל אלא אומר שנתן לו המעות דרך הלוואה או פקדון ומחזיר המעות, אין זה כפירת ממון אין אורדין אותו לנוכח כיון שכופר, אלא אורדין סתם בב"ד הוא יפרע ממי שאינו עומד בדברו (קצה"ח), ובאם תבעו מכרת לי חפץ בקנין מעות והלה כופר אם צריך לשבע היסת, עיין ש"ך לעיל ס' רכ"ב ס"א ד"ה הרי הוא עד א' (רע"א), אם קנה מטלטלים ולא היו לו מעות ונתן שט"ח על עצמו, "א דקנה לגמרי, כמו בקנין סודר שיש סיבה שיטרח ויציל, ו"ח דלא פלוג רבנן, וכל ששם קנין מעות עליו לא קנה, וכל ששם שאר קנינים עליו, אף דלפעמים שייך גביה החשש דנשרפו חיטין, מ"מ כיון שברוב קנין זה לא שייך החשש, לא פלוג רבנן. ע"י סמ"ע סימן ר"ג ס"קט"ו? (פ"ח).

ואפילו לא נתן אלא מקצת הדמים - פירוש, אפילו אם רוצה לחזור מהמתאנה מה שלא קיבל דמים נגדו. והיינו טעמא, דכבר נתבאר סימן ק"ץ סעיף י' דבקרע קונה במקצת הכל כשאינו עייל ונפיק אזוזי ע"ש, וגם לענין מי שפרע במטלטלים הדין כן עי"ש סי"ז (סמ"ע).

²⁸ ע"י ש"ע (ח"מ ס' קט"ט): אין המקח נגמר בדברים, שהאומר לחבירו היאך אתה נותן לי חפץ זה, ואמר לו בכך וכך, ונתרצו שניהם ופסקו הדמים, יכולים לחזור שניהם, אפילו היה הדבר בפני עדים, ואמרו להם הוו עלינו עדים שמכר זה ושלקח זה, הרי זה אינו כלום, עד שיגמר המקח כל דבר ודבר כראוי לו. קרקע לפי קניינו, ובעלי חיים לפי קניינם, ומטלטלים לפי קניינם. ולאחר שנגמר המקח,

לרבות תשומת יד להשבה. מיהו הפסוק חוזר עליו בפירוש [פי' שיהיה חייב להשיבו להביא קרבן, וכאשר הפסוק חוזר ומרבה אותו הוא מרבה דומה לפקדון, היינו כשנטלו ממנו וחזרו והקפידו אצלו].

מאיפה אנו יודעים דברי הברייתא, שלמדנו, [גזכור של דמי הקדש] שנתן [פרוטה של הקדש] לבל"ג [בשכר שירחצנו בבית המרחץ], מעל [ואף על פי שעדיין לא רחץ]. ואמר רב, דווקא בל"ג הוא [משום דשכירות גמורה היא בנתינת הפרוטה, ואין יכול לחזור בו], שלא מחוסר משיכה. אבל איש אחר³⁰, שמחוסר משיכה, לא מעל, עד שימשוך. [וקשה] הרי למדנו, נתנה לספר, מעל, וספר זה צריך למשוך המספרים. כמה מדובר כאן, בספר נכרי, שאינו בן משיכה [שכן משיכה כתוב אצל ישראל]. וכן למדנו בברייתא, נתנה לספר או לספן או לכל בעלי אומנות, לא מעל עד שימשוך. [והרי דברי הברייתות] קשים א' על השני. אלא [באמת הם] לא [קשים ו]לומדים מזה, כאן [שמעל אפילו ללא משיכה מדובר] בספר נכרי [שאינו בן משיכה], וכאן [שרק חייב במשיכה מדובר] בספר ישראל, [וכך למסקנה] לומדים מזה. וכן אמר רב נחמן [כדברי ר' יוחנן], דבר תורה מעות קונות. וברקה לוי במשנה [לחפש מקור לדבריו] ומצא, נתנה לסיטון [פי' חנווני גדול, ומוכר פירות הרבה לחנוונים עניים, והם נותנים לו המעות מעט מעט כשהם מוכרים, ובתחלת הקנין נותנים לו ערבון דמים מעטים על הכל], מעל [אף על גב דלא משך כל הפירות, שהרי פוסק עמו הרבה בכת אחת].

כל אחד לפי קניינו, אין שום אחד מהם יכול לחזור בו, אפילו לא היו עדים בדבר. הגה ואפילו מחלו זה לזה אחר כך, לא מהני, אלא צריכין לחזור ולהקנות זה לזה. ביאור: נגמר בדברים - אם יש פקדון ביד הנפקד, והמפקיד גילה דעתו שרוצה למוכרו בסכום ידוע, אלא שלא מצא עדיין קונה, ועל כן הניחו בפקדון. ואח"כ הנפקד, שלא בידעת המפקיד, אומר שהוא רוצה להחזיק לעצמו אותו מקח ולתת למפקיד אותו סכום הידוע, זה לא מהני, שהרי אין כאן מי שהקנה לו. ועוד טעם דכאן לא שייך רשות, שרשות הנפקד שהחפץ מונח שם הוי רשות המפקיד (ט"ז), "א שרשות המפקיד מבטל רשות הנפקד לקנות רק אפשרי היכא שמייחד לו מקום אבל לא היכא שאינו מייחד לו מקום. ו"א שזה דומה לשותפין כיון דלא קפדי הו"ל חצר של שניהם, א"כ מכל שכן חצר דנפקד דלא קפיד נגד המפקיד כיון דאושליה לאי חצר, וצ"ע (קצה"ח). עיין מה שכתבתי בזה בסימן ר' בפתיחה ד"ה ובענין אם המפקיד [שאינו למפקיד שום רשות אצל הנפקד, ולכן כן] (נתה"מ), ע' לקמן ס' ר' ד ס"ז [הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לו לעמוד בדברו אע"פ שלא לקח מהדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון וכל החזרו בו בין לוקח בין מוכר אע"פ שאינו חייב לקבל מי שפרע הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו] (רע"א).

אלא צריכין לחזור ולהקנות זה לזה - פירוש, אם ראובן קנה משמעון שדה או בית בקנין גמור, ומחלו זה לזה הקנין, אין הקנין נתבטל עד שיחזור שמעון ויקנה מראובן, ועי' לעיל סימן ס"ו סעיף י"ג, וכן הדין בשכירות, ועיין לקמן ריש סימן שט"ו (סמ"ע).

²⁹ ע"י ש"ע (ח"מ ס' ר' ד ס"ז): הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לו לעמוד בדברו אע"פ שלא לקח מהדמים כלום ולא רשם ולא הניח משכון וכל החזרו בו בין לוקח בין מוכר אע"פ שאינו חייב לקבל מי שפרע הרי זה ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו:

ביאור: ראוי לו לעמוד בדיבורו - "א אפילו נתיקר השער כדלקמן סוף ס"א, ו"ח (סמ"ע).

ואין רוח חכמים נוחה הימנו כו' - פירוש, אין נחת רוח לחכמי ישראל במעשי של זה, ואין דעתם נוחה "הימנו", פירוש בשבילו (סמ"ע). ע"י ראב"ח קיח: אף על פי שאין לנו אלא אין דעת חכמים נוחה הימנו אבל אין בית דין כופין אותו בשום כפיה שבעולם מכל מקום איסורא איכא וכמו שאמרו בירוש' ועליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמ' ושירי למקרי עברייתא כיון שאין דעת חכמים נוחה הימנו. ועי' מהר"ש מינץ (ס' לה) שאפילו במקום שאין קנין כמו בדבר שלא בא לעולם יש בו משום מחסור אמנה, ועי' אמרי בינה הלוואה נא החולק, והוא באמת מח' רא"ש (כלל קב סימן ז') ותוס' ב"מ סז ע"א.

³⁰ ע"י רמב"ם (מעילה פ"ו ה"י): קנה בה חפץ ולא משך אם מן העכו"ם מעל, ואם מן ישראל לא מעל.

אלא [דברי המשנה האלה] קשים לפי ריש לקיש. ריש לקיש יענה לך, מיהו [מחבר של המשניות האלה], רבי שמעון היא [הסובר דבר תורה מעות קנות].

אבל אמרו מי שפרע וכו'. למדנו, אביי אמר, מודיעים לו [כך]. רבא אמר, מקללים אותו [כך]³¹. אביי אמר, מודיעים לו [ואומרים "דע שאם תחזור סופך להפרע ממך"], שנאמר "ונשיא בעמך לא תאר". רבא אמר, מקללים אותו, שנאמר "בעמך", [דווקא נשיא] העושה מעשה עמך [והרי הוא עשה עולה ודיבר כזב]. אמר רבא, מאיפה אנו יודעים [את זה], שרבי חייא בר יוסף נתן כסף כסף על מלח, לסוף המלח נתייקר [והוא רצה לחזור מהקניה]. בא לפני רבי יוחנן, אמר לו, לך תתן לו, ואי לא, תקבל עליך מי שפרע. ואם תאמר [שן] מודיעים לו, רבי חייא בר יוסף בן הודעה הוא [הרי הוא תלמיד חכם ויודע את זה כבר]. ואלא מה, מקללים אותו. [וכי תעלה על הדעת שרבי חייא בר יוסף בא לקבל עליו קלה של הרבנים. אלא רבי חייא בר יוסף נתן לו ערבון [פי' מקצת המעות על פיסוק מרובה]. הוא חשב, הוא קונה [רק] כנגד [הפקדון שלו ולא יותר, אע"פ שהסכימו על יותר מזה], ואמר לו רבי יוחנן, אתה קונה כנגד כולו [פי' כל מה שהסכמתם ואפילו אם זה יותר מדמי הפקדון, לענין קרקע לקנין ולענין מטלטלים לקבל מי שפרע].

למדנו, [הנותן] ערבון [פי' מקצת המעות על פיסוק מרובה], רב אומר, הוא קונה כנגדו³², ורבי יוחנן אמר, הוא קונה כנגד כולו. שאלו שאלה מברייתא, הנותן ערבון לחבירו³³ [לא כמקדמה אלא כקנס אם לא יקיים דבריו], ואמר לו, אם אני חוזר בי, ערבוני מחול לך, וזה אמר לו, אם אני

אחזור בי, אכפול לך ערבונך, נתקיימו התנאים, דברי רבי יוסי. רבי יוסי לטעמו, שאמר, אסמכתא [פי' הבטחת גזומה] קונה. רבי יהודה אומר, דיו שיקנה כנגד ערבונך [ואין מחילה או כפילה, אבל שניהם לא יכולים לחזור מלקיים מן המכירה כנגד הערבון, אבל אפשר לחזור על השאר].

אמר רבן שמעון בן גמליאל, במה דברים אמורים [שאינו קונה אלא כנגד ערבונך], בזמן שאמר לו ערבוני יקנה [שלא נתנה לו בתורת תחילת פירעון והשאר עליו מלוה, אלא בתורת שערבון זה יקנה את הכל]. אבל מכר לו בית או שדה באלף זוז, ופרע לו מהם חמש מאות זוז, קנה, ומחזיר לו את השאר אפילו לאחר כמה שנים. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר] הוא הדין למטלטלים, מן הסתם קנה כולם. לא, במטלטלים מן הסתם לא קנה. ומה שונה [מטלטלים מקרקעות]. קרקע שקונה אותו ממש בכסף, קונה כולו, מטלטלים שלא קנה אלא מקבל מי שפרע, לא קנה הכל.

אולי נאמר שזה מחלוקת תנאים, המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה השמיטה, אף על פי שאינו שוה אלא חצי [החוב], אינו משמט [שכן האיסור בשביעית היא "לא יגוש" והרי אינו תובעו כלום שזה בידן], דברי רבן שמעון בן גמליאל. רבי יהודה הנשיא אומר, אם היה משכון כנגד הליאתו, אינו משמט³³, ואם לאו, משמט. מהו "אינו משמט" שרבן שמעון בן גמליאל אמר. אם תאמר [שאינו משמט] כנגדו [פי' כנגד חצי החוב שהוא תופס משכון עליו], משמע שרבי יהודה הנשיא סובר לחצי הזה גם משמט [וכי איך אפשר לומר כך].

חזר בו המוכר - הא דיכול הלוקח לכופו להמוכר בקיום מקצת המקח כנגד הדמים שנתן, היינו דוקא כשהלוקח טוען שרוצה ליתן המעות עדיין רק שהמוכר רוצה לבטל מטעם דעייל ונפיק אזוזי ודחה אותו, אבל אם הלוקח טוען שעדיין אין לו מעות ורוצה ליתן מעות כשיזדמן לו, יכול המוכר לבטל המקח לגמרי, כי לא מכר לו רק אדעתא ליתן דמים, ובזה לא בעינן שיהיה עייל ונפיק אזוזי ביומו, רק כיון שתובע מעות והלוקח טוען שאין לו יכול המוכר לבטל המקח (נתה"מ). כשער שפסקו - שיטת הרא"ש היא בדעייל ונפיק אזוזי שניהן יכולין לחזור אפילו נגד מה שכבר קיבל מעות, אלא שיד החוזר על התחונה, והר"ן סובר דאינו יכול לחזור אלא נגד מה שלא נתן עליו דמים, ואם זה שידו על העליונה יאמר לא ארצה בקיום המקח הראשון רק תן לי קרקע כשיעור מעותי, דצריך ליתן לו המוכר בחזירתו מן העידית וכשער של עכשיו, ולכ"ע אם מבקש דוקא מזומנים כמו שנתן לו ואינו מפויס אפילו בגבית עידית נגד מעותיו, דמן הסברא דצריך זה שידו על התחונה לטפל ולמכור את כל אשר לו ולהשתדל לו בזומנים (סמ"ע), עי' לקמן סי' רזו ס"ד ברמ"א (ש"ך), וי"א שלא כשער שפסקו אלא כשער של עכשיו (ש"ך □ הא"א).

ואין אחד מהם - ואם מכר לו י' שדות ונתן לו קצת דמים על שדה אחת שיקנה בהם הכל אותו שדה קנה אף שלא נתן לו כולו אבל האחרות לא קנה ועיין לקמן סי' קצ"ב סי' י"ב אבל נתן מקצת מעות סתם שלא על מקום מסויים קנה הכל, ועיין סמ"ע סי' קצ"ה סק"ז? (רע"א).

אף על פי שיוצא ונכנס כו' - דמיד שזקפן במלוה הרי המקח נתקיים לגמרי, ואף על פי שאין הלוקח משלם לו אח"כ לזמן שקבע לו, הרי הוא כאילו הלוח לו מעות לשלם לו לזמן פלוני ואינו משלם לו (סמ"ע).

אלא בערבון בעלמא - פירוש, שאמר לו קבל מידי מקצת מעות המקח ואקנה בהן, ואם אחזור בי החזק בהן לעצמך, ולכן קראוהו ערבון (סמ"ע), א"צ לומר אם אחזור בי, רק שלשון ערבוני יקון משמע כך. ועיין בסעיף י"ז דבערבוני יקון אין חילוק בין יש בו דין חלוקה בין אין בו דין חלוקה, ועיין מ"ש שם משה"א סק"ג (נתה"מ).

אא"כ פירש שיקנה נגד הכל - אמנם יש ראשונים שחולקים, שאף אם אמר לו הלוקח הריני נותן לו מקצת המעות מדעת לקנות בהן כולו, אפילו הכי לא קנהו אלא כנגד מעותיו, כל שלא גילה המוכר דעתו שמקנה לו בהן את כולו (סמ"ע). ולא קנה אלא מן הגרוע כו' - כדן מי שקונה חצי שדה מחבירו סתם שנותן לו מהגרוע, כמ"ש לקמן בסוף סימן ר"ח סעיף כ' (סמ"ע).

³³ עי' שו"ע (ח"מ סי' סז ס"ב): המלוה על המשכון, אינו משמט מה שכנגד המשכון. ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט.

ביאור: המלוה על המשכון - אם חייב לו ותפס מן הלוח מטלטלים, אעפ"י שלא נתנו לו בתורת משכון מ"מ כיון דתפס וא"צ להחזיר לו עד שישלם לו המעות לא היה בכלל לא יגוש, ואין שביעית משמטתו (קצרה"ח).

מה שכנגד המשכון - כבר נתבאר בסק"ו? טעמו, דכיון שיש בידו לא שייך ביה "לא יגוש". וטעם דהיש אומרים הוא, כיון דמתחילה נטל המשכון בעד כל ההלואה, ה"ל כאילו יש בידו משכון שוה ככל ההלואה (סמ"ע).

יש מי שאומר שאף היתר על המשכון - עיין בספר החינוך להרא"ה מצוה (שמ"ח) [תע"ז] (ש"ך).

³¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רד ס"ד): הוב"ד בהערה ז.

³² עי' שו"ע (ח"מ סי' רד ס"א): הוב"ד בהערה 27.

עי' שו"ע (ח"מ סי' קצ ס"ו): המוכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מקצת הדמים והיה יוצא ונכנס ותובע שאר הדמים אפילו לא נשאר לו אלא זוז אחד לא קנה הלוקח את כלו אע"פ שכתב המוכר או החזיק. חזר בו הלוקח יד המוכר על העליונה, רצה אומר לו הילך מעותיך או קנה מהקרקע כנגד המעות שנתת, ונתן לו מהזיבורית שבה ונתן לו כפי השער של עכשיו ואם חזר המוכר יד הלוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי ואם תן לי קרקע כנגד מעותי ונטול מהיפה שבה כשער שפסקו ואם לא היה יוצא ונכנס ותובע, קנה הלוקח את כולה, ואין אחד מהם יכול לחזור בו, ושאר הדמים עליו כשאר החובות. גהה וכן אם זקף עליו הנשאר במלוה, אע"פ שיצא ונכנס אחר הדמים, קנה. וכל זה שנתן לו מקצת הדמים בתורת פרעון, אבל לא נתן לו אלא בערבון בעלמא, אפילו לא נפיק ועייל אזוזי, לא קנה רק נגד מעותיו, אלא אם כן פירש שיקנה נגד הכל, ושניהם יכולין לחזור בהן, ולא קנה רק מן הגרוע שבשדה נגד מעותיו.

ביאור: שכתב המוכר או החזיק כו' - ה"ה אם קנה בקנין סודר (סמ"ע), דוקא כשמשך או החזיק בקרקע בפניו אבל אם אמר לי' חזק וקני או משך וקני נקנה המקח אפ"י עייל ונפיק אזוזי והמעות עליו מלוה וא"י לחזור, ועיין בהר"ן [כל שקנה באחד מדרכי ההקנאות כל מקום דלא עאיל ונפיק אזוזי קני איכא למימר היתם כגון שקנה מטלטלים במשיכה כמ"ש דוקא בחזקה דכיון שבא הדבר לרשות לוקח ואפ"ה מוכר לא עאיל ונפיק אזוזי מוכחא מילתא דגמר ומקני אבל בקנין שטר לא מוכחא מילתא דכיון שהמקח עדיין ברשות מוכר למה ליה דליעול ולפוק מימר אמר כשירצה לוקח מקחו יתן מעותי ומשום הכי אף על גב דלא עאיל ונפיק אזוזי לא קנה עד שיתן דמים] (רע"א).

וחזר בו הלוקח כו' - עי' לקמן סי' רכ"ז ס"ד בהגה (ש"ך).

ונתן לו מזיבורית כו' - נראה ה"ה במוכר לו מטלטלים שראויים לחלק הוא הדין כן דהחוזר בו ידו על התחונה וצריך לקבל עליו היזק הנזכר כאן, דהא שוים מטלטלים למקרקע בזמן שראויים לחלק כדמשמע בסעיף י"ז (ט"ז).

כפי שער של עכשיו - עיין סמ"ע ס"קס, וי"א בדעת הרא"ש דנגד הדמים שנשאר בידו יכול המוכר לבטל המקח מדינא, ואם ירצה המוכר ליתן לו כנגד מעותיו והלוקח יחזור מכל המקח, יש ללוקח דין החוזר בו שידו על התחונה, משום דנגד הדמים שלא נתן נעשה הביטול מקח בפשיעת הלוקח ולכן יש ללוקח דין החוזר בו כיון דחוזר מכל המקח אפילו נגד מה שנתן. וכן אם המוכר חוזר מכל המקח אף שהלוקח כבר חזר מכנגד מה שלא נתן, מ"מ יש להמוכר דין החוזר שידו על התחונה כיון דנגד מה שלא נתן נתבטל המקח מדינא, אבל אם אין בו דין חלוקה המקח נתבטל לגמרי ואין על הלוקח החוזר ממקצת דמים שנתן דין החוזר בו שיהיה ידו על התחונה, משום דתיכף שנתבטל המקח מהמקצת דמים שלא נתן נתבטל המקח מהכל כיון שאין בו דין חלוקה ויש בו דין ביטול מקח ולא דין החוזר בו, ודינו כמו באונאה יתר משתות שאין דין החוזר בו ידו על התחונה. ומש"כ סמ"ע על הרמ"א דגבי חזרת הלוקח דנותן לו מזיבורית שבה כתב כשער של עכשיו וגבי חזרת המוכר כתב כשער שפסקו, לגבי חזרת מוכר כתב הרמ"א סתם כשער שפסקו, ונראה דאצל מהזיבורית שבה צריך להיות כשער שפסקו, דכשנותן לו מזיבורית שבה ע"כ בתורת קנין נותן לו, דאם בתורת גוביינא יכול ליתן לו אפילו מזיבורית דאחרים, וכיון דמצריך ליתן לו מזיבורית שבה ע"כ מטעם קנין נותן לו כדן לוקח חצי שדה (עי' סימן ר"ח סעיף כ') (נתה"מ).

א"כ למה הוא תופס המשכון. אלא לא [כמו שחשבנו, אלא] לומדים מזה, מהו "אינו משמט" שרבן שמעון בן גמליאל אמר, [היינו ש]אינו משמט בכלול, ומהו "משמט" שרבי יהודה הנשיא אמר, לחצי זהה³⁴ שלא לקח משכון עליו. והם חולקים בזה, שרבן שמעון בן גמליאל סבר, הוא קונה כנגד כולו, ורבי יהודה הנשיא סבר, הוא קונה כנגד [המשכון ולא כולו].

[כעת הגמ' חוזר להבנתו הראשונה] לא, מהו "אינו משמט" שרבן שמעון בן גמליאל אמר, לחצי זהה שתופס משכון עליו. [וכן] משמע שרבי יהודה הנשיא סבר, שמשמט גם לחצי זהה שתופס משכון עליו. אם כן למה הוא תופס משכון, לזכרון דברים.

רב כהנא [מכר פשתן, והקונה] נתן לו כסף על הפשתן, לבסוף התייקר פשתן [ורב כהנא רצה לחזור בו]. בא לפני רב. אמר לו, כמה שקבלת כסף תן לו, והשאר [אין קנין אלא רק] הם דיבורים, וכדיבורים אין בהם משום מחוסרי אמנה³⁵ [אם חוזר עליו, וזה רב לשיטתו שאמר הוא קונה כנגדו ולא יותר]. שלמדנו, דיבורים, רב אמר, אין בהם משום מחוסרי אמנה, ורבי יוחנן אמר, יש בהם משום מחוסרי אמנה.

שאלו שאלה מברייטא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר, מה מלמד הנאמר "הין צדק". והרי הין הוא בכלל איפה [שהין הוא ששית של איפה]. אלא לומר לך, שיהא "הין" [פי' אמירת "כן"] שלך צדק³⁴, ו"לא" שלך צדק.

אמר אביי, אותו [הפסוק מלמד] שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב³⁵ [בשעה שהוא אומר הדבור לא יהא בדעתו לשנות, אבל אם נשתנה השער לאחר זמן והוא חוזר בו לפי שינוי השער - אין כאן חסרון אמנה].

שאלו שאלה מברייטא, רבי שמעון אומר, אף על פי שאמרו טלית קונה דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית, מכל מקום כך הלכה, אבל אמרו, מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה, הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו [ורואים אם כן שיש בזה משום מחוסר אמנה].

זה מחלוקת תנאים, שלמדנו, מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו, צא ושכור לנו פועלים. הלך ופסק להם מזונות. וכשחזר אצל אביו אמר לו, בני, אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עממה, שהן בני אברהם יצחק ויעקב. אלא, טרם שיתחילו במלאכה צא ואמרו להם, על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטניות בלבד. ואם תחשוב

דיבורים יש בהם משום מחוסרי אמנה, איך אמר לו לך ותחזור בך. שם שונה, שפועלים עצמם לא סמכו דעתם [שיקבלו כסעודת שלמה בשעתו על דברי הבן בלבד]. למה, שידוע שהוא סומך על אביו [שאם יסכים האב למה שהתחייב בנו עבורו, יתקיים ההסכם שביניהם, ואם לא יסכים האב, יתבטל ההסכם].

אם כן, גם במקום שהתחילו מלאכה [ההלכה צריך להיות כך. ומתוך הגמ', לא אם] התחילו במלאכה ודאי הם סומכים דעתם [על הבן. שהם] אומרים [לעצמם] הוא כבר אמר לפני אביו [מה שפסק], והוא מרוצה בו. וכי רבי יוחנן אמר כך [יש בדברים משום חסרון אמנה]. והרי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, האומר לחבירו מתנה אני נותן לך, יכול לחזור בו. "יכול", זה פשוט [הרי אין קנין, ואין ב"ד יכולים לכופו אותו]. אלא, מותר לחזור בו³⁶ [ואין כאן משום מחוסר אמנה].

אמר רב פפא, מודה רבי יוחנן במתנה מועטת, [שזה שהובטח לו] סומך דעתו [על המבטיח שיקבלו, ולכן אסור לחזור בו]. וכן מסתבר, שאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, ישראל שאמר לבן לוי, כור מעשר יש לך בידי [שעשירתי מפירותי, ואתננו לך], בן לוי [פי' כל לוי] יכול לעשותו תרומת מעשר [פי' מעשר מן המעשר הניתן לכהן, ואם אחר אוכלו חייב מיתה מן השמים] על מקום אחר. אם תאמר זה מובן שלא יכול לחזור בו, לכן יכול [הלוי לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר], אלא אם תאמר יכול לחזור בו, למה [שהלוי] יכול [לעשותו תרומת מעשר על מקום אחר, שיכול לסמוך שלא נתנו לאחר]. נמצא שהוא אוכל טבלים.

[אומר הגמ', זה לא מוכח, שהרי אפשר לומר] כמה מדובר כאן, כגון שנטלו ממנו [המעשר], וחזר והפקידו אצלו. אם כן [איך מובן] הנאמר בסוף, נתנו ללוי אחר, אין לו עליו אלא תרעומת [אין ללוי הראשון על הישראל הנותן אלא תרעומת שהבטיחו בתוחלת נכזבה]. ואם תחשוב כגון שנטלו ממנו וחזר והפקידו אצלו, למה אין לו עליו אלא תרעומת. כיון שמשכו, יש לו כסף אצלו [והוא גזלן, ולא רק תרעומת]. אלא לא [כמו שחשבו, ו]לומדים מזה, [מדובר] שלא נטלו [אלא רק הבטיחו, ויש בזה משום מחוסר אמנה, וכך] לומדים מזה.

איש נתן כסף על [קנין] שומשמים, לבסוף התייקר השומשמים, וחזרו בו, ואמרו לו, אין לנו שומשמים, כך כסף. והוא לא לקח כסף, ונגנב [הכסף]. באו לפני רבא [לראות מי אחראי על הכסף]. אמר לו, כיון שאמרו לך קח כסף, ולא לקחת, אין שאלה [שהמוכר] אינו שומר שכר, אלא לא הוא אפילו שומר חנם [ואפילו פשעו בשמירתן פטורין].

אמרו רבנן לרבא, והרי צריך לקבל עליו מי שפרע³⁷ [ואולי לא יקבל]. אמר לו, נוכח [יש למוכר שתי אפשרויות: או שיתנו את השומשמים ללוקח, והמעט שאבדו, אבדו למוכרים, או לא לתת לו השומשמים, ויקבל מי שפרע]. אמר רב פפי אמר לי רבינא, אותו התלמיד ורב טבות שמו אמר לי, וי"א ששמו רב שמואל בר זוטרא, שאם היו נותנים לו כל חלל העולם לא היה משנה בדיבורו. אצלי היה מעשה, ואותו היום היה ערב שבת לפנות ערב³⁷, והיינו יושבים ובא אדם ודופק בדלת. אמר לי, יש לך שומשמים למכור.

אונאה סי' רכ"ח לא הזכירו וכתב שם הרב"י ולא ידעתי למה השמיטו רבינו. ואפשר משום דמלתא דפשיטא היא, ע"ל. ול"נ דאין זה מספיק דהא התוס' הקשו על הא דאמרינן התם בהא דמר זוטרא וכו' דהקשו שם והא קמטעי ליה כתבו התוס' שם וא"ת אין זה טעות כיון דבלאו הכי היו באים לכבודו דכה"ג אמרינן לעיל שאני עולא דחביב ותיצרו דבפתיחת תביתו נהי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני מ"מ בעבורו פתחן, כלומר דלא אמרינן שאם בלאו הכי היה עושה מפני כבודו שמותא אלא בדבר שעושה בשבילו דכיון דסוף סוף בשבילו עשה אף על פי שאין לו פסידא במה שעשה כיון דאפילו אם היה לו פסידא היה עושה בשבילו מותר אבל בדבר שלא עשה בשבילו כלל אף על פי שבשבילו היה עושה אינו מותר וא"כ כיון דאנו צריכים לחילוק זה אין פשוט כל כך שלא היה לו לטור לבארו. לכן נ"ל טעם שוה לרבינו ולטור דלא פסקו כתירוצא בתרא משום דאקושיא שהקשו התוס' לא משמע להו האי תירוצא שתירצו התוס' אלא דרב ספרא ורבא לא ס"ל כתירוצא בתרא אלא כתירוצא דאודועי אודיעי ולכך פסקו כהך תירוצא ולא כתירוצא דואבע"א וכן הרא"ש בפסקיו לא הזכיר ההוא תירוצא מהך טעמא. ומ"מ קשה בדברי רבינו למה לא הזכיר בדבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו בשבילו מותר כההיא דרב ספרא דכתבו התוס' וכתבו הטור. ונראה לי שהוא מפרש כפירוש רש"י שמה שאמרו בברייטא במוכר לו בחזקת שחוטה היינו דוקא במפרש לו בחזקת שחוטה וזהו שכתב לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו' וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת וכו'. וממילא משמע דהיא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה ומכל מקום סתם הדברים יותר מדי והיה לו לבאר:

³⁶ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רד ס"ח): וכן מי שאומר לחבירו ליתן לו מתנה ולא נתן הרי זה ממחוסרי אמנה במה דברים אמורים במתנה מועטת שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמינן זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותו בדברים שהם נקנים בהם.

ביאור: במתנה מועטת - ומ"מ אם מת נראה דאין מוטל על היורשים ליתן לו המתנה (רע"א).

שהם נקנים בהם - ע"ל סי' רמ"א סעיף א' (ש"ך).

³⁷ ע"י רש"י תענית כג ע"ב.

³⁴ ע"י רמב"ם (דעות פ"ה ה"ג): משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה, אומר על לאו לאו ועל הן הן, מדקדק על עצמו בחשבון ונותן לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן, ונותן דמי המקה באלתר ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה, (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה, כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו, ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן, ולא ירד לתוך אומנות חבירו, ולא יצר לאדם לעולם בחייו, כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים מן הנעלבים ולא מן העולבים, ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

וע"י טורי אבן: מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו התור' כדי שיעמיד בדיבורו ולא ישנה. וכתב מר"ן מצאתי כתוב נוסחא אחרת שכתוב בה אינו מחייב עצמו והיא יותר נכונה ואיני מבין דבריו דנלע"ד נוסחתינו יותר נכונה וכוונת רבינו היכא שנשא ונתן בדברים בלבד שמדין התור' אין המקח נקנה בדברים כמו שמבואר בפ"א מה' מכירה קאמר כאן ת"ח ראוי ומחויב לקיים המקח שלא ישנה דבורו. וגם בשארי כל אדם כתב רבינו בפ"ז מהלכות מכירה הנושא ונותן בדברים בלבד הרי זה ראוי לעמוד בדבורו וכו' אך בשארי כל אדם לא כתב בדרך חיוב ולת"ח כתוב בדרך חיוב. כן נראה לפענ"ד פשוט:

³⁵ ע"י רמב"ם (דעות פ"ב ה"ו): אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

לח"מ: ולא יפתח לו חביות וכו'. בגמ' (חולין צ"ד) הקשו דעולא איקלע לבי רב יהודה פתח ליה חביות המכורות לחנוני ותיצרו אודועי אודיעי. ואב"א שאני עולא דחביב ליה לרבי יהודה דבלא"ה נמי פתוחי מפתח ליה. משמע לפי תירוצא בתרא דאם הוא אדם דבלאו הכי היה פותח בעבורו מותר וא"כ קשה דבכולי גמ' נקטינן לישנא בתרא עיקר וא"כ למה לא כתב רבינו דין זה וכן הטור בח"מ בהל'

אמרו לו, לא. אמר לי, שהיה הכסף הזה אצלך פקדון, שהרי זה מאחור לי [ועוד מעט שבת]. אמרו לו, הרי הבית לפניך. הוא הניחם בבית, ונגנבו. בא לפני רבא, אמר לו, כל "הרי הבית לפניך", אין שאלה, שאינו שומר שטר, אלא אפילו שומר חנם גם כן אינו³⁸. אמרו לו, והרי אמרו לו רבנן לרבא, הוא צריך לקבל עליו מי שפרע. ואמר לי, לא היו דברים מעולם [שמועה זו, שרבנן שאלו את רבא על קללת "מי שפרע", בהקשר לאותו מעשה בשוממי, אינה נכונה].

רבי שמעון אומר כל שהכסף בידו ידו על העליונה וכו'. למדנו, אמר רבי שמעון, מתי [אמרו שיכול לחזור] בזמן שהכסף והפירות ביד מוכר [שחכמים העמידו הפירות ברשותו לענין חזרה כדי שיטרח ויציל], אבל כסף ביד מוכר ופירות ביד לוקח, אינו יכול לחזור בו, מפני שכספו בידו. [אין כתוב שהכסף] בידו [הרי] הוא ביד מוכר. אלא, מפני שדמי כספו בידו. זה פשוט [הרי אם יש משיכה זה לכו"ע]. אמר רבא, במה מדובר כאן, כגון שהיתה עלייה של לוקח מושכרת ביד מוכר³⁹ [והיו הפירות מונחין ביד הלוקח, ולא שתקנה לו חצירו בנתינת המעות, דכיון דקיבל השכר נקנה המקום למוכר כל ימי השכירות, וחצירו של מוכר הוא, אלא ר' שמעון סובר מעות קונות דבר תורה ומשיכה היא תקנה מדרבנן, וכאן לא צריך לתקנה]. למה תיקנו רבנן משיכה, גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, כאן הם ברשותו של הלוקח. אם נפלה דליקה באונס, הוא יטרח ויביא אותם.

היה איש שנתן כסף עבור חמור⁴⁰, לסוף שמע שמשנה למלך "פרזק" רוצה את החמור, אמר לו, תן לי כספי [בחזרה], איני רוצה את החמור. בא לפני רב חסדא, אמר לו, כדרך שתקנו משיכה במוכרים, כך תיקנו משיכה בלקוחות [פי' שיכול הקונה לחזור בו כל זמן שלא עשה משיכה].

משנה. [השיעור לאיסור] אונאה, ארבעה [מעות המכונה זוז] כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע [פי' סלע שהוא מטבע של כסף שוה עשרים וארבע זוז, ואם קנה בסלע, יכול לטעות עד ד' זוז, שהוא] ששית למקח⁴¹. עד מתי מותר [לנתאנה] להחזיר⁴² [ואין בו אפילו מי שפרע]. עד כדי שיראה לתגר או לקרובו [ואם שהא יותר, מחל על אונאתו]. הורה רבי טרפון בלוד, האונאה שמונה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע, שליש למקח, ושמונה תגרי לוד [שהיו בקיאים בסחורה, ומוכרים ביוקר]. אמר להם, כל היום מותר לחזור, אמרו לו, יניח לנו רבי טרפון במקומינו [אין אנו צריכים את הוראותיו], וחזור [נהוג כ] דברי חכמים.

גמרא. למדנו, רב אמר, למדנו במשנה [דווקא] ששית מקח [פי' שרק אם האונאה היא ששית של שויות המקח הוא אונאה, אבל אם הששית

³⁸ ע"י שו"ע (ח"מ סי' רצא ס"ב): שומר חנם הוא שהפקיד אצלו כסף או כלים או בתמה או כל דבר לשמור והוא קבל עליו לשומר, ואפילו לא קבל בפירוש אלא שאמר לו הנח לפני הוא שומר חנם. אבל אם אמר לו הנח לפניך או הנח סתם או שאמר לו הרי הבית לפניך, אפילו שומר חנם לא הוא ואינו חייב שבועה כלל, אבל מחירים על מי שלקח פקדון שלו ולא יחזירונו לבעליו. ומכל מקום מן שהיה מהלך בדרך ואמר לו חבירו הולך עמך אלו המנעלים, ואמר לו הניחם כאן על החמור והניחם שם, ולא קבלם הנפקד בידו אלא כמו שהניחם המפקיד על החמור כך הולכים ולא קשרם, והלך לו מן הצד להסך רגליו והניח החמור על אם הדרך ונאבדו המנעלים, הוי שומר חנם והוה ליה פושע וחייב לשלם. הגה דלא אמרינן דאם אמר הנח סתם לא הוי שומר חנם אלא במקום המשתמר, אבל בדרך וכיוצא בו ודאי קבל עליו שמירה. ויש חולקין וסבירא להו דאפילו במקום שאינו משתמר לא הוי שומר חנם עד שיאמר הנח לפני.

ביאור: או כל דבר לשמור - המפקיד בסתם אין השומר מתחייב עד שיאמר שמור לי, ולזה כיון המחבר בדקדוק לשונו במ"ש שהפקיד אצלו כסף או כלים "לשמור", משמע דאין השומר מתחייב עד שאמר לו לשמור, היינו כשמיחד לו מקום שא"צ שמירת בעלים דאז אין מוכח מענינו שהבעלים יקבלו שמירה על עצמן, אבל במקום שצריך שמירת בעלים, כשנותן לידו הרי מוכח מענינו שכונתו לשמירה. ולכן ברעש מלחמה אם נתן אחד לחבירו להניחו במטמון שיש לו בקרקע בביתו, ואחר כלות הרעש חפר הנפקד הקרקע להוציא שלו והודיע להמפקיד שכבר הוציא שלו, ואח"כ נגנב הפקדון. ופסקינן שאפילו שבועה אינו חייב, דלא נעשה שומר כלל כיון שלא אמר שמור לי, והמקום א"צ שמירת בעלים ולא מוכח מענינו שנתכוון לשמירה (נתה"מ). וכן אם אשה אחת לקחה תינוק של אחותה על זרועותיה לילך עמו לרחוב, ואחותה נתנה ליד בנה התינוק דינר אחד לשחוק בו, ונאבד אח"כ הדינר מן התינוק ותובעת אם הילד שתשלם לה הדינר, ואמרה שסמכה על אחותה שתהא משמרתו. ופסק שהאשה פטורה מלשלם, דכיון שאחותה לא אמרה לה כלום בעת שנתנה הדינר ליד התינוק, גרע מהנה סתם ולא קיבלה עלה שמירה כלל, ואפילו אם אירע שהאשה שהיתה נושאת התינוק נטלה הדינר מיד התינוק והחזירה אותו ליד התינוק, נמי פטורה, דמעיקרא אבידה מדעת היא, ו"ח דמסתמא קיבלה עליה שמירה (פ"ת).

שם - ראובן זיכה במתנה חפץ לשמעון ע"י אחר, ונשאר החפץ ביד ראובן הנותן, ו"א דהוה שומר, ו"א שאינו שומר ע"י אחר, ונשאר החפץ ביד ראובן הנותן, אלא שאמר הנח לפני הוא ש"ח - ואם קבל שכר הוי ש"ש בלשון זה שאמר הנח לפני (ש"ך), ראובן אמר לשמעון אמרו לי שרוצונך ללכת בזאת האניה למקום

שאינה אותו הוא כלפי המחיר, זה לא נחשב כאונה, ושמואל אמר, למדנו גם ששית מעות. [שאם מוכר] שוה שש בחמש [ונתאנה המוכר אר] שוה שש בשבע [ונתאנה הלוקח], כולם [פי' גם רב וגם שמואל] לא נחלקו שהולכים אחרי המקח, וזה אונאה. כי נחלקו, שוה חמש בשש או שוה שבע בשש. לשמואל שאמר הולכים אחר מעות, שניהם אונאה. לרב שאמר הולכים אחרי מקח, שוה חמש בשש [אינו אונאה שהמכר קיים ומחזירים את האונאה אלא] ביטול מקח [שוה יותר ממשית], ושוה שבע בשש הוא מחילה [וחל הקנין, ולא מחזיר האונאה]. ושמואל אמר, כאשר אומרים מחילה וביטול מקח, [היינו רק] במקום שאין ששית משני הצדדים [הן למקח והן למעות המקח]³⁹, אבל במקום שיש ששית מצד אחד, הוא אונאה [וקנה ומחזיר את האונאה].

למדנו, האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע, ששית למקח. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], שמכר שוה עשרים בעשרים וארבעה [שכן כלפי המוצר זה חמישית, וכלפי הכסף זה ששית], ולומדים מזה שגם לומדים ששית מעות. לא, שמכר שוה עשרים וארבעה בעשרים [וזהו ששית של המוצר הנמכר]. מי נתאנה, המוכר. וכתוב בסוף, עד מתי מותר להחזיר, בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ואמר רב נחמן, לא למדנו אלא לוקח [יש לו זמן כזה]⁴⁰, אבל מוכר, לעולם חוזר. [אם כן רואים שהמשנה מדובר בלוקח ולא במוכר.] אלא שמכר שוה עשרים וארבעה בעשרים ושמונה [שהוא ששית של המקח, ונתאנה הלוקח].

תנן, הורה רבי טרפון בלוד, האונאה שמונה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע, שליש למקח. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], שמכר שוה שש עשרה בעשרים וארבעה, ולומדים מזה שלמדנו גם שליש מעות [הוי אונאה]. לא שמכר שוה עשרים וארבעה בשש עשרה, מי נתאנה, מוכר. כתוב בסוף, אמר להם כל היום מותר לחזור, ואמר רב נחמן, לא שנו אלא לוקח, אבל מוכר לעולם חוזר [אם כן מדובר בלוקח]. אלא שמכר שוה עשרים וארבעה בשלשים ושתיים.

למדנו ברייתא כמו שמואל, מי שהוטל עליו ידו על העליונה. כיצד. מכר לו שוה חמשה בששה, מי נתאנה, לוקח, יד לוקח על העליונה, רצה, אומר תן לי מעותי, או תן לי מה שאוניתי. מכר לו

פלוגי, רצוני להניח בה כך סחורה שים עינך עליה ושמו אותה, השיב לו שמעון שכן יעשה אך אינו רוצה שום שכר רק בשביל אהבתו יעשה כן. אחרי כן פרשה האניה פתאום ונשאר הוא שם, ונאבד. שמעון פטור, ואע"פ שהוא דומה להנח לפני. מכל מקום שמעון אינו חייב כלום מטעם אונס שנאנס בפעם הראשונה שלא נכנס בספינה שהפליגה פתע פתאום כמנהג, ובכל מקום אפשר לומר ש"הנח לפני" ללא קנין הוא מח' אם נעשה שומר, ולכן יש לומר קים לי (ש"ך) בשם המהר"י ב"ן לב, ואם אחד קנה מחבירו סחורה בקנין סודר או בשאר קנינים שאינו יכול לחזור בהן ונשאר אצל מוכר, אפילו שומר חנם לא הוי, דהא לא אמר שמור לי. אמנם נראה דזה מיירי שכבר נתן המעות, או שאינו מקפיד על המעות, שנותן לו בהקפה, אבל אם אינו רוצה ליתן לו עד שיתן המעות הוי שומר שכר. ואם אחד זיכה חפץ לחבירו במתנה ע"י אחר ונשאר החפץ אצל האחר, אם זיכה לקטן ע"י אחר, אם הקטן כאן, ודאי לשמור מסרו לידו, וה"ל כאמר שמור לי, ואם אין הקטן כאן, ו"ל דכדי לזכות על ידו מסר לו ולא לשמור. אמנם נראה דדין זה לא שייך רק בזוכה לקטן, אבל בזוכה לגדול נראה דודאי שומר הוי כשהגדול אינו כאן, דאם זיכה מתנה לאחר ואין האחר בכאן, לא גרע משומר אבידה (עי' לעיל סימן רס"ז ס"ז). ומ"מ לא הוי שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף, עי' סי' ע"ב ס"ב ד"ה הרי זה ש"ש, דלא שייך פרוטה דרב יוסף כי אם כשחייביה רחמנא בחיוב מצוה זו, כגון בהלוואת משכון שחייביה רחמנא להלוות וממילא נכנס בחיוב שיטוח וניעור מחמת מצות רחמנא, אבל בדבר שלא נכנס בחיוב שיטוח וניעור מחמת חיוב מצות רחמנא, לא הוי שומר שכר (נתה"מ), מי שקנה בענין שאין אחד מהם יכול לחזור ונשאר ברשות מוכר, ו"א דהמוכר עליו כש"ח ו"א דאפילו ש"ח לא הוי (רע"א), הנח לפני דהוי ש"ח, פירוש דמיירי כדקאי בסימטא ובד' אמותיו דאף על גב דלא משך השומר, כיון שהפקדון ניתן בארבע אמותיו הן זוכות לו והרי הוא כאלו משך (ש"ך) בשם הרלב"ח).

הנח סתם - וה"ה אם שתק אפילו א"ל שמור לי והניח לפני, דשתיקה לא הוי כהודאה כי אם כשיש זכות להשתק, או בתביעה לפני ב"ד ושתק, אבל אם אמר שמור לי ומשכו הנפקד לרשותו בשתיקה, שעשה מעשה, ודאי דנתחייב בשמירה (נתה"מ), ואם נתן בידו סתם הוי שומר (רע"א), כיון ששתיקה המקבל הוה הוכחה דינחא ליה (רע"א) בשם קול בן לוי.

עי' המשך בהערה כב.

³⁹ ע"י שו"ע (ח"מ סי' קצח ס"ה): הוב"ד לעיל הערה 24.

{ נ ע"א }

שוה שש בחמש [שהוא ששית של המקח] מי נתאנה, מוכר, יד מוכר על העליונה. רצה, אומר לו תן לי מקחי, או תן לי מה שאוניתי. שאלו, פחות מששית לרבנן, הוי מחילה מיד⁴⁰ [ואינו יכול להחזיר] או בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ואם תרצה לומר בכדי שיראה לתגר או לקרובו, איזה חילוק [הלכתי] יש בין ששית לפחות מששית. יש [חילוק], שהרי בששית [כתוב במשנה, שמי שהוטל? עליו] ידו על העליונה, רצה, חוזר, רצה, קונה ומחזיר אונאה. אבל בפחות מששית [אם חזר בתוך כדי שירא הלתגר או לקרובו] קנה ומחזיר אונאה. מה [דינו]. בא ושמע, חזרו [תגרי לוד] לדברי חכמים. סברו [הרבנים שבבית המדרש שרצו לפשוט מזה השאילה], פחות משליש לרבי טרפון [שאינו אונאה ו] דומה כפחות מששית לרבנן. אם תאמר זה מובן פחות מששית לרבנן בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ולרבי טרפון כל היום, משום הכי חזרו [שבתחילה שמחו, ששתות ויתר על שתות עד שליש לפי רבנים הוא חזרה בתוך כדי שיראה, ואם רצה לחזור מן המקח, חוזר, ונחשב כמחילה וקנה ומחזיר אונאה, אבל כאשר אמר להם כל היום, זה להם הפסד גדול, שפחות משתות או שתות לרבנן בכדי שיראה נפהך לכל היום, וצריכין להחזיר אונאה, ואם תאמר הרי לפי הרבנים בשתות ויותר משתות יש חזרה, ולפי ר' טרפון קנה ומחזיר אונאה, עכ"ז נוח להם שתהא חזרה בתוך כדי שיראה, ואם לא בא בכדי שיראה - הוי מחילה, ומקנה ומחזיר אונאה והיה לו שהות כל היום]. אלא אם תאמר פחות מששית לרבנן מיד הוי מחילה,

המקח, ושונה מהמבואר כאן, שהרי כאן מדובר בדבר א', ושם מדובר בב' דברים (ש"ך v הרשד"ם).

שמכר שוה שבעים בששים ופרוטה כו' - דקדק לכתוב כן משום דבענין זה ליכא שם שתות עליו משום צד, ועיין מה שכתבתי בס"ק ואכתוב עוד מזה בסמוך בסק" (סמ"ע).

⁴⁰ עי' שו"ע (חו"מ סי' רכז ס"ג): היתה האונאה פחות מזה בכל שהוא כגון שמכר שוה שבעים בששים ופרוטה אינו חייב להחזיר כלום, שכל פחות משתות דרך הכל למחול בו:

ביאור: היתה האונאה כו' - עי' לעיל (סי' רטז ס"ה) מח' אם מכר קרקע ואילנות ואין לו אילנות אם הוה מקח טעות, ולצד שאין בו מקח טעות, דיני אונאה של כל א' בנפרד, דהיינו אם הכסף שניתן מספיק לקרקע, ולא לאילנות, אז חל

וגם לרבי טרפון, הרי מחילה מיד [כל שהוא פחות משליש]. למה חזרו [הרי כל היום שר' טרפון אמר הוא בשליש, וכל שהוא פחות משליש יש מחילה מידי. [התגרים] היו מרוצים יותר בדברי רבי טרפון, שמה שהרבנים אמרו שהוא אונאה, לרבי טרפון הוי מחילה.

מי אמר שפחות משליש לרבי טרפון [דינו] כפחות מששית לרבנן [והוי מחיל המידן]. לא [כן הוא, אלא] מששית ועד שליש לרבי טרפון, כששית לרבנן [שהוא אונאה וקונה ומחזיר את האונאה]. אם כן [שר' טרפון רק חולק על ביטול מקח ביותר מששית ופחות משליש], במה שמחו בתחילה. תפשוט [מזה ששמחו] שבטול מקח [פי' יותר מששית] לרבנן לעולם חוזר, כיון שאמר להם רבי טרפון [יותר מששית ועד שליש] הוי אונאה, שמחו, כי אמר להו כל היום, חזרו [לשתי סיבות: א', שהחילוק בין שיכולים לחזור לעולם לזה שיכולים לחזור כל היום, הוא הנאה מעט, ב', אונאה יתר על שתות לא מצוין]. שאם תחשוב שבטול מקח [פי' יותר מששית] לרבנן [יכולים לחזור רק כל זמן שהוא] בכדי שיראה לתגר או לקרובו [ואין חילוק בין אונאה לביטול מקח אלא שבאונאה ידו של הנתאנה על העלינה ויכול לבחור או שתתן לי מקחי, או תן לי מה שאניתני, אבל בביטול מקח שניהם חוזרים], במה שמחו. שמחו בשתות עצמה [ומה שאמרו לעיל שמששית ועד שליש לפי רבי טרפון דינו כששית לרבנן, היינו לא ששית עצמו לפי ר' טרפון אלא יותר מששית], שפיר רבי טרפון מחילה, ולרבנן אונאה.

שאלו, בטול מקח [פי' יותר מששית] לפי הרבנן לעולם חוזר, או אולי [רק יכול לחזור בזמן] בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ואם תרצה לומר [שלעולם חוזר, שהרי אם רק חוזרים] בכדי שיראה לתגר או לקרובו, איזה [חילוק הלכתי] יש בין שתות ליתר על שתות. יש [חילוק], [שבאונאה של] ששית, מי שנתאנה חוזר, אבל ביתר על ששית, שניהם חוזרים. מה [דינו]. בא ושמע, חזרו [תגרי דוד] לדברי חכמים. אם תאמר, זה מוכן [אם תאמר ש]בטול מקח לרבנן [הוא רק כל זמן] בכדי שיראה לתגר או לקרובו, ולרבי טרפון כל היום, לכן חזרו [שבתחילה כאשר ר' טרפון אמר להם יותר

41 ע"י שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ב): כמה תהיה אונאה ויהיה חייב להשיב שתות בשוה. כיצד הרי שמכר שוה שש בחמש או שוה שבע בשש או שוה חמש בשש או שוה שש בשבע, הרי זה אונאה ונקנה המקח וחייב המאנה לשלם האונאה ולהחזירה כולה למתאנה:

ביאור: שתות בשוה - פירוש, לאפוקי היה פחות או יותר וכדמסיק בסעיף ג' ד', דעד שתות הוה מחילה, לפי שכן הוא דרך מקח וממכר, שאין הלוקח והמוכר יכולין לכיון דמי המקח בצמצום, ודרך העולם למחול עד שתות במקח או במעות אף שהוא עולה הרבה, כל שאין שם שתות עליו (סמ"ע), הריטב"א סובר שהמוכר חפץ לחבירו בשיטת ובשוך לא שוה אלא חמשה, אי להאי לוקח שוה שיטת אין בו משום אונאה דבתר ידיה אזלינן (רע"א), וקשים דבריו של הריטב"א (קצה"ח). שש בחמש או שבע בשש - בשניהן נתאנה המוכר בשתות. ואף דבשש בחמש הוי שתות מקח ויותר משתות במעות, שהרי כשתחלק ה' שקיבל לשש חלקים לא יגיע חלק כי אם דינר פחות שתות מדינר והוא נתאנה בדינר שלם שנתן מקח שוה שש דינר בחמש, מ"מ לא ה"ל דין ביטול מקח כיון שבצד אחד דהיינו מצד המקח לא הוה אלא שתות (סמ"ע).

ונקנה המקח - מי שאינה כשיעור שתות ונתן מעות ולא משך, כל החוזר גם המאנה וגם המתאנה צריך לקבל מי שפרע (רע"א v הש"ך), ו"א שרק המאנה ולא המתאנה (רע"א v הב"ח).

ולהחזירה כולה למתאנה - פירוש, ולא אמרינן כיון דפחות משתות הוה מחילה, שאין צריך להחזיר אלא הפרוטה המשלם השתות ולמעלה, קמ"ל דדינו כדון אם אמר בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר, דעד רובע לסאה הוה מחילה ואם הוה יותר מרובע לסאה מנכה את כולה, וכמו שכתב לעיל (סי' ריח ס"ח), וכן נמי דומה לזה לקמן (סי' רכז ס"א) (סמ"ע).

42 ע"י שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): עד מתי יכול לחזור ולתבוע אונאתו בשתות ולבטל המקח ביותר משתות עד כדי שיראה לתגר או לקרובו ואם שהה יותר אינו יכול לחזור ולא לתבוע אונאתו, ואם יברר שהיה לו אונס ועל כן לא חקר בתוך זמן זה לידע אם נתאנה יכול לחזור בו עדיין. היה יודע הלוקח בשעה שלקחו שנתאנה ושתק ומיד אחר הלקיחה קודם זמן שיראה לתגר או לקרובו תובע אונאתו לא אמרינן דמחל הואיל וידע:

ביאור: ואם שהה יותר כו' - אפילו קנה שוה מנה במאתים מקחו קיים ואין צריך להחזיר לו אונאתו (סמ"ע), ואם אין תגרים בעיר אף על פי שהיה שהות לשלוח לעיר אחרת שיש בה תגרים, לא אמרינן דמחל (רע"א), ע"י לקמן סימן רל"ב סעיף ג' נתה"מ (פ"ת).

ולא לתבוע אונאתו - משמע שכבר נתן המעות, דאם לא נתן המעות מגו דיכול למימר לו נתתי יכול גם כן לומר לא נתרצתי, וצ"ע (ש"ך), ו"א שיכול לומר לא מחלתי (ש"ך v הא"א, ורע"א v הב"מ), ו"א דאפילו לא נתן מעות נמי המקח קיים, ומשום דחזקה מחל והו"ל מיגו במקום חזקה (קצה"ח), דברי הש"ך הם עיקר וזה דוקא בשתות ואחר כדי שיראה, אבל בפחות משתות, שהטעם הוא לפי שכן דרך משא ומתן כנ"ל ס"ק, א"כ אפילו יש לו מיגו לא מהני. מותר להונות חבירו בשתות אדעתא להחזיר לו האונאה כאשר דעתו כדי שיתקיים המקח

מששית היא אונאה, שלפי הרבנים הוא בטול מקח, ולא הרחיב זמן החזרה, שמחו בשתות עצמה של מחילה מידי, כמו שאמרנו, אבל כאשר חזרו לומר "כל היום" חזרו, שר' טרפון מחמיר עליהם יותר על שתותו ופגם להם יותר ממה שהשביחם בשתות עצמה, כנ"ל]. אלא אם תאמר בטול מקח לרבנן חוזר לעולם, למה חזרו. [התגרים] היו יותר מרוצים בדברי רבי טרפון, שהוא עשה להם אונאה כל היום ולא יותר. בטול מקח לא שכיח [ואין שבת בדבר שאינו שכיח חשוב להם ואפילו אם יקרה, הרי הוא נתן לו שהות כל היום לחזור, ורוב הנמלכים נמלכים בו ביום, הלכך פגם של שתות עצמה עדיף להם].

אמר רבא, ההלכה [היא שב]פחות משתות, נקנה מקח⁴² [מיד], יותר על שתות, ביטול מקח⁴³ [ושניהם יכולים לחזור]. שתות, קנה [ואין אף אחד יכול לחזור מהמקח] ומחזיר אונאה⁴¹ [ואין ידו על העלינה אלא כדברי ר' נתן], ושניהם [היינו גם אונאה וגם ביטול מקח, רק כל זמן ש]בכדי שיראה לתגר או לקרובו⁴². למדנו בבביתא כמו רבא, אונאה פחות משתות, נקנה מקח, [אבל באונאה] יתר על ששית, בטל מקח. [ובאונאה] שתות, קנה ומחזיר אונאה, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר, יד מוכר על העלינה, רוצה, אומר לו תן לי מקחי, או תן לי מה שאניתני. ושניהם [רק כל זמן ש]בכדי שיראה לתגר או לקרובו.

עד מתי מותר להחזיר כו'. אמר רב נחמן, לא למדנו [שנתנו זמן לחזור] אלא ללוקח [שמקחו בידו, ויכול להראותו], אבל המוכר, חוזר לעולם [שאין בידו מה להראות ולימלך אינו מכיר באונאתו עד שיראה טלית אחרת כדמותה נמכרת בדמים יקרים, הלכך לעולם חוזר, אם לא נתיקרו טליתות בינתים. אולי] נאמר שיש ראייה לדבריו [בזה שכתוב] חזרו לדברי חכמים. אם תאמר, זה מוכן מוכר לעולם חוזר,

בשווי (נתה"מ), ו"א עדיקר כש"ך, דכל מקום דלא נתן מעות לא שייך "היה לו לבדוק", ו"א"כ הכא נמי "ל דכל מקום דלא נתן מעות לא שייך לומר ד"היה לו להראותו לאחר", משום דאין דרך למהר ולחקור אם נתאנה כל שלא נתן מעות, והגם שהש"ך סיים וצ"ע, אין זה מוציא מידי ודאי משמעו המוכר. ו"א דאין אנו צריכין בזה לטעם מיגו כלל, רק עדיקר הדין כך הוא, דכל זמן שאונאתו בידו [אפילו רק חלק המעות, היינו שהדבר שוה חמש והסכימו לשמנה, ושילם רק חמש, יכול לעכב השלש] אין הלה יכול להוציא מידו מטעם דאין זו ראייה על המחילה, דיכול לומר מאי אצווה הלא עדיין מעותי בידי ולא אוציאם מידי עד שאחקור על זה ולא מחלתי כלל, והוסיף וכתב עוד טעם דאין מועיל בזה מחילה כלל, ואטו אם אדם אומר לחבירו אני מוחל לך מה שתגזול ממני, המפני זה יאה מותר לגזול ונניח לו לעבור בלא תעשה, ואין מחילה מועיל רק במה שכבר ביד חבירו, ודוקא בחוב, אבל מה שעדיין תחת ידו אין מועיל מחילה כלל, וכ"ש בזה שאין כאן רק ספק מחילה מדשתק, ואין יוציא מתחת ידו עבור זה. ושיעור להראות לתגר כולל שאם הראה לתגר והתגר טעה, יש לו עוד פעם זמן עד שיראה לתגר. ויש נ"מ בין הטעמים אם זה משום מיגו או שלא חשש לחקור, לענין אם צריך הלוקח לישבע שלא נתרצה, דלטעם משום מיגו דפרעת, א"כ צריך לישבע היסת, אולם לטעם שלא חשש לחקור כל זמן שהוא מוחזק, אין צריך שבועה כלל. ועוד יש נ"מ, היכא שבעת הקניה קנה במזומנים, רק אח"כ אחר שיעור כדי שיראה תפס הלוקח מהמוכר שלא בעדים, דלטעם משום מיגו, גם בכה"ג שייך מיגו ויכול לומר לא נתרצתי, אבל לטעם משום שלא חשש לחקור כל זמן שהיה מוחזק, א"כ בזה שלא היה מוחזק מתחילה היה לו לחקור, ומדשהה ולא חקר, על כרחך דמחל ולא מהני ליה תפיסתו אח"כ. וכן להיפוך, אם קנה בהקפה ואח"כ אחר שיעור כדי שיראה תפס המוכר דמי מקחו, בזה, לטעם דמיגו, כאן ליכא מיגו ואינו יכול לתבוע אונאתו, אבל לטעם שלא חשש לחקור כיון שהיה מוחזק, גם כאן שייך טעם זה ויכול לתבוע אונאתו ומוציאין מיד המוכר, ודינו כמו קודם השיעור כדי שיראה. ונראה דכל כה"ג הדין עם המוחזק ויכול לומר קים לי (פ"ת). שם - מעשה בראובן שהיה משרת אצל לוי כמה שנים, ועל שכרו היה לוקח מחנותו של לוי כל צורך מלבושיו ומלבושי אשתו ובניו, ולבסוף נדחה מבית לוי, ותבע לוי ראובן סך כסף שנשאר חייב לו בפנקסו מה שלקח מחנותו יתר על שכרו בהמשך י"ב שנה שהיה אצלו, וראובן השיב שהחשבון אמת ע"פ הרשימות, אכן אחר שקיבל ממנו בהמשך הזמן בסחורות ורשם לו מחיר בגדיו ביוקר ממה שהוא באמת, רק דחשב מאחר שאינו מוציא ממון מכיסו רק בא בשכרו, לא יקפיד, אבל עתה שנצרך לשלם המותר, הוא מערער על הכל, שאם יחשוב כל הסחורות כפי דמיהן לא ישאר חייב לו מאומה. הדין עם ראובן מאחר שהאונאה יתר על שתות, ואף שנשתאה הרבה לא אמרינן דמחיל כיון שזה נתן טעם על שתיקתו, ואינו פורע רק כדי שויין בשומא כדרך מכירות הסחורים, וזה דוקא בסחורות שעדיין בעין שנדע שאינה אותו, משא"כ להתעולל למפרע, הרי אין לו עליו טענה ברורה דמאן שלם ליה (פ"ת).

ע"י המשך בהערה ל.

לכן חזרו להתגרים להלכה כרבנים, שהם היו מוכרין, ואינן נהנין בהרחבת זמן החזרה דר' טרפון, שהרי אפילו לרבנן לעולם חוזרים]. אלא אם תאמר מוכר גם כן [דינן] כלוקח, איזה חילוק [הלכתי] יש ביניהם. כמו שהרבנים עשו תקנה ללוקח גם כאן עשו הרבנים תקנה למוכר. תגרי לוד לא שכח שיטעו.

המארח של רמי בר חמא מכר חמור וטעה. [רמי בר חמא] מצא אותו עצוב, אמר לו: למה אתה עצוב. אמר לו: מכרתי חמור וטעיתי. אמר לו: לך תחזור בזה. אמר לו: הרי חכיתי יותר מכדי שאראה לתגר או לקרובי. שלח [את השאלה] לפני רב נחמן. אמר לו: לא שנו [שיש גבול עד שיראה לתגר או לקרוב] אלא לוקח, אבל מוכר, חוזר לעולם. למה, הלוקח [מחזיק את] מקחו בידו, כל מקום שהולך [יכול] להראות אותו [לאנשים], ויאמרו לו אם טעה אם לא טעה. מוכר שאל מחזיק מקחו בידו, [לא יכול לבחון טעות של] עד שיקרה לו מקח כמקחו, וידע אם טעה ואם לא טעה.

היה איש שלקח רצועות משי למכור, הכריז [שמכרם] בשש ונבאמת היו שוים חמש, ואם היו נותנים לו חמש וחצי היה לוקח. בא איש אחד ואמר: אם הייתי נותן לו חמש וחצי היה מחילה, אתן לו שש ואתבע אותו לדין [וכך יהיה חייב למחזיר לי הששית]. בא לפני דרבא, אמר לו: לא שנו [שיעורים אלה של אונאה] אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מבעל הבית⁴³ [תכשיטין וכלי תשמיש שלו חביבין עליו, ואינו מוכרן אלא ביוקר, והיו כמפרש יודע אני שיש בו אונאה, דאין לו עליו אונאה], אין לו עליו אונאה. איש אחד שלקח נזמים למכור, הכריז [שמוכר אותם] בששים ונבאמת היו שוים חמישים, ואם היו נותנים לו חמישים וחמש היה לוקח. בא איש אחד ואמר: אם אתן לו חמישים וחמש הוי מחילה [לכן] אתן לו ששים, ואתבע אותו לדין [להחזיר לי הששית]. בא לפני רב חסדא. אמר לו: לא למדנו [שיעורים אלה של אונאה] אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מן בעל הבית, אין לו עליו אונאה. אמר לו רב דימי: טוב [אמרת], וכן אמר רבי אלעזר. טוב [אמרת].

והרי למדנו: כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. [מסביר הגמ'] מיהו הדיוט, [וכי] לא [היינו] בעל הבית. אמר רב חסדא: [היינו דווקא] בגדי קנבוס [העומדים למכור], אבל כלי תשמישו, שיקרים לו, לא מוכרים לולא במחיר גבוה.

משנה. גם הלוקח וגם המוכר יש להן [איסור] אונאה⁴⁴ ויכולים לחזור. כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר⁴⁵. ורבי יהודה אומר: אין אונאה לתגר. מי שהוטל עליו [פ' מי שנתאנה] ידו על העליונה, רצה, אומר לו: תן לי מעותי [אם נתאנה הלוקח], או תן לי מה שאניתי.

גמרא. מאיפה אנו לומדים את זה. שהרבנים למדו [נאמר] "וכי תמכור ממכר לעמיתך אל תונו". אינני יודע אלא שנתאנה לוקח, מאיפה אנו יודעים נתאנה המוכר, מלמד הנאמר "או קנה" אל תונו". וצריכים לכתוב לוקח, וצריכים לכתוב מוכר. שאם היה כותב הרחמן [פ' ה' ית' בתורה רק] מוכר, [לא הייתי לומד מזה לוקח] משום [שהמוכר] יודע במקחו [פ' יודע כמה נתן עבורה, והוא עשה במזיד], אבל לוקח שלא יודע במקחו, אולי הרחמן [פ' ה' ית'] הזהיר אותו ב"לא תונו".

ואם היה כותב הרחמן [פ' ה' ית'] בתורה רק לוקח, [לא הייתי לומד מוכר ממנו] משום שהוא קנה, ואנשים אומרים "אם לקחת חפץ [המתקיים] שכר הוא [אצלך שלא הוצאת המעות ביציאה והוא מתקיים לך]". אבל

מוכר, הפסיד שאנשים אומרים המוכר הפסיד, אולי הרחמן [פ' ה' ית'] בתורה לא הזהירו ב"לא תונו", [לכן רואים ש] צריכים [את שניהם].

רבי יהודה אומר אין אונאה לתגר. [מקשה הגמ', וכי] משום שהוא תגר אין לו אונאה. אמר רב נחמן אמר רב: למדנו [את זה] בתגר ספסר [פ' קונה ומוכר מיד תמיד]. למה [אין בו אונאה], הוא יודע כמה שוה [שהרי לא שוה בין קנייתה למכירתה בכלל, ואם מכר בזול], הוא מוחל [ההפרש]. וזה שמכרו כך [בזול], משום שהקרה לו קנין אחר ועכשיו הוא חוזר בו [פ' שחשב לקנות משהו אחר, ולכן מכרו בזול, ואז לא זכה בשני ולכן רוצה לחזור מהמכירה הראשונה].

רב אשי אמר: מהו "אין לתגר אונאה", [הינן] אינו בתורת אונאה, שאפילו פחות מכדי אונאה [פ' פחות מששית] חוזר. למדנו בברייתא כמו דברי רב נחמן [שאפילו בכדי אונאה אינו חוזר בו, ואין מחזירים לו אונאה], רבי יהודה אומר: תגר אין לו אונאה, מפני שהוא בקי.

מי שהוטל עליו ידו על העליונה וכו'. מי הוא [מחבר של] המשנה שלנו. לא רבי נתן, ולא רבי יהודה הנשיא. אם רבי נתן, המשנה שלנו כתוב "רצה" [שכן ידו על העליונה, אבל רבי נתן] בברייתא לא כתוב "רצה" [אלא על כרחו קנה, ומחזיר לו אונאה]. אם רבי יהודה הנשיא, המשנה שלנו כתוב "[במקום שנתאנה] לוקח" [אז ידו על העליונה, אבל רבי יהודה] בברייתא כתב "[במקום שנתאנה] המוכר" [ידו על העליונה, אבל אם נתאנה לוקח, לא].

(סימן ז"ב ר"ש). אמר רבי אלעזר: [משנה] זו [המדבר בענין] אונאה, אינני יודע מי למדה. רבה אמר: באמת [מחבר של המשנה] הוא רבי נתן, גם לומדים בברייתא "רצה" [וחולקים בין מוכר ללוקח]. רבא אמר: באמת [מחבר של המשנה] הוא רבי יהודה הנשיא, ומה ששייר בהמשנה שלנו מפורש בברייתא. אמר רב אשי: גם מדויק [כך] השמנה סובר גם במכור ורק מפרש לענין לוקח ולא פירש לענין מוכר, שכתוב אחד הלוקח ואחד המוכר ומפרש לוקח, לומדים מזה [שהמשנה] שייר [המקרה של אונאה של] המוכר, וכך לומדים מזה.

למדנו, האומר לחבירו: "אני מוכר לך דבר זה בכך וכך] על מנת שאין לך עליו אונאה" [ויש בו אונאה], רב אמר: יש לו עליו אונאה⁴⁶ [ויכול לחזור או לתבוע אונאה], ושמואל אמר: אין לו עליו אונאה. אולי נאמר שרב אמר כרבי מאיר [דאמר מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, אפילו בדבר שבממון], ושמואל אמר כרבי יהודה. שלמדנו: האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי [חיוב] שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת, ותנאו בטל, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בדבר שבממון תנאו קיים⁴⁶ [כגון שאר וכסות, ניתן למחילה, והרי מחלה, אבל עונה, שהיא צער הגוף, לא ניתן למחילה]. אמר לך רב: אני אמרתי אפילו לפי רבי יהודה, עד כאן לא אמר רבי יהודה שם, אלא שידעה ומחלה,

אחר (נתה"מ), ונראים דברי הסמ"ע דכיון דאפילו ידע הלוקח בשעת מקחו שאינו שוה וקנה ביותר, אפ"ה יכול לתבוע אונאתו בכדי שיראה לתגר וכמ"ש לעיל (רמ"א סעיף ז), ועיין מ"ש בס"ק. עיקרא דמלתא היכא שהמוכר יודע בלוקח שמבין טיב המקח כמה שוה ורוצה יותר משויו, הו"ל כאילו התנה המוכר אדעתא דמחילה, וכן הלוקח קונה נמי אדעתא דהכי, אבל אם אין המוכר יודע בלוקח שיודע טיב המקח ושוי דלא הו"ל מוכר כמתנה תנאי, כיון דמוכר סבור שלוקח אינו יודע כלל שויו של מקח, ובזה אפילו ידע הלוקח שיויו המקח, לא מחל, ויכול לתבוע אונאתו. ובלוקח מבעה"ב שניהם יודעין ואדעתא דמתנה ומחילה קנה, אבל ע"י סרסור כיון שאין הדבר ידוע לסרסור שלוקח יודע שהוא של בעה"ב, אף על גב דלוקח ידע שהוא של בעה"ב הו"ל כהך דינא דרמ"א סעיף ז' דלוקח ידע בשויו של מקח, ויכול לתבוע אונאתו [קצה"ח].

⁴⁴ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"א): הוב"ד לעיל הערה 25.

ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ב): הוב"ד לעיל הערה כד.

⁴⁵ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ד): כשם שיש אונאה להדיוט כך יש אונאה לתגר אע"פ שהוא בקי:

ביאור: יש אונאה לתגר - ואף שכתבתי לעיל (ס"ק) דבהרעה לתגר והתגר טעה דיכול לחזור בו דאונס הוא, מ"מ בתגר שלקח לעצמו, אינו יכול לחזור רק בכדי שיראה לתגר, יש לומר, דסמך עצמו שיראה לתגר ואחר ומחמת שהוא להוט על קנייתו אינו מדקדק שפיר, וגם לא פלוג רבנן (נתה"מ).

⁴⁶ ע"י ש"ע (אה"ע סי' לח ס"ה):

ע"י ש"ע (אה"ע סי' סט ס"ו):

⁴³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ג): בעל הבית המוכר את כלי תשמישו ואינה את הלוקח, אין בו דין אונאה, שאילו לא הרבה לו בדמים, לא היה מוכר כלי תשמישו. ואפילו מכרם מחמת דוחק, אין בו אונאה. ויש מי שאומר, דדוקא שהלוקח יודע שזה המוכר בעל הבית, אבל אם לא ידע או שקנה על ידי סרסור, יש בו אונאה: ביאור: בעה"ב המוכר - ואף דמבואר בסעיף כ"א דצריך לפרש כמה עולה סך האונאה, והתא לא ידע כמה דלמחול, מ"מ אין בו דין אונאה, והטעם יבואר בסמוך ס"ק גבי נושא ונותן באמונה (נתה"מ), משמע דאם נתאנה או דקנה ואינה [פ' שקנה במחיר השוק, ומכר ביוקר מאחר וזה כלי תשמישו של פלוני], יש בו דין אונאה, ודלא כ"א דגם אם נתאנה אינה יכול לתבוע אונאתו (רע"א).

או שקנה ע"י סרסור - פירוש, אף אם ידע הלוקח שהן של בעל הבית, כיון שהבעל הבית מסור לסרסור למכור למי שיבוא לקנותו, ודאי נתיאש [פ' מהזכות למכור בכל מחיר שרוצה אלא רק יכול למכור בפחות מכדי אונאה], שלא ידע הלוקח שהן של בעל הבית, והבעל הבית מסרם לסרסור על דעת להחזיר לו אונאה [אם מכרם ביתר מכדי אונאה, אע"פ שהם כלים של בעל הבית]. ועיין לקמן בסעיף ל' שכתב המחבר פלוגתא באינה השליח ללוקח אי מכרו בטל בכל שהוא [ככל שליח שטעה], וכאן סתם בסרסור וכתב דיש בו אונאה, ויש לחלק בין סרסור [שמקבל אחוזים] ואין לומר גביה לתקוני שדרתיך וכמ"ש בסימן קפ"ב ס"ג (סמ"ע), ור"א דבין שהלוקח עצמו קונה מבעל הבית רק שלא ידע שהוא בעל הבית, או שהלוקח שלח הסרסור לקנות, ובזה אף על פי שלוקח עצמו יודע שהמוכר בעל הבית, מ"מ כיון שהסרסור הוא הקונה והסרסור אינו יודע שהמוכר הוא הבעל הבית, יש שם אונאה (ט"ו, ונתה"מ), ואין חילוק בין סרסור לכל שליח

אבל כאן בצירוף זה, מי ידע [שיש כאן אונאה] שימחול [הרי הוא חשב שאין בו אונאה].

ושמואל אמר: אני שאמרתי אפילו לדברי רבי מאיר, עד כאן לא אמר רבי מאיר שם, אלא שודאי עוקר [דברי תורה בשעת התנאי שהתורה הטילה עליו שאר כסות ועונה, וזה עוקר החובה מעליו, ואפילו הוא נתן לאחר זמן, הוא רק מתנה], אבל כאן, מי אמר שיעקור שום דבר [אולי באמת זה המחיר שלו].

אמר רב ענן, לי פרשו את דברי שמואל [כך]: האומר לחבירו [אני מוכר לך זה בכך וכך] על מנת שאין לך עלי אונאה, אין לו עליו אונאה. [אבל אם אמר] "על מנת שאין בו אונאה", הרי יש בו אונאה⁴⁷ [אין זה לשון מחילת אונאה אלא לשון תביעת אונאה, דעל מנת שאין בו אונאה אמר, והרי יש בו, ומקח טעות נמי הוי, ואם רצה לחזור, חוזר לגמרי].

שאלו שאלה מבריייתא: הנושא והנותן באמנה⁴⁸ [פי' שאמר לשלוחו, מכור במה שתוכל, ותן לי המעות לזמן פלוני, והנני סומך עליך, ונותן לו שכר טרחה], או האומר לחבירו [אני מוכר לך זה בכך וכך] על מנת שאין לך עלי אונאה, אין לו עליו אונאה [בשתי המקרים]. לפי רב שאמר: אני אמרתי אפילו לרבי יהודה, מי זה [שכתב ברייתא זו]. אמר אביי: יותר טוב [לומר ש] רב אמר כרבי מאיר, ושמואל דאמר כרבי יהודה. רבא אמר: [ברייתא זו] לא קשה, כאן [מדובר במקרה] סתם [שאמר על מנת שאין לך עלי אונאה, שלא ידע שימחול], כאן, במפרש [שפירש לו: יודע אני שיש אונאה, ואני מוכרו לך על מנת שאין לך עלי אונאה, בזה סובר ר' יהודה מתנה ותנאו קיים, ודומה לשאר וכסות]. שלמדנו: במה דברים אמורים, בסתם, אבל במפרש, מוכר שאמר ללוקח: חפץ זה שאני מוכר לך במאתים, יודע אני בו שאינו שוה אלא מנה, על מנת שאין לך עלי אונאה, אין לו עליו אונאה. וכן לוקח שאמר למוכר: חפץ זה שאני לוקח ממך במנה, יודע אני בו ששוה מאתים, על מנת שאין לך עלי אונאה, אין לו עליו אונאה.

הרבנים למדו: הנושא והנותן באמנה⁴⁹, לא [יכול] לחשוב את הרע באמנה ואת היפה בשוה [להיות לו המתנת מעות היפה בשכר טרחה, כגון היה לו שני יינות, יפה שיש לו עליו קופצים ללקחו בבת אחת, והרע שאינו נמכר אלא בחנות, לא יאמר לו, הרי לך יפה בשווי, על מנת שתמכור לי הרע בחנות כמה שתוכל, ולכשימכר תן לי מעות שניהם, ופוטר עצמו בהמתנת מעות של דמי היפה מלתת שכר טרחה על הרע, והוי כרבייתא], אלא: או זה וזה באמנה [ויתן לו כדרך הנותן באמנה, ששכר קצוב היה להם כדמפרש לקמן, ארבעה למאה], או זה וזה בשוה [והשכר יהא של מקבל]. ונותן לו שכר כתף, שכר גמל, שכר פונדק [פי' אם נתן באמנה, כשיבואו לחשבון ינכה לו שכר כתף המוליכו מביתו לחנות, ואם הוצרך לגמלים - נותן לו שכר גמל]. שכר עצמו אינו נוטל, שכר נתן לו שכרו שלם. שכרו שלם מאיפה נתן לו. אמר רב פפא: במוכרי בגדי קנבוס [ששכר קצוב להם], שנתן לו ארבע למאה [למי שטורח במכירתו].

משנה. כמה תהא הסלע חסירה ולא יהא בה אונאה [פי' מטבע היוצא, ותמיד הוא שותק וחסר כמה תחסר, ואם הוציאה לא תהא אונאה]. רבי מאיר אומר: ארבע איסרות [לסלע], איסר לדינר [הוא אחד מעשרים וארבעה בו, דשש מעה כסף הוא דינר, מעה הוא שני פונדיונים, פונדיון הוא שני איסרין]. ורבי יהודה אומר: ארבע פונדיונות [פי' א' מ"ב], פונדיון לדינר. ורבי שמעון אומר:

דברים ב' דנרים שברך פשוטה נוגע לכל א' דינר, אפ"ה כשמוכר הרעים לבדם כל אחד בדינר נקרא אונאה כ"ש וק"ו כשדבר אחד קנה בדינר ואמר שקנה בדינר ורביע דהוי אונאה ועובר על עשה של "היין צדק" ועל לאו ד"לא תונג" ו"לא תשקר", ודוקא כשאומר המוכר האמת כמו שקנה, אז אין עליו אונאה כיון שלא סמך דעתו אלא עליו לא על השווי. אבל כשמשקר, הרי אנה לחברו וצריך בודאי להחזיר מה שאינהו (ש"ך v הרש"ם וכן רע"א v התשב"ץ), ומ"מ ביש בו מום בטל המקח (רע"א ופ"ת), מש"כ הסמ"ע "אף דלא ידע" הכ"ש הוא, אם ידע הלוקח ע"פ דיבורו של מוכר, ובדרכו של מוכר לישא וליתן באמנה (פ"ת), ראובן שקנה סחורה בפני שמעון וא"ל שמעון "אתן לך ריוח דינר ותננה לי", ונתנה לו, אין לו עליו אונאה, ומכ"ש הוא, אם הוא סומך על אמנותו של זה, לא יסמוך על מה שראו עיניו (פ"ת).

ראובן דיבר עם גוי לקנות דברי פלוני בתביה פלוני, ולפני שהסכימו, שמעון אמר לראובן, אני אקנה את זה ממך בתוספת עשר אחוז, וכולם הסכימו, ונתברר שאין הדבר פלוני בתביה אלא דבר מזויף. אין נו"נ באמנה נוגע לדין מקח טעות, אלא רק לאונאה, אבל כאן, הרי ראובן רק קנה עבור שמעון, ולכן אין לשמעון טענה על ראובן, אבל אין לראובן זכות בתוספת רווח, וי"א דאין קנין בין ראובן לשמעון (ערך ש"י סי' רכז ס"ז). אם ראובן בא לקנות חפץ פלוני משמעון, וראובן הסכים באלף זוז, ושמעון לא הסכים, ולוי אמר באלף מאה, אין כאן סמך על קנייתו של שמעון, ויש בזה אונאה ואינו דומה לנו"נ באמנה (מהריט"ץ סי' רלז). הנו"נ באמנה שיש בו אונאת מדה או משקל וכדומה, בטל המקח, ואין אפילו זכות להחזיר היתרון (ד"ג כלל ו' ס' מ), וה"ה אם מכר לו יין בשויות כזו, ונמצא דבש, הוה מקח טעות ויכול לחזור (שם סי' ט), מי שלקח מחבירו חבית של יין ואמר ליה המוכר בכך וכך קנייתו, וכך וכך אני משתכר בו, ולא הוזכר סכום מדה כלל, וטוען הלוקח שמצא פחות ממה שחשב, אין בטענת הלוקח ממש, ואפילו שיהיה מוחזק (כנה"ג הגה"ט סי' רכז סק"ה).

ראובן אמר לשמעון שהוא רוצה לקנות מאה דגים בתנאי שהוא מוכר בעשר אחוז פחות ממה שהוא מוכר לאחרים, ושמעון הסכים, ונתגלה ששמעון מכר לכולם במחיר הזול, שמעון חייב להחזיר לו עשר אחוז כמו שקבעו (ד"ג כלל ה' סי' כב).

אם אמר המוכר לשמעון "ראובן רצה לקנות במאה ש"ח ולא הסכמת" ולכן מכר לשמעון במאה ועשרה, ולבסוף נתגלה שראובן לא רצה לקנות במאה, אין המקח חוזר, שכך דרכם של הסוחרים לדבר כך (אורחות המשפטים כלל ג' סי' יב מכח הט"ז שלב ס"ד).

אלה היושבים במקומות הגדולים וקונים סחורות בעד החנונים מערי המדינה ונוטלים ריוח ידוע כמו שנים או שלש למאה אין עליהם טענת אונאה דזהו ממש נושא ונותן באמנה דהחנוני מאמינו שנתן בעד הסחורה כך וכך ונותן לו בעד טרחתו ריוח ידוע ואפי' הסחורה שקנה קודם שהודיעו החנוני לקנות בעדו מ"מ אין להחנוני עליו טענת אונאה כיון שמאמינו ששך עולה לו וכך וכך צריך להרויח (ערה"ש אות ל).

⁴⁷ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"א): הוב"ד לעיל הערה לא.

⁴⁸ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): הנושא ונותן באמנה אין לו עליו אונאה.

כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו, כך וכך אני משתכר בו, אין לו עליו אונאה:

ביאור: הנושא ונותן באמנה אין לו עליו אונאה - ו"א דהוי כאילו נעשה המוכר שלוחו של לוקח לקנות, וי"א דאם כבר נתברר להמוכר שנתאנה ונשא ונתן באמנה, דיכול המתאנה לחזור בו, דכיון דנתברר לו, שוב אסור להנותן לחבירו, ועובר על לאו דלא תונג, וניתן להשבה. ואם המוכר לקחו מירשאל ואינה להמוכר ומכרו לחבירו באמנה, לכאורה היה נראה דיכול המוכר לחזור, דכיון שהמקח נתבטל נגד המוכר הראשון, הוי כמכר דבר שאינו שלו, אבל אם כבר נתרצה המוכר הראשון באופן שאין המוכר השני יכול לחזור בו מהמוכר הראשון כמבואר לעיל (ר"מ א' סעיף ד) משום דהוה כאילו נתקיים המקח למפרע וכאילו נתרצה מעיקרא דמי כמ"ש הסמ"ע שם ס"ק, אינו יכול לבטל המקח. עיין מה שכתבתי שם (ס"ק). וכן הלוקח השני לכאורה היה נראה דיכול לבטל המקח קודם שנתרצה המוכר הראשון, דיכול לומר, כיון שהמקח שלך בטל, אין אני יכול להשתמש בה, דהוי כאילו מכרת דבר שאינו שלך והמקח שלי ג"כ בטל, ועוד דלמחר יבוא המוכר שלך ויקח המקח ממני. באונאה אפילו המאנה יכול להשתמש בו כל זמן שלא חזר בו המתאנה, דאימר לא יחזור בו המתאנה כלל (נתה"מ), נראה דדברי הנתה"מ דוקא בגוונא שאמר לו "חפץ זה בכך וכך לקחתיו כו'", דבזה אנו צריכין לטעמא דנתיבות המשפט משום דהמוכר אינו יודע שווי כלל, דהא באמת נתן בעדו כל כך, ולישא וליתן ע"פ האמת לא אסרה תורה כו', וממילא דאם ידע מקודם שנתאנה, שוב אסור לו להנותן לחבירו, וניתן להשבה, אולם בגוונא דבסתם לקחו ולא פירש בשעת המקח במה לקחו, רק אמר לו הלוקח "אני מאמינך במה שתאמר שקנית אותו ואוסיף לך כך וכך כו'", בכה"ג ודאי לאו אאומדנא ידידה קא סמך שהרי עדיין לא ידע כמה, אלא שק קשורה קיבל עליו בין רב בין מעט, אי"כ ו"ל דאפילו ידע המוכר מקודם שנתאנה ומכר אח"כ באמנה, אינו יכול לחזור מהאי טעמא דסבר וקיבל. לכן סוחר האומר לבעל החנות על נאמנותו בכך וכך לקחתיו ומתפשר עבור ריוח כך וכך אחוזים, אם נמצא אח"כ אונאה, שנתאנה הסוחר בקנייתו, יכול בעל החנות הקונה מהסוחר לתבוע אונאתו, דרק על משכורתו שמודיע לבעל החנות אין בו דין אונאה משום ידיע ומחיל, אבל לא על גוף הקרן (פ"ת).

כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו כו' - יש מפרשים דאפילו לא אמר לו "בכך וכך לקחתיו", אלא אמר לו "נתן לי חפץ זה כמו שקנית אותו ואני מאמינך במה שתאמר שקנית אותו ואוסיף לך כך וכך לריוח", אין בו אונאה, שאפילו נתאנה בו לוקח ראשון, צריך ליקח כמו שקנאו, דאדעתא דהכי משכו ליתן לו כמו שקנאו. והמחבר השמיט להאי יש מפרשים, דבכלל דבריו הראשונים הוא, אם יש בזה חידוש, דאף דלא ידע בשעת משיכה בכמה קנהו דלימחל, אפ"ה אין בו אונאה, כיון דאמר בהדיא שמתאינו לו ויתן לו בעדו כל מה שנתן הוא בעדו ועוד יתן לו ריוח מה, נמצא שמתחילה לא היתה כוננת על שיווי המקח (סמ"ע), וה"ה אם נתאנה מוכר כגון ששוה יותר, ובנושא ונותן באמנה כשם שאין לו דין אונאה כן דין ביטול מקח אין להם, ומ"מ צריך להתיישב למעשה (ש"ך), אפילו שקנה י'

עד א מיי פ"ג מהל'
מכרה הל' ג וגי'
שם כמז' לאון קט'
פושע' ע' ח' ס' רבו'
סעי' כ':
ע"ה ב מיי' שם הל' ה'
קמז' שם פושע' שם
סעי' כ':
ע"ג ד מיי' שם הל' ד'
פושע' שם סעי' כ'
ע"ה ה ר מיי' שם הל'
פושע' שם סעי' כ'

הבא מי ידע דמחיל וצ"פ הכותב (כתובות דף פ"ד וס"ד וס"ב)
דפסיק רב א"ס מתה אינו יורקה ופריך וסבר רב תנא
קיים והאמר רב י"ש לו עליו אונאה הכס נמי לא ידע שמתות
לשמו קודם שימות ואל"ת צ"פ אע"פ (שם דף ט"ו וס"ג) דפריך טעמא

אבל הבא מי ידע דמחיל ושמואל אמר אנא
דאמרי אפילו לר"ם עד כאן לא קאמר ר"מ
התם אלא דודאי קא עקר אבל הבא מי יימר
דקא עקר מידי אמר רב ענן *לדידי מפרשא
לי מיניה דמר שמואל האומר לחבירו על
בנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה
*ע"מ שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה
מיתרבי *הנושא והנותן באמנה והאומר
לחבירו ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו
עליו אונאה לרב דאמר אנא דאמרי אפילו
לר' יהודה הא מני אמר אביי מחזורתא רב
אמר בר"מ ושמואל דאמר בר' יהודה רבא
אמר לא קשיא כאן בסחם כאן במפרש
דהניא במה דברים אמורים בסחם אבל
במפרש מוכר שאמר ללוקח הפך זה שאני
מוכר לך במאתים יודע אני בו שאינו שוה
אלא מנה על מנת שאין לך עלי אונאה אין
לו עליו אונאה יוכן לוקח שאמר למוכר הפך
זה שאני לוקח ממך במנה יודע אני בו
ששוה מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה אין
לו עליו אונאה ת"ר *הנושא והנותן באמנה
הרי זה לא יחשב את הרע באמנה ואת הופה
בישנה אלא או זה וזה באמנה או זה וזה
בישנה ונותן לו שכר בתך שכר גמל שכר
פונדק שכר עצמו אינו נוסף לשכר נתן לו
שכרו משלם שכרו משלם מהיכא קא יהיב
ליה אמר רב פפא *בעדדווי דיהבי ארבע
למאה : **במתני'** במה תהא הסלע חסירה
*ולא יהא בה אונאה ר"מ אומר ארבע
איסרות איסר לדינר ור' יהודה אומר
ארבע פונדיונות פונדיון לדינר ור"ש אומר
ישמנה

דכתיב על על פה ר' יהודה
למחול לכתובה והא סבר ר' יהודה
דבמחול תנאו קיים ולשני דכתובה
לא ידע דמחלה דלמור היא תמות
קודם וי"ל דהתם פריך לשמואל דלא
מפליג א"כ פריך לרבי דלמור בסמוך
מחזורתא רב דלמור כר"מ א"כ כיון
דקלה בעיניו להוליא ידעה ומחלה :
אבר הבא מי יימר דקעקר וצ"פ
דמכות (דף ג' וס"ד)
ושמאל) דפריך לשמואל מאונאה
לשביעית הכס בשביעית נמי לא
ידע דקעקר דלמור יפרע לו
קודם שביעית :

ער מנת שאין בו' פ' רש"י א"כ
מבטיק שאין בו אונאה ויש
בו אונאה והי גס מקח טעות וקשה
דצ"ק דמכות (שם) מדמה לעל
מנת שלא תשמעוהו שביעית דמשמטתו
שביעית והתם לא שייך האי טעמא
אלא הוי טעמא שאין לו כח להחנות
שלא תחול שביעית על המלוא וי"ל
דלא מדמי אלא כי היכי דגבי אונאה
יש חילוק בין לשון שאין עליו לשון
בו א"כ גבי שביעית יש חילוק בין
לשון זה ללשון זה ורבינו שמואל
מפרש דע"מ שאין בו אונאה משמע
על מנת שלא יחול חיבור דלא תונו
על המקח וע"כ הוא חל והשתא הוי
ממש דומיא דשביעית :

הנושא ונותן באמנה פ' רש"י
שמהמיטו שימכרנו כמו
שיוכל אין לו עליו אונאה וכתריח
וההפסד למשלחו וקשה דאין שייך
לשון אונאה על זה ועוד אי שליח לא
קבל עליו אחריות פשיטא שהריוח
וההפסד למשלח ואי קבל השליח עליו
אחריות וההפסד א"כ יש לו עליו

אונאה ונראה דנושא ונותן באמנה היינו שמהמיטו בכמה קנה ונותן
לו כך ויותר משום והשתא שייך שפיר אין עליו אונאה :

במה דברים אמורים בסחם ר"ח פסק כרז דהלכתא כרז
באיסורי תימה דהא לא פליגי א"ס מותר לעשות כן אלא
פליגי א"ס חייב להחזיר האונאה והלכה כשמואל דידי וצבאליות
דרב אחאי פרשת בהר סניג * פוסק כרז משום דקך בדייתא קלי'
כוותיה דמפליג בין סחם למפרש ותיחא לדידיה שפיר כר' יהודה
אבל לשמואל לא מתקומא לא כר"מ ולא כרבי יהודה ורבי' פ'י
לשמואל הכי פירושא דרבייהא צ"ל בסחם פ'י' שלא אמר ע"מ
אבל מפרש ע"מ שאין לך עלי אונאה נעשה כלאומר יודע אני
שאינו שוה כו' ותיחא כרבי יהודה אי נמי י"ל אורחא דמילתא

נקט דאוחו שאמר ע"מ שאין לך עלי אונאה רגיל לומר *איני יודע שאינו שוה כו' אע"פ שאינו יודע אם אמר אמת ותיחא אפילו כר"מ
דלא ידע דקעקר : **לא** יחשב את הרע באמנה פ' רש"י שנותן לו את הרע ומאמין לו כשימכרנו בחנות כמו שיוכל שישלם לו את
היפה בשוה כמו ששוה עכשיו למכרו מיד ומנותן לו מעות היפה עד שימכור הרע בשביל שקויה לו למכור הרע בחנות במעט מעט וזהו
רבי' וקשה דכ"פ איזהו עקר (לקמן דף ס"ה) ה"ל לאחויי ולא הכא ותו דבסוהפאה (פ"ג) מתיחא לגבי אונאה ועוד שכבר נתן לו שכרו
משמע שמקודם כבר היה לו שכרו ונראה כפ"י ר"ח שקנה י' דברים ב' דינרים ה' היפין שוה כל אחד דינר ות' וחמשה הרעים אינן
שוים כל אחד כ"ל חצי דינר וזה א"ל אני מאמין כמה נתת עליהם ואתן לך מעט יותר להריוח ולא יחשב לו הרע דינר דינר כמו
שקנה והיפה דינר ות' כמו ששוה שהרי לא נתן לו על דבר אלא בשביל שגם היפים נתן לו צדינר דינר ואי אונאה אלא
או זה וזה באמנה פירוש אם ימכר כולם יחד יחשב כולם דינר דינר או זה וזה בשוים אם ימכור רעים לבדם יחשב כל אחד ואחד
בחצי דינר ואם ימכור יפים לבדם יחשב כל אחד צדינר ות' וגם יחשב שכר כהך כו' שער עלמו אינו טועל שכבר נתן לו שכרו פ'י'
המוכר הראשון שקגאם תחלה ממנו :

איסר לדינר ואל"ת והאמר רבא (לקמן דף ט"ו) כל דבר שבמורה ובשמנין ובשמקל אפי' פחות מכדי אונאה תוור וי"ל דהכא בתורת
מטבע נתנו ולא בתורת משקל : **שני** פונדיונים לדינר - והא דלא אמר מעה לדינר משום דרבי יהודה נקט פונדיון
קאמר איהו שני פונדיונים ואל"ת תקשה לרב דלמור שותן מקח שניו ולא שותן מעות דהכא לר' שמעון א"ס מוכר שוה כ' מעות
צ"ל הוי אונאה והיינו שוה ה' ב' דהוי לרב ציטול מקח ובגו' מוקי מתני' דלעיל כר' שמעון ואל"ת לשמואל דלמור שותן מעות
שניו תקשה דבשותן מקח מודה דהוי נמי אונאה ואל"ת ב' פונדיונות לדינר הוי אונאה אלא ב' פונדיונות פחות פרוטה הוי חמילה
אע"פ דלכתי הוי שותן מקח וי"ל דמיייר שמכר לו עלית שוה כ"ד מעות צבלע ונתן לו הלע שחכר ד' מעות דהיינו שותן מקח
מיהו לעיל פ'י' טעם דמיו' שותן מקח לפי שהאונאה והטעות תלוי בחפץ שפריך שומא ולא במעות והכא הטעות והאונאה הוי בצבלע :

מי ידע - לחיבה אונאה הוא סבור לחון בו אונאה : **דודאי עקר** -
בשעת התנאי עוקר דברי תורה שהתעלה עליו שאר כמות ועונה
וזה עוקר החובה מעליו ואפי' הוא נותן לאחר זמן מתנה בעלמא
הוא : **אבל הכא מי יימר דעקר** - שמוא לא יחא בו אונאה : **אין**
לו עליו אונאה - כדפרישית דמי יימר

דעקר : **שאין בו אונאה** - אם אמר
לו בשלון זה אין זה לשון מעילה
אונאה אלא לשון תביעת אונאה
דע"מ שאין בו אונאה אמר והרי
יש בו ומוקף טעות נמי הוי ואם רלה
לחזור תוור לגמרי : **הנושא ונותן**
באמנה - מוכר במה שחולק וכן לו
המעות לזמן פלוני והנני סומך עליך
ונותן לו שער טרחה כדלקמן : **אין**
לו עליו אונאה - לומר יותר היה שוה
ואם מוכר זה בדמים רבים אין זה
יכול לומר לא אתן אלא דמיו' :

מחזורתא כו' - ורב מוקי לה כרבי
יהודה דלפי' היכא דלא ידע (ה) ומחיל
נמי אמר : **סחם** - ע"מ שאין לך עלי
אונאה דלא ידע דניחולמפרש : שפירש
לו יודע אני שיש אונאה ואלו שוכרו
לך ע"מ שאין לך עלי אונאה דבהא
אמר רבי יהודה דמתנה ותנאו קיים
דדמי לשאר וככות : **במה דברים**
אמורים - דיש אונאה לזה על זה :

בסחם - מוכר : **אבל במפרש** - כגון
מוכר כו' : **הנושא ונותן באמנה כו'** - כגון
כדפרישית : **הרי זה לא יחשב לו** [שם]

אם הרע באמנה וזה היפה בסחם -
להיות לו המחנת מעות היפה בשכר
טרחה כגון היה לו שני ינות יפה
שיש לו עליו קופליס ללקחו צבת
אחת והרע שאינו נמכר אלא בחנות
לא יאמר לו הרי לך יפה בשווי
ע"מ שתמכור לי הרע בחנות כמה
שתוכל ללשמימכר תן לי מעות
שניהם ופוער עלמנו בהמחנת מעות
של דמי היפה מלאת שכר טרחה על
הרע והוי כרבי' : **אלא או זה וזה**
באמנה - ויתן לו כדרך הטותן
באמנה ששכר קצוב היה להם

דמפרש לקמן ארבעה למאה : או זה וזה בשוה - והשכר יהא של
מקבל : ונותן לו שכר כהך **שכר גמל** - אם נתן באמנה כשיצוהו
לחשבון יכנה לו שכר כהך הנוליכו מצינו לחנות ואם הולך לגמלים
נותן לו שכר גמל : **בצדדווי** - מוכרי בגדי קצבוס ששכר קצוב להם
ליתן ארבעה למאה למי שטורח במכירתן : **מתני'** כמה תהא הסלע
חסירה מטבע היואל ותמיד הוא שותק וחסר כמה תחסר ואם הוליא
לא תהא אונאה : **ד' איסרין** - לסלע : **איסר לדינר** - והוא אחד מבי"ד
בו דו' מעה כהך דינר מעה שני פודיונים פונדיון שני איסרין ובגמ'
מפרש מאי שאל דגבי שאר סחורה אמרי' שותן וכלן יש אומרים
קך יש אומרים קך : **ארבעה פונדיונים** - אחד משנים עשר :

שמנונה
[א"כ] יודע
פ"ג

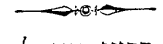
הנהרות
הב"ח
(ה) רש"י ד"ה
מחזורתא וכו'
דמחיל נמי :

שייך דף
שאלתי

אמר אונאה אין לו עליו אונאה אפי' רב מודה דבמפרש כי האי גוונא אין לו עליו אונאה והריהו מתינתא דהניא הנושא והנותן באמנה כפופרש' היא לפיכך אין לו עליו אונאה אבל אם אמר
הרי יש בו אונאה ויקאפי' לן כרב באיסורי ואונאה איסורא היא ת"ר הנושא והנותן באמנה הרי זה לא יחשב את הרע באמנה והיפה בשוה אלא או זה (או זה) [ות' באמנה או זה
(או זה) [ות' בשהו' ונותן לו שכר כהך כו' : [השאל' תכח מל על דלכדיון]

[כתובות פ"ג]

[סוף פ"ג ק"ג]

רבינו הננאל

יהודה אלא דירעה
שכבר הוריעה על פנת
שאיין לך עלי שאר
כמות ועונה ותחריצת
וקא מחלה אבל בני
אונאה מי הוריעו דאית
ביה אונאה ופולח בהא
אפי' ר' יהודה מודה
דהנאי כי האי גוונא
בשל תיא' אי הכי הא
דתיא הנושא והנותן
באמנה והאומר לחבירו
על פנת שאין לך עלי
אונאה אין לו עליו
אונאה לרב דאמר אפי'
ר' יהודה כי האי גוונא
תנאי בשל סבירא ליה
הא מני' זפריק רבא
כי קאמר רב בסחם אבל
במפרש כי האי גוונא
מוכר שאמר ללוקח הפך
זה שאני מוכר לך שכר
וזה יודע אני בו שאינו
שוה אלא ק' על פנת
שאין לך עלי אונאה
וכן לוקח שאמר למוכר
הפך זה שאני קונה
מך בק' יודע ששותן
ק' על פנת שאין לך עלי
אונאה אין לו עליו אונאה אפי' רב מודה דבמפרש כי האי גוונא אין לו עליו אונאה והריהו מתינתא דהניא הנושא והנותן באמנה כפופרש' היא לפיכך אין לו עליו אונאה אבל אם אמר
הרי יש בו אונאה ויקאפי' לן כרב באיסורי ואונאה איסורא היא ת"ר הנושא והנותן באמנה הרי זה לא יחשב את הרע באמנה והיפה בשוה אלא או זה (או זה) [ות' באמנה או זה
(או זה) [ות' בשהו' ונותן לו שכר כהך כו' : [השאל' תכח מל על דלכדיון]

הזהב

פרק רביעי

בבא מציעא

נב

עין משפט
גר מצוה

שמונה פונדיונות - שמות כשאר אונאה: **בכריים** - שיש שם שולחני עד כדי שיראה לנולחני: **בכפרים** - שאין שם שולחני: **עד ערבי שבתות** - שבא להוילאה בערב שבת לטענות שבת או ידע אם יוכל להוילאה ויקבלו ממנו: **ואם היה** - הטען מכירה: **אפילו לאחר י"ב חדש** כו' - בגמרא פריך הא אמרת עד ערבי שבתות: **ואין לו עליו אלא תרעומה** - מפרש בגמרא: **והואנה** - בחילול מעשר שני ובגמ' מפרש אם בשויה אם בסלע יפה לפי שאינה מדה זו של פוסלי מטבע בשביל חסרון מעט אלא נפש רעה: **גבוי ורמינסי כמה מהא סלע חסריה והא** **בה אונאה** - אלאמה בהני שיעורי הויה אונאה ומתני' קתני ולא יהא אלאמה בהני שיעורי לאו אונאה היא עד דאליכא טפי: **אמר רב פפא** - לעולם אינאן לך בהני שיעורי הויה אונאה ולא יהא דמתי' לאו אשיעורא קאי אלא אפחות מכשיעור קאי: **מלמטה למעלה קחשיב** - וה"ק סלע הפוחתת והולכת עד כמה יטול להוילאה עד שתפחת שיעור קך וקך ומזוין שגביגסה לשיעור הזה יהא זה אונאה: **והנא ברא** - דנקט ויש בה: **מלמטה למעלה קחשיב** - סלע שפחתה כמה פחתה להיות בה אונאה מפרש כל פחיתה גדולה שבה כגון שבע איסרות או שש או חמש הויה אונאה עד ד' והיא בכלל אבל לתנא דידן אין ארבעה בכלל לא יהא ועל כרחק לא מיתוקמא אלא בהכי: **ומאי שנא בטליה** - סתם סחורה דתנן בהו לעיל (דף מטז): **שמות למקח**: **ר"ש הוא** - דגבי סלע איה ליה שמות: **עשיק לגביך** - הלריך לכסות גופך וגביך קנה ביוקר: **ושוי לכריסך** - למאכלך לא תקנה אלא בשוין: **עשיק** - לשון יוקר הוא ותבירו בחיזהו נשך (לקמן דף ע"ד) בחתרא דלמימר עשיק עפרא: **כיון דלא סגי ליה** - שאינו יולא בהולאה: **יתר על כן מוכרה בשויה** - לקמיה מפרש לה יתירה על כן שלא פחתה כדי אונאה: **מוכרה בשויה** - בסלע יפה: **בסלע עד שקל** - סלע הטבוע ופוחת והולך עד שקל מותר לקיימו דאין עשוי לרמות בו בני אדם למוכרו בסלע יפה לפי שפחת שלו ניכר אבל משפחת משקל לא יקיימו לפי שבא לרמות ולמוכרו בחורף שקל שאין פחת שלו ניכר לגבי שקל מותר שהוא רחב שבתחילה היה סלע אינו גראה חסר משקל שקל הוא מטבע של חצי סלע ודינר מטבע קטן שנים מהם יש בשקל: **דינר עד רובע** - ואם היה דינר נפחת עד שעמד על רובע מותר לקיימו קס"ד רובע דינר קאמר ולקמיה פריך מאי שנא סלע דלא מלי לשהויי אלא עד חזיו ודינר עד רובע לא יקיימו דלתי לאפוקיה ברובע: **פחות מכאן איסר אסור** - לקמיה מפרש: **לא ימכרנה** - זו שאמרו אסור לקיימה לא התירו לו שמוכרנה בדמיה לא לתגר: **ולא להרס** - רוחא שמרמין בה **את אחריים** - ומיראה יקבלוה מידם ציפה - רובע שקל - מטבע קטן של חצי דינר והוא הקרוי בגמרא סלע מדינה: **למה ליה במתלייה דינר בשקל** - למה דינר עד חצי: **וזו דלתי משקל** - אם פיתח השקל עד חצי ונעשה דינר: **מותר לקיימו** - ולהוילאו בדינר: **דינר הבא מסלע אסור לקיימו** - אפי' להוילאו בדינר דמתוך שהוא בא ממטבע עבה ורחבה טועין בו לאמרו בשקל ואחי לקבולי בחורה כמ"ד מאי קאמר - הא ליכא למימר פחות מיכן דאם עמד סלע על פחות משקל או אם עמד דינר על פחות מרובע איסר אסור לקיימו דמאי איריא איריא אפילו משחו נמי דהא אמר בסלע עד שקל וכו' לא: **יתר מכדי אונאה** - לר"מ כדאית ליה לרבי יהודה כדאית ליה: **אסור להוילא** - ציפה: **עמא** - מקבלת טומאה מפתה שהרי עשאה כלי: **יקון** - יחאכנה לשנים דלתי לאפוקיה בשקל: **יתר על כן יקיים** - דלגבי סלע מנכרא פחיתה ולא מחליפה בסלע: **יתר**

ב"ק ס"א ע"ט

[סג]

ג' ה"ר"ף
א"ת"מ
כ"ד"ט

[מס"ס פ"ג]

ר"ת מ"ו
[סג]

ר"ת מ"ו

ג"ס פ"ב
[מ"ז ע"ט]

תנא דידן קחשיב מלמטה למעלה - דאין אונאה עד ד' איסרין ולא עד בכלל דבד' איסרין יש אונאה דבגמרא אמרינן מאן תנא טלית ר"ש היא דלמא ח' פונדיונות הויין אונאה: **ותנא** ברא קחשיב מלמטה למטה - אי גרסינן בצרייתא עד כמה אחי שפיר דקחשיב מלמטה למטה וסבר עד ועד בכלל אבל אי לא גרסינן עד לא הוה לריך למימר דקחשיב מלמטה למטה אלא כמשמעו כמה יהא אונאה ד' איסרין ואבג דקאמר לתנא דידן מלמטה למעלה נקט לתנא ברא מלמטה למטה:

עשיק לגביך - ואל"מ התייג נתאנה לוקח נתאנה מוכר מאי איכא למימר והתייג ככות פירות מאי איכא למימר וי"ל דלא פלוג רבנן ועי"ל דשיקק הטעם הוי סלע כיון דלא סגי לא מחיל:

ולא קתני עד רביעי - ואע"ג דרובע מלי למהוי נמי רובע דינר כדתנן בפ"ק דכריתות (דף ס"ו) בו ציוס עמזו ברבצתיים והיינו רובע דינר כדפי' התם וכן אמרינן התם גר שנתגייר לריך שיפריש רובע לקינו מ"מ או מיירי הכא ברובע דינר היל למיתני רביעי דלא כטעי ברובע שקל:

אמר אביי פחתה סלע יותר מכדי אונאה איסר אסור להוילאה - פרש"י ציפה ואל"מ פשיטא ורבא נמי ששקשה אפילו משחו נמי היה לו להקשות אפי' כדי אונאה נמי וי"ל דמיירי אפי' דלעמו להחזיר האונאה אסור כיון דהמקח טעות הוא אבל כדי אונאה מותר להוילאה ציפה ובלבד שיחזיר האונאה אם יתבטעו הלא קודם שיראה לשולחני ומותר כיון שהמקח מתקיים ופחות מכדי אונאה מוכרה ציפה אפילו אם אין דעתו להחזיר אונאה משום דהוי אונאה כר"מ ועוד יש לפרש אמר אביי כו' אסור להוילאה אפילו בשויה וסבר כמ"ד בסמוך יתר על כן יקון אבל פחות מחישר שרי להפסד מרובה חששו ולא להפסד מועט ורבא דקאמר אפי' משחו נמי לית ליה האי סברא ומלי נמי סבר רבא צין כמ"ד יקון צין כמ"ד יקיים: **יתר** על כן יקון - ולא ימכרנו לתגר מלי נמי קאי אפחתה יתר מכדי אונאה וה"ל אפילו ע"מ לנזקקה לא ימכרנו לתגר ולחרם אבל לאחריים ימכור על מנת לנזקקה ולמ"ד יתר על כן יקיים לא ימכרנה לתגר לא קאי אלא אבסלע עד שקל דלמא פחתה יותר משקל

אפילו פרטוה אסור לקיימה על פחות מוכר אסור - פחות מכאן איסר אסור - משקל קטן של חצי דינר והוא הקרוי בגמרא סלע מדינה: **למה ליה במתלייה דינר בשקל** - למה דינר עד חצי ונעשה דינר: **מותר לקיימו** - ולהוילאו בדינר: **דינר הבא מסלע אסור לקיימו** - אפי' להוילאו בדינר דמתוך שהוא בא ממטבע עבה ורחבה טועין בו לאמרו בשקל ואחי לקבולי בחורה כמ"ד מאי קאמר - הא ליכא למימר פחות מיכן דאם עמד סלע על פחות משקל או אם עמד דינר על פחות מרובע איסר אסור לקיימו דמאי איריא איריא אפילו משחו נמי דהא אמר בסלע עד שקל וכו' לא: **יתר מכדי אונאה** - לר"מ כדאית ליה לרבי יהודה כדאית ליה: **אסור להוילא** - ציפה: **עמא** - מקבלת טומאה מפתה שהרי עשאה כלי: **יקון** - יחאכנה לשנים דלתי לאפוקיה בשקל: **יתר על כן יקיים** - דלגבי סלע מנכרא פחיתה ולא מחליפה בסלע: **יתר**

אפילו פרטוה אסור לקיימה על פחות מוכר אסור - פחות מכאן איסר אסור - משקל קטן של חצי דינר והוא הקרוי בגמרא סלע מדינה: **למה ליה במתלייה דינר בשקל** - למה דינר עד חצי ונעשה דינר: **מותר לקיימו** - ולהוילאו בדינר: **דינר הבא מסלע אסור לקיימו** - אפי' להוילאו בדינר דמתוך שהוא בא ממטבע עבה ורחבה טועין בו לאמרו בשקל ואחי לקבולי בחורה כמ"ד מאי קאמר - הא ליכא למימר פחות מיכן דאם עמד סלע על פחות משקל או אם עמד דינר על פחות מרובע איסר אסור לקיימו דמאי איריא איריא אפילו משחו נמי דהא אמר בסלע עד שקל וכו' לא: **יתר מכדי אונאה** - לר"מ כדאית ליה לרבי יהודה כדאית ליה: **אסור להוילא** - ציפה: **עמא** - מקבלת טומאה מפתה שהרי עשאה כלי: **יקון** - יחאכנה לשנים דלתי לאפוקיה בשקל: **יתר על כן יקיים** - דלגבי סלע מנכרא פחיתה ולא מחליפה בסלע: **יתר**

ע"א א מ"ו פ"ב מה"ל
מכירה ה"ל י סמג
לאין קע טו"ש ע ח"מ
ס"י רכו סע"י קז :

ע"א ב ב מ"ו שם ה"ל
י"א ועיין כמ"ד
משה טו"ש ע"ט שם
פ :

פ ד מ"ו פ"ד מה"ל
מעשר שני ה"ל יע :

פ"א ה ו ז מ"ו פ"ז מה"ל
גיבשה ה"ל ד סמג
ע"ן ע"ב טו"ש ע ח"מ
ס"י רכו סע"י קז :

פ"ב ח מ"ו פ"ט מה"ל
כל"ס ה"ל י :

פ"ג ט מ"ו פ"י מה"ל
גיבשה ה"ל ה :

[ע"ו] סינע ח"ס' חולין
ד"ד ד"ס כס"ל

שמונה פונדיונות⁴⁹ [פי' ששית שהוא כשאר אונאה], שני פונדיונות לדינר. עד מתי מותר להחזיר. בכרכים [שיש שם מחליפי מעות], עד כדי שיראה למחליף מעות⁵⁰, בכפרים [שאין מחליפים מעות], עד ערבי שבתות [שאז בא להוציאה בערב שבת לסעודת שבת, אז ידע אם יוכל להוציאה, ויקבלה ממנו]. אם היה [הנותן] מכירה [שהיא חסרה], אפילו לאחר שנים עשר חדש מקבלה הימנו, ואין לו עליו אלא תרעומת. ונותנה ל[חילול] מעשר שני ואינו חושש, שאינו אלא נפש רעה⁵¹.

גמרא. [כתוב במשנה "כמה תהא הסלע חסרה ולא יהא בה אונאה". משמע שהשיעורים שנאמרו במשנה אינם נחשבים כאונאה, עד שיתיר עליהם משהו], ושאלו סתירה [שכן כתוב כברייתא] עד כמה תהא הסלע חסירה, ויהיה בה אונאה [משמע להיפך, שאם נחסרה כשיעור הנזכר במשנה, יש בה דין אונאה]. אמר רב פפא: אין קושי [בשניהם שיעורים אלה הוי אונאה], התנא שלנו מחשבן ממה למעלה [וכך נאמר: סלע הפוחתת והולכת, עד כמה יכול להוציאה, עד שתפחת שיעור כך וכך, ומכיון שהגיעה לשיעור הזה, יהא בה אונאה, אם כן המשנה שכתוב "לא יהא" היינו לא על השיעור אלא על פחות משיעור], והתנא החריץ [פי' של הברייתא] מחשבן מלמעלה למטה [סלע שפחתה, כמה פחתה להיות בה אונאה, מפרש כל פחיתה גדולה שבה, כגון שבע איסרות או שש או חמש - הוי אונאה עד ארבע והיא בכלל].

מה שונה בסלע שנחלקו [פי' שפרשו אחרת], ומה שונה בטלית [היינו כל סחורה לעיל מט ע"ב] שלא נחלקו [אלא כתוב ששית למקח]. אמר רבא: מי לימד [המשנה של] טלית, רבי שמעון [הסובר לענין סלע שיש לו ששית]. אביי אמר: טלית עד שתות בן אדם מוחל, שאומרים אנשים [הצריך בגד] לגב [פי' לגוף] שלך [קנה] בייקר, אבל לבטנך [פי' הצריך לאוכל, אל תקנה אלא] בשויו. [אבל מטבע של איצא בהוצאה] כיון שזה לא שוה לו, לא מוחל.

מה לשמדנו לפני כן: **עד כמה תהא הסלע חסירה ויהא בה אונאה. רבי מאיר אומר: ארבעה איסרות, איסר לדינר. רבי יהודה אומר: ארבעה פונדיונות, פונדיון לדינר. רבי שמעון אומר: שמונה פונדיונות, שני פונדיון לדינר.** [אבל אם חסרה] יותר מזה, מוכרה בשויו [פי' בסלע יפה]. עד כמה תפחת ויהא מותר לו להוציאו⁵². בסלע עד שקל [פי' סלע הטבוע ופוחת והולך עד שקל, מותר לקיימו ולהוציאו כדינר], שכן אין עשוי לרמות בו

בני אדם למוכרו בסלע יפה, לפי שפחת שלו ניכר, אבל בפחות מזה שבא לרמות ולמוכרו בתורת שקל, שאין פחת שלו ניכר לגבי שקל, מתוך שהוא רחב שבתחילה היה סלע אינו נראה חסר משקל, בדינר עד רובע. [אבל אם הוא] נפחת [יותר מרובע כשיעור] איסר, אסור. ואסור לו למכרה לתגר או לאדם אנס או לרוצח, מפני שמרמים בה אחרים [ומיראה יקבלו מידם ביפה], אלא יקבנה ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו.

אמר מר: [מה שכתוב] בסלע עד שקל, בדינר עד רובע. מה שונה בסלע עד שקל [שהוא חצי ערכו], ומה שונה בדינר עד רובע. אמר אביי: מה "רובע" שכתוב, גם כן רובע שקל [פי' מטבע קטן של חצי דינר, ושהוא חצי ערכו של דינר]. אמר רבא: וגם מדויק [כך], שכתוב רובע ולא כתוב רביע, לכן לומדים [שכוונתו לרובע השקל].

למה [הגמרא] תלה [הפחת של] דינר בשקל [שיכתבו עד חצי דינר]. לומדים דבר דרך אגב שיש דינר הבא משקל [פי' שאם פחת שקל עד חצי נעשה דינר]. זהו ראייה לרבי אמי, שרבי אמי אמר: דינר הבא משקל, מותר לקיימו [ולהוציאו כדינר], דינר הבא מסלע, אסור לקיימו [מתוך שהוא בא ממטבע עבה ורחבה, טועים בו לאמדו בשקל, ויבאו אנשים לקבלו בתורת שקל].

מה שכתוב לעיל פחות מכן איסר אסור. מה הוא אמר [אי אפשר לומר שכוונתו בפחות משקל היינו כשיעור איסר, זה לא נכון, שכן פחות משיעור שקל במשהו אסור]. אמר אביי, כך אמר: פחתה סלע יותר מכדי אונאה איסר, אסור [להוציא כדינר יפה]. אמר לו רבא: אם כן [למה כתוב כאיסר אסור], אפילו משהו גם כן [אסורה]. אלא אמר רבא: פחתה סלע איסר לדינר, אסור. וסתם [דברי הגמ'] כרבי מאיר.

למדנו שם: סלע שנפסלה⁵³, והתקינה שיהא שוקל בה משקלות, תמאה [פי' ראוי לקבל תמאה שהוא כלי]. עד כמה תפחת ויהא רשאי לקיימה. לסלע שני דינרים, פחות מכן, יחתוך אותו לשנים⁵⁴ [שיש חשש שיוציאו בשקל. שואלת הגמ' אם יש פחת]. יותר מזה מה [דינר]. אמר רב הונא: פחות מכן, יחתוך אותו לשנים, יותר מזה, יחתוך אותו לשנים. רבי אמי אמר: פחות מכן, יחתוך אותו לשנים, יותר מזה, יקיים [שכן כלפי סלע ניכר פחיתתה ולא יבואו להחליפה בסלע].

שאלו שאלה מבריייתא:

אונאה חושבה בסלע והרבה ראשונים ס"ל דגם פחות מכדי אונאה אין חושבו אלא בשויו:

ואינו חושש. אבל לא יחלל סלע יפה של מע"ש על סלע רעה ואפי' יחלל הסלע היפה על פרוטות ויחזור ויחללם על הסלע הרעה אסור:

ונמצאת רעה. דהיינו שחסרה יותר משתות יחליפה באחרת דלא חל החילול כלל דהוי כאסימון שהרי אסור להוציאה כמש"כ רבנו פ"ז מגנבה ה"ה ולכן הוי כמטבע שאינו יוצא ולא חל החילול וצריך להחליפה באחרת ולחזור ולחלל את הפרות עליה וכן אם היתה חסרה שתות או פחות אבל לא היתה יוצאה אפי' בשעת הדחק לא חל החילול וצריך לחזור ולחלל על אחרת:

⁵² עי' שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ח): נפחתה וחסרה כדי אונאה אסור לקיימה מפני שבקל מרמין בה ולא ימכרנה לאנס או לתגר מפני שמרמין בה אחרים ולא יעשנה משקל ולא יזרקנה לתוך גרוטאותיו (פירוש שברי כלי כסף ושאר מתכות) אלא יתיכנה או יקבנה באמצעה ויתלנה בצואר בתו אבל לא יקבנה מן הצד ואם חסר עד שעמד על חציו כגון סלע שעמד על שקל ושקל שעמד על דינר ודינר על חציו מותר לקיימו שאז אי אפשר לרמאות בה מפני שניכר לכל הפחת שלו. הגה: ומטבע שאין לוקחין אותה רק במשקל מותר לקיימה שכל הלוקח ישקלנה:

ביאור: אבל לא יקבנה מן הצד - דיש לחוש שיחתוך מקום הנקב (סמ"ע), וי"א שהעיקר שישחוק או יחתוך או יקוץ או ישלך לים המלח (רע"א).

על חציו מותר - ו"א שהאיסור הוא כשנחסר בכל שהוא, וי"א שצריך להיות חסר כדי אונאתו. ובפחות משתות בכל הדברים אפי' לכתחילה מותר לאנות, עיין לעיל סעיף ו' (רע"א), טעם היתר אונאה משום דמחיל, ומטבע שפחת שלו ניכר, אנו תולין לומר דידע ביה המקבלו בפחתו ומחיל עד שתות, אבל שקל הבא מסלע ודינר הבא משקל, אין פחת שלו ניכר לגבי שקל או דינר, דמתוך שהוא רחב, שבתחלה ה' סלע כו', אין פחתו ניכר ולא ידע דמחיל ואסור אפילו בכל שהוא, דבקל יבא לשוה פרוטה (רע"א v המהרש"א).

⁵³ עי' רמב"ם (כלים פ"ט ה"י): סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה מקבלת טומאה.

⁵⁴ עי' רמב"ם (גניבה פ"ה ה"ה): חסרה ועמדה על מחצה יקיים, עמדה על פחות ממחצה יקוץ על יתר ממחצה יקוץ עד שיעמידנה על מחצה, ואם לא חסרה אלא פחות משתות יקיים לשאת ולתת בה אבל לא למשקל, שכל פחות משתות מוחלץ בו רוב האדם במשא ובמתן. [ראב"ד] ואם לא חסרה אלא פחות משתות יקיים לשאת ולתת בה אבל לא למשקל. א"א פירוש שלא ישקול בה סלעים אחרים. והשגת הראב"ד/שכל פחות משתות מוחלץ בו רוב האדם במשא ובמתן. א"א ואף במשא ומתן אם נתנה בחזקת שלימה הרי זה מקח טעות.

⁴⁹ עי' שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): הוב"ד בהערה כד.

⁵⁰ עי' שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): עד מתי חייב להחזיר הדינר או הסלע, בכרכים, עד כדי שיראה לשולחני. ובכפרים שאין השולחני מצוי שם, יש לו להחזיר עד ערבי שבתות שבא להוציאה שאין מכיר הסלע וחסרונה דומיה אלא השולחני ואחר זמן זה אין המאנה חייב להחליפה, ומיהו מדת חסידות להחליפה אפילו לאחר זמן זה אם הוא מכירה ובלבד שתצא על ידי הדחק:

ביאור: כדי שיראה לשולחני - דסתם אדם אינו בקי בהכרת המטבעות כי צריכים מומחים לזה (סמ"ע), ובזה אם מכר הטלית בדינר, הלוקח נתן לו דינר חסר שתות, אף דנתאנה המוכר, אע"פ שכתוב לעיל סעיף ח שהמוכר חוזר לעולם, וכאן רק עד כדי שיראה לשולחני, הכא שונה, ששם בסעיף ח' מדובר שאין למוכר מה להראות לתגר, אבל כאן הרי יש בידו דינר חסר להראות לשולחני (רע"א).

עד ערבי שבתות שבא להוציאה - פירוש לכבוד שבת, ואפילו בעשיר שיש לו מעות אחרים להוציאן, מ"מ לא נתנו לו זמן יותר, משום דסתם בן אדם שאינו בקי במטבעות מוציא המטבעות המסופקים בעיניו בטובתו, ומשמר בתיבתו הטובים בודאי (סמ"ע).

ובלבד שתצא על ידי הדחק - ר"ל דאם אינו יוצא ע"י הדחק, אפילו משום מדת חסידות אין צריך להחליפה (סמ"ע), ויש חולקים על הסמ"ע שאם אינו יוצא, חייב להחזיר לו מעיקר הדין ולא רק מידת חסידות (ט"ז), עיין לעיל ס"ק (ש"ך).

⁵¹ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ט): היתה הסלע חסירה שתות או פחות משתות אם היתה יוצאת ע"י הדחק מחלל עליה לכתחלה בשוה סלע ואינו חושש, פדה בסלע ונמצאת רעה יחליפה.

עי' דרך אמונה: חסירה שתות. אבל אם חסרה יותר משתות הוי כאסימון ואין מחללים עליה כלל:

או פחות משתות. כ"ש הוא ולא נקט לה רבנו אלא לאשמעי' דאפי' בפחות משתות צריך שתצא ע"י הדחק כדמסיק:

אם היתה יוצאה ע"י הדחק. אבל אם גם ע"י הדחק אין יוצאה הוי כאסימון ואין מחללים עליה:

מחלל עליה לכתחלה. משום שרוב אנשים אין מקפידין והמקפיד ע"ז אינו אלא נפש רעה ובלבד שלא יעשה בכונה שכל המטבעות הפחותות שלו יתן למע"ש שזה אסור אלא אם נזדמן לו מטבע זז מותר לחלל עליה ורצה יכול להחמיר שלא לחלל עליה אלא בשויה ולא אמרי' דהוי נפש רעה בזה:

לכתחלה בשוה סלע ואינו חושש. ואף על גב דכשיעלה לירושלים לא יתנו לו בזה אלא שוה סלע פחות שתות, וזו דעת רבנו וכן דעת הריב"ז אבל כל הראשונים חולקים ע"ז דבכדי אונאה א"א לחושבה אלא בשויה אבל פחות מכדי

לעיל סלע שפחיתה עד כמה יש בו איסור אונאה, ויש מחלוקת ר"מ ור"י ור"ש, אבל לפי כולם אם נפחת] יותר מזה [מהשיעור שלהם], מוכרה בשויה [פי' לפי דמיה ולא לפי יפיה, ואם כן רואים שמותר לקיימה]. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], שפחתה יותר מכדי אונאה שלה. לא, [מה שכתוב] יותר [פירושו] שעוד לא פחתה בכדי אונאה, מוכרה בשויה. שאלו שאלה מבריינתא: עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה. בסלע עד שקל. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], שנפחת קצת קצת [ואמר: מותר לקיימה עד שקל, רואים אם כן: שלא מחלפים אותו בסלע, וזה פרכה על רב הונא]. לא, שנפל לאש ונפחת בשעה אחת.

אמר מר: יקבנה ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו. ושאלו סתירה: לא יעשנה משקל בין משקלותיו⁵⁵, ולא יזרקנה בין שברי כלי כסף, ולא יקבנה ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו. אלא, או ישחוק או ימס או יקוץ או יוליך לים המלח. אמר רבי אלעזר, ויש אומרים רב הונא אמר בשם רבי אלעזר: אין קושי: כאן [שמותר לעשות לו חור, כשעושה החור] באמצע, כאן [שאסור לעשות חור, כשעושה החור], בצד [לפי שהרמאי ימצאנה יקוץ אותה סביב עד שיוציא את הנקב, ומרמה בה את האחרים, ויוציאנה בשקל].

עד מתי מותר להחזיר, בכרכים עד שיראה למחליף מעות, בכפרים עד ערבי שבתות. מה שונה בסלע שחלקו [בין כרכים לכפרים], ומה שונה טלית שלא חלקו [בין כפרים לכרכים]. אמר אביי: כאשר למדנו במשנה שלנו טלית [מדובר רק] בכרכים [ולכן אין חילוק בין טלית למטבע בין כרכים לכפרים]. רבא אמר: בטלית, כל אדם יודע כמה שוה. סלע, כיון שאין כל אדם יודע כמה שוה אלא [רק] מחליף מעות [יודע כמה שוה], הלכך, בכרכים שיש מחליף מעות, עד שיראה למחליף מעות, בכפרים שאין מחליף מעות, עד ערבי שבתות שנכנסים לשוק [לקנות צורך סעודת שבת].

ואם היה מכירה אפילו לאחר שנים עשר חדש כו' איפה [מדובר], אם זה בכרכים, הרי אמרת "עד שיראה למחליף מעות", אם בכפרים, הרי אמרת "עד ערבי שבתות". אמר רב חסדא: למדנו כאן מידת חסידות⁵⁶ [פי' אם חסיד הוא, מקבלה]. אם כן, כתוב בסוף: אין לו עליו אלא תרעומת. למי [הוא מתרעם]. אם [אמר להתרעם] לחסיד, [הרי החסד] לא [כופהו] לקבל ממנו [אלא] טוב לו שלא יקבלנה משיקבלנה? ויוציא דיבה על חבירו, ואין תורעות עליו. ואלא לזה שקיבל ממנו, ולאחר שקבל ממנו, יהיה לו

תורעמות. כך נאמר: הרי אחר [שאינו חסיד, ולא רצה לקבלה], אף על פי שאין מקבלה ממנו, אין לו עליו אלא תרעומת [שהוא הפסיד עצמו שלא החזירו בזמנו].

ונתנה למעשר שני ואינו חושש שאינו אלא נפש רעה. אמר רב פפא: לומדים מזה, מי שמעמיד עצמו [מלקבל] זווים, [כשמוצא בהם גפגפ] נקרא נפש רעה, והיינו כשיכול להוציאם על ידי הדחק [אך אם הכסף פגום לגמרי, אינו חייב לקבלו]. זהו [שכתוב נותנה למעשר שני] ראייה לחזקיה, שאמר חזקיה: הבא לפרוט [סלע חסרה בפרוטות], פורטה בשוה לו [לפי החסרון שבה ואסור לרמות לפרטה כאילו היא שלם, אבל אם] בא לחלל [מעשר שני] עליה, מחללה כאילו היא יפה [ושלם]⁵⁷. מהו אמר [כשכתוב הבא לפרוט אותה, פורטה בשווי שלו, הרי כיון שנפחת כדי אונאה אסור להוציאה בשוין]. כך נאמר: אף על פי כשבא לפרטה [בירושלים בפרוטות], פורטה בשויה, [אבל] כשהוא מחללה, מחללה כאילו היא יפה [ושלם]. לומר שחזקיה סובר מזלזלים במעשר שני [לצמצם דמי פדיונו]. והרי אמר חזקיה: מעשר שני שאין בו שוה פורטה [ואין בו כח לתפוס פדיונו שיתן פרוטה ויחללה], אומר: הוא וחומשו [שאני צריך להוסיף עליו] מחולל על מעות הראשונות [שחיללתי עליה מעשר שני ועודן בידי, יאה אף זה מחולל על אותו מעשר]. לפי שאי אפשר לו לאדם לצמצם מעותיו [לחלל בשוין בצמצום, שמתוך שהוא ירא מלפחות ונמצא אוכלו בלא חילוף, הוא מוסיף על דמיו, הילכך, פחות משהו פורטה זה מחלל על אותו עורף]. מהו ביפה, בתורת יפה [פי' בשויה משחלל עליה כפי דמים ודאין שלה, כך לא יחלל על זו אלא בדמים ודאין שלה], שאין מזלזלים בו שתי זילזולים [פי' אף על גב שלמדנו נתן למעשר שני, ישנו זלזול אחד, שמתחלל על סלע חסירה, ולא אומרים הרי הוא כאסימון או כמעות הניתנות באסימון, אבל תרי זילי, לחלל עליה מעשר בדמי סלע יפה, לא]. מה שלמדנו לפני כן, אמר חזקיה: מעשר שני שאין בו שוה פורטה⁵⁸, אומר: הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות, לפי שאי אפשר לו לאדם לצמצם מעותיו. שאלו שאלה מבריינתא: התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה⁵⁹ [אם זר או כהן טמא אוכלם במזיד], וחומש⁶⁰ [אם זר אוכלם בשוגג, צריך לשלם לכהן כמות שהו אאכל ועוד חומש],

למקום יתבאר בסמוך ה"א וכן אין יכול לחלל על שער הזול שיהי' בפעם אחרת כיון שעתה אין שער הזול כזה:

כמות שהשולחני פורט. וכו' בזמן שהיו מחללים בשוין אבל היום שמחללים שוה מנה על פרוטה וצריך לעשות חשבון כמה פרוטות יש בהמטבע ו"ל דא"א לחשוב כשער הזול אלא צריך לחשוב בכמות כסף שאפשר לקנות בו: ואם עבר ופדה. ובה"ז מותר אפי' לתחלה כ"ל פ"ב ה"ב:

בפרוטה. ודוקא שהוא מטבע שיש עליו צורה ויוצא בהוצאה כ"ל ה"ט י' וגם דוקא על פרוטה ולא על פחות מפרוטה ואפי' במטבע גדולה: על שוה פרוטה. ו"ל על פירות ששוין פרוטה ורבנו לשיטתו אזיל בה"ב שאפשר לחלל על פירות ושם ביארנו שרבים חולקים ע"ז:

ה"ז מחולל. בדיעבד ו"א שרק הבעלים או מי שהבעלים נותנים לו רשות יכולין לחלל שוה מנה על פרוטה אבל לא אחרים ודעת רבנו אינה כן:

מחולל. כמו בהקדש שוה מנה שחיללו על ש"פ מחולל דאין אונאה להקדשות ואף על גב דבהקדש חייב להשלים מדרבנן כמש"כ רבנו בפ"ז מערכין ה"ח כאן במע"ש שהוא של הבעלים לא חייבוהו להשלים וגם א"א להשלים שלא יחול עליו קדושת מע"ש אבל בהקדש יכול להקדיש כמה שרוצה:

ועי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ט): היתה הסלע חסירה שתות או פחות משתות אם היתה יוצאת ע"י הדחק מחלל עליה לכתחלה בשוה סלע ואינו חושש, פדה בסלע ונמצאת רעה יחליפנה.

דרך אמונה: חסירה שתות. אבל אם חסרה יותר משתות הוי כאסימון ואין מחללים עליה כלל:

או פחות משתות. כ"ש הוא ולא נקט לה רבנו אלא לאשמעי' דאפי' בפחות משתות צריך שתצא ע"י הדחק כדמסיק:

אם היתה יוצאה ע"י הדחק. אבל אם גם ע"י הדחק אין יוצאה הוי כאסימון ואין מחללים עליה:

מחלל עליה לכתחלה. משום שרוב אנשים אין מקפידין והמקפיד ע"ז אינו אלא נפש רעה ובלבד שלא יעשה בכונה שכל המטבעות הפחותות שלו יתן למע"ש שזה אסור אלא אם נודמן לו מטבע זו מותר לחלל עליה ואם רוצה יכול להחמיר שלא לחלל עליה אלא בשויה ולא אמרי' דהוי נפש רעה בזה:

לכתחלה בשוה סלע ואינו חושש. ואף על גב דכשיעלה לירושלים לא יתנו לו בזה אלא שוה סלע פחות שתות, וזו דעת רבנו וכן דעת הריב"ן אבל כל הראשונים חולקים ע"ז דבכדי אונאה א"א לחושבה אלא בשויה אבל פחות מכדי אונאה חושבה בסלע והרבה ראשונים ס"ל דגם פחות מכדי אונאה אין חושבו אלא בשויה: עי' המשך בהערה לג.

⁵⁵ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ח): הוב"ד לעיל הערה 52.

⁵⁶ עי' ש"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 50.

⁵⁷ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ח): כשפודין מע"ש פודין אותו בשויו, ויש לו לפדות בשער הזול כמות שהחונני לוקח ולא כמות שהוא מוכר, ונותן המעות כמות שהשולחני פורט לא כמות שהוא מצרף, ואם עבר ופדה שוה מנה בפרוטה או חילל שוה מנה על שוה פרוטה ה"ז מחולל.

דרך אמונה: פודין אותו בשויו. היינו אף על גב דבדיעבד אם חילל אפי' שוה מנה על פרוטה מחולל אבל לכתחלה אסור לעשות כן רק יפדה בשויו ואם קבע מעשר חצי מפרי שלם משמע בירו' דיכול לחשוב מחירו כאילו הו' חתוך שאז הוא יותר בזול ממה שהוא חצי של שלם וצ"ע אם אתרוג כשר בסוכות שימיו הרבה אם צריך לפדותו כדמי המצוה או כדמיו לאכילה כיון שאין חייב במעשר אלא מצד האכילה:

ויש לו לפדות. היינו שיש לו רשות לפדות כשער הזול ו"א דאין ראוי להחמיר ולפדות כשער היוקר:

בשער הזול. דילפי' בגמ' משנאמר בו ברכה שנפדה כשער הזול ויכול לחשוב אפי' כשער שמוכרות הנשים בערב שבת סמוך לשקיעה כשקולעות שערותיהן שאז אם באים לקנות מהם נותנות בזול מפני שממהרות או כשאדם מוכר בתקופת תמזו כשיוצא מהמרחץ ולובש חגורו בין השמשות שאז ממחר וגם מפני החום ומוכר בזול כדי שייגמור מהרה וילך לו וגם קונה מאותן שנשארו אצל המוכרים שזה בזול יכול לחשוב גם כשער זה וכן יכול להמתין עד שיכמשו העלין של הירק שאז נותנים אותו בזול ויפדה אז:

כמות שהחונני לוקח. כשהחונני לוקח הוא לוקח יותר פירות בסלע ממה שהוא מוכר בסלע כדי שירויח ויכול לחלל המע"ש יותר פירות על הסלע כמות שהחונני לוקח לקולא שגם זה בכלל שער הזול וכשמגיע לירושלים וצריך לחלל הסלע על פירות יכול לחשוב לקולא כמות שהחונני מוכר דהיינו בפחות פירות כבר נתחלל הסלע דחשיבין תמיד לקולא:

ונותן המעות. דהיינו כשבא לפרוט סלע של מע"ש בירושלים על המעות ודרך השולחני לדוגמא ליקח כ"ה מעות עבור סלע וכשנותן מעות לוקח סלע נותן כ"ד מעות עבור סלע ולכן כאן כשרוצה לפרוט בירושלים סלע על המעות סגי שיפדה בכ"ד מעות כמו שהשולחני פורט דהיינו שנותן עבור סלע ולא כמו שמצרף דהיינו כשנוטל עבור סלע דהיינו כ"ה דחשיבין לקולא וכן כשרוצה לחלל הפרוטות של מע"ש על הסלע חוץ לירושלים [דרשאי לעשות כן כדלקמן פ"ה ה"ג] חושב ג"כ לקולא כמו שהשולחני מצרף דהיינו שיכול לחלל כ"ה פרוטות על הסלע דחשיבין תמיד לקולא וכנ"ל ואפי' דבר מועט שאין דרך השולחני לפרוטו אפי' חשיבין לפי הערך כמה הו' פורט בדבר מרובה וכ"ז כשער הזול של אותו מקום אבל אין יכול לפרוט על שער הזול שבמקום אחר ואם מוליכו ממקום

שי"ד לע"ה
פ"ד א ב מ"ו פ"ז מה"ל
ג"ה ה"ל ד סמ"ג
ל"ח ק"ג ט"ע ח"מ
ס"ו רכ"ז פ"י י"ח :

פ"ד ג ד ה מ"י פ"י"ב
מה"ל מ"כ"ה ה"ל י"ב
וע"י"ן ג"מ"ט סמ"ג ט"ז
ט"ע ט"ז ח"מ ט"ע ט"ז י"ז :

[וע' היעב תוס' כ"ג
פט: ד"ה ולא נ"ב]

והתקנה - אם לריכה מעשה כמו חיטוך אחי שפיר דנקט
התקנה דמידי דמחוסר מלאכה ל"ן עומא במחשבה
כדלמרינן במדבחה (ב"ק דף ט"ז) ואי חניה לריכה חיטוך הוא התקנה
לאו דוקא דכל הכלים יורדים לידי עומאחם במחשבה :

שידה שוקל בה משקלות - וא"ל
דהכל משמע שטו"מ משקל
בשל מחכת ובהמוכר את הספינה
(ב"ב דף ק"ג פט: ועס ד"ה ולא) למרינן ל"ן
עושינן משקלות משל מחכת ו"ל
דדוקא לשקול בשר ושמן שהלחלוטות
בדבב בהם ומתיבש ומכבד אסור
לכל לשקול בהם כסף וזה שרי
אלא לקרן לתופן בעור שלא יסחקו
כדליתא פ' המציא הגיין (גיטין כ"ב
וה) שלשה עורות הן כ' כדי לגור בו
משקולת קטנה והיינו של מחכת
למחסיס אותה בעור*:

נותנה למעשר שני - אחרתה כדי
אונאה קלי וטובה למעשר
שני בשויה ואינו חושב משום חסימון
דשם מטבע יש עליה דמי שאינו
לוקחה בשויה בחזרה מטבע כי אם
כמו כסא אינו אלף נפש רעה ור"ב
פ"א ב"ל להוסיף אפילו שחר מטבעות
מסוייע ליה לחזקה דלמר מחללה
ביפה פ' כאלו מתחילה היתה כן ולא
חסרה דהיינו בשויה דאי ממחני'
ה"א ונתנה למעשר שני בפחות משויה
משום דנפש רעה אינו מקבלה בשויה
בחזרת מטבע וקמ"ל דלא מיקרי
חסימון משום דמי שאינו לוקחה
אינו אלף נפש רעה קמ"ל חזקה
דמחללה ביפה כאלו היתה מתחילה
כך דכ"ע הכי שקלי לה והיינו בשויה
משום שפריך דל"ן ללמ"ס ולחלל
בשויה ומחני בחזרת יפה כלומר
שמחלה בפחות מעט משום דל"ן יכול
ללמ"ס כמו ביפה שמחלל כמו כן
בפחות מעט והר"ב רבי י"ח בן הר"ב
ר' מאיר מפרש דקאי אפחות מכדי
אונאה וטובה למעשר שני בסלע
שלם שאינו אלף נפש רעה מי שאינו
מקבלה בסלע שלם מסוייע ליה
לחזקה דלמר לע"פ שפורטה לשולחני
בשויה ולא בסלע שלם לפי שהוא
מדקדק יותר אפי' הכי מחלל ביפה
בסלע שלם דלולין בחר שאר בני
אדם שאינם מדקדקים ומקבלין אותה
בסלע שלם והשתא הוי ביפה כמשמעו
ופריך והא אמר חזקה לפי שאי אפשר
ללמ"ס ומשני בחזרת יפה כלומר
פחות מעט מסלע שלם כמו אם לא
חסרה כלל היה מחלל עליה פחות
מעט וקא משמע לן חזקה דמחללה
ביפה דאי ממחני' ה"א ונתנה למעשר
שני בשויה כמו שיתן עליה שולחני
לפי שאינו אלף נפש רעה למי שאינו
מקבלה בשלם א"כ לא הוי חסימון
והרי"בין פ' נתנה למעשר שני בסלע
שלם אותה שחסרה כדי אונאה וקשה
דלמאי הוי נפש רעה אותו שאינו
מקבלה הלא חייב להחזיר האונאה :

יתר על כן מוכרה בשויה - לעיל קתני לה גבי סלע שפחתה מוכרה
בשויה לפי דמיה ולא ביפה אלמא מותר לקיימה : יתר על כן - על
כדי אונאה דלא פחתה כדי אונאה לכל חד וחד כדלית ליה :
מוכרה בשויה - ביפה : מאי לאו דפחת' פורתא פורתא - וקאמר
מותר לקיימה עד שקל אלמא לא

יתר על כן מוכרה בשויה מאי לאו שפחתה
יותר מבדי אונאתה לא יתירה דאבתי לא
פחתה בבדי אונאתה מוכרה בשויה מיתבי
עד כמה תיפחת ויהא רשאי לקיימה בסלע
עד שקל מאי לאו דפחת' פורתא פורתא לא
דנפיל לגורא ואפחות בחדא וימנא אמר מר
יקבנה ויתלנה בצואר בנו או בצואר בתו
ורמיניה *לא יעשנה משקל בין משקלותיו
ולא יורקנה בין גרוטותיו ולא יקבנה ויתלנה
בצואר בנו ובצואר בתו אלא או ישחוק או
*יתוך או יקוץ או יולך לים המלח אמר ר'
אלעזר ואמרי לה רב הונא אמר ר' אלעזר
לא קשיא כ"אן באמצע כאן מן הצד : עד
מתי מותר להחזיר בכרכים עד שיראה
לשולחני בכפרים עד ערבי שבתות : מאי
שנא בסלע דמפליג ומאי שנא במלית דלא
מפליג אמר אבוי בי תנן גמי מחני' במלית
בכרכין תנן רבא אמר מלית כל איניש קים
ליה בגוה סלע ביון דלאו כל איניש קים
ליה בגוה אלא שולחני הלכך בכרכים
דאיכא שולחני עד שיראה לשולחני בכפרים
דליכא שולחני עד ערבי שבתות דסלקין
לשוקא : ואם היה מכירה אפי' לאחר שנים
עשר חדש כו' : היכא אי בכרכין הא אמרת
עד שיראה לשולחני אי בכפרים הא אמרת
עד ערבי שבתות אמר רב הסדא *מירת
חסידות שנו כאן אי הכי אימא סיפא אין לו
עליו אלא תרעומת למאן אי לחסיד לא
קבולי ליקבלה מיניה ולא תרעומת תיהוי
ליה ואלא להאיך דקבלה מיניה ולבתר
דמקבלה מיניה תרעומת תיהוי ליה ה"ק
הא אחר אע"פ שאין מקבלה הימנו אין לו
עליו אלא תרעומת : ונתנה למעשר שני
ואינו חושש שאינו אלא נפש רעה : אמר
רב פפא ש"מ האי מאן *דמוקים אוזוי מיקרי
נפש רעה יוהני מילי הוא דסגני להו מסייע
ליה לחזקה דאמר חזקה בא לפורטה פורטה
בשויה בא לחללה מחללה ביפה מאי קאמר
הכי קאמר אע"פ כשבא לפורטה פורטה
בשויה כשהוא מחללה מחללה ביפה למימרא
דסבר חזקה דמולולין במעשר שני *והאמר
חזקה מעשר שני שאין בו שוה פורטה אמר
הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות לפי
שאי אפשר לו לאדם לצמצם מעותיו מאי
ביפה בחזרת יפה דתרי זילי לא מזולזינן
ביה גופא אמר חזקה 'מעשר שני שאין
בו שוה פורטה אמר הוא וחומשו מחולל
על מעות הראשונות לפי שאי אפשר
לו לאדם לצמצם מעותיו מיתבי *התרומה
והביכורים חייבין עליהן מיתת' וחומש
ואסורים

מותר לקיימה עד שקל אלמא לא
מיחלפא בסלע ותיזכחא דרב הונא :
גרוטותיו - שכרי כלי כסף : ה"ג או
יקוץ או יתוך - לשון תכנה ולא גרסינן
יחוד : באמצע - יקבנה דמשנקבה
לא סגי : מן הצד לא יקבנה - לפי
שהרמאי שימלאנה יקוץ אותה סביב
עד שיוליא את הנקב ומרמה בה את
האחרים ויוליאנה בשקל : דמפליג -
בין כפרים לכרכים : ומאי שנא
עליות דלא מפליג - דקתני בכדי שיראה
לחגר או לקרובו לא שנא כךך לא
שנא כפר : דמלקין לשוקא - לקנות
לורך כעורת שבת : מדת חסידות -
וה"ק אם חסיד הוא מקבלה : למאן -
מי המתרעם : אם לחסיד - קאמר
דיש לו תרעומת על המחזיר מי
סופהו לקבל שיתרעם טוב לו שלא
יקבלנה משיקבלנה ויוליא דיבה על
חבירו : ואמר שאינו חסיד - ולא
רעה לקבלה חזונה עליו אלף תרעומת
דליתו הוא דלפסוד אנפשיה שלא
החזירו בזמנו : דמוקי אוזוי - מעמיד
עגמו מלקבלם כשמואל בהם פגם :
מסייע ליה - מחני' דקתני ונתנה
למעשר שני : בא לפורטה - בא
להחליף סלע חסירה בפרוטות :
פורטה בשויה - לפי חסרונה ולא ירמה
את חבירו לפורטה ביפה : בא לחלל -
לחלל מעשר שני עליה : מחלל עליה -
מעשר דבמי סלע יפה : ביפה - כאלו
היא יפה : מאי קאמר - בא לפורטה
פורטה בשויה מחני' אתא
לאשמועינן ידבון דפחתה כדי אונאה
אסור להולילה ביפה : ה"ק - לע"פ
שכשבא לפורטה בירושלים בפרוטות
ליקח סעודה מעשר על כרחו יפרטה
בשויה ולא ביפה אפילו הכי סלע
שמה שאינה אלף נפש רעה וכשחילל
מעשר עליה מחלל ביפה ואשמועינן
חזקה דמתני' דקתני ונתנה למעשר
שני כאלו היא יפה קאמר : דמולולין -
ללמ"ס דמי פדיונו : שאין בו שוה
פורטה - ואין בו כח לתפוס פדיונו
שיתן פרוטה ויחללה כדלמר לקמן
מתעשרו ולא כל מעשר כו' : אומר
הוא וחומשו - שאני לריך להוסיף
עליו : יסא מחולל על מעות הראשונות -
שחיללתי עליה מעשר שני - ועודן
בידי יהא חף זה מחולל על אותו
מעשר : שאי אפשר לאדם ללמ"ס
מעותיו - לחלל בשוין בלמ"ס
שמחוד שהוא ירא מלפחות וממלא
אוכלו בלא חילוף הוא מוסיף על דמיו
הילכך פחות משוה פרוטה זה מחלל
על אותו עודף אלמא לא פרקין
בלמ"ס וכ"ש בפחות : בחזרת יפה -
בשויה וה"ק כשם שכשבא לפורטה
בירושלים לא יקבלה הימנו להדיא

כ"ה יתחייך
מלשון מחכות
וכן הוא בספר
הרמב"ם

[שבת ק"ג -
מולין ק"ג]

ג"י ערוך ערך
קשה דקתי
אוזוי

גליון
הש"ס
גברא והאמר
חוקי מעשר
שני - לקמן דף
כ"ג ע"כ :

הלה פ"א [מ"ט]
בכרכים פ"ב
[מ"א] חגיגה
י"ח יבמות ע"ג

ז"ג שמחלל
[חז"ל ז"ל כ"ג]
וע"י לעיל מ"ג]

אלא בשויה ויש מולולין בדמיה יותר מכדי
שלה כך לא יחלל על זו אלף בדמים ודל"ן
דמתחלל על סלע חסירה ולא אמרינן הרי
הוא כחסימון הרי הוא כחסימון אבל תרי זילי
לא : ביכורים - הוקפו לתרומה דקרינכו רחמנא
תרומה דלמ"ס מר (נכות דף י"ז) ותרומת ירך
אלו בכורים : חייבין עליהן :
מיתס - זר או כהן עומא האוכלו בזמיר :
ומומש - זר האוכלן בשוגג דכתוב (ויקרא כ"ב)
ואיש כי יחלל קדש בשגגה וגו' :
ואסורים

ואסורים לזרים¹⁷ [לאכלם], והן נכסי כהן⁵⁸ [ויכול לקדש בהם אשה], ועולים באחד ומאה¹⁸ [פי' אם חלק א' של תרומה או ביכורים נפלו למינו, שבכל איסור זה בטל ברוב, אבל כאן זה רק בטל אם יש פי מאה ממנו], וכדי שיאכל אותם צריכים רחיצת ידיים⁵⁹ [שהידיים טמאות כשני מגזירה דרבנן], והערב שמש² [שאם אדם נטמא מן התורה, וטבל, אסור לאכלם עד הערב]. הרי אלו בתרומה וביכורים, מה שאין כן במעשר⁶⁰.

מהו "מה שאין כן במעשר". [הגמ' נוקטת שכל ההלכות האלה אינם במעשר, ואם כן כשכתוב שתרומה וביכורים רק בטלים בפי מאה, ומתקשה, איך מעשר בטל, וכי' לא משמע שמעשר בטל ברוב. ואם [המשנה] סובר כחזקיה [דאף מעשר השוה פחות מפרוטה יכול לפדותו על מעות הראשונות, מדוע בטל ברוב], הוא דבר דבר שיש לו מתיירים [שאפשר לפדות אותן], וכל דבר שיש לו מתיירין, לא בטל אפילו באלף⁶². ומאיפה [את היודע שמה שכתוב] "מה שאין כן במעשר" [היינו] שבטל ברוב, אולי זה לא בטל כלל [שכן הוא דבר שיש לו מתיירים]. אי אפשר לומר כך, שכן לגבי תרומה [במשנה זו רק] כתוב חומרי תרומה, ולא כתוב קולי תרומה.

והרי [כן] כתבו [קולי תרומה, שכן כתוב] והן נכסי כהן. אל תחשוב [שכוונת המשנה שמעשר אינו בטל בכלל, אלא ודאי הוא בטל ברוב], שלמדנו בפירושו: מעשר שני בטל ברוב⁶². ובאיהו מעשר שני אמרו [במשנה זו], במעשר שני בו שוה פרטה, ושנכנס לירושלים ויצא [שאיין לה תקנה, ואי אפשר לאכלה או לפדותה].

ואם סוברים כמו [ההלכה של] חזקיה, שיעשה לו כמו חזקיה, ונחללו על מעות אחרות. [מתרין הגמ' מדובר במקרה] שלא פדה [מעשרות נוספים לפני כן, ואינו יכול לחללו על מעות אחרות, ולכן בטל ברוב. ומקשה הגמ', אם כן] שיביא מעשר [ששוה חצי פרוטה] שיש לו, ותצרפו [לתערובת, ויאמר: המעורב זה מחוללים על פרוטה זו]. מן התורה ודרבנן לא מצטרפים [יחד לתפוס פרוטה זו בקדושת מעשר, שכן המעורב בטל ברוב

מן התורה, ומדרבנן לא בטל, ואין האיסור מעשר שבה מצטרף עם המעשר מן התורה לחלל על פרוטה].

[אם כן] שיביא [חצי פרוטה של] דמאי [שהוא פירות מעשר שני שקנה מעם הארץ שחייבים במעשר מדרבנן, ואז שניהם מדרבנן, ואז אפשר לחלל על הפרוטה. חכמים לא התירו זו] שמה יבא להביא ודאי [מעשר לחללו עליו יחד, ואז נמצא שוה חצי פרוטה שאינו מעורב נאכל בלא חילול].

[אלא] שיביא שתי פרוטות ונחלל עליהם מעשר בפרוטה ומחצה, ונחלל זה [פי' החצי פרוטה המעורבת] על היותר [מפרוטה], וזה כמו חזקיה. וכי [חזקיה] סובר פרוטה ומחצה תופס [קדושת] שתי פרוטות. לא, פרוטה תופס [קדושת] פרוטה, וחצי פרוטה לא תופס [קדושה כלל].

[ואם תשאל שהמעורב יצטרף להשלים לפרוטה נוספת. אינו כן, שכן זה חוזר להיות מן התורה ומדרבנן, ומן התורה ומדרבנן אין מצטרפים כנ"ל.

[הגמ' שואלת, הרי אם כן לפי חזקת אפשר למצא לו פדיון במחלל מעשר בסלע שלם או בשקל או באיסר, ואע"פ שאין המעשר שוה אלא ג' פרוטה הוא תופס את כל האיסר - שהיא ד' פרוטות, אם כן] שיביא איסר [ויפדה הספק הוודאי על זה. ומתרין הגמ', שזה היה עובד, אבל חכמים גזרו שלן] שמה יבא להביא [ב' פרוטות] [לפרות פרוטה וחצי, ונמצא שוה חצי פרוטה נאכל בלא חלול, הלכך טוב לו שיבטל ברוב].

[למדנו בבבביתא, מעשר שני שנתערב בחולין בטל ברוב, ומדובר במעשר שני פחות משהו] ושנכנס לירושלים ויצא. [הגמרא סברה כעת, שהבבביתא מדברת בשני מקרים שונים: האחד, מעשר שאין בו שוה פרוטה. והשני, מעשר השוה פרוטה, שנכנס לירושלים ויצא. ולמה [אין] לא התירן, שיחזור ויכנס [לירושלים, ויאכל התרומה שם. מתרין הגמ', מדובר] שנטמא. ושיפדה אותו, שרבי אלעזר אמר: מאיפה אנו יודעים למעשר שני שנטמא⁶³, שפודין אותו

ואפי' פירות. אפשר דאפי' פירות שאין מוכשרין לקבל טומאה צריך נט"י וזה דוקא באוכל ולא בנוגע ו"א דכיון שאין מטמא א"צ נט"י:

פירות. ו"א אפי' כזית פירות:

צריך נט"י. ונראה דמברכין אקב"ו על נט"י וצ"ע אם צריך ניגוב ומ"מ מותר לכרוך ידיו במפה ולאכל ואפי' להפוסקים דבחולין אסור אא"כ אין לו מים בתרומה מותר לכ"ע:

נט"י. והוא מדרבנן כמש"כ רבנו בפ"ח מאה"ט ה"ח ואם נגע באמצע אכילתו בדבר מאוס כמו בכינה אסור לו לאכל עד שיחזור ויטול ידיו כמו בסעודה: אף על פי שהיו ידיו טהורות. לחולין אבל כיון שלא נתכוין לתרומה לא מהני ולפ"ד הפוסקים בא"ח סי' קנ"ח ס"ז דצריך כונה לאכילה "ל דה"ה כאן אפי' נתכוין לטהרם לתרומה כ"ז שלא כיון לאכילה לא מהני:

כמו שיתבאר במקומו. בפ"ג מאה"ט ה"ב:

ואינה נאכלת עם הזר על השלחן. שאסור לכהן לאכל תרומה עם זר שאוכל חולין על השלחן אחד עד שיהא הפסק ביניהן כדי המבואר גבי בשר וחלב ביר"ד סי' פ"ח ואפי' בתרומה דרבנן:

גזירה שמה יאכל ממנה. הזר ואף על גב דתרומה בבית שני מדרבנן לפ"ד רבנו לעיל ספ"ק וכ"ש בזה"ז אפי' כעין דאורייתא תקנו כמו שהי' בזמן בית ראשון: ותרומת חו"ל. כיון שעיקרה שם מדרבנן ודוקא כשהיא בחו"ל אבל אם הביאה לא"י אסור לאכלה עם הזר על השלחן כדי שלא תתחלף בתרומת הארץ:

נאכלת עם הזר על השלחן. לפי שאינה מדמעת ואפי' נתערבה שוה בשוה ודוקא לענין לאכל לזר אבל לאוכלה לכהן בימי טומאתו צריך רוב לבטלה כמש"כ רבנו לקמן פ"ג ה"א ו"א דגם לאכלה לזר צריך רוב לבטלה ודעת הרבה ראשונים דמדמעת וצריכה ק"א להתירה לזר כמו תרומת הארץ במינה ושלא במינה בששים ואם יש מינו ושאינו מינו אמרי' סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו מבטלו בששים ומ"מ מותר לאוכלה עם הזר על השלחן ולא חשו שיתערב כיון דעיקרו מדרבנן וכן פסק הרמ"א ועוד יתבאר בזה בפ"ג ה"א בעזה"י:

ואינה צריכה נט"י. שהיא מותר לטמאותה ולאכלה אפי' בטומאה דאורייתא כמש"כ רבנו לקמן רפ"ב ול"ש כלל ליטול ידיו אבל אסור להאכיל תרומת חו"ל לבהמה:

כחולין. ר"ל אם אוכל פירות אבל אם אוכל פת פשיטא דצריך ליטול ידיו דלא גרע מחולין:

ואין סכין תרומה. זה קאי על תרומת הארץ בין שסך לעצמו בין שסך לאחרים: בידיים מסובבות. שאסור לטמאות את התרומה אפי' שהולך לסיכה וגם אסור לסוך בשמן תרומה טמאה שמצותה דוקא בשרפה ועוד דסיכה כשתיה והוי כאילו אוכל תרומה טמאה:

מסובבות. לכאור' ה"ה סתם ידים:

נפל על בשרו. כל הכהן ואפי' בלי כונה מותר לשפשפו בידיים טמאות שכיין שכבר נעשית מצותו כבר נתחללה ופקעה קדושתו כדבסמוך ה"ח ואם נפל ע"ג זר אם אמרי' דפקעה קדושתו יתבאר בעז"ה בסמוך ה"ח: ע"י המשך בהערה לט.

⁵⁸ ע"י רמב"ם (ביכורים פ"ד ה"ד): הביכורים והתרומות והחלה והקרן והחומש ומתנות בהמה הם נכסי כהן, יש לו לקנות מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה ובעל חוב נוטלן בחובו והאשה בכתובתה וקונה בהן ספר תורה.

דרך אמונה: והתרומות. כולל תרומה גדולה ותרומת מעשר של ודאי ושל דמאי: והקרן והחומש. "מ של גזל הגר שצריך ליתן לכהנים אבל רוב הראשונים פירשו קרן וחומש שמשלם זר שאכל תרומה או תרומ"ע וחלה וביכורים כמבואר פ"י מתרומות:

ומתנות בהמה. הוא הזרוע והלחיים והקיבה וראשית הגז וה"ה שאר המתנות כגון שדה אחוזה ופדיון הבן ופדיון פטר חמור וחרמים ועורות קדשים וכן בכור בעל מום:

הם נכסי כהן. שיכול לקדש בהן אשה:

יש לו לקנות מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה. אף על גב דבמע"ש ושביעית אסור לקנות מהן אלא דברי אכילה שאני התם שתופסין דמיהן וקדושיין בקדושתן אבל כאן שא"א לחלל את הקדושה והתרומה וכל הני נשארין בקדושתן ואין הדמים נתפסין בקדושה יכול לקנות כל מה שירצה:

עבדים כו'. והלוקח יאכל התרומה וכל הני בקדושה ואם הוא ישראל ימכרם או יאכילם לכהן, ומ"מ אסור לכהן לעשות מהן סחורה כמש"כ רבנו בפ"ב מתרומות הכל' גבי תרומה וה"ה לביכורים וחלה וקרן וחומש דכולן דינן כתרומה ורק אם נשאר לו יכול למוכרן:

ובעל חוב נוטלן בחובו ואשה בכתובתה. אפי' בעל כרחו של לזה ושל בעל:

האשה בכתובתה. היינו בגרושה שגובה בכתובתה א"נ באלמנה וכגון שתפסה מחיים דאל"כ ק"ל דמטלטלי לא משתעבדי לכתובה וקמ"ל אף על גב שלא יהא לו מזה שום ריוח רק שנפרע חובו מ"מ מותר:

וקונה בהן ס"ת. אף על גב שאינו ראוי למכור שאין מוכרין ס"ת ולא יהי' לו מזה שום ריוח המביא לידי אכילה אפי' מותר ועוד שאין גופה ממון ואינה אלא לראות בה ומילי לא מיקנו בכספא אפי' לוקחין אותה בהן:

ספר תורה. ואף על גב שאסור למכור ס"ת יש אופנים שמתוך כגון שכתבו ע"מ למכור או שמכרו ללמוד תורה ולישא אשה או כדי חיינו כמבואר ביר"ד סי' רע"ב:

⁵⁹ ע"י רמב"ם (תרומות פ"א ה"ז): כל האוכל תרומה אפילו פירות צריך נט"י אף על פי שהיו ידיו טהורות כמו שיתבאר במקומו, ואינה נאכלת עם הזר על השלחן גזירה שמה יאכל ממנה, ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן ואינה צריכה נט"י כחולין, ואין סכין תרומה בידיים מסובבות, נפל על בשרו משפשפו בידיים מסובבות, אבל סכין את הקטן בשמן תרומה בתוך שבעה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל.

דרך אמונה: כל האוכל. ודוקא אם נוגע אבל אם אינו נוגע בידי כגון שאחר מאכילו או שאוכל ע"י כלי א"צ נט"י ואם נוגע בידי אפי' אינו אוכל מטמא את התרומה וסתם ידים שניות ופוסלין את התרומה ואפי' אם נטל ידיו ולא כיון לתרומה הרי הן כטמאות לתרומה ופוסלות אותה כמש"כ רבנו בפ"ג מאה"ט ה"ב:

תרומה. ואפי' תרומה דרבנן:

אפילו בירושלים [שאינן מעשר טהור נפדה שם], שנאמר "כי לא תוכל שאתו", ואין שאת אלא אכילה, שנאמר "וישא משאת מאת פניו". אלא, [המקרה הזה מדבר באוכל] שקנה בכסף מעשר שני. [שקנאו בירושלים, ויצא משם, ונטמא], שלמדנו: הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא, יפדה⁶⁰. [מתרין הגמ', שהתנא הזה סובר] כמו רבי יהודה שאמר: [שהלקוח אוכל במעשר שני שנטמא] יקבר. אם [הוא סובר כמו] רבי יהודה, מה קרה [שכתוב] יצא [מירושלים], אפילו לא יצא גם כן [יקבר].

אלא, באמת [המקרה מדבר במע"ש] טהור [בין לקוח בין מעשר שלו, וזה שכתוב שיכנס איתו לירושלים ויאכלו שם], ומהו יצא, שנפלו מחיצות [חומת ירושלים, ושוב אין מעשר נאכל או נפדה שם עד שיעמדו מחיצות. ומקשה הגמ'] הרי אמר רבא: מחיצה לאכול, מן התורה. [אבל] מחיצות לקלוט [פ"י שאי אפשר לפדות עוד אם יצא], דרבנן. [והמקשה ממשין] וכאשר הרבנים גזרו, כאשר ישנם מחיצות, כאשר אין מחיצות, לא גזרו רבנן. [מתרין הגמ', לא כך, אלא זה] לא פלוג רבנן בין ישנם למחיצות איןם למחיצות.

[כעת הגמ' מסכם את כל הדברים הנ"ל] רב הונא בר יהודה אמר בשם רב ששת [זה ששלו לחזקה מתחילה כתוב באיזה מעשר אמרו שאין בו שוה פרוטה, וקשה להעמיד את המשנה כחזקה, לא קשה, שכן] כתוב [דבר] אחד: מעשר שני שאין בו שוה פרוטה שנכנס לירושלים ויצא⁶¹ [שכן קליטת מחיצות מעכבת מלחלו עוד על מעות הראשונות, והוא בטל ברוב, ומקשה הגמ']. למה [הוא בטל, הרי הוא דבר שיש לו היתר]. שיחזור ויכניסו [לירושלים עם כל התערובת] ויאכלו [שם]. המקרה מדובר] שנפלו מחיצות [ירושלים, והוא ה"יצא" שכתוב, והרי אין לו היתר. ואם כן מקשה הגמ'] שיפדה אותו, הרי אמר רבא: מחיצה לאכול, מן התורה, מחיצה לקלוט, דרבנן. וכאשר הרבנים גזרו, [רק] כאשר ישנם למחיצות, כאשר אין מחיצות, לא גזרו רבנים. [לא כך הוא אלא זה] לא פלוג רבנן. אם כן, מה קרה [שמוזכר במקרה] אין בו שוה פרוטה, אפילו יש בו גם כן [הוא בטל, שכן הוא אינו לא בר אכילה ולא בר חילול, ולמה כתוב שזה דווקא במעשר שאין בו שוה פרוטה]. זה נאמר [בצורה של] "אין שאלה": אין שאלה [אם] יש ב[מעשר שני שוה פרוטה, והוא בר פדיון] שהמחיצות קולטות אותם [מדרבנן, ואי אפשר לפדותם], אבל [אם] אבל אין בו [שוה פרוטה, אולי] נאמר מחיצות לא קלטהו [שהרבנים לא גזרו קליטת מחיצות לפדייה, שזה שלא שכיח לחלו על מעות הראשונות ונעשה כחזקה], לכן לומדים [שבכל מקרה המחיצות קולטות].

הרבנים למדו: "אם גאל יגאל איש ממעשרו", [ומדייקים, מזה שכתוב] ממעשרו, ולא כל מעשרו, פרט למעשר שני שאין בו שוה פרוטה [שאינו בכלל גאולה, ולימדך שאינה תופסת פרוטה]. למדנו, רב אמי אמר: [למדנו במשנה] אין בו [שוה פרוטה, אבל אם יש בו שוה פרוטה, בר גאולה הוא, ותופס פדיונו]. רב אסי אמר: [למדנו במשנה] אין בחומשו⁶² [שוה פרוטה, שאינו בר גאולה הוא עד שיהא בו שוה ארבע פרוטות, כדי שיהא ראוי לתוספת חומש הכתוב בפסוק זו]. רבי יוחנן אמר: אין בו, רבי שמעון בן לקיש אמר: אין בחומשו. שאלו שאלה מברייאת: מעשר שני שאין בו שוה פרוטה⁶³, דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות ראשונות [כדברי חזקיה, ולא אומרים שימתין עד שיעלנו לירושלים או ימתין עד שיצרפנו עם אחר, כיון שבחומשו אין פרוטה לא נחשב ודיו בזה]. זה מובן לפי מי שאמר אין בחומשו, היינו שכתוב "דיו", שאע"ג שבשלו יש [שו"פ] כיון

⁶⁰ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ז ה"א): פירות הנלקחות בכסף מעשר שני אינן נפדין בריחוק מקום אלא א"כ נטמאו באב הטומאה אלא יעלו הן עצמן ויאכלו בירושלים.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ז הלכה א פירות הנלקחות בכסף מע"ש. בין שנלקחו חוץ לירושלים [וכגון שחילל פירות על פירות לפ"ד רבנו וכנ"ל פ"ד ה"ב או שעבר וחילל מעות על הפירות כנ"ל פ"ד ה"ו] ובין שנלקחו בירושלים:

אינן נפדין בריחוק מקום. ואפי' לא נכנסו לירושלים מעולם וכ"ש אם נכנסו ויצאו וכ"ש בירושלים עצמה שאין נפדין:

בריחוק מקום. ומ"מ אינו אלא מדרבנן דמה"ת רק בירושלים עצמה אין נפדה אבל חוץ לירושלים נפדה ומ"מ דעת רבנו דגם בדיעבד אינו פדוי אבל דעת הראב"ד בדדיעבד אם פדאו פדוי כיון שאינו אלא מדרבנן:

אא"כ נטמאו. כדן מע"ש עצמו שנטמא שפודין אותו אפי' בירושלים כנ"ל פ"ב ה"ח דילפי' בספרי משנאמר ג"פ כסף בפרשה א' למע"ש טהור בריחוק מקום וא' למע"ש טמא וא' לקוח בכסף מע"ש ששלשתן נפדין:

באב הטומאה. ר"ל בטומאה דאורייתא ואם נטמאו בטומאה דרבנן יתבאר בסמוך ה"ב:

עי' רמב"ם (מע"ש פ"ז ה"ב): רמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ז הלכה ב

זה חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מעשר עצמן, ואם נטמא בולד הטומאה מדבריהם יפדו ויאכלו בירושלים.

שאינן בחומשו, זה מובן [שכתבו "דיו"], אבל לפי מי שאמר "אין בו" מהו "דיו" [איזה חידוש צריכים לכתוב "דיו" אפשר לכתוב "הוא וחומשו וכו'"]. זה קשה.

שאלו: חומש [מודדים] מבפנים או חומש מבחוץ [פ"י מבפנים היינו רבע הקרן, ויחד עם החומש הוא חומשו, ומבחוץ הוא חומש הקרן, והוא ששית יש עם החומש]. אמר רבינא, בא ושמע: [מי שהקדיש דבר לבדק הבית, ובה לפדותו] הבעלים אומרים [שהם יקנו] בעשרים⁶⁴, וכל אדם [גם כן מסכים לקנותו] בעשרים, הבעלים קודמים, מפני שמוסיפים חומש. [אבל אם בא] אחד ואמר: לי שוה עשרים ואחד,

דרך אמונה: זה חומר בלקוח כו'. שהמעשר עצמו נפדה בריחוק מקום והלקוח בכסף מעשר אין נפדה אפי' עדיין לא נכנס לירושלים והטעם הוא מפני שהמעשר נפדה כדי לקנות בדמיו בירושלים בקר וצאן יין ושכר כשנאמר בכל אשר תאוו נפשך אבל אם לקח פירות חוץ לירושלים כדי לאכלן בירושלים ה"ז כאילו קנאו בירושלים דלא חזי לפדי':

בולד הטומאה מדבריהם. אבל בולד הטומאה דאורייתא דינו כאב הטומאה: יפדו. דכיון דרבנן אסרום באכילה שוב אין ראויים ויכול לפדותם מה"ת:

ויאכלו בירושלים. דכיון דמדאורייתא טהורים הם אסרו להוציאן מירושלים וכדן מע"ש עצמו שנטמא בולד הטומאה כנ"ל פ"ב ה"ב וכאן אין נ"מ בין נטמא בחוץ או בפנים ואפי' הכניסו ע"ד שלא תתפסנו מחיצה דכיון שהוא לקוח בכסף מע"ש ממילא מחיצה תופסתו וא"א לפדותו:

בירושלים. וי"א שאם נטמאו בולד הטומאה ופדאן וחזרו ונטמאו באב הטומאה אם היו המעות הראשונות קיימות יחזור ויפדם על המעות הראשונות ואם לאו יחזור ויפדם על מעות אחרות כדין שביארנו לעיל פ"ב ה"ג סקצ"ו:

⁶¹ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ו ה"ז): הוב"ד לעיל הערה מג.

⁶² עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ד): מע"ש שאין בחומשו שוה פרוטה אינו מוסיף עליו חומש, וכן מעשר שאין דמיו ידועין דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על הסלע הזה, וכל מעשר שהוא אינו פודהו משלו אינו מוסיף חומש, ומע"ש של דמאי אינו מוסיף עליו חומש.

⁶³ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ה): הוב"ד בהערה לד.

צט א מ"ו פ"ז מהל' מעשר שני ה"א ב
ק ב ב ד מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'
קא ה מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'
קב ו ז מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'
קג ו ז מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'
קד ו ז מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'
קה ו ז מ"ו ט"ז ש"ז ה"ג ע'

כרבי יהודה דאמר יקבר • בספרי מפיק טעמא משום דכתיב הכסף כסף ראשון ולא כסף שני ואל"מ דבריש פירקין (דף מהי) אמרינן כסף ראשון ואפי' כסף שני וי"ל דה"מ כסף על כסף אבל לחלל ב' פעמים פירות על כסף לא ואל"מ דבפרק שלישי דמעשר שני (מ"ה) תנן אמרו לו לר' יהודה כול מעשר שנתא נפקא לקוח לא ולא שכן אמר להם לא אם אמרתם במעשר שנתא טעור ברחוק מקום תאמרו בלוקח שאינו נפדה כו' אם כן טעמא אחרינא חית ליה ולמה לי קרא בספרי וי"ל דאמרתא בעלמא הוא אי' נמי טעור וכתב לה קרא: **אפילו** לא יצא נמי • מעיקרא דשני בשנתא ה"מ למפרק, הכי אלא דעדיפא מיניה פריך: **לא** פלוג רבנן • תימה דבסוף פרק חלקן (פאהרין ד' ק"ג) אמשי כי גזרו רבנן כי חיתנהו למחיות ולא קאמר דלא פלוג רבנן דקראתם הכא ולא קשה מידי דהתם קאי אמאי דקאמר אלא דעיר הגדחה ואסקוה לירושלים והיה שם בשעת גמר דין ליתחיל דהא קלטוהו מחיות וה"ל שלל ירושלים בשעת גמר דין כו' ומסיק לעולם בטהור ואסקוה לירושלים וגמר דין דעיר הגדחה נפול ודקא קשיא לך ליתחיל בגזר דנפול מחיות אחר גמר דין וכדכתיב דאמר מחיות לקלוט דרבנן שלא לפדות אפילו נפול מחיות דלא פלוג רבנן דקאמר בשמעתין דכיון דלקלוט לא היו אלא מדרבנן מן התורה חל עליו גמר דין אפילו לא נפול מחיות כלל כיון שיכול לאכול אם יצאה ולא מיקרי נמי שלל ירושלי' כיון שיכול להוליא ולפדותו אלא דרבנן אמור מחיות לקלוט אפילו לקרות שלל ירושלים ולאכול דהעמידו דבריהם על דין תורה האם מהיים כי גזרו רבנן היכא דחיתנהו למחיות פירוש לא העמידו דבריהם על דין תורה למיקרי שלל ירושלים ולאכול אלא כי חיתנהו למחיות ולא נפול כלל אבל נפול מחיות אחר גמר דין לא גזרו רבנן להעמיד דבריהם על דין תורה לקרות שלל ירושלים ולאכול אע"ג דבשעת גמר דין קלטוהו מחיות כיון דנפול מחיות אחר גמר דין אבל אי נפול מחיות קודם גמר דין אע"ג דלא היו שלל ירושלים מ"מ לא חל עליו גמר דין דה"ל כגבולים וה"ל שלל שמים כיון שאינו ראוי לאכול ולא לפדות כדאמר בשמעתין דלא פלוג רבנן ויעלוהו כשיעשו מחיות א"כ דוקא מיירי בכפול מחיות קודם גמר דין ולא היו כמו בגבולים דכיון שהיה ראוי לאכול שעה אחת הוה ליה ממון הדיוט ושלל ירושלים לא היו כיון דנפול מחיות בשעת גמר דין אבל נפול מחיות אחר גמר דין כיון דהיו שלל ירושלים בשעת גמר דין חל פקע והשתא אי' שפיר טפי בפשיטות כי חיתנהו בשעת גמר דין גזרו למיחוי שלל ירושלים כי ליתנהו בשעת גמר דין לא גזרו ואם תאמר דמשמע דיגזרו משום דחל עלייהו גמר דין אבל היכא דלא חל עלייהו גמר דין יאכלו אם הבנה החומה והא אמרינן בפרק קדשי קדשים (זבחים דף נ"ט) כשהיה מוצח שלם ונפגם ונכנה אין חוזרין וגרתיין וי"ל דדוקא זבחים שעושין מהם עבודות אבל מעשר או בשר זבח לאחר העבודה או שירי מנחה חוזרין וגרתיין :

כרבי זירושלים • שאין מעשר טעור נפדה שם דכתיב (דברים יד) כי ירחק ממך [וגו'] ונתת בכסף ולא כשהיה צירושלים • בלוקח • מעשר זה ולא הוא עצמו היה מעשר אלא לרבי טעורה שלקח צירושלים בכסף מעשר: **יקבר** • דקא סבר לא אלים למיתפס תורה אור פדיוט: **אלא לעולם בטהור** • בין אפילו בירושלים שנא' **כי לא תוכל שארתו** ^{דכתיב מעשר בין לקוח דקאמר נעילתו} ואין שאת אלא אבילה שנאמר **ויישא** ^{דכתיב מעשר בין לקוח דקאמר נעילתו} **מישאת מאת פניו אלא בלוקח בכסף מעשר שני לקוח בכסף מעשר נמי ליפרקיה** *דרחנן **"הלוקח בכסף מעשר שני שנשמתא יפרה כרבי יהודה דאמר יקבר אי רבי יהודה מאי איריא יצא אפילו לא יצא נמי אלא לעולם בטהור ומאי יצא דנפול מחיות** *והאמר **רבא מחיצה לאכול דאורייתא מחיות לקלוט דרבנן וכי גזרו רבנן כי איתנהו למחיות כי ליתנהו למחיות לא גזרו רבנן** *לא פלוג רבנן בין איתנהו למחיות בין ליתנהו למחיות רב הונא בר יהודה אמר **רב ששת חדא קתני** ^{דכתיב מעשר שני שאין בו שוה פרוטה שנכנס לירושלים ויצא אמאי וניהדר ונעילתו וניכיליה} **ונכיליה** ^{דנפול מחיות ונפרקיה האמר רבא מחיצה לאכול דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן וכי גזרו רבנן כי איתנהו למחיות כי ליתנהו למחיות לא גזרו רבנן לא פלוג רבנן אי הכי מאי איריא אין בו שוה פרוטה אפילו יש בו נמי דלא מביעיא קאמר לא מביעיא יש בו דקלמן ליה מחיות אבל אין בו אימא לא קלטו ליה מחיות קא משמע לן **ת"ר** ^{אם גאל יגאל איש ממעשרו ממעשרו ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו שוה פרוטה} **איתמר רב אמי אמר אין בו רב אסי אמר** ***אין בחומשו רבי יוחנן אמר אין בו רבי שמעון בן לקיש אמר אין בחומשו מיתבי** **'מעשר שני שאין בו שוה פרוטה דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות בשלמא למאן דאמר 'אין בחומשו היינו דקתני דיו דאע"ג דבדרידה אית ביה כיון דבחומשיה ליכא שפיר אלא למ"ד אין בו מאי דיו קשיא איבעיא להו חומשא מלגיו או חומשא מלבר אבר רבינא הא שמע *הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני שמוסיפין חומש אמר אחד הרי עלי בעשרים ואחד הבעלים**}

ואפי' צירושלים • שאין מעשר טעור נפדה שם דכתיב (דברים יד) כי ירחק ממך [וגו'] ונתת בכסף ולא כשהיה צירושלים • בלוקח • מעשר זה ולא הוא עצמו היה מעשר אלא לרבי טעורה שלקח צירושלים בכסף מעשר: **יקבר** • דקא סבר לא אלים למיתפס תורה אור פדיוט: **אלא לעולם בטהור** • בין אפילו בירושלים שנא' **כי לא תוכל שארתו** ^{דכתיב מעשר בין לקוח דקאמר נעילתו} ואין שאת אלא אבילה שנאמר **ויישא** ^{דכתיב מעשר בין לקוח דקאמר נעילתו} **מישאת מאת פניו אלא בלוקח בכסף מעשר שני לקוח בכסף מעשר נמי ליפרקיה** *דרחנן **"הלוקח בכסף מעשר שני שנשמתא יפרה כרבי יהודה מאי איריא יצא אפילו לא יצא נמי אלא לעולם בטהור ומאי יצא דנפול מחיות** *והאמר **רבא מחיצה לאכול דאורייתא מחיות לקלוט דרבנן וכי גזרו רבנן כי איתנהו למחיות כי ליתנהו למחיות לא גזרו רבנן לא פלוג רבנן בין איתנהו למחיות בין ליתנהו למחיות רב הונא בר יהודה אמר **רב ששת חדא קתני** ^{דכתיב מעשר שני שאין בו שוה פרוטה שנכנס לירושלים ויצא אמאי וניהדר ונעילתו וניכיליה} **ונכיליה** ^{דנפול מחיות ונפרקיה האמר רבא מחיצה לאכול דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן וכי גזרו רבנן כי איתנהו למחיות כי ליתנהו למחיות לא גזרו רבנן לא פלוג רבנן אי הכי מאי איריא אין בו שוה פרוטה אפילו יש בו נמי דלא מביעיא קאמר לא מביעיא יש בו דקלמן ליה מחיות אבל אין בו אימא לא קלטו ליה מחיות קא משמע לן **ת"ר** ^{אם גאל יגאל איש ממעשרו ממעשרו ולא כל מעשרו פרט למעשר שני שאין בו שוה פרוטה} **איתמר רב אמי אמר אין בו רב אסי אמר** ***אין בחומשו רבי יוחנן אמר אין בו רבי שמעון בן לקיש אמר אין בחומשו מיתבי** **'מעשר שני שאין בו שוה פרוטה דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות בשלמא למאן דאמר 'אין בחומשו היינו דקתני דיו דאע"ג דבדרידה אית ביה כיון דבחומשיה ליכא שפיר אלא למ"ד אין בו מאי דיו קשיא איבעיא להו חומשא מלגיו או חומשא מלבר אבר רבינא הא שמע *הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני שמוסיפין חומש אמר אחד הרי עלי בעשרים ואחד הבעלים**}**

כסחים גח
סנהדרין ק"ג
מעשר שני פ"ג
[מ"ז] זבחים
נמי

זבחות כ"ג
ק"י כהנים
כ"ב

ערכין כ"ג
לקני נה"י

ערכין כ"ג

זו שוה פרוטה • שנינו אבל אם יש בו שוה פרוטה בר גאולה הוא ותופס פדיוטו: **ורב אסי אמר אין בחומשו שוה פרוטה** • שנינו ללא בר גאולה הוא עד שיהא בו שוה ארבע פרוטות כדי שיהא ראוי לתוספת חומש דכתיב בהאי קרא: **דיו שיאמר כו'** • דכחזקה ולא אמרינן ימחין עד שיעלנו לירושלים או ימחין עד שיזרפנו עם אחר כיון דבחומשיה ליכא [פרוטא] לא קהשיב ודיו בכך: **אלא למ"ד אין זו מאי דיו** • מאי דכתיב דלא תכירך למהני דיו ליתני אומר הוה חומשו של כו' **חומשא מלגיו** • על שוה עשרים זוז מוסיף ארבע שהן חומשו של קרן: **או חומשא מלבר** • על ארבעה רבעי' מוסיף החמישית מן החוץ דהוה ליה לעשרים זוז חומשא זוי: **הבעלים אומרים בעשרים** • גבי מקדיש ופודה הקדשו תנן לה במסכת ערכין (דף כ"ז): **מפני שמוסיפין חומש** • ועשרים שלהן הוה כ"ה דאילו שאר כל אדם לא יוסיף חומש: **הבעלים**

דנפול מחיות • פי' רוב מחיות דאי נפול מקלסת אע"ג דאסור לנטול בשבת מ"מ מקרי מחיות לענין חילתא מעשר וקדשים קלים כדאמרינן ריש פרק אלו דברים (פסחים דף ס"ו) ושם ד"ה תוח דף סו) דהיה שמעתא דלל לריך להעמיד אחר שנפלו בה פרות לכן לא היו יכולין להילך בשבת לעורה לשחוט פסחים קודם שנפלו היו מותרים לנטול כדאמר רבי יוחנן (שיריון דף ו') ירושלים גלמלא לתותיה נעלוות בלילה שייבין עליה משום רה"ד ואעפ"כ בלילה היו אוכלין פסחים: **אין** זו שוה פרוטה: אין תופס פדיון ולא בעי למדרש אין זו שוה פרוטה אין מוסיף חומש אבל פדיון תופס דסברא לאוקמא מיעוטא בגופה ולא בחומש דפחות משה פרוטה לא חשיב ממון להפוס פדיון אבל למ"ד אין בחומשו קשה דטפי הוה ליה למדרש דאין מוסיף חומש: **אלו**

הבעלים נותנים [על כרחם] עשרים ושש [שכן אי אפשר לתת לזה באחד ועשרים, שנמצא הקדש נפסד בחמשה סלעים, אבל גם לבעלים לא פוחתים מן הקרן ששמאה איש אחר, הלכך נותנים עשרים ואחד לקרן וחמשה לתוספת חומש, ועל עילוי של זה שהעלה בדמיו סלע אין מוסיף חומש, אלא על קרן ששמאה הבעלים. ואם האיש זר אמר שזה שוה לן עשרים ושנים, הבעלים נותנים עשרים ושבע. [ואם האיש זר אמר שזה שוה לן עשרים ושלוש, הבעלים נותנים עשרים ושמונה. [ואם האיש זר אמר שזה שוה לן עשרים וארבע, הבעלים נותנים עשרים ותשע. [ואם האיש זר אמר שזה שוה לן עשרים וחמש, הבעלים נותנים שלשים [ולא שלשים ואחד שהוא חומש על עשרים וחמש]. לפי שאין מוסיפין חומש על עילוי של זה [האיש הזר. אבל דרך אגב לענייננו] לומדים מזה: חומש [מודדים] מבחוץ⁶⁴ [שכתוב חומש של עשרים היא חמש, וכך למסקנה] לומדים מזה. [מתרין הגמ' הצד שלומדים הנ"ל שחומש מודדים מבחוץ, שאם מודדים חומש מבחוץ או מבפנים היא מחלוקת] תנאים [שנאמר] "ויספ חמשתו עליו", [ודורשים] שיהא הוא וחומשו [יחד] חמשה [והיינו חומר מבחוץ שהוא רבע של הקרן], דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר: "חמישיתו", חומשו של קרן.

שאלו: [הפודה מעשר שני שלו, ולא הוסיף חומש, האם] החומש מעכב [התיר אכילתו מחוץ לחומה] או אינו מעכב⁶⁵ [ואז מותר לאכול מחוץ לחומה, ומסביר הגמ' הספק, שבכל מקום שווי של ארבע [זו מעשר שני] נפדה בארבע [זו], אבל כאשר הוא פודה מעשר שני של עצמו הוא מוסיף חומש, אם כן חומש לא מעכב. או אולי ישנם גזירת הכתוב, כאשר הבעלים באים לפדות] ארבע [זו] מעשר שני, היא] נפדת בחמשה [זו], ואז רואים] שחומש מעכב.

אמר רבינא בא ושמע: הדמאי [פי' מע"ש של עם הארץ, שרובם פודים, אבל מחייבים הקונה מהם להתנהג בהם בקדושת מע"ש מדרבנן, אם בעליו פודה] אין לו חומש, ואין לו ביעור [בשנה שלישית, שאז הוא זמן ביעור מעשרות⁶⁶]. אבל הרי יש לו קרן⁶⁷ [וכל זמן שלא פדאו אסור לאוכלו חוץ לחומה]. למה [אין לו חומש, ויש לו קרן, הרי לעיל אמרו שלצד א' ישנם גז"כ שאין פדיון ללא חומש]. קרן שמעכב מן התורה, ישנם [בתבואה שחייבים בן מדרבנן, חומש שלא מעכב [בפדיון מעשה שני] מן התורה, איננה [במע"ש] מדרבנן.

אולי [ספק זו היא מחלוקת] תנאים: נתן את הקרן ולא נתן את החומש, רבי אליעזר אומר: יאכל, רבי יהושע אומר: לא יאכל. אמר רבי: נראים

דברי רבי אליעזר בשבת [מפני כבוד שבת לא יעכב מלאכול בשביל חומש], ודברי רבי יהושע בחול. מדאמר נראים דברי רבי אליעזר בשבת, מכלל דנחלקו אפילו בחול [ומותר לאכול במעשר ודאי], מזה שאמר נראים דברי רבי יהושע בחול, משמע שנחלקו אפילו בשבת. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], בהא סברא חולקים, דרבי אליעזר סבר: חומש לא מעכב, ורבי יהושע סבר: חומש מעכב. אמר רב פפא: לא, לפי כולם חומש לא מעכב, וכאן חולקים אם חוששים לפשיעה [שמא יפשע ולא ישלם את החומש. ולכן גזרו עליו שלא יאכל עד שיוסיף חומש]. אחד סובר: חוששים לפשיעה, ואחד סובר: לא חוששים לפשיעה.

אמר רבי יוחנן: הכל מודים בהקדש שחילל, הואיל והגזברים [של הקדש] תובעים אותו [החומש ממנו] בשוק [אין לחשוש לפשיעה]. וכן אתה אומר [שהקדש לא נחלקו]. והרי למדנו: נתן את הקרן ולא נתן לו את החומש, רבי אליעזר אומר: חילל⁶⁸, וחכמים אומרים: לא חילל.

אמר רבי: נראים דברי רבי אליעזר בהקדש, ודברי חכמים במעשר. מזה שאמר נראים דברי רבי אליעזר בהקדש, משמע שחולקים אפילו במעשר, ומזה שאמר נראים דברי חכמים במעשר, משמע שהם חלקו אפילו בהקדש. אלא, אם למדנו, כך למדנו, אמר רבי יוחנן: הכל מודים בשבת בהקדש שחילל, [סיבה] אחד, שנאמר "וקראת לשבת ענג". ועוד: הואיל וגזברים תובעים אותו [החומש] בשוק.

אמר רמי בר חמא: הרי אמרו הקדש אינו מתחלל על הקרקע⁶⁹, שהרחמן [פי' ה' ית'] אמר "ונתן הכסף וקם לו", חומשו [של הקדש] מהו שיתחלל על הקרקע. [זה האוכל] תרומה אינה משתלמת [בכסף] אלא מ[פירות] חולין⁷⁰ [ואז הפירות תשלומים נעשו תרומה], שהרחמן [פי' ה' ית'] אמר "ונתן לכהן את הקדש", דבר הראוי להיות קדש. חומשה [הנוסף על התרומה], מהו שישתלם שלא מ[פירות] חולין [אלא מכסף או שוה כסף]. מעשר [שני] אין מתחלל על האסימון⁷¹ [פי' מטבע ללא צורה], שהרחמן [פי' ה' ית'] אמר "וצרת הכסף בידך", לרבות כל דבר שיש עליו צורה. חומשו מהו שיתחלל על האסימון.

התגלגל הדבר והגיע לפני רבא, אמר לו: נאמר בפסוק [בכל אלה] "עליו", לרבות חומשו כמותו⁷² [ואין חילולו שונה מגוף הדבר]. אמר רבינא: גם אנחנו למדנו כך, הגונב תרומה ולא אכלה⁷³ [אז היא חוזרת בעין], משלם תשלומי כפל דמי תרומה [פי' כמה היא שוה לימכר בשוק, שאינה ראויה אלא לכהנים בימי טהרתם, ויותר זול מחולין]. אבל אם הגנב אכלה [בשוגג], משלם שני קרנים [פי' א' לקרן וא' לכפל] וחומש [על אכילתה], קרן וחומש מן [פירות] חולין, והקרן דמי תרומה.

תרומה משל אבי אמו כהן ואחר כך ראה גנב תרומת הקדש ואכלה ובכל ענין נשתבש ודומה שלא ראה הסוגיא דריש לקיש הקשה על רבי יוחנן שאמר בגזל תרומה משל אבי אמו כהן משלם לשבט והקשה עליו מהמשנה גנב תרומת הקדש ואכלה משלם שני חומשין וקרן אחד על דעתך דתימר משלם לשבט וישלם ג' א"ר יסא אמר רבי יוחנן התורה אמרה יצא ידי גזלן פי' בקרן אחד יצא אף על פי שיש עליו חיוב לשבט וחיוב לגזבר והנה כי גנב וגזלן א' הם שהרי הקשה מגנב לגזלן ועלה לו היתרון גם כן לשניהם. /השנת הראב"ד/ ולעולם אינו משלם וכו' עד בין שהוקרה. א"א ואם הוזלה בשעת אכילה למה לא יתן כשעת גזילה ומה גרע מגזלן גם כן י"ל שאינו משלם לפי דמים אלא לפי מדה כמו שכתבתי למעלה.. דרך אמונה: הגזול תרומה. ר"ל זר שגזל תרומה (שפב) וה"ה אם גנב תרומה: ואכלה. (שפג) ואח"כ תבעו ונשבע לו שאין חייב לו וחזר והודה דחייב ג' כ"ח ק"ח משום שבועת הפקדון:

משלם ק"ח אחד. (שפד) לכהן ויוצא בזה גם יד ק"ח של אכילת תרומה וגם של שבועת הפקדון:

את הקדש. משמע שא"צ לשלם אלא ק"ח של קדש אחד בכל גווני (שפה) ולפ"ד הראב"ד אין דין זה מבואר בגמ' ואפשר דהראב"ד יצטרך לשלם ב' חומשין להכהן ק"ח אחד משום תרומה והוא מן החולין המתוקנין ונעשה תרומה ועוד חומש יכול לשלם ממעות כדמי תרומה שאכל:

האוכל משלם ק"ח. אם אכלה בשגגה אבל המאכיל אפי' ה' שוגג אין חייב ק"ח שלא חייבה תורה אלא לאוכל ומ"מ אם ה' חייב לו צריך ליתן להאוכל מה שהי' חייב כנ"ל ה"י ושם נתבאר היטב דין זה בעז"ה:

משלם שוה חמשה. (שפו) דחשבינן חומש מלבר כדילפי' בגמ' שיהא הוא וחומשו חמשה וכן הדין בכל מקום שחייבה התורה חומש:

ממין שאכל. כנ"ל ה"ח שאין משלם אלא ממין שאכל:

וכל"מ שאמרנו משלם קרן וב' חומשים. כנ"ל הכ"ד אכל תרומת הקדש:

משלם ששה. (שפז) ומ"מ יש קצת חילוק שהק"ח שמשלם משום אוכל תרומה צריך לשלם פירות כאלו שאחר שיהיו תרומה ישוּו כמו התרומה שאכל אבל החומש שמשלם עבור שמעל מן ההקדש סגי שישוה עתה כדמי התרומה כיון שאינו נעשה תרומה נמצא משלם ממנו פחות ומ"מ בס"ה הכהן מקבל שוה ששה (שפח) ונ"א דגם הק"ח שמשלם עבור התרומה סגי שישוה כדמי התרומה בעודה חולין והשאר ישלם במעות כדי שהכהן לא יפסיד:

וכל"מ שאמרנו משלם שני קרנין וחומש א'. כנ"ל הכ"ג גבי גנב תרומה ואכלה: ע"י המשך בהערה .

⁶⁴ ע"י רמב"ם (ערכין פ"ח ה"ה): הוב"ד לעיל הערה מה.

וע"י רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"א): הפודה מעשרו לעצמו בין שהוא שלו בין שנפל לו בירושה בין שניתן לו בטבלו מתנה כמו שביארנו, הרי זה מוסיף עליו חומש, אם היה שוה ד' נותן חמשה, שנאמר ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו.

דרך אמונה: הפודה מעשרו לעצמו. אבל אם פודה לאחר א"צ להוסיף חומש כדלקוח ה"ד בין שהפירות של אחר ובין שהמעות של אחר. ומותר לפדות מע"ש על מעות של חברו בין כשהפודה בעל המעות ובין כשהפודה בעל הפירות וא"צ להוסיף חומש ובלבד שיתנו רשות זה לזה, וכשנתן לו חברו רשות לפדות על שלו א"צ דעתו בשעת פדיה, ואפי' לא ה' לו מע"ש בשעה שהרשהו כיון שהמטבע בעולם והחילול הוא מידי דממילא והוא שליח של בעל המעות שפיר מהני השליחות:

בין שנפל לו בירושה. ואף על גב דמע"ש ממון גבוה הוא אפי' יכול להורישו דירוש במקום אביו קאי ומקרי שלו ומוסיף עליו חומש ואפי' יש שני ירשים ומחללים בהסכמת שניהם מוסיפין חומש וכן כל ב' שותפין שמחללים בהסכמת שניהם:

בטבלו מתנה. או שמכרהו לו בטבלו ואפי' נתנו לו או מכרו לו אחר מירוח וכן אם לקחו מן הגוי קודם מירוח:

כמו שביארנו. בפ"ג ה"ז שא"א למכור מע"ש שממון גבוה הוא אלא בעודו טבל: ה"ז מוסיף עליו חומש. וכן אם מחלל המעות בירושלים על פירות מוסיף חומש: נותן חמשה. שהוא חומש מלבר שהוא רביעי של קרן:

חמישיתו יוסף עליו. ודרשי' שיהא הוא וחומשו חמשה:

וע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"ו): הגזול תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד, שהחומש שחייב בו משום תרומה יצא בו ידי גזלו שנאמר ונתן לכהן את הקדש אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד, גולה והאכילה לאחר האוכל משלם קרן וחומש, כ"מ שאמרנו משלם קרן וחומש אם אכל שוה ד' משלם שוה חמשה ממין שאכל, וכ"מ שאמרנו משלם קרן ושני חומשין אכל שוה ד' משלם ששה, וכ"מ שאמרנו משלם שני קרנין וחומש אחד אכל שוה ד' משלם דמי תשעה, ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה תורה בשעת אכילה בין שהוזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה. [ראב"ד] הגזול תרומה ואכלה וכו' עד האוכל משלם קרן וחומש. א"א נראה לי שיש כאן שיבוש ומה בין גזלן וגנב והלא ונתן לכהן את הקדש בין גנב בין גזלן משמע ובשניהם אינו משלם אלא חומש אחד ולמה לא ישלם שני חומשין בגזלן כמו בגנב והסוגיא שבירושלמי הטעתו שראה גזל

לומדים מזה: חומשו כמותו [פ"י] שמשלתם פירות ולא מעות, וכך למסקנה לומדים מזה.

אמר רבא: נאמר בענין [אשם] גזל [היינו שגול וכפר ונשבע לשקר] "וְחִמְשֵׁיתוּ יֶסֶף עֲלֵיו", ולמדנו [שלפעמים יש הרבה חמישיות, שאם גזל וכפר ונשבע לשקר, ואז הודה שחייב, ואז נתן לו [פ"י] לנגזל] את הקרן ו[אז] הוא כפר בחיוב החומש, שכבר נתנו, ונשבע על החומש [לשקר, והודה על זה], הרי זה מוסיף חומש על חומש [ואם חזר ונתן לו החומש הראשון וכפר בחומש של החומש, ונשבע לשקר והודה, מוסיף חומש על חומשו], עד שיתמעט הקרן [שבו הוא כופר עליו בשבועתו] פחות משהו פרוטה⁶⁵.

בענין [האוכל] תרומה [בשוגג] נאמר "איש כי יאכל קדש בשגגה וְיָסַף חֲמִשְׁתּוֹ עֲלָיו" [ומשמעות הפסוק היא שיש כמה חמישיות], ולמדנו: האוכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש⁶⁶, אחד האוכל ואחד השותה ואחד הסך⁶⁷, אחד תרומה טהורה ואחד תרומה טמאה, משלם חומשה וחומש של חומשו⁶⁸ [פ"י] כגון אם נתן קרן וחומש מן החולין כמשפטו, ונעשו התשלומין תרומה, וחזר ואכל אותה חומש, משלם אותה וחומשו].

אבל לענין [פדיון] מעשר [שני] לא נאמר, ולא למדנו [במשנה] [ענין] של הרבה חמישיות, ולא שאלו שאלה [אם חילל חומשו אם זה מחייב חומש לחומשו, שזה פשוט לנו שלא מוסיף, שלא כתוב שום ענין של "ויסף" לענין מעשר שני, כמו שכתוב בהקדש ותרומה]⁶⁹.

בענין [הפודה] הקדש [ברך הבית] נאמר "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך", ולמדנו: הפודה את הקדשו מוסיף חומש⁶⁶. למדנו [חיוב] חומש [אבל] לא למדנו חומש לחומש. מה [דינו]. בענין תרומה נאמר "ויסף", בענין קדש הרי גם נאמר "ויסף" [אם כן משמע שיש חומש לחומש בפדיון הקדש].

או אולי [הסיבה שתרומה יש חומש לחומש אינו משום משמעות אלא שדורשים פסוקים כאשר לוקחים את מכאן ושמים אותו במקום אחר]: בענין תרומה נאמר "ויסף", ואם אתה לוקח את האות ו' של "ויסף", ושמת אותו על "חמשייתו" הוא חמישיתו [היינו שהיא נקראת כך, שיש פעמים ו' בסופו, והיינו לשון רבים]. בענין הקדש נאמר "ויסף חמישית", אפילו אם אתה לוקח אות ו' של "ויסף" ושמת אותו על "חמישית" סוף סוף הוא "חמשייתו" [לשון יחיד].

[שואלת הגמ', למה רבא צריך כל הדרשה הזאת] ושיילמד אותו שהוא הקדש שני, ואמר רבי יהושע בן לוי: על הקדש ראשון⁷⁰, מוסיף חומש, [אבל] על הקדש שני, אין מוסיף חומש [פ"י] אם חזר וחילל קרן עצמו שהתפיס תחת הראשון, אין מוסיף חומש, וכן אם חזר וחילל את החומש הראשון אין מוסיף חומש].

⁶⁵ ע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"א): זר שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש, אף על פי שידוע שהיא תרומה ושהוא מוזהר עליה אבל לא ידע אם חייב עליה מיתה אם לאו הרי זו שגגה ומשלם קרן וחומש.

ע"י דרך אמונה: זר. דוקא זר נמור אבל בת כהן שנשאת לישראל ואכלה תרומה אין משלמת אלא קרן כדלקמן ה"ב וכ"ש כהן שאכל תרומת חברו אין משלם אלא קרן כדון גזלן ובענין כהן חלל יתבאר בה"ב בעז"ה. אשה זרה שאכלה תרומה בשוגג י"א שבעלה חייב לשלם עבורה הקרן והחומש ויש חולקין כהן שאכל תרומה טמאה שלו ל"ש ב' תשלומין כלל:

שאכל. אפ"י אם הקיאן אח"כ ולא נהנה במעיו חייב ואפ"י תחב לו חברו לתוך בית הבליעה בע"כ חייב משום הנאת הבליעה וה"ה אם סך כדבסמוך דין ב' אבל על שאר הנאות של כילוי אפ"י להסוברים שהוא אסור מה"מ מ"מ אין חייב ע"ז חומש וכן אם גזלה והשליכה לנהר או איבדה בשאר אופנים אינו משלם אלא קרן בלבד אם היא תרומה של כהן כדון כל גזלן ומזיק אבל לא חומש שנאמר כי יאכל פרט למזיק וגם האוכל אין חייב עד שיאכל כדרך אכילה כדלקמן פ"א הל"ו: תרומה. וה"ה תרומת מעשר וחלה וביכורים כדבסמוך ה"ד וכן האוכל תשלומי תרומה כדלקמן ה"טו ואפ"י אכל תרומת ירק שהוא מדרבנן חייב קרן וחומש כדלקמן ה"ט ואפ"י תרומה בזה"ז שהוא מדרבנן חייב קרן וחומש ואפ"י תרומה שהופרשה במחשבה וצ"ע אם חייבין קרן וחומש על תרומת מופלא הסמוך לאיש ואם אכל כזית שליש מדגן ושליש מענבים ושליש מזיתים מצטרפין ולפ"ד רבנו דכל המינין תרומתן מדאורייתא כולן מצטרפין לזית ויש חולקין והתבואה והקמחין והבצקות של ה' מיני דגן לכ"ע מצטרפין וכ"ז בין לענין קרן וחומש ובין לענין מלקות:

בשגגה. בין ששגג שסבור שמתור לזר לאכל תרומה ובין שנתחלף לו תרומה בחולין ואכלה כסבור שהוא חולין [ואם סבר שהוא כהן ונמצא ישראל על"ל ה"ב] אבל במזיד אין משלם אלא קרן כדלקמן ה"ה ואם אכל כחצי זית ונודע לו חזר ואכל כחצי זית אף על פי שאכל בתוך כדי אכילת פרס אין מצטרפין שהידיעה מחלקת וכ"ש אם אכל חצי זית בשוגג וחצי זית במזיד ואפ"י משהו מהזכית אכל במזיד אין חייב ואם אכל באונס אין חייב בחומש:

אמר רב פפי לרבינא, כך רבא אמר: חומש דומה לתחילת הקדש⁷¹ שהרי הוא נוסף מאליו, ולא נתפס תחת השם הראשון של הקדש, והקדש שני היא רק על אותו ההקדש שנפדה.

מהו המסקנה. אמר רב טביומי בשם אביי: נאמר "ויסף חמישית כסף ערכך", ומקיש [הפסוק] חומשו לכסף ערכו, כמו שספך ערכו מוסיף חומש, כמו כן כסף חומשו גם כן מוסיף חומש.

מה שלמדנו לפני כן, אמר רבי יהושע בן לוי: על הקדש ראשון מוסיף חומש, ועל הקדש שני אין מוסיף חומש. אמר רבא: מהו טעמו של רבי יהושע בן לוי, נאמר "ואם המקדיש יגאל את ביתו" [ודורשים דווקא] המקדיש ולא המתפיס [פ"י] זה תחת הראשון שהשני נתפס בקדושה של הראשון, ולא מחמת עצמה].

תנא אחד למד בפני רבי אלעזר: [נאמר] "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך" [ודורשים חז"ל התוספת אות ב' ב"בבהמה", וכך דורשים בהקדשות שהן כבהמה טמאה קאמר לך קרא ויסף חמישיתו]. כמו שבהמה טמאה מיוחדת שתחילתה הקדש וכולה לשמים, ומועלים בה [פ"י] יש בה איסור מעילה אם נהנים ממנה], כמו כן כל [דבר] שתחילתה הקדש וכולה לשמים, מועלים בה. אמר רבי אלעזר ללמדנו: זה מובן "כולה לשמים", [שזה בא] למעט קדשים קלים, כיון שיש לבעלים בהם [זכות], אין בהם מעילה. אלא תחילת הקדש מהו [בא] למעט. [וכי כוונתו] שתחילת הקדש הוא שיש בו מעילה, [אבל] סוף הקדש אין בו מעילה. אולי זה נאמר [לא לענין מעילה של נהנה מההקדש אלא] לענין חומש, וכדברי רבי יהושע בן לוי [שאין חומש בהקדש שני כנ"ל]. אמר לו: נכון, כך אמרתי. אמר רב אשי לרבינא: [וכי] בהמה טמאה ישנו בתחילת הקדש,

משלם. הקרן הבעלים שהתרומה שלו והחומש יכול לשלם לכל כהן שירצה כדלקמן ה"טו ואם התרומה לא היתה שייכת לכהן משלם לכהן שירצה כדלקמן ה"ב ויש מי שאומר שאין חייבין קרן וחומש אלא על תרומה שכבר זכה בה כהן אבל לפני שזכה בה כהן רק הפרשה ואכלה זר אין חייבין עליו אבל רוב הראשונים חולקין ע"ז:

קרן וחומש. ואם אין רוצה לשלם לפ"ד התוס' אין ממשכנין אותו ולפ"ד רבנו צ"ע ואם אכל תרומה ומת לפ"ד התוס' דהתשלומין כפרה אין היורשים צריכים לשלם [אא"כ הוא תרומה של אחר דאז צריכין לשלם רק הקרן מדין גזלה ויכולין לשלם מעות] ואם בחייו שילם הקרן ומת אין היורשים צריכין לשלם החומש לפ"ד התוס' דהחומש כפרה:

וחומש. דהיינו שאם אכל שוה ד' זוז משלם שוה חמשה כמ"כ רבנו בסוף הפרק והחומש הזה במקום קרבן קאי:

אם חייב עליה מיתה. בידי שמים כנ"ל פ"ו ה"ו או לאו ומלשון רבנו משמע דאפ"י ה' מסופק אם חייבין עליה מיתה אם לאו מקרי שגגה כיון שלא ידע בודאי שחייבין עליה מיתה:

ה"ז שגגה. דכמו דבחיבי חטאת ק"ל שאם שגג בכרת והזיד בלאו מביא קרבן כמ"כ רבנו בפ"ב משגגות ה"ב גם כאן מיתה בידי שמים במקום כרת קאי וחומש במקום קרבן קאי וחייב ואם שגג רק בחומש לא מקרי שגגה ואם אמר הריני פורש מכזית ואיני פורש מחצי זית ואכל וחשב שאין בו כזית הוי כאוכל חצי זית במזיד וחצי זית בשוגג ואין משלם חומש:

ומשלם קרן וחומש. ומ"מ אם התרו בו לוקה ג"כ משום הלאו ואם הזיד במיתה ושגג בחומש אינו חייב כנ"ל ואם הזיד במיתה ושגג בלאו י"א דחייב קרן וחומש. הפריש תרומה ואכלה כולה אם אכלה במזיד יכול לישאל עליה ויפטר ממלקות ודעת הרא"ש דאפ"י לא התרו בו כיון שיש עליו עונש של מלקות בידי שמים נשאל עליה ויש חולקין. ואם אכלו בשוגג אם התרו בו למיתה ולא למלקות להסוברים לעיל דלוקה ומשלם דינו כמזיד, ואם אכלו בשוגג גמור אם עדיין לא נתן לכהן את החומש אפ"י נתן את הקרן יכול להשאל על התרומה והכהן צריך להחזיר אבל אם כבר נתן הכל לכהן אין יכול לישאל עליו:

⁶⁶ ע"י רמב"ם (ערכין פ"א ה"ב): הוב"ד לעיל הערה נה.

ר"מ

באמלע הקדש ליתא - נהי דבסוף הקדש לא משכחת לה משום דלא למזבח חזיח ולא לשקעה בזבין מיהו דהקדש שני משכחת לה שמתפיסה תחת אחר וחוזר ופודה אותה: **לפי שאינה בסוף הקדש** - ומשום הכי אימעיט אמלע הקדש מינה כדמפרש ואזיל: (א) (סוף הקדש אמלע הקדש) מלמען תורה אור

לכוף הקדש: **מה שאל הקדש** - נפקח לן מינה דממעט מחומש: **אף אמלע הקדש כו'** - וסוף הקדש ודאי בלא מיעוטא דקרא נמי לא שייך ביה חומש דהא לא פריק ליה מיהו אהני מיעוטא דקרא לדמויי ליה אמלע הקדש דבלאו מיעוטא לא מליה למיגמר אמלע הקדש מסוף הקדש והתם משום שלא שייך ביה חומש הוא: **כדאמר רבא כו'** - כלומר בהדיא אימעיט אמלע הקדש מינה כדאמר רבא בסדר יומא (ד' לז-): **הטולה** - דהתיב גבי סדר המערכה ובער עליה הכהן עלים בבקר בבקר וערך עליה הטולה ה' יתירה דריש שתהא היא ראשונה שלא היא הקטר קודם לתמיד של שחר:

הקדש פדוי - אע"פ שלא שם דמיים קטובין דקיימא לן (ב) הקדש שזה מנה שחילו על שזה פרוטה מחולל ושרי לאיטהגויי מיניה ומיהו יד הקדש על העלוונה שאם דמיים הללו יתיריים על דמי ההקדש קנה הקדש ואם הקדש יתר עליהם ישלים על כרחו: **טלית זו בחמש סלעים כו' הקדשו פדוי** - אע"פ שאינו שזה ולא תימא האזיל וס' לה דמיים שזה שזה כמה שאמר הן דבריו ולוים אלא הקדש פדוי והוא ישלים: **על הקדש שני** - אם חזר ופדה את זה:

מתני' האונאה ארבעה כסף - למקח סלע וכדאמרן דהוה ליה שעות: **והטענה שני כסף** - שאין שבועת הדיינין על הטענה פחותה משתי משות כסף שיטענו שזה שתי כסף שלי בידך וזה יודה לו מהם שזה פרוטה ויכפור השאר הן וזה הכל ויכפור פרוטה: **והסודא שזה פרוטה** - כדפרשינן להוית הודאה במקלפת ויתחייב שבועה: **המולא שזה פרוטה כו'** - אבל צ"ע מהכי לא כדאמרן (לפי ד' כו') מאשר האבד ממנו פריט לאצדה שאין זה שזה פרוטה: **יוליכנו אחריו** - אם הודה ששכזע לשקר דלא הויה ליה כפרה עד שיחזירנו לידו ממש ולא לשלחו כדכתיב (במדבר ה) ונקח לאשר אשם לו: **גמ' וניהני נמי האונאה פרוטה** - כגון אם היה המקח ששש פרוטה: **אין אונאה לפרוטות** - בפחות מאיכר שהוא מנבע של כסף: **וגול בפרוטה** - לחייבו קרבן שבועה אם שכזע לשקר ולהוליכו אחריו: **וישיבה הדיינין בפרוטה** - למי שיש לו עדים או שחייב מודה ודוחה מלגסל ישבו הדיינין ויטפו אותו: **סנה גול** - מכיון דתנא גול בפרוטה ש"מ ממונה הוא וכפיין: **הנך אלטרין ליה גול** - לאשמועינן דיוליכנו אחריו: **אע"ג דול** - בין מליאה להכרה: **ליתני מעשר בפרוטה** - דצ"ע מהכי לא תפיס פדיונו:

פסחים נח.
יומא לד.
ב"ק ק"א.
מנחות מטו.
תמיד כח.
[בבא מציעא קו].
זבחים א"ב.

[ב' חוש' גיטין
יב' ד"ה פותח]

ב"ק ק"ג

[לעיל מטע]

קדושין י"א.
שבועות לח.
[בבא מציעא כז]

[לקמן י"ג]

ב"ק ק"ג

לעיל נג

באמצע הקדש ליתא אמר ליה לפי שאינה בסוף הקדש אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא באמצע הקדש מיהא איתא ולוסיף נמי חומש אמר ליה הרי הוא בסוף הקדש מה סוף הקדש אינו מוסיף חומש אף אמצע הקדש אינו מוסיף חומש אמר ליה רב וזמרא בריה דרב מרי לרבינא מאי חזית דמדמית ליה לסוף הקדש נרמייה לתחילת הקדש א"ל מסתברא לסוף הקדש הו"ל לדמויי שכן נתפס מנתפס אדרבה לתחילת הקדש הוה ליה לדמויי שכן דבר שיש אחריו קדושה מדבר שיש אחריו קדושה *כדאמר רבא

העולה עולה ראשונה ה"ג הטמאה טמאה ראשונה תניא כוותיה דריב"ל *פרה זו תחת פרה של הקדש מלית זו תחת מלית של הקדש פדוי ויד הקדש על העלוונה *פרה זו בחמש סלעים תחת מלית של הקדש מלית זו בחמש סלעים תחת מלית של הקדש חומש על הקדש שני אין מוסיף חומש: **מתני' האונאה ארבעה כסף** והטענה שתי כסף וההודאה שזה פרוטה *חמש פרוטות הן וההודאה שזה פרוטה *האישא מתקדשת בשוה פרוטה והנהנה בשוה פרוטה מן ההקדש מעל והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז *והגזול את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי: **גמ' תניא חדא** זימנא *האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבעה כסף לסלע ישרות למקח הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה אצטריכא ליה הא נמי תניא *שבועת הדיינין הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה סיפא אצטריכא ליה דקתני חמש פרוטות הן: **חמש פרוטות הן וכו'** - וליתני נמי האונאה פרוטה אמר רב כהנא זאת אוכרת *אין אונאה לפרוטות ולוי אמר יש אונאה לפרוטות וכן תני לוי במתניתיה המש פרוטות הן האונאה פרוטה וההודאה פרוטה וקדושי אשה בפרוטה וגזל בפרוטה ויישיבת הדיינין בפרוטה ותנא דידן מאי טעמא לא קתני ישיבת הדיינין תנא ליה גזל ומי לא תני גזל וקתני אבידה הנך אצטריכא ליה גזל *הגזול מהבירו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו ואפילו למדי אבידה המוצא אבידה שוה פרוטה חייב להכריז יאע"ג דול ולוי מאי טעמא לא תני אבידה בפרוטה תנא ליה גזל ומי לא קתני גזל וקתני ישיבת הדיינין ישיבת הדיינין ישיבת הדיינין אצטריכא ליה לאפוקי מדרב קמינא דא"ר קמינא ב"ד נזקקין אפילו לפחות משהו פרוטה ולוי מ"ש לא קתני הקדש בחולין קמיירי בקדשי לא קמיירי אלא תנא דידן דקא מיירי בקדשים נתנימעשר בפרוטה כמאן דאמר *אין בחומשו פרוטה וליתני חומש מעשר בפרוטה בקנא קא מיירי בחומש לא קא מיירי גופא אמר רב קמינא ב"ד נזקקין אפילו לפחות משהו פרוטה ויקרא מתיב רבא וזאת אשר חמא מן הקדש ישלם לרבות

ויקרא

ויקרא

איתא התם מה יש לי לרבות פרים הגשפרים ושעיריים הגשפרים מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים ח"ל בזהמה עומאה ואם כל בזהמה עומאה וכו' פריך לעיל בשלמא כולה לשמים למעוטי קדשים קלים דליכא למעילה מסוף הכרייתא דמרבא אף קדשים קלים:

נרמייה לתחילת הקדש - וא"ת אם כן קרא למה לי אי למעוטי סוף הקדש הא אין חומש שייך בו כיון שאין נפרד עוד וי"ל כגון שלקח אצנים כדי לשקטן בצבין וגמך עליהם לפדותם ומקרי אפ"ה סוף הקדש כיון שמתחילה היה דעתו לשקטן אי נמי כגון שהפיל הבצין ורולה לפדות אצנים אי נמי הכי פריך מנ"ל למנוחי אמלע הקדש דלמא קרא לא אחא אלא למעוטי אין כולה לשמים:

העולה עולה ראשונה - הכתובה לראשונה בקרבנות כפרשת

פינחס והיינו תמיד של שחר וכן פי' רש"י פרק תמיד נשחטו (פסחים דף נח: ושם) אי נמי לראשונה שהקריבו ישראל במדבר [למאן] דאמר *דעולת תמיד הואי אי נמי לראשונה לחיטון המזבח כדאמר בהתכלת (מנחות דף מט' ושם) אין מחנכין את המזבח אלא בתמיד השחר:

פרה זו תחת פרה של הקדש הקדשו פדוי - וא"ת והכתיב

(ויקרא כז) והיה הוא ותמורתו יהיה קדש י"ל דהכא מיירי בקדשו דק הבית ואפילו בתמימים דאמר בריש תמורה (ד' ה:) התמימים תמימים לבדק הבית אע"פ ששעור בלא הטענה מה שטענה עשוי י"הא דאמר' התם כל הראוי לגבי המזבח אינו יולא מידי מוצח לעולם היינו דכשפרין אורו מוכרין אורו ללרבי עולות אי נמי מיירי אפילו בקדשי מוצח וכגון שקדם המום להקדש דלוי עושה תמורה אבל אין לפרש דמיירי אפילו קדם הקדשו למומו וכגון לידו אקודש* דלא עבדי תמורה אלא היכא דלחכ ידו אחולין דפרה זו תחת פרה של הקדש משמע לידו אחולין:

מלית זו בחמש סלעים הקדשו פדוי - הכא לא גרסינן יד

הקדש על העלוונה דכיון שנתכוון לחלל הקדש אפילו שזה הריבה על דבר מועט מחולל כדקאמר שמואל לקמן אבל ברישא שלא הזכיר שום שזה לא היה בדעתו לקנות ההקדש אלא לחללו שזה בשה לנך ישלים ואם הוסיף יד הקדש על העלוונה ולכך לא עירב לשנות הכבות יחד:

ותנא דידן מאי טעמא לא תני ישיבת הדיינין תימא לישני דאית ליה דרב קטינא דנזקקין אפילו לפחות משהו פרוטה דבסמוך דאמר ללוי דתני ישיבת הדיינין לא אלטרין אלא לאפוקי דרב קטינא וי"ל דמסקין דבתחילת דין מודה רב קטינא דבעיין שוה פרוטה להכי פריך ותנא דידן ליתני ישיבת הדיינין דמשמע תחילת ישיבה וכו' משני אלוי לאפוקי דרב קטינא (סבר דרב קטינא אית ליה דנזקקין אפילו להתחיל ולישב):

כמאן

קבר א ב מיי פ"ג מהל' ערכין הל' י"א:
קבר ג ד מיי פ"ג מהל' עוטין ועטין הל' א
סנה עטין זה עושע ח"מ ט"י רכס סע"א:

קבר ה מיי פ"ג מהל' איבת הל' א סנה עטין זה עושע אה"ע ס"י לא סע"א:
קבר ו מיי פ"א מהל' מעילה הל' א סנה עטין יד:

קבר ז מיי פ"א מהל' גיולה ואיבה הל' יב סנה עטין עג עושע ח"מ ט"י רכס סע"ב וס"י רכס סע"א:
קבר ח מיי פ"ג מהל' הל' ט סנה עטין טו"ע ח"מ ט"י ס"ז סע"א:

קבר ט מיי פ"ב מהל' מכירה הל' ג סנה לאוין קע עושע ח"מ ט"י רכס סע"ה:

קבר י מיי פ"ב מהל' סנה עטין קע עושע ח"מ ט"י רכס סע"ו:
[בג"ה ו']

קבר כ מיי פ"ג מהל' גיולה ואיבה הל' א סנה עטין עג עושע ח"מ ט"י רכס סע"א:
קבר ל מיי פ"ה מהל' מעשר שני הל' ד סנה עטין קלו:

קבר מ מיי פ"ה מהל' מעשר שני הל' ד סנה עטין קלו:

[כדאיתא בתמורה כו']

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה כסוף הקדש: (ב) ד"ה הקדש פדוי וכו' דקיימא לן יב ע"ל דף ט ע"א:

גליון הש"ס
תורה פרה זו וכו' - והא דאמרין התם דף ג ע"ב:

ס"א סבר דמשמע ישיבת הדיינין אפי' בגמר דין

אבל אינו באמצע הקדש [פי' למה שלא יתפס אחר תחתיו]. אמר לו: לפי שאינה בסוף הקדש [שכן אינו עולה למזבח, ולא נעשה חלק של בנין הבית, וממילא נתמעט אמצע הקדש].

אמר רב אחא מדפתי לרבינא: הרי ישנו באמצע הקדש, שנוסף גם לו חומש. אמר לו: [אמצע הקדש] הרי הוא כסוף הקדש, מה סוף הקדש [פי' שעולה לקרבן, והרי אי אפשר לפדותו] אינו מוסיף חומש, אף אמצע הקדש אינו מוסיף חומש. אמר רב זוטרא בנו של רב מרי לרבינא: מה ראית שאתה מדמה אותו לסוף הקדש. תדמה אותו לתחילת הקדש. אמר לו: זה מסתבר, לדמותו לסוף הקדש, שכן [לומדים] נתפס מנתפס. אדרבה, היה לו לדמותו לתחילת הקדש, שכן [ללמד] דבר שיש אחריו קדושה מדבר שיש אחריו קדושה. כמו שרבי אמר: [זה שכתוב] "העולה" [פירושו] עולה ראשונה [ואסור להקטיר קטורת קודם תמיד של שחר]. וכן כאן: [זה שכתוב] "הטמאה" [פירושו] טמאה ראשונה [ולא הנתפס?].

למדנו בברייתא כמו דברי רבי יהושע בן לוי: [מי שאמר] פרה זו [יהיה קדוש] במקום פרה של הקדש⁶⁷ [בדק הבית, וכן אם אמר] טלית זו [יהיה קדוש] במקום טלית של הקדש, הקדשו פדוי [אע"פ שלא שם דמים קצובים, שכן הקדש שיהיה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל], ויד הקדש על העליונה [שאם דמים הללו יתירים על דמי ההקדש, קנה הקדש, ואם הקדש יתר עליהם, ישלים על כרחו. אבל אם הפודה אמר] פרה זו בחמש סלעים [יהיה קדוש] במקום פרה של הקדש, [או אם אמר] טלית זו בחמש סלעים [יהיה קדוש] במקום טלית של הקדש, הקדשו פדוי [אע"פ שאינו שוה ה' סלעים, והוא ישלים]. על הקדש ראשון מוסיף חומש, על הקדש שני [פי' אם חזר ופדה את זה] אין מוסיף חומש.

משנה. האונאה [למקח של סלע, שהוא כ"ד מעות] ארבעה כסף [היינו ששית]. והטענה, שתי כסף⁶⁸ [פי' שבועת הדיינים על מודה במקצת, צריך שיהיה הטענה ב' מעות כסף יש לי בידך], וההודאה, שוה פרוטה. חמש פרוטות הן [ובפחות משהו פרוטה לא]: ההודאה שוה פרוטה. והאשה מתקדשת בשוה פרוטה⁶⁹, והנהנה בשוה פרוטה מן ההקדש מעל⁷⁰, והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז⁷¹, והגזול את חבירו שוה פרוטה ונשבע לו [אם הודה שנשבע לשקר, אין לו כפרה עד שיחזירו לידו ממש ולא לשלוחו], ויליכנו אחריו אפילו למדי⁷².

גמרא. [למה זה כתוב כאן, הרי] למדנו את זה [כבר] פעם אחת: האונאה ארבעה כסף, מעשרים וארבעה כסף לסלע, שתות למקח. [נכון אין צורך בזה אלא כתבו את זה עבור הסוף:] הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה, [ועל זה] צריכים [את המשנה]. הרי גם זה [כבר] למדנו: שבועת

הדיינים, הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה. [נכון, אין צורך בזה, אלא] צריכים את זה עבור הסוף, שכתוב: חמש פרוטות הן.

חמש פרוטות הן כו', שיכתוב גם האונאה פרוטה [ופחות מפרוטה אין בו איסור אונאה]. אמר רב כהנא: זאת אומרת, אין אונאה לפרוטות⁷³. ולוי אמר: יש אונאה לפרוטות. וכן לימד לוי במשנה, חמש פרוטות הן: האונאה פרוטה, וההודאה פרוטה, וקדושי אשה בפרוטה, וגזול בפרוטה [לחייבו קרבן שבועה אם נשבע לשקר, ולהוליכו אחריו], ושיבת הדיינים בפרוטה⁷⁴ [למי שיש לו עדים, או שחייב מודה ודוחהו מלשלם, ישבו הדיינים ויכופו אותו. מקשה הגמ' למה המשנה שלנו לא כתוב שיבת הדיינים. כתוב "גזול" [אם כתוב גזול בפרוה רואים שהוא כסף וכופים אותו על ידי דיינים על זה]. וכי לא כתוב "גזול" ו[גם] כתוב אבידה.

צריכים את אלה [השנים], גזול, הגזול מחבירו שוה פרוטה ונשבע לו [אם הודה שנשבע לשקר, אין לו כפרה עד שיחזירו לידו ממש ולא לשלוחו], ויליכנו אחריו ואפילו למדי.

אבידה, המוצא אבידה שוה פרוטה חייב להכריז, ואף על גב שירד מחירו⁷⁵ [בין מציאה להכרזה]. ולמה לוי, לא למד אבידה בפרוטה. כתוב "גזול" [וזה כולל אבידה]. וכי לא כתוב גזול ו[גם] כתוב שיבת הדיינים. צריכים [לכתוב] שיבת הדיינים להוציא מדעתו של רב קטינא. שרב קטינא אמר: בית דין נזקקים אפילו לפחות משהו פרוטה. ולמה לוי לא כתב "הקדש". [המשנה] מדבר בחולין, ולא מדבר בקדשים. אלא התנא שלנו שמדבר בקדשים, שיכתוב גם כן מעשר [שני רק נפדה] בפרוטה [ולא פחות מזה]. כמו מי שאמר: אין בחומשו פרוטה. ושיכתוב חומש מעשר בפרוטה⁷⁶. [המשנה שלנו] מדבר בקרבן ולא מדבר בחומש.

מה שלמדנו לפני כן, אמר רב קטינא: בית דין נזקקין אפילו לפחות משהו פרוטה. רבא שאל: "ואת אשר חטא מן הקדש ישלם",

גזלם ושיטלום מידו כי הוא יתן להן [סמ"ע], ו"א דצריך לשלוח להודיע לו היכן שהנגזל נמצא, אמנם אינו חייב לרדוף אחריו וזה שהגיה הרמ"א ויודיע אותם [ש"ך], ו"א דאפילו אינו מודה כלל אלא שהוא בעצמו רוצה לצאת ידי שמים ולהחזיר הגזילה כיון דידע למאן גזליה ומזומן להחזיר ה"ל כפקדון גביה וא"צ כלל הודעה [קצה"ח].

אבל אם נשבע כו' - מיהו אי לאו מפני תקנת השבים מן הראוי היה להתחייב הגזלן ללכת אחריו למקום שהוא שם אפילו לא נשבע מאחר שמצינו שקפיד עליו קרא [סמ"ע וקצה"ח], ו"א דטעמא דנשבע כיון דבעי כפרה לא סגי עד דמטא לידיה [ש"ך].

מפני שכבר נתייאשו מאחר שנשבע ואינם באים עוד לתובעו - אפי' הודיעו לו וזהו שלח לו יהיו לי בידך אפ"ה כיון דנשבע לא סגי עד דעביד השבה מעליא כיון דבעי כפרה לא סגי עד דמטא לידיה, מיהו היינו דקאמר ליה הכי ע"י שלוחו אבל בפניו לא דכיון שהניחו בידו והלך לו הרי הוא כהפקידו בידו [ש"ך].

⁷³ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"א): הוב"ד לעיל הערה 25.

⁷⁴ ע"י שר"ע (ח"מ סי' ו): אין הדיינים יושבים לדון בדין פחות משהו פרוטה, ואם הוזקקו לשוה פרוטה, גומרים דינם אפילו לפחות משהו פרוטה.

ביאור: פחות משהו פרוטה - דלא איקרי ממון לענין גזל [סמ"ע], ובכלים נזקקים לפחות משהו פרוטה כדלקמן סימן פ"ח סעיף ג', מיהו לחולקים שם הביאם שם בסמ"ע דבפחות מש"פ לא מחשב ממון אף בכלים, נראה דה"ה הכא [ש"ך וקצה"ח], ו"א דאם תבעו דבר שהוא בעין, אפילו על פחות מש"פ נזקקין, ולא אמרו אין נזקקין אלא בתובעו דבר תשלומין. יש להסתפק אם שני שותפין תבעו לאיש אחד דחייב להם ממון השותפות ש"פ, אי ב"ד נזקקין לדין זה [פ"ח].

גומרים דינם אפילו לפחות משהו כו' - פירוש, אפילו כשהנתבע אחר גמר דינו תובע להתובע טענה שהיא פחותה משהו פרוטה. והטעם דחד דין מיקרי, דהא אם יזכה הנתבע בתביעתו ינכה אותו להתובע במה שתבעו ממנו [סמ"ע, וש"ך].

אפילו לפחות משהו פרוטה - ו"א דאפילו הוזקקו לשוה פרוטה אין גומרין לפחות משהו פרוטה [סמ"ע, וש"ך v א"א], וצ"ע על הרמ"א שלא הביא שיטתו [ש"ך v א"א], ו"א דעיקר כמחבר [פ"ח].

⁷⁵ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רכז ס"א): הוב"ד לעיל הערה.

⁷⁶ ע"י רמב"ם [מע"ש פ"ה ה"ד]: הוב"ד לעיל הערה 62.

⁶⁷ ע"י רמב"ם (ערכין פ"א ה"א): אין פודין את ההקדש אכסרה אלא בחקירת דמים כמו שבארנו, ואם פדה יד הקדש על העליונה, כיצד פרה זו תחת פרה זו של הקדש, טלית זו תחת טלית זו של הקדש הקדשו פדוי ויד הקדש על העליונה, אם היתה השניה יפה מן הראשונה ביותר לוקחין אותה הגזברים ושותקין, ואם אינה יפה משלם את הדמים כמו שבארנו ומוסיף חומש, אבל אם אמר טלית זו בעשר סלעים תחת טלית של הקדש ופרה זו בעשר סלעים תחת פרה זו של הקדש, אפילו היתה של הקדש שוה חמש ושלו עשר הרי זו מוסיף חומש ונותן שתי סלעים ומחצה שהרי בדמים קצובים פדה ושניה אינה טעונה חומש כמו שבארנו.

⁶⁸ ע"י שר"ע (ח"מ סי' פח ס"א):

⁶⁹ ע"י שר"ע (ה"ע סי' לא ס"א):

⁷⁰ ע"י רמב"ם (מעילה פ"א ה"א): אסור להדיוט ליהנות מקדשי השם, בין מדברים הקרבין על גבי המזבח, בין מקדשי בדק הבית, וכל הנהנה בשוה פרוטה מקדשי השם מעל.

⁷¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' רנט ס"ב): הוב"ד לעיל הערה.

ע"י שר"ע (ח"מ סי' רסב ס"א): הוב"ד לעיל הערה.

⁷² ע"י שר"ע (ח"מ סי' שסז ס"א): הגזול את חבירו אע"פ שכפר בו, הואיל ולא נשבע אם חזר והודה אינו חייב לרדוף אחר הבעלים להחזיר להם, אלא יהא בידו עד שיבואו ויודיעו אותם ויטלו את שלהם, אבל אם נשבע על שוה פרוטה ומעלה, חייב לרדוף אחר הבעלים עד שיחזיר להם אפילו הם באיי הם, מפני שכבר נתיאשו מאחר שנשבע ואינם באים עוד לתובעו:

ביאור: אף על פי שכפר בו כו' - פירוש, ולא תימא כיון שכפר בו נתייאש הנגזל ולא יתבענו עוד, וכדמסיק המחבר כשכבר נשבע [סמ"ע].

אם חזר והודה - אף על פי שבא לצאת ידי שמים אינו חייב לרדוף אחריו, כ"ש כשלא הודה רק שבאו עדים שגזל לו אינו חייב לרדוף אחריו רק שיודיענו [ש"ך].

אינו חייב לרדוף כו' - גם זה מפני תקנת השבים הוא [סמ"ע], ו"ח דמדינא אינו חייב לרדוף אחריו אלא דבנשבע כיון דצריך להביא קרבן להתכפר לא סגי עד דמטא לידיה וה"ה האידיא אף על גב דאין קרבן מ"מ אינו יוצא ידי כפרתו עד דמטא לידיה [ש"ך].

עד שיבואו ויודיעו אותם - פי' שיהא בידו עד שיבואו מעצמן, והרמ"א הוסיף לכתוב ויודיע אותם, כונתו שבבואם לעיר הגזלן אזי הגזלן מודיע אותם שכן וכך

[ודורשים תוספת "ואת"] לרבות פחות משה פרוטה להשבה⁶⁵ [פי] לאיסור מעילה. אבל כל זה לקדש, כן, אבל לא להדיוט. אלא אם למדנו כן למדנו, אמר רב קטינא: אם הווקעו בית דין [לדין של] שוה פרוטה, גומרים אפילו לפחות משה פרוטה⁷⁰ [פי] אם ראובן תבע משמעון פרוטה, ונתחייב, וחזר שמעון ותבע מראובן פחות מפרוטה וקדם שעמדו הרבנים, נזקקים לדינן]. תחילת הדין, צריכים פרוטה, גמר הדין, לא צריכים פרוטה.

משנה. חמשה [מקומות יש דין] חומש, אלו הן: האוכל [בשוגג] תרומה⁷⁷ [גדולה], או תרומת מעשר⁷⁸ [פי] מעשר מן המעשר הניתן ללוי, נותנים מעשרו לכהן, והוא באיסור מיתה בידי שמים], או תרומת מעשר של דמאי [שקנה מעם הארץ, ואין חיוב תרומה גדולה של דמאי, שחכמים לא חייבו להפרישו], או חלה⁷⁹ או בכורים⁸⁰, מוסיף חומש [שכולם נקראים תרומה בפסוק]. והפודה נטע רבעי⁸¹ או מעשר שני שלו⁸², מוסיף חומש [אבל הפודה של אחרים לא מוסיף חומש]. הפודה את הקדש שלו⁸³, מוסיף חומש [אבל הפודה של אחרים לא מוסיף חומש]. הנהנה [בשוגג] שוה פרוטה מן ההקדש⁸⁴, מוסיף חומש. והגוזל את חברו שוה פרוטה ונשבע ל⁸⁵, מוסיף חומש.

גמרא. אמר רבא: רבי אלעזר התקשה [בזה שחייבו חומש על] תרומת מעשר של דמאי, וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה [שהרי הפרשת דמאי היא מדרבנן]. אמר רב נחמן אמר שמואל: מיהו [מחבר של משנה זו], רבי מאיר היא, שאמר: חכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה. שלמדנו: [שליח] המביא גט ממדינת הים, נתנו לה ולא אמר לה "בפני נכתב ובפני נחתם" [כתקנת חז"ל], יוציא [פי] אשה שהתחנתה בזכות גט זו, חייבת להתגרש [והולד] [הנולד מבעל זו] ממזר, דברי רבי מאיר. וחכמים

אומרים: אין הולד ממזר⁸⁶. מה יעשה. [שהשליח] יטלנו [את הגט] ממנה, ויחזור ויתננו לה בפני שנים, ויאמר לה "בפני נכתב ובפני נחתם". ולפי רבי מאיר, משום שלא אמר לה "בפני נכתב ובפני נחתם", יוציא והולד ממזר. כן, רבי מאיר לטעמו, שאמר רב המנונא בשם עולא, אמר היה רבי מאיר: כל המשנה ממתבע שטבעו חכמים בגיטין, יוציא והולד ממזר.

רב ששת שאל: [הרוצה לחלל מעשר שני של דמאי] מחללים אותו [לכתחילה] כסף על כסף⁸⁷ [פי] אם יש לו מטבע כסף של מעשר שני של דמאי, והוא צריך למטבע זו כעת, ויש לו עוד מטבע של כסף במקום אחר, יכול לחלל קדושתו על מטבע אחר, וכן מותר לחלל מטבע של נחושת על [מטבע של] נחושת, [וכן מותר לחלל של] כסף על [של] נחושת, [וכן מותר לחלל של מטבע] נחושת על הפירות [אפילו מחוץ לירושלים], ויחזור ויפדה את הפירות [על כסף ויעלה את הכסף לירושלים], דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: [אינו צריך לחזור ולחלל את הפירות בכסף כדי להעלות את המעשר שני של דמאי לירושלים, אלא אם רוצה] יעלו הפירות ויאכלו [אותם] בירושלים.

[כאן הוא קושיית רב ששת] וכי אנו מחללים כסף על נחושת [הרי שמענו לר' מאיר שמיקל בפדיון דמאי לחללו כסף על כסף אבל מעשר לא מחללים כן, ואיך נאמר לעיל שהוא עשה להם חיזור כמו של תורה]. והרי למדנו: סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו⁸⁸, מביא בסלע מעות, ואומר "כל מקום שישנה סלע של מעשר שני מחוללת על מעות הללו". ובורר את היפה שבהן, ומחללו עליה [והיא מעשר, והמעות והסלע השני חולין כבראשונה],

שביארנו בפ"ג ה"ו סקס"א וכן תרומת גוי שהוא מדרבנן חייבין עלי' חומש כמו שביארנו בפ"ד ה"טו ס"ק קמ"ג ורק כאן שלא חייבו על מע"ש חומש ה' בדין שגם על אכילת תרומ"ע לא יחייבו חומש:

(לח) על מע"ש שלו. אם פודין מע"ש של דמאי א"צ להוסיף חומש:

(לט) כמו שיתבאר. בפ"ה ממע"ש ה"ד:

(מ) אם לא יתחייבו עליה חומש יזלזלו בה. ואיכלוהו זרים אבל על פדיון מע"ש ל"ש גזרה זו כיון שצריך לפדותו ולכן לא גזרו שם (פד) ובירושלמי מפרש שאם לא יצריכוהו להוסיף חומש על הפדיון יחשוב שאין זה פדיון ויבא לאוכלו בלא פדיון כלל (פה) וצריך ליתן התשלומין לכהן כמו התרומה עצמה כדי שלא יבואו לזלזל בו:

⁷⁹ ע"י רמב"ם (ביכורים פ"ה ה"ד): רמב"ם הלכות ביכורים פרק ה הלכה יד וכל שאמרנו בתרומה לא יתרום ואם תרום אינה תרומה כן בחלה, וכל שאמרנו בתרומה לא יתרום מה על זה כן בחלה, וכל שאינו אוכל תרומה אינו אוכל חלה, וכל האוכל תרומה אוכל חלה.

דרך אמונה הלכות ביכורים פרק ה הלכה יד

וכל שאמרנו בתרומה כו'. מבואר בפ"ד דתרומות:

וכל שאמרנו בתרומה כו'. מבואר בפ"ה דתרומות וכוונת רבנו חוץ מהדין המבואר בסמוך ה"ו:

וכל שאינו אוכל כו' וכל האוכל כו'. מבואר בה' תרומות פ"ו ז' ח' ט', וכו' בחלת א"י אבל בחלת חו"ל יש חילוקים שהרי התירו לטמאים וכו"ל ה"ח י':

אוכל חלה. ומ"מ יש חילוקים בין חלה לתרומה כדבסמוך פ"ו ה"ג ועוד יש חילוק בין חלה לתרומה דהממרח ע"מ למכור פטור מה"ת מתרומה כמש"כ רבנו רפ"ב ממעשר והמגלגל עיסה ע"מ למכור חייב מה"ת גם הממרח ע"מ לעשות חלה למנחות הוי כממרח ע"מ למכור ופטור מה"ת וחייב מדרבנן והמגלגל ע"מ לעשות לחמי תודה פטור אף מדרבנן אף שלא הקדישן בשעת גלגולן דהוי כמגלגל ע"מ שלא לאפות לפ"ד הר"ש ויתבאר בעז"ה בפ"ו ה"ה, עוד יש חילוקים ביניהן ואין למדין מן הכללות:

ע"י רמב"ם (ביכורים פ"ה ה"ו): הסומא והשכור מפרשין חלה לכתחלה שאין בעיסה רע ויפה כדי שיכוונו ויפרשו מן היפה.

דרך אמונה: הסומא והשכור. ואפי' סומא בב' עיניו, דק"ל פ"ד מתרומות ה"ד שלא יתרומו משום שאין יכולין לכיון מן היפה אפ"ה בחלה מותר:

והשכור. אפי' אינו יכול לדבר בפני המלך מיהו אם הגיע לשכרותו של לוט אין הפרשתו כלום:

שאינן בעיסה רע ויפה. דכיון דלאפיה קאי ואחר האפיה אין ניכר בין אם העיסה היתה רע או יפה לכן לא ילפי' זה מתרומה דבעי מובחר ואף על גב שאם מפרש מפת שייך בזה רע ויפה מ"מ כיון דעיקר מצות חלה בעיסה ובהו ליכא רע ויפה לכן לא ילפי' בזה איסור הפרשה מן הרע וכו' דעת רבנו אבל דעת הרבה ראשונים דגם בעיסה שייך רע ויפה ואסור להפריש מן הרע על היפה ולא התירו אלא בדמאי וגם ס"ל דטעם דשיכור וסומא אין תורמין אינו משום שלא יוכלו לכיון מן היפה אלא שמא לא יכוונו ליתן כשיעור זה שייך גם בחלה ולכן לא יתרומו ובש"ע העתיק כדעת רבנו אמנם בזה"ז שהולך לאיבוד בודאי מותר כמו שביארנו בפ"ד מתרומות ה"ד גבי תרומה וכ"ש כאן, וע"י בה"ל פ"ג מתרומות ה"ד שבארנו דמצות חלה להפריש מאומד כמש"כ רבנו גבי תרומה שם. (ער) דין חרש שוטה וקטן ואלם וערום וגוי שתרמו דינן הכל כדינן בתרומה:

⁷⁷ ע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"א): הוב"ד לעיל הערה 65.

וע"י רמב"ם (תרומות פ"ו ה"ו): הוב"ד בהערה לה.

⁷⁸ ע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"ד): רמב"ם הלכות תרומות פרק י הלכה ד

התרומה ותרומת מעשר בין של דמאי בין של ודאי והחלה והבכורים כולן מצטרפין לכזית לחייב עליהן מיתה וחומש שכולן נקראו תרומה, ומן הדין היה שאין יחייב חומש על תרומת מעשר של דמאי שאין חייבין על מעשר [שני] שלו כמו שיתבאר, אבל אמרו חכמים אם לא יתחייב עליה חומש יזלזלו בה.

דרך אמונה: התרומה כו'. (סח) הטעם שכולן נקראו תרומה כדמסיק רבנו וילפי' כולהו מתר"ג (סט) שנאמר משמרת תרומותי (במדבר יח) וכתוב בתרומת גורן (במדבר טו) וכתוב וכל תרומה לכל קדשי וגו' (במדבר ה) וכתוב היא בתרומת הקדשים לא תאכל (ויקרא כב) וגבי תרומת מעשר כתיב והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר (במדבר יח) וגבי חלה כתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה (במדבר טו) וגבי ביכורים כתיב ותרומת ידך (דברים יב) וקאי אביכורים כדדרשי' בגמ' (מכות י"א א') (ע) ולכן דין כולן כדין תרומה שחייבין עליהן זר האוכלן מיתה בידי שמים וקרן וחומש וממילא ג"כ מצטרף כזית מכולן לחייב עליהן ובתרומת לחמי תודה יש ספק אם אכלן זר אם חייב עליה חומש לפיכך פטור מספק כמש"כ רבנו בפ"ט ממע"ש ק ה"ג:

(לב) בין של דמאי. אף על גב דדמאי דרבנן מ"מ חייבו ע"ז קרן וחומש כדמסיים רבנו הטעם אבל תרומה גדולה ליכא בדמאי כמש"כ רבנו ברפ"ט ממעשר (עא) ומ"מ כיון שהתשלומין אינן תרומה אלא מדרבנן לא יפטרו מחלה דמדאורייתא חולין נינהו ולא אמרו חכמים שצריך לשלם אלא לחומרא ולא לקולא:

(לג) והחלה. (עב) ואם אכל חלה א"צ לשלם דוקא עיסה ויכול לשלם תבואה (עג) וקדוש בקדושת חלה:

(לד) והביכורים. והתשלומין קדושין בקדושת הביכורים (עד) שאסור לאוכלם חוץ לחומה ושאר דיני ביכורים (עה) וצריך לשלם לאנשי משמר ואף אם אכל ביכורים של כהן מ"מ החומש צריך לשלם לאנשי משמר (עו) ונראה דתשלומי ביכורים א"צ הנחה בעזרה ותנופה ומותרין לכהנים מיד וצ"ע (עז) ואם אכל כחצי זית תרומה וחצי זית ביכורים ושניהן ה' חטים צ"ע באיזה קדושה התשלומין נתפסין ואפשר שאם חצי זית דתרומה היו חטים וחצי זית דביכורים ה' תאנה כשהוא משלם חטים ותאנה החטים נתפס בקדושת תרומה והתאנה בקדושת ביכורים (עח) ויש חולקין שתשלומי ביכורים אין נעשין אלא כדין תרומה לכל דבר. (עט) בירושלמי מסופק אם אכל ביכורים אם יכול לשלם מפירות מחוברים לקרקע שהרי ביכורים נתפסין במחובר לקרקע כמש"כ רבנו בפ"ב מביכורים ה"ט:

(לה) לחייב עליהן מיתה. בידי שמים (פ) וזה לא קאי על תרומ"ע של דמאי דשם אין מיתה אלא על השאר קאי:

(לו) וחומש. זה קאי גם על תרומ"ע של דמאי שמצטרף לחיוב חומש מיהו אם לא ה' כזית בלי התרומ"ע של דמאי אין חיוב קרן וחומש אלא מדרבנן לחומרא ולא לקולא כנ"ל סק"ב:

(לז) של דמאי כמו שאין חייבין על מע"ש שלו כצ"ל. וכ"ה בדפוס ישן (פא) ואין הטעם משום דבכל דרבנן אין חומש שיש הרבה תרומה דרבנן ויש עליה חומש כגון (פב) תרומת ירק כדמוכח בסמוך ה"ט (פג) וכ"ש בתרומת שאר פירות שלרוב הפוסקים הוא מדרבנן וכן תרומה בזה"ז שהיא דרבנן חייבין עליה ק"ח כמו שביארנו בה"א סק"ג וכן תוספות תרומה הוא מדרבנן וחייבין עליה חומש כמו

קלד א מו"י פ"ז מהל' מעילה הלכה ח סנה ע"פ רי :
 קלד ב מו"י פ"ב מהל' סנהדרין הל' יא סנה ע"פ קו טו טע"ט ח"מ ט"ו :
 קלד ג מו"י פ"י מהל' תרומות הל' א ופ"ו ט"ו ו סנה לאוין רנה :
 קלד ד ה מו"י פ"ט מהל' קלח ר מו"י פ"ט מהל' כבורים הל' י"ד והל' טו :
 [*דל"ר נתמן ג"ל] [*כתובות פ"ה גיטין ג' כ"ג כ"ד] :
 קלח א מו"י פ"י מהל' תרומות הל' א והל' ד ופ"ו מהל' כבורים הל' א :
 קב ה מו"י פ"ט מהל' מעשר שני הל' ג סנה ע"פ קל :
 קבא א מו"י פ"ה מהל' קל :
 קבב י מו"י פ"ז מהל' ערכין הל' ג סנה ע"פ קב :
 קבג כ מו"י פ"א מהל' מעילה הל' ג סנה ע"פ רי :
 קבד ל מו"י פ"ז מהל' גזילה הל' א סנה ע"פ עג :
 קבה ז מו"י פ"ז מהל' גירושין הל' יו סנה ע"פ נ טו טע"ט מהל' ט"ו קבב טע"ז :
 קבז ט מו"י פ"ד מהל' מעשר שני הל' ח סנה ע"פ קל :
 קבז פ מו"י פ"ט מהל' הל' ב :

[לענין] **כמאן** דלמך אין בחומשו - ולמ"ד אין בו קשה וכן נמי איתובת לעיל : **וכי** עשו דבריהם כשל תורה - אע"ג דבכמה מקומות *עשו אפי' יותר משל תורה היינו היכא דשייך לקטום כדי לעשות סייג אבל הכא אפילו בתרומת מעשר ודאי לא הוה שייך למקום חומש אלא שאלמנה תורה ולקך לא היה לקטום בשל דמאי ומשני דה"ל עשו הולד ממזר אע"פ שאין סברא אלא משום **ולא** אחר בפני נכחב ומתס - נכחב לא נקט אלא משום רבנן דלר"מ אין לר"ך לומר נכחב *דל"ר יהודה* (אומר היה ר"מ אפי' מלאו בחשפה כשר :

והחכמים אומרים אין הולד ממזר - מדלא קאמר רבנן לא הלא דעדיפא טפי מכלל דסבירא ליה דתנא אע"ג דאין הולד ממזר : **ביצד** יעשה - פירוש לרבנן כילד יעשה אם ניסת שלא יצטרך להוליא אי נמי לר"מ כילד יעשה קודם שניסת ולא יצטרך גע אחר אבל אחר שניסת אין נראה לר"מ שיהיה שום תקנה :

ימלנו הימנה - ואל"ת ויאמר בפני נכחב ונתחם בעורבו צידה וכי תימא לר"ך לומר קודם נתינה האמר בפרק קמא דגיטין (ק"ד ה"י וס) כגון שנתנו לה ולא הספיק לומר עד שנתחשו ויש לומר לר"ך לומר אחר נתינה מיד שנתחשה בעין :

כסף על נחשת - ואל"ת כיון דתנא דמחללים כסף על כסף אע"ג דאסור בודאי אפינו מדוחק כ"ש כסף על נחשת דשרי דאפי' בודאי מדוחק שרי כדלמך בסמוך וי"ל אידי דתנא נחשת על פירות דלגיני בה רבי מואיר ורבנן תנא נמי כסף על נחשת דהוי נמי טעבא אפירא : **ויחזור** - פירוש - פרש"י כן לר"ך לעשות דבעינן לרדת

לרכות פחות כו' - ואם דריש דכל חסין וגמין ריבויין : **אם הווקעו בית דין לשופ פרוטה** - בין חובע לנחבע : **גומרין אפילו כפתות** - אם חזר השני ותבעו פחות משוה פרוטה קודם שעמדו ב"ד משם נקוקין לו : **בתנאי** האוכל תרומה - בשוגג תרומה גדולה : **ותרומת מעשר** - מעשר מן המעשר : **ותרומת מעשר של דמאי** - שהלוקח מעט הארץ לר"ך להפריש מספק אבל תרומה גדולה של דמאי ליכא ללא חייבוהו חכמים להפריש כדלמך' בסוטה (ק"ד מ"ח) לפי שקלה בכל גבול ארץ ישראל וראה שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד אלמא זהירין היו בה : **מוסיף חומש** - דכל הני איקרו תרומה בתרומת מעשר כתיב (במדבר י"ט) והתרומת ממנו תרומת ה' בחלה כתיב (שם טו) חלה הרימו תרומה בכבורים כתיב (דברים י"ב) ותרומת ידך ואמר מזר אלו בכורים (מכות ל"ד י"ו) וכל הני חד נינהו דמוסיף אחד הן באין : **נטע רבתי** - מוסיף חומש בפדיונו דפדיון נטע רבתי קדש קדש גמר ממעשר בפ' שני דקדושין (ק"ד נ"ד) גבי נטע רבתי כתיב קדש הלולים וגבי מעשר כתיב כל מעשר הארץ מורע הארץ וגו' והני תרי נמי חד חשיב ליה דמחד קרא נפקי דחומש בנטע רבתי לא כתיב אלא ממעשר יליף : **שלו** - דוקא נקט שאם חילל של אחרים אין מוסיף חומש אלא ממעשרו כתיב (ויקרא כו) : **הקדשו** - ולא של אחרים מוסיף חומש כתיב : **הנסנס** - בשוגג דחייב קרבן מעילה וחומש : **גמ' קשיא ליה לר"א** - משנתינו היתה קשה לר"א בן פדת : **עשו חכמים חיווק** - להוסיף על תרומת מעשר של דמאי חומש שאין הפרשתו אלא מדבריהם : **המביא גע ממדינת הים** - לאשה שעשאו בעלה שליח להוליכו לגרש הגריכוהו לומר בפני נכחב ונתחם והתם מפרש לפי שאין בקיאלין לשמה *ואין עדים מצויין לקיימו : **וינא** - מי שנשאה על ידי גע זה : **מחללין אותו** - גבי מעשר שני של דמאי קתני לה : **נחושם על הפירות** - ואפי' חוץ לירושלים : **ויחזור ויפדה אם**

מעילה י"ח
ב"ק ק"י

עירובין ע"ז
וש"ס
גיטין ס"ה

גיטין ס"ה

ב"ד ואין וי"ז
מתקנת כמו א'
אין כי תרי
עשמי נינהו
כ"ל

פירות - ויעלה הכסף לירושלים דכתיב (דברים י"ד) ולרת הכסף : **ויכ"א יעלו פירות ויאכלו בירושלים** - ולא הזקיקוהו לקך לחזור ולחללן ואם רוצה מעלה הפירות עלמנן דהקילו בו : **ומי מחללין כו'** - מסקנא דתיובתא דלתיב רב ששת היא והכי קאמר שמעט לר"מ דניקל בפדיון דמאי לחללו כסף על כסף על נחשת ומעשר לר"מ דאי מי מחללין כי האי גווגא אפילו כסף על נחשת דמאי בפדיון והתנן כו' : **שנתערכו** - ורואה ליהנות בשל חולין : **כדמי בטל מעות** - נחשת מביא דמאי סלע ואומר כל מקום כו' נמלאו שתיין חולין והמעות מעשר : **ובורר את הסיפס שבטן** - ומחלל עליה המעות הללו וטהר את מעשר והמעות והסלע השני חולין כדראשונה : **מפני**

לרכות פחות משוה פרוטה להישבון לקדש אין אבל להדיוט לא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב קמינא יאם הווקעו בית דין לשוה פרוטה גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה תחילת הדין בעינן פרוטה נמר דין לא בעינן פרוטה : **בתנאי** חמשה חומשין הן אלו הן י' האוכל תרומה י' תרומת מעשר י' תרומת מעשר של דמאי י' והחלה י' והבכורים מוסיף חומש י' והפודה נטע רבתי י' ומעשר שני שלו מוסיף חומש חומש הפודה את הקדשו מוסיף חומש *הנהגה שוה פרוטה מן ההקדש מוסיף חומש *והנהגול את חברו שוה פרוטה ונשבע לו מוסיף חומש : **גמ' אמר רבא** קשיא ליה לר' אלעזר תרומת מעשר של דמאי וכי עשו חכמים חיווק לדבריהם בשל תורה אמר רב נחמן אמר שמואל הא מני ר"מ היא דאמר *עשו חכמים חיווק לדבריהם בשל תורה דתנאי *המביא גע ממדינת הים נתנו להוליא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר דברי ר"מ והכ"א אין הולד ממזר כיצד יעשה ימלנו ויחזור ויחננו לה בפני שנים ויאמר לה בפני נכתב ובפני נחתם ולרבי מאיר משום דלא אמר לה בפני נכתב ובפני נחתם יוציא והולד ממזר אין ר"מ לטעמיה דאמר רב המנונא משמיה דעולא *אומר היה ר' מאיר כל המשנה מוכטבע שטבעו חכמים בגיטין יוציא והולד ממזר מתיב רב שישת *מחללין אותו כסף על כסף נחוישת על נחוישת ונחוישת על הפירות ויחזור ויפדה את הפירות דברי רבי מאיר וחכ"א *יעלו פירות ויאכלו בירושלים ומי מחללין כסף על נחוישת והא תנן *סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות ואומר כל מקום שישנה סלע של מעשר שני מחללת על מעות הללו ובורר את היפה שבהן ומחללו עליה מפני

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

דמלנו דמאי קל מודאי דבמסכת דמאי (פ"א מ"ב) תנן דמאי אין לו חומש ואין לו ביעור ובמתי' תנן נמי מעשר שני מוסיף חומש ולא קתני של דמאי כדקתני גבי האוכל תרומת מעשר ועל חנם הביא מתי' דמאי דמעשר שני וכו' מדקאמר מדוחק אין שלא מדוחק לא משמע דכסף המסנה אחיו ליה שפיר והלא עדיפא המ"מ למספר דכסף על כסף אסור בודאי אפי' מדוחק מולא מתנה לא אחד מן הסלעין ובדמאי שרי וכו' מה שפירש דלפדות הפירות עדיף מלעלות אפכא משמע בכמה דוכתי בפ"ג דמעשר שני (מ"ג) גבי לקוח בכסף מעשר שני שנתמא כו' אמר להם לא אם אמרתם כו' תאמר בלקוח שאינו נפדה טהור ברחוק מקום אלמא לקוח לר"ך להעלותו וכן בכמה דוכתי לכן נראה לפרש דלר"מ אם ירצה יחזור ויפדה הפירות והכ"א דלר"ך להעלותו ופריך אמאי דשני שמואל דר"מ מחמיר בדמאי יותר מחכמים והכא מיקל טפי מחכמים אבל הא לא קשיא ליה אמאי מוסיף חומש בתרומת מעשר של דמאי כודאי ובפדיון לא מחמיר דדוקא בחלילה שעושה עבירה מחמיר בדמאי כמו בודאי אבל בפדיון שאינו עושה עבירה לא החמירו והולך לבדא מתניתין דמחללין כסף על נחשת מדוחק ללא חולין וא"כ משוה הוא דמאי כמו בתרומת מעשר לכך מיידי דגבי דמאי חמיר דמאי חמיר מיקל בדמאי לגבי דמאי יותר מחכמים וא"כ ס"ל בסמוך דשמואל ר"מ מחמיר גבי מיתה דמאי כודאי יותר מחכמים וגבי לוח לאו לאו לאו כמו בודאי ורבנן אע"ג דמחמיר גבי לוח גבי מיתה דתרומת מעשר של דמאי אין נראה להם לקטום חומש כדפ"ל דאפילו בודאי לא היה לקטום אם לא שזתה תורה ומיהו קשה דגרסינן במשנה במלכות דר"מ ובלבד שיפדה הפירות וי"ל כך מחללין כסף על כסף אפילו לחזור ולפדות אותו הכסף על דבר אחר וכן נחשת על הפירות דמאי כמו שפירש כסף על כסף ובלבד שיפדה פירוש בלבד שיהא דעתו מתחילה כשהלל נחשת על הפירות לחזור ולפדות הפירות או מותר אבל אם היה אז דעתו להעלותו ומלך לפדותן לר"ך להעלותן :

הזהב

פרק רביעי

בבא מציעא

נו

עין משפט נר מצוה

מפני שאמרנו - כלומר לפיכך הזקיקוהו לכל אלה לחללו תחילה במטות וחוזר ומחלל המטות ולא אמרו (א) שיטול היפה שבהן ויחמור אם זו של מעשר הרי טוב ואם זו של חולין הרי של מעשר מחוללת על זו מפני שאמרנו מחללין כסף על נכונות מוזקת אבל כסף על כסף לאו דרך חילול הוא ואפי' תורה אור

מפני שאמרנו "מחללין אותו כסף על נחשת מדוחק לא שיקיים בן אלא שחוזר ומחללין על הבסף קתני מיהת מחללין מדוחק מדוחק אין שלא מדוחק לא אמר רב יוסף אע"פ שמיקל רבי מאיר בפדיונו מחמיר הוא באבילותו דתניא לא התירו למכור דמאי אלא לסיפון בלבד ובעל הבית בין כך ובין כך צריך לעשר דברי ר' מאיר ורוב"א אחד הסיפון ואחד בעל הבית מוכר ושולח לחבירו ונותן לו במתנה ואינו חושש מתיב רבינא *הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה ואפי' מדפוסים הרבה דברי ר"מ בשלמא מן הצוננת על החמה כדברי אילעאי *דא"ר אילעאי מניין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר *ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו אם אינו קדש נשיאת חטא למה *מבאן לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה אלא אפי' מדפוסים הרבה ליהוש דלמא אתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב אמר אביי ר' אלעזר שפיר קא קשיא ליה ושמואל לא שפיר קא משני ליה דקשיא ליה לר' אלעזר מיתה דבידי שמים ומשני ליה שמואל מיתה ב"ד דלמא שאני מיתה ב"ד דהמירא ורב שישת לא שפיר קא מתיב ליה דקאמרי אינהו מיתה ומתיב רב שישת לאו דכתיב *לא תוכל לאבול בשערך ולמאי דמתיב רב שישת רב יוסף שפיר קא משני ליה אלא רבינא עד דמתיב מנחרתם לסייע ליה מפלטר דתנן *הלוקח מן הפלטר מעשר מן כל דפוס ודפוס דברי ר"מ אלא מאי אית לך למימר פלטר כותרי תלתא גברא זבין נחתום נמי מחד גברא הוא זבין רבא אמר שמואל שפיר קא משני ליה שם מיתה בעולם : **מתני'** *ואלו דברים שאין להם אונאה *העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות אין להן תשלומי כפל ולא תשלומי ארבעה וחמישה *שומר חנם אינו נשבע ונושא שבר אינו משלם *רבי שמעון אומר קדשים

קמח א מיי פ"ד מהל' מעשר שני הל' ו סוג עבין קלו :
קמ"ב ב מיי פ"ה מהל' מעשר הלכה ב :
ק"ג ב מיי פ"ד מהל' מעשר הלכה ה ופ"ו מהל' גבורים הל' א :

קמ"ד ב מיי פ"ה מהל' תרומות הל' ג טור י"ד ס' שלא :

קמ"ה ב מיי פ"ה מהל' מעשר הלכה ו :

קמ"ו ב מיי פ"ג מהל' מעשר הל' ח ס"ג לאוין ק"ט טו"ש"ע ס"ח ר"כ סעף כ"ט :

קמ"ז ב מיי פ"ב מהל' געבה הל' א והל' ב טו"ח"ט ס"י ט"ג ס"ג סעף ע"א :

קמ"ח ב מיי פ"ב מהל' שכירות הלכה א ס"ג עשין פ"ט טו"ש"ע ח"מ ס"י טו סעף לו ובש"פ מ"ס' א"ה סעף א וס' א"ה סעף א :

קמ"ט ב מיי פ"ב מהל' שכירות הלכה א ס"ג עשין פ"ט טו"ש"ע ח"מ ס"י טו סעף לו ובש"פ מ"ס' א"ה סעף א וס' א"ה סעף א :

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה מפני וכו' ולא אמרו שיהיה כ"כ ע' כפי' ה"ר"ש ב"פ דמעשה שני משנה ו דדחה זעט זה כבוד זעט וכהו זעט אחר על זה שאינו נוטל היפה כו' ע"ש :

מחללין אותו כסף על נחשת מדוחק נמי לא וכיון דלף כסף על נכונות לא התירו אלא בדוחק הלכך לא שיקיים כו' שבזיון מעשר הוא ועוד שהפוטות מחלדות : **קמ"ב מ"ס** . גבי מעשר דמאי מדוחק אין שלא מדוחק לא וכיון דלמ"ר כסף על נכונות מדוחק אין שלא מדוחק לא וגבי דמאי הגא מחללין אלמא לרבי מאיר לא עשו בו חיוב : **מחמיר הוא בלכילתו** . של מעשר שני של דמאי ומתני' בלכילה קאי : **לא התירו למכור דמאי** . לא התירו לחבר הלוקח דמאי שימכרנו לאחרים עד שיעשר : **אלא לסיפון בלבד** . סיפון חבר לא הגריכוהו לעשר אלא מוכרו כשהוא דמאי והלוקחו ממנו יכריע מעשרותיו שהכל יודעין שהסיפון מכמה עמי הארץ לוקח ממנו מן המשפיעין למכור במדה גסה הוא דרכו לקנות פירות מרובין ומוכרן לתנונים : **ובטל הית** . הלוקח מעט הארץ : **בין כך ובין כך** . בין שבא לחזור ולמכור במדה גסה לתנונים כסיפון בין שבא לחזור ולמכור במדה דקה כחמונים במטות פרוטה פרוטה לריך לעשר קודם שימכור לפי שהלוקח ממנו סבור שהן מזירות ארצו וכיון שהוא חבר מחזיקין אותו בחזקת שיעשר ואין מפרישין : **ותכמים אומרים אחד סיפון ואחד בטל הית** . שבא למכור במדה גסה כדרך המשפיעין וכדרך הסיטוטות מוכר ושולח לחבירו שזקה כל המוכרים וניתנין במדה גסה בחזקת שלא עשירו דמאי הם והלוקח מהם מעשר ואוכל ובמסכת דמאי (פ"ג מ"ה) מפרש חיוו מדה גסה ביבש שלשה קבין בלח שזה דינר : **מן הנחתום** . עם הארץ : **מעשר דמאי מן החמה כו'** . ואפילו מן דפוסין הרבה אין הכרח דמות זו לזו וי"ל שנחתום הזה לקח ככרות של דפוס זה מאיש אחד וככרות של דפוס זה מאיש אחר וענין הארץ יש מהם שמעשרין ויש מהן שאין מעשרין ושמה זה לא עישר וזה עישר והמפריש מזה על זה מפריש מן החיוב על הפטור ואין שם מעשר חל עליו ונתן טבל לכסן או מן הפטור על החיוב ואין שם מעשר חל עליו ונמלא שאין שכנגדו מתוקן לא חיישין בדמאי להכי ותלינן למימר מחד גברא זבין ואי עשו חיובך כשל תורה בשלמא מן הגוננת על החמה אע"פ שהחמה יפה מן הגוננת לא חיישין כדברי אילעאי :

דמאי פ"ה (מ"ד)
[תמונה כו.]
[שטרות מנ:]
[ע"י הוס']
[לקוח מנ:]
[מכר כסברי']
[ק"ב:]

וגם הדפוסים מאונים מוכח מילתא דמשני בני אדם לקח אבל בשינוי של דפוסים לחוד אפי' בפלטר לא חייש רבי יהודה : **נשיאות חטא** למה . ואם תאמר דלמא נשיאות חטא משום דחובלו בלא הפרשה אחרת וי"ל דמשמע קרא דהפרשה גרידא הוי נשיאות חטא* : י"א

אלא מן דפוסים הרבה נחוש דלמא מפריש מן הפטור כו' : קשיא לא גרסינן דלביי תרתי קא מתרין : **אמר רבי ר' אלעזר דקשיא ליה** . וכי עשו חיובך כו' שפיר קשיא ליה : **ושמואל דשני** . הא מני ר"מ הוא ואיתי רביה מן המביא גט : **לא שפיר שני ליה** . כדמפרש ואולי : **דקשיא ליה לרבי אלעזר** . וכי עשו חיובך בתרומת מעשר של דמאי שהיא קלה שאפילו תרומה ודלית אינה אלא במיתה בידי שמים זר האוכלה : **ומשני ליה שמואל** . שעשו חיובך לדבריהם בלשם איש שאיסור תורה שבה מיתה בידי אדם והיא חמורה : **ורב ששה** . דאופתיה בשמואל מחילול שלא עשו בו חיובך בחילול של דמאי : **לא שפיר אופתיה** . דהא חילול כי לא עביד ליה שפיר לאו בעלמא הוא דלא הוכל לאכול וגו' : **ולמאי דאופתיה ככרות** . ככרות הרבה ומוכר לתנונים ולנחתומים : **מעשר חטא מכל דפוס ודפוס** . אלמא חייש לענין ככרות כשישן לענין תבואה לוקח ככרות הרבה ומוכר לתנונים : **אלא מאי אית לך למימר** . מאי שנא דחייש על הפלטר משום דמתיב תלתא זבין : **נחתום נמי** . דלא חייש ליה ר"מ לא תקשי לך דקסבר נחתום מתוך שאינו לוקח הרבה ביחד תלינן למימר מחד גברא זבין ויש אדם אחד עושה ככרות בדפוסין חלוקין : **מתני'** . **אלו דברים שאין להם אונאה** . בגמרא מפרש טעמא : **השטרות** . המוכר שטרות לגבות חוב וצחוכו ויטלנו לעלמו : **והשקדשות** . גזבר המוכר הקדש או המוכר עולתו שכלל בו מוס : **ולא תשלומי ארבעה וחמישה** . אם טבח או מיר ומוסו הקדשות אלטרין למיתתיהו דלילו עבדים ושטרות וקרקעות לא שייך למימר דלילו תשלומי ארבעה וחמישה אינה נוהגת אלא . י"ב ושה : **בלבד** : **אינו נשבע** . שלא פשע שלא הזקיקוהו תורה לישבע עליהן : **אינו משלם** . אם נענבו ממנו : קדשים

מפני שאמרו: מחללים אותו כסף על נחשת מדוחק⁸⁰, לא שיקיים כן אלא שחזור ומחלל על הכסף. [אבל] הרי כתוב: מחללים מדוחק. [כן [מותר] מדוחק, [אבל] לא שלא מדוחק [אם כן לא עשו לו חיזוק כמו של תורה]. אמר רב יוסף [לתרץ שאלת רב ששת]: אף על פי שמיקל רבי מאיר בפדיונו [של מעשר שני של דמאי], מחמיר הוא באכילתו. שלמדנו: לא התירו [לתלמיד חכם הקונה דמאי מעם הארץ] למכור הדמאי [ללא הפרשת מעשר] אלא לסיטון [תלמיד חכם] בלבד, ובעל הבית בין כך ובין כך צריך לעשר [שכולם יודעים שסיטון קונה מעמי הארץ], דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אחד הסיטון ואחד בעל הבית⁸¹ [שקנו מעם הארץ], מוכר [את הדמאי במדה גדולה], או שולח לחבירו, או נותן לו במתנה, ואינו חושש [להפריש מעשר ממנו, שחזקה כל המוכרים ונותנים במדה גסה בחזקה שהוא דמאי שלא עישרוהו, והלוקח מהם מעשר מן החמה על רבינא שאל: הלוקח מן הנחתום⁸² [עם הארץ] מעשר מן החמה על הצוננת, ומן הצוננת על החמה, ואפילו מדפוסים הרבה [ואפילו אין הככרות דומות זו לזו, ויש לומר שנחתום הזה לקח ככרות של דפוס זה מאיש אחד, וככרות של דפוס זה מאיש אחר, ועמי הארץ יש מהם שמעשרים ויש מהן שאין מעשרים, ושלא זה לא עישר וזה עישר, והמפריש מזה על זה מפריש מן החיוב על הפטור, ואין שם מעשר חל עליו, ונתן טבל לכהן, או מן הפטור על החיוב, ואין שם מעשר חל עליו, ונמצא שאין שכנגדו מתוקן, בדמאי לא חוששים לזה, ותולים שכולם מאדם א', דברי רבי מאיר [ואם עשו חיזוק כשל תורה קשה].

זה מובן מן הצוננת על החמה [אף על פי שהחמה יפה מן הצוננת], כדברי רבי אילעאי, דאמר רבי אילעאי: מאיפה אנו יודעים לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה⁸³, שנאמר "ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו", אם [הפסוק] אינו [מדרב] קדש [שהרי אין הרמת תרומה מקדשים], למה [יש] נשיאת חטא. [אלא חז"ל למדר] מכאן לתורם מן הרעה על היפה, שתרומתו תרומה.

אלא [מה שכתוב שמתר] אפילו מדפוסים הרבה, שנחשוש שמא ביא להפריש מן החיוב על הפטור [ואין שם מעשר חל עליו, ונתן טבל לכהן], או מן הפטור על החיוב [ואין שם מעשר חל עליו, ונמצא שאין שכנגדו מתוקן].

אמר אביי: רבי אלעזר מקשה טוב [ששאל, למה לא עשו חיזוק כמו של תורה], ושמואל לא מתרץ טוב [בזה שהביא מגט]. שרבי אלעזר התקשה [בדבר שיש בו] מיתה בידי שמים, ושמואל מתרץ [אותו בדבר שיש בו] מיתה בית דין. אולי מיתה בית דין שונה שהוא חמור יותר. ורב ששת לא תירץ טוב שהם שאלו [דבר שיש בו חיוב] מיתה, ורב ששת תירץ [מחילול מעשר שני שאינו אלא] איסור לאו, שנאמר "לא תוכל לאכל בשעריך".

[אבל] למה שרב ששת שואל, רב יוסף מתרץ טוב [אע"פ שר"מ מיקל בפדיונו מחמיר באכילתו].

אלא רבינא, במקום לשאול מנחתום, שיביא ראיה מפלטר. שלמדנו: הלוקח מן הפלטר⁸⁴ [פי' סיטון לענין ככרות], מעשר מן כל דפוס ודפוס, דברי רבי מאיר [אם כן רואים שהוא כן חשש שמא יבא להפריש מן החיוב על הפטור]. אלא מה נאמר [למה חוששים בפלטר], פלטר קונה משנים או שלש אנשים, גם נחתום [שנחשוש, אלא בנחתום לא חוששים להפריש מן החיוב על הפטור כי אפשר לתלות ש]הוא קונה רק מבין אדם אחד.

רבא אמר: שמואל מתרץ טוב [בזה שהביא מגט, אע"פ שא' מיתה בידי שמים, וא' מיתה בית דין, מכל מקום, שניהם] שם מיתה בעולם.

משנה. אלו דברים שאין להם [דין] אונאה⁸⁵: העבדים, והשטרות [פי' המוכר שטרות לגבות חוב שבתוכו ויטלנו לעצמו], והקרקעות, וההקדשות [פי' גזבר המוכר הקדש או המוכר עולתו שנפל בו מום, ולא רק שאין בהם דין אונאה, אלא גם כן] אין להן תשלומי כפל ולא תשלומי ארבעה וחמשה⁸⁶ [אם גנב שור או שה וטבח או מכרו. ועוד הלכה בהם, ש]שומר חנם אינו נשבע [שלא פשע], ונושא שכר אינו משלם⁸⁷ [אם נגנבו ממנו]. רבי שמעון אומר:

ואם רגיל בדקה אף ששולח בגסה אסור וכנ"ל (כ) וכן אם מוכר בגסה אבל מוכרו כשער הדקה הואיל והמוכר משתכר צריך לעשר לפ"ד רבנו אבל לפ"ד (כא) הר"ש והגר"א פטור אם דרכו למכור תמיד בגסה (כב) וכשמוכר בדקה על מחיר של גסה לפ"ד רבנו הלוקח צריך לעשר שהרי אין המוכר משתכר ולפ"ד הר"ש והגר"א המוכר מעשר אם דרכו למכור תמיד בדקה:

(יט) אלא מתוקן. (כג) ולכן אם מוכר סתם אין הלוקח צריך לעשר דודאי המוכר עישר כיון שהוא חבר:

⁸² עי' רמב"ם (מעשר פ"ד ה"ה): הלוקח פת מן הנחתום לא יעשר מן החמה על הצוננת שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום משל אחר.

דרך אמונה: הלוקח פת מן הנחתום. (כז) דין זה בין בלוקח מנחתום ע"ה ולענין כל המעשרות ובין בלוקח מנחתום חבר שמוכר במדה גסה באופן שפטור ממעשר שני [כגון שעושה בטהרה] כנ"ל פ"ט ה"ב ורוצה להפריש מע"ש מזה על זה ונחתום לפעמים קונה כל יום מאיש אחר:

(כה) לא יעשר. (כח) מעשר' ומע"ש ומ"ע אבל חלה יכול להפריש אפי' מן הצוננת על החמה כדלקמן רפ"ו מביכורים שהרי הכל נתחייב אצלו ואם מפריש מפריש על כולם:

(כו) מן החמה על הצוננת. (כט) היינו מפת חמה על פת קרה ורבותא היא אף על גב שמפריש מן היפה על הרע משום שהחמה הוא מהיום והצוננת היא מאתמול וכו"ש מן הצוננת על החמה (ל) אבל מן החמה על החמה ומן הצוננת על הצוננת יכול לעשר דבדואי שתיהן מיום א' ויום א' לא חיישי' שקנה משני בנ"א וכמו שיתבאר בסמוך:

(כז) שאני אומר חטים של אמש היו משל שנה אחרת דזה לא שכיחא: היו משל שנה זו ושל אמש היו משל שנה אחרת דזה לא שכיחא:

(כח) ושל היום כו'. (לב) אבל אם שניהם של אותו יום מפריש מזה על זה ואפי' הם מב' דפוסים (לג) ולא אמרי' כיון שעשאו בב' דפוסים מסתמא לקחן מב' אנשים ולכן עשה של כל א' דפוס אחר דלפעמים עושה הנחתום ב' דפוסים בלי סיבה ואין דרכו לקנות באותו יום מב' אנשים (לד) ודעת קצת ראשונים דאפי' משל היום לשל אמש מותר להפריש ואפי' מן הצוננת על החמה דבדמאי מותר להפריש מן הרעה על היפה כנ"ל פ"ה תרומות ה"א סק"א א"כ ה' ג"כ ב' דפוסים דכיון שיש ב' רעותות שהוא גם משל היום לשל אמש וגם ב' דפוסים חיישי' אבל ברעותא א' לא חיישי' (לה) ו"א דבחדא רעותא ג"כ לא יעשר מזה על זה כגון מדפוסים הרבה אפי' באותו יום או מיום על חברו אפי' מדפוס א' ורק בשתי המעלות שהוא דפוס א' ויום א' אז יכול לעשר מזה על זה (לו) אבל רוב הראשונים הסכימו לדעה ראשונה שהיא דעת רבנו: עי' המשך בהערה עד.

⁸⁰ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ו): הוב"ד לעיל הערה 7.

⁸¹ עי' רמב"ם (מעשר פ"א ה"ב): כל המשפיעין במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי תבואה מותרין למכור את הדמאי ולשלחו מפני שהן מוסיפין על המדה התקינה חכמים שיהיה הלוקח או זה שנשתלחו לו הוא המפריש מעשר דמאי, אבל המודדין במדה דקה הואיל והמוכר משתכר הוא מפריש ולא ימכור ולא ישלח אלא מתוקן.

דרך אמונה: כל המשפיעין. שמוכרין בשפע הרבה ביחד ומוסיפין על המדה: במדה גסה. בסמוך ח"ג מפרש כמה הוא מדה גסה:

הסיטונות. סיטון הוא המוכר מאכלים רבים במדה גסה וי"א שסיטון הוא מוכר בלח מדה מרובה ומוכרי תבואה הוא ביבש:

(יא) מותרין למכור את הדמאי. וכן תונוי אף שדרכו למכור תמיד במדה דקה אם מוכר פעם במדה גסה פטור מלעשר זה דעת רבנו אבל דעת הר"ש והגר"א דחנוני שדרכו למכור בדקה אפי' מוכר עתה בגסה חייב וסיטון שמוכר תמיד בגסה אפי' מוכר עתה בדקה פטור (יא) ואם הוא מוכר לפעמים בגסה ולפעמים בדקה לכו"ע אזלי' בתר השתא (יב) ואפי' הוא בעה"ב לא חיישי' שיאמרו משדותיו הוא מוכר ובדמאי מעושר הוא רק כיון שעתה מוכר דמאי במדה גסה פטור:

(יב) את הדמאי. (יג) ובתוספתא איתא שאם מוכר לפעמים מתוקן צריך להודיעו שזה שמוכר עכשיו הוא דמאי:

(יג) ולשלחו. (יד) במתנה:

(יד) שהן מוסיפין על המדה. ואין מרויחין הרבה (טו) לכן הקילו חכמים עליהן: (טו) הוא המפריש מעשר דמאי. (טז) וכ"ז דוקא במוכר או שולח לחבר אבל למכור או לשלוח לע"ה אין שום היתר וחייב לעשר:

(טז) מעשר דמאי. (יז) ואפי' מוכר בסתם כל שמפורסם שמוכר דמאי פטור מלעשר והלוקח סתם חייב לעשר ואם אין ידוע שמוכר סתם כגון בעה"ב שמוכר דמאי בגסה ואפשר שיחשדוהו שמוכר משדותיו צריך להודיע שמוכר דמאי אבל סתם אסור למכור וכן הדין לשלוח:

(יז) אבל המוכרין במדה דקה הואיל והמוכר משתכר. ומרויח הרבה לא הקילו אצלו. (יח) ולפי טעם זה אם מכר סאה בגסה ואחר הסאה מוכר לו עוד רובע הקב אף שנטפל לגסה חייב לעשר את הרובע שבזה המוכר משתכר ולפ"ד הר"ש והגר"א אם דרכו תמיד למכור בגסה פטור כנ"ל וכן להיפך שמכר לו בדקה ובסוף הוסיף לו קצת בגסה לפ"ד רבנו פטור מלעשר את הרובע שבזה אין משתכר ולפ"ד הר"ש והגר"א חייב אם דרכו למכור תמיד בדקה:

(יח) הואיל והמוכר משתכר. (יט) ואף על גב דשולח במתנה ל"ש טעם זה לא חילקו חכמים והשוו מתנה למכר ולפ"ד רבנו אם שולח במדה גסה מותר ובמדה דקה אסור ולפ"ד הר"ש והגר"א אם רגיל למכור בגסה אף ששולח בדקה פטור

קדשים שהוא חייב באחריותם [אמר: הרי עלי עולה, והפרישה ונפסלה בגלל בעל מום, הוא חייב להביא אחר, ואם הוא מכרה], יש להם אונאה [מאחר והוא חייב להביא אחר, נחשב כשלו אם נגנבה או מתה, ובכלל "אל תונו איש את אחיו"]. ושאינו חייב באחריותם [כגון שאמר הרי זו עולה], אין להם אונאה. רבי יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה, בהמה, ומרגלית, אין להם אונאה. [הרבנים] אמרו לו [לרבי יהודה]: לא אמרו [שאינו להם אונאה] אלא אלו⁸³.

גמרא. מאיפה אנו לומדים את זה [שדברים אלה אין להם הלכה של אונאה]. שכן הרבנים למדו: [נאמר בפסוק] "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך [אל תונו איש את אחיו]" [ולומדים מזה, שאין אונאה אלא ב]דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלים, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות.

יצאו שטרות שנאמר "וכי תמכרו ממכר", [ודורשים שאין איסור אונה אלא בדבר] שגופו מכור וגופו קנוי, יצאו שטרות שאין גופם מכור ואין גופם קנוי, ואינם עומדים אלא לראיה שבהם. מכאן אמרו [פ]י' מזה שלא נתמעטו שטרות אלא משום שאין גופם קנוי או מכור]: המוכר שטרותיו לבשם [לצורך בהם בקבוק], יש להם אונאה [שכן מכר את גופם]. זה פשוט [שכן הוא כמו כל מטלטלים. אלא הגמ' הביאה את ההלכה הזו] להוציא מדעת רב כהנא, שאמר: אין אונאה לפרוטות [וסתם מוכר שטרות לבשם אין שם המקח של איסור ביחד, אלא של פרוטות]. לכן לומדים [ש]יש אונאה לפרוטות.

הקדשות [אין בהם איסור אונאה], שנאמר בפסוק "אחיו", [ודורשים דווקא ב]אחיו" [יש איסור אונאה] ולא הקדש.

רבה בר ממל שאל: [מה שדייקת שרק דבר הניתן מיד ליד יש בו אונאה, וכי] כל מקום שנאמר "ידו" הוא [נלמד] כ"ידו" ממש. אלא מעתה מה שנאמר "ויקח את כל ארצו מידו", [וכי] כל הארץ היתה לקוחה בידו. אלא, [מה שכתוב "מידו" פירושו] מרשותו, וכן כאן [פ]י' בענין אונאה, שנדרוש [מרשותו] ואז יש אונאה בקרקעות. עונה הגמ' [וכל מקום שנאמר ידו אינו ידו ממש היא]. והרי למדנו: "אם המצא תמצא בידו [הגניבה חיים שנים ידו ממש היא, ושחייב כפול] אלא [כאשר נלקחה ב] "ידו" [של הגנב], מאיפה אני יודעים [אם את הגניבה ב]גגו או חצירו או קרפיו [פ]י' שנכנסה לשם והגנב נעלם בפניה והגנבה]. מלמד הנאמר: "אם המצא תמצא" [ודורשים] מכל מקום [שנמצא שהוא ברשותו הוא חייב על גניבתו כפול]. הטעם שכתב הרחמן [פ]י' ה' ית' "אם המצא תמצא", הרי לולא זה, הייתי

אומר: כל מקום שכתב ידו, ידו ממש הוא. ועוד, למדנו: [נאמר לענין גט] "ונתן בידה" איננו יודע [שהיא מגורשת] אלא [כשנתן הבעל ב]ידה, מאיפה אנו יודעים [שאם הוא שם הגט ברשותה, היינו און] גגה חצירה או קרפיפה [שהיא מגורשת]. מלמד הנאמר: "ונתן" [ודורשים] מכל מקום. הטעם שכתב הרחמן [פ]י' ה' ית' "ונתן", הרי לולא זה, הייתי אומר כל מקום שכתב "ידו", ידו ממש. אלא: כל "ידו", ידו ממש הוא, ושם "ויקח את כל ארצו" שונה שאי אפשר לומר כך, אלא "ברשותו".

רבי זירא שאל: שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה. ממכר אמר הרחמן [פ]י' ה' ית', אבל לא שכירות, או דלמא לא משנה. אביי אמר: וכי כתיב "ממכר לעולם". כתוב סתם ממכר, וזה [פ]י' שכירות] ביומו הוא מכירה [ליום זה]⁸⁴.

רבא שאל: [המוכר] חטים הנזרעים בקרקע [ולא השרישו], מהו. יש להם אונאה, או אין להם אונאה. [הם נחשבים] כמי שזרקם בכלל, ויש להם אונאה [ככל מטלטלים], או דלמא בטלים כלפי הקרקע [ואין להם אונאה]. איך מדובר. אם תאמר, שהוא אמר: זרעתי בה [פ]י' בקרקע [וזו] שש [סאים של חטים], ובאו עדים ואמרו שלא זרע בה אלא חמש, והרי רבא אמר: כל דבר במדה או במשקל או במנין, אפילו פחות מכדי אונאה, חוזר⁸⁴ [שזה] מקח טעות, ויש מקח טעות בקרקע].

אלא [צריך לומר שמדובר] שהוא אמר: זרעתי בה כמה שנצרך לה⁸⁵ [שזה דבר שבאומדן דעת שכיח שטועים בוה], ונתגלה הדבר שלא זרע כמו שנצרך לה, יש להם אונאה או אין להם אונאה. [החטים חשובים] כנזקים בכלי ויש להם אונאה, או דלמא בטלים כלפי הקרקע.

[וכמו שיש להסתפק באונאה, יש ספק אם] נשבעים עליהם, או אין נשבעים עליהם [אם הודה במקצת, כגון טענו: פסקת עמי לזרוע שש שמסרתי לך, וזרעת חמש, והוא אומר: זרעתי חמש ומחצה, וכנ"ל אין נשבעים על קרקעות. החטים האלה נחשבים] כאילו נזקים בכד, ונשבעים עליהם, או אולי הם בטלים כלפי הקרקע ואין נשבעים עליהם.

[ועוד יש להסתפק אם ה]עומר מתיר אותם [מאיסור חדש], או אין עומר מתיר אותם. איך מדובר. אם שנשרשו [קודם העומר], למדנו, אם שלא נשרשו, למדנו. שלמדנו: אם השרישו קודם לעומר, עומר מתיר אותם⁸⁶ [אפילו אותם גידולים שגדלו אחר העומר], ואם לא, אסורים עד שיבא עומר הבא. לא [מדובר כך, אלא] צריך [לומר שמדובר] שקצו [את החיטים מן התבואה החדשה] וזרעם [בקרקע] קודם לעומר⁸⁷, והגיע [זמן הקרבת] העומר ועבר עליהם [כשהיו זרועים בקרקע] ולא השרישו קודם לעומר.

טעות וחוזר לעולם והשיב המוכר בעת גמר הקנין לא הזכרנו הסוג נייר אלא סתם מכרתי לך מה שקניתי ואם יש בו אונאה כבר עבר הזמן שקבעו חז"ל אחר הליכתך לשאלוניקי ולא ראית אותו. והנה מאחר ופירש לו בפ"י שהנייר שהיה מוכר לו היה מאותו מין שמכר לפ' ויפה כמוהו וא"כ אם ימצא שאינו מאותו מין או אינו יפה כמוהו נמצא שהטעהו המוכר את הקונה וטעות כזה לעולם חוזר שלא אמרו בכדי שיראה לתגר אלא כשהמוכר אנה ללוקח בשומה אבל כשהאונאה בדבר אחר חוזר לעולם וא"כ ויש שכת' שאם היה הדבר שהלוקח יכול להבחינו לאלתר כגון שיכולין לנסותו ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר לא שייך לומר כאן קים לי, כי סברא זו היא דעת יחיד, ועוד דאפילו תאמר דבכה"ג נמי מצינו למימר ק"ל כו' מ"מ כבר כתבו המוכר מוכר לו סתם ונר' דדוקא כשמכר לו סתם אמרינן דכיון שהיה יכול להבחינו ולנסותו ולא עשה כן ודאי מחל, אבל ב"ד שלא מכר לו סתם אדרבא אנו רואים שהלוקח הקפיד ובקש דוגמא, גם המוכר לא השיב לו אין לי דוגמא רק אמר לו לך ותראהו, ועוד דהכא יש טעם לקונה שלא פתח החבילה לראות הנייר כיון שהוא סמך על דברי המוכר למה היה לו לטרוח ולפתוח החבילות לראות הנייר ולחזור ולקשר [ש"ך v הרשד"ם].

חוזר לעולם - פירוש, המקח קיים והאונאה שהטעהו בה חוזרת, ומשלים לו המנין או המדה והמשקל, בדברים שאפשר לו להשלים, וכדמסיק במכר לו אגוזים, אבל במכר לו קרקע ואמר לו שהיא ארוכה כ' אמות, וחסירה חצי אמה ואין לו להשלים מקרקע שבצדה, המקח בטל לגמרי [סמ"ע], אבל "א דאף באי אפשר להשלים קנה ומחזיר הטעות דיש קנין לחצאין וכמו במוכר שדה ונמצאת חציו גזולה, ועיין לעיל [ס"ז ר"ה ואם לא, וס"י קפב ס"ח] [רע"א], וכן יש מח' אם מכר גוף ופירות, ואין לו זכות אלא בפירות, והקונה אמר שרוצה לקבלם כך [רע"א v המ"מ], כל מחלוקתם אינו אלא כשהלוקח רוצה לקיים המקח לחצאין לפי חשבון הדמים שנתן, אבל כל שהלוקח מתרצה לקנות מקצתו בכל הדמים שנתן כ"ע יודו דקנה, אבל במכר פירות ולא הגוף כיון שמקחו בטל בגוף ואין הפירות אלא מכח הקרקע הכל בטל [רע"א v המח"א].

שם - פירוש, אפילו לזמן מרובה, ולאפוקי אונאה שנתנו שיעור להלוקח בכדי שיראה לתגר או לקרובו. ולמוכר, עד שיזדמן לו מכר כזה ולא יתור, וכמ"ש לעיל [ס"ז רזו ס"ז-ז], דשאני הכא דטעותו ידועה, ודומה לחזרת הגזילה דאין לה זמן [סמ"ע].

ע"י המשך בהערה .

⁸³ ע"י שו"ע (ח"מ ס' רזו ס"ו): בכל מטלטלים שייך אונאה אפילו בספרים ואפילו באבנים טובות ומרגליות ויש ללוקח לחזור בהם עד שיראה אותם לתגרים הבקאים בהם בכל מקום שהם שאין הכל בקיאים בדברים אלו, לפיכך אם לא היה מכיר באותה מדינה והולך המקח למקום אחר או שבא הבקי לאחר זמן מרובה והודיעו שטעה הרי זה חוזר.

ביאור: אבנים טובות וכו' - יש בעיירות מסוימות תקנה שלא יהיה טענת אונאה באבנים טובות ומרגליות, וז"ל התקנה, מאחר ששגור בפי עולם לטעון טענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות, ורוב הקהלה מחיימת באותו משא ומתן, ומכח טענה זו א"א לישא וליתן במשא ומתן הנ"ל, בכך נדי להעמיד המשא ומתן על בוריו וגם שלא יהא ח"ו נגד דין תורה, עשו הקהל שאלת חכמים איך לתקן שלא יהיה נגד דין תורה, ויצא מפי חכמים שטענת אונאה במשא ומתן אבנים טובות ומרגליות לא יהיה יותר רק כל זמן שהסחורה ביד המוכר, ותיכף שיקח הסחורה לידו וילך מן המוכר, אף שלא נתן הלוקח המעות וגם לא חתם חילוף כתב, אף על פי כן מחויבים להחזיק הסחורה כפי שקנה ואין לו שום טענת אונאה כו' [כל זה בנוי על כך שיש רשות לחכמים לפסוק כפוסק אחד לתקנת עולם], ועתה אירע שנתאנה המוכר יותר מחציו ותבע את הלוקח. התקנה הנ"ל לא נתקנה רק על הלוקח מטעם הנ"ל אבל לא על המוכר, ועל המוכר נשאר דין תורה, ואף בלוקח דוקא אם נתאנה פחות מחציו, אבל אם נתאנה בחציו דהיינו כפליים מן שו"י, לא נתקן [פ"ח].

והולך המקח - ודוקא כה"ג שהלך ואח"כ שתק הוא דהוי מחילה. אבל טרם הסיע הסחורה למקום אחר אף אם שהה בכדי שהי' לו לשלוח לעיר אחרת ולהראות לבקאי' מ"מ לא הוי מחילה [רע"א].

⁸⁴ ע"י שו"ע (ח"מ ס' רלב ס"א): המוכר לחבירו במדה במשקל או במנין וטעה בכל שהוא, חוזר לעולם, שאין אונאה אלא בדמים, אבל בחשבון חוזר. כיצד, מכר לו מאה אגוזים בדינר ונמצא ק"א או צ"ט, נקנה המקח ומחזיר הטעות ואפילו אחר כמה שנים. וכן אם נמצא המעות חסר או יתר מהמנין שפסקו חוזר, ואפילו לאחר שקנו מידו, שלא נשאר לו אצל חבירו כלום חוזר שקנין בטעות הוא:

ביאור: המוכר לחבירו כו' - ראובן קנה חבילות נייר בחזקת שהוא סוג מסוים, שכשרצה לקנותו אמר לו "יש לך דוגמא", וא"ל אין לי אלא תלך ותראה ביד מי שמכרתי אותו ואם יכשר בעיניך אמצרנה לך, ועבר קרוב לב' שנים וכשראובן פתחו למוכרו בעירו, ראה אותו שהוא גרוע עד מאד, ותובע אונאתו שאוונהו שהוא מה שלקח במנה אינו שוה חמשים וגם תובע שהוא סוג אחר והוא מקח

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

קנא א מיי פ"ב מהל' מביה הל' ת ופי"ג כלכה יו סמג לאוין קע עוש"ע ח"מ ס"י רכו סעיף טו :

קנא ב מיי שם פי"ג הלכה יז סמג שם עוש"ע ח"מ ס"י רכו סעיף לה :

קנא ג מיי שם פי"ג הלכה א סמג שם עוש"ע ח"מ ס"י רכו סעיף ה :

קנא ד מיי שם פי"ג הל' יז סמג שם עוש"ע ח"מ ס"י רכו סעיף לו ולא איפשיטא :

קס ה מיי שם סמג שם איתו שבעת היסת :

קסא ו מיי פ"ז מהל' תמיון ומוספין הלכה יד ופי"ג מהלכות מאלכות אסורות הל' ד סמג לאוין קנא קנא קמא עוש"ע ח"מ ס"י רכו סעיף ג :

קסב ז מיי פ"ו מהל' מאלכות אסורות הלכה ה ועיין בהשגות ובכ"מ ובל"מ סמג שם עוש"ע שם סעיף ד :

גליון הש"ס
גבי' אלא כל ידו ידו ממס הוא עיין סהרידון דף פה ע"ב רוס' ד"ה עד :
תוס' ד"ה ינאו וכו' ויהיה מלוה ע"פ . ועיין בסמג עטין עשה ס :

יצאו שטרות מדממעט להו מאלוהא משמע דחל המכר מדאוריית' בשטרות וא"ת פרק מי שמת (ב"ב דף קמז:) אמרינן מתנת שכיב מרע מדרבנן ופרדין והאמר רב נחמן המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל ומודה רב נחמן

שאל נתנו במתנת שכיב מרע שאינו יכול למחול אי אמרת בשלמא מתנת שכיב מרע דאורייתא משום הכי אינו יכול למחול כו' והשתא והלא מכר שטר חוב דאורייתא ואפי' הכי יכול למחול ומפרש ר"י דה"ל אי אמרת בשלמא דאורייתא היינו מוהעברתם אי"ל עשאו הכחזב יורש וא"כ אמאי יורש מוחל מאי אולומיה דהאי יורש מהאי אי נמי אפי' הוי מכר שטר חוב דרבנן משכחת ביה אולנה מדאורייתא כגון שהלוה על פה ונתן לו יותר מדלי כדי לטעות שטר שיעבוד או הלוה בשטר ונתן לו הלוה יותר מדלי שיחזיר לו השטר ויהיה מלוה על פה ולרבינו חיים נראה דקנה מן התורה אם יש ללוה קרקעות שמוכר לו שיעבוד שיש לו בקרקעות ובמזבזה (ב"ב דף סג:) כתבתי באריכות :

והאי ביומיה מכירה הוא . תימה דבפ' קמח דע"ו (דף עו-

ועס ד"ה והשתא) מוכח דשכירות לא קני מישראל ששכר פרה מהני ומלא לבית דירה אמרו וי"ל דהכא גבי אולנה כתיב ממכר מיותר לרבות שכירות : **כך** דבר שבמדה כו' אפילו פחות מכדי אולנה חוזר . הכא משמע דרבא מיירי אף בקרקעות וכן נמי פרק האיש מקדש (קדושין דף מג:) ועס ד"ה ה"ג דקאמר ובמקרקעי נמי לא אמרינן אלא דפלגי באומדנא אבל פליג במשחחא אפילו פחות מכדי אולנה חוזר דאמר רבא כל דבר שבמדה חוזר וחוזר דקאמר היינו שהמקח בטל לגמרי כדמוכח ריש התודה (מנחות דף עו-) ושלהי הספיה (ב"ב דף יז) וקשה דבפרק בית בור (שם דף קד-) ועס ד"ה פחות) תנן בית בור עפר אינו מוכר לך מדה בחבל פיתח כל שהוא יבכה הותיר כל שהוא יחזור ופרש רשב"ס התם דהא דאמר רבא דחוזר מילתיה לא הוי בקרקעות וקשה לפירוש מהכא וי"ל דהתם אינו חוזר המוכר מדדתי שיש בזה בית בור דלו ודאי היה חוזר כדרבא אלא סתמא חוזר רק וסבור היה המוכר שיש קך ולכך המקח קיים וא"ת לימא דידע דשדא שיתא ומוכרו יותר משויו וכיון דזרעינהו דלמא בטל אגב קרקע וי"ל בענין זה פשיטא דיש אולנה שהמכר אינו תלוי בקרקע אלא בחתי שבשוק :

אלא דאמר שלמי בה כדבטי ליה וא"ת היינו מקח טעות דבטי ליה ו' והוא לא שדא אלא ה' וי"ל דהמוכר מודה דלא שדא אלא ה' ואמר דלא צניי אלא ה' וקרקע זו אם זרעה כדבטי לה שזה אותם דמים ואגלאי מילתא דבטי שיתא וא"ת למה לא תחשב זו אולנה קרקע כיון שלא טעה לא צמדת מנין בה כדבטי לה כמו צמדת מנין

קדשים שמיז באחריותן . אמר רבי עלי עולה והפרישה והומתה ומכרה : יש לנן אולנה . דכיון דלא מתה או נגבזה חייב באחריותה ידיה היא ולא חובו וטוב איש את אחיו קרינא ביה : ושאינו חייב באחריותן . כגון דאמר רבי זו : אף המוכר ספר תורה כו' . חורה אור מפרש טעמא בגמרא צברייתא : **ג** דבר הנקנה מיד ליד . הזהיר עליו בצל חוט : שטוקשו לקרקעות . [דכתיב] והתחלתם אותם וגו' (ויקרא כה) הוקשו לאחוזה : מכאן אמרו . מדלל חמטו שטרות אלא משום דליון גופן קניי ומכור : המוכר שטרותיו לנכס . ללוז בהם אבקת סממנין נמלא ממכרן של אלו ללוזך תשמיש גופן הוא : יש לנן אולנה . דגופן קניי ומכור : פשיטא . מאי שנא מכל מטלטלי דעלמא : לפרוטות . סתם מוכר שטרות לנכס אין שם המקח של חוסר ביחד אלא של פרוטות : ידו ממש הוא . דקדייקת לעיל מיד עמיתך מטלטלים דוקא הנקחין מיד אל יד : הכא נמי מרשות . עמיתך קאמר ואפי' קרקעות נמי במשמנו : אין ליה שיתחייב כפל : אלא . בזמן שלקחה בידו : גנו חלידו [קריטיון] כה מנין . שאם נכנסה שם ונעל בפניה לגבזה מנין שקתה לו חלידו ומתחייב כפל : ה"ל ונתן מ"מ . מדלל כתיב שמת ובידה יתגנו : ושאני סתם . ויקח את כל ארצו : יש לנן אולנה . אם מכרן : בעלניו אגב ארעא . ואין אולנה לקרקעות ובשלא השרישו קאי : שדאי . זרעתי בה שם סליון : חוזר . דמקח טעות הוא דהא כדלית פ"י בחזקת כן ואינו כן וכיון שהמקח טעות הוא אפי' בטיל לה אגב ארעא חוזר דנתי דלימטיט קרקעות מדין אולנה מדין מקח טעות לא אימטיט שדאי אין זה מכר דלדעתא דהכי לא זכין : כדבטי לנ . כמה שרדי לקרקע דמידי דלומדנא דשכיח לטעו הוי כדין אולנה : נשבעין עלינן . אם הודה במקלף כגון טענו פסקת עמי לזרוע ו' שמכרתי לך זרעתי חמש והוא חוזר זרעתי חמש ומחלה : עומר מתירן . קס"ד אגידולין דידהו קמיבעיא ליה ולהכי קמהדר אי דלשריש קודם לעומר : תנינא . דעומר מהיר את גידוליהן במסכת מנחות (דף עא-) והתם מפרש טעמא : ואי דלא אשדא . בשעת הבאת עומר : תנינא . דליון עומר מתירן : דתלדינו . מן החדש והיו לריבין שיתירם עומר לאכילה : וזרעינו קודם לעומר . ותלף ליה עומר עלייהו בדלא אשדא מהו

כ"ב עמ .
[לעיל מנ:]
לעיל נ"ה .
ב"ב סד :
ועיין לעיל י' .
[גייסין עמ:]
מנחות ס"ט . [ע"ש]
קדושין מב :
[ושם איתא רבה]
מנחות ס"ט :
כ"ב ע .
[עס]
שם ע .
שם סט .
[מנחות סט:]
[עס]
שם ע .
שם סט .

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

נו

עין משפט
נר מצוה

קסב א מו"י פ"ג מהל'
מכירה ה"ח פ"ג
נא"ן ק"ב טו"ט ע"ח
פ"י רכ"ו סעיף כ"ט וע"ג
במ"מ :

קסד ב מו"י פ"ג מהל'
ערכין הלכה ה'
רכ"ג הלכה ע"ג פ"א דף
שלג' :

קסה ג מו"י פ"ג מהל'
תמורה ה"א א"ב :

[תמורה כ"ז
כל הסוגיא]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

גליון הש"ס
תוס' ד"ה י"א וכו'
ואפילו אם המתאנה
ע"ן לעיל דף כ"ג ב' הוב'
ד"ה ואילו :

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

[ק"ד]

[תמורה כ"ז]

אמר ר"ג הדר א"ר חסא אונאה אין להן זיטול מקח יש להם משמע דרב נחמן לא פליג אר"ב חסא רב וקשה לר"ת דכפ' המקביל (לקמן דף ק"ח וס"ג) אמרינן זב"ב ד' וסוף ק' סבור מניה כו' אמר רב נחמן אין אונאה לקרקעות אלמא אפי' זיטול מקח אין להם ותיזן ר"ת דאין אונאה עד פלגא אבל מפלגא ואילך מיקרי זיטול מקח ויש להם ואפי' שפיר הא דתנן (ע"ל דף נו') רבי יעקב אומר אין להן הקדש המורכב בהמה ומרגלית אין להם אונאה ומפרש בגמרא עד כדי דמיהם מדקאמר אף משמע דקרקעות נמי אית להו האי שיעורא ובפרק אלמנה מונית (כתובות דף ק"ט ע"ג) תנן שום הדיינין שפתחו שות או הויתרו שות מוכרם בטל רש"ג אומר מוכרם קיים ומפרש בת"מ דמכרם קיים עד פלגא : **יצא** לחולין כו' . למ"ד לר"ד לעשות לו דמים מדבריהם יאל לחולין הכל אבל מדרבנן לר"ד לשלם להקדש אונאתו ולמ"ד לר"ד לעשות לו דמים דבר תורה יש להקדש זיטול מקח יאל לחולין כנגד המעות שנתן והשאר יתחלל בדמים שיטלם וקמ"ל ללא אמרינן כיון שיש להקדש זיטול מקח זיטול הפדיון ולא יאל לחולין כלל כמו בהדיוט בהמקח בטל והיינו טעמו משום דבהדיוט המאנה תורה משום שאינו רוצה להחזיר האונאה ו'אפילו אם המתאנה פטור מלהחזיר מ"מ שניהם חוזרים כיון שהמתאנה היא יכול לבא לידי הפסד אם לא ירביע ויחזור בכדי שיראה אבל הקדש המתאנה אינו יכול לבא לידי הפסד כשידע המחלל שאינה הקדש לא יוכל ליהנות עד שיוסיף על דמיו כדי שיוי וע"ל לר"ד להוסיף ולא יוכל לחזור דאפי' מתחייב להקדש בטעות מפסיד כדאמרינן ב"ש ו'טולין (ב"ב דף קנ"ג וע"ל ד"ה ואל) לא תשיימיה את דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כ"ש כלן שיתחייב להוסיף אע"פ שטעה והיה סבור שיתחלל בך כל ההקדש ולא יטערך להוסיף כי מ"מ נתרצה לשהו בשוה ולא נכתובן מסתמא לטעות ההקדש ואינו יכול לחזור ולכך אין שניהם חוזרים : **והאמר** רבי יונה אהקדשות זיטול מקח יש להם ולא היה יכול לתרץ דביטול מקח יש להם מדרבנן דאם כן מאי איכא בין אונאה להקדש זיטול מקח דבאונאה נמי לר"ד להוסיף דמים מדרבנן דאפי' ר"ל דבר תורה איכא בין אונאה להקדש על העליונה אפילו באונאה ועוד אי זיטול מקח דקאמר ר' יונה מדבריהם א"כ נטערך לומר דלמ"ד אין להם זיטול מקח היינו אפילו מדרבנן א"ל על העליונה דמים ובהדיוט קמיה דלר"ד לעשות לו דמים ועל"י די הקדש על העליונה : **אמר** סבר אפי' לכתחילה . סימנה דכפ' המקדש שדחה (ע"רין דף ק"ט ע"ג) אומר כי אמר שמואל שחללו לכתחילה מי אמר ובפ"ק דסנהדרין (דף י"ג) אמר דבשומת הקדש צעין ט' וכהן ולעולם הבעלים קודמין שמוסיפין חומש אלמא מחזירין אחר ריוח הקדש וי"ל דה"פ שחללו אין שנתכוון לחללו פחות מדמיו שדבר זה אסור לעשות ואין לר"ד להשלים אלא מדרבנן אבל לכתחילה שפעם דבר שמומר שנתכוון לחללו שזה בשוה וטעה וממלא שהקדש שזה יותר ישלים מן התורה ומר סבר אפילו לכתחילה לא ישלים אלא מדרבנן אף על פי שנתכוון שזה בשוה אלא צמוד לכ"ע אסור לטעות להקדש' : דאפילו

מסו למינקט מינייהו ומיכל כלומר אגודלין דידהו לא מציעא לן שהרי אפי' הויתר עומר של אשחוק את הורעים קודם שגורשו וזרעם קודם העומר ולא שגרשו הו הגידולין אסורין עד שיבא עומר הבא כי קא מציעו ליה לנקוטין מן הורעים שבקרקע ומיכל לאחר העומר ואשרינו עומר . שהעומר מתיר את התלושין חדשי' של שנה זו ואת גידולין המחזירין שהשירשו : או דלמא צבטלניו אבנ ארעא . ובקרא צבטלניו דמו ולא שייך עומר גבטייה למשרייהו : **כתי** ר' אמי אונאה . הא תנן לה במתניתין דאין להו לכל הכך דמתני' : **זיטול** מקח . יותר משתות : **יש לכן או אין להם** . מי אמרינן מאל הונו (ויקרא כה) הוא דאימעות והא לאו צבטל אונאה הוא אלא מקח טעות הוא או דלמא כיון דלאו דבר שבמדה הוא ולא אטעויה דביבוריה כשאר דין אונאה הוא : **ר' יונה ור' ירמיה** . מילתא דאפי' כפשייהו אמרי ולאו ארדבי אמי קיימי אלא ר' (ירמיה) אקרקעות ורבי (יונה) אהקדשות אמרי משמיה דר' יוחנן אונאה אין להם זיטול מקח יש לכן : **מ"ד אהקדשות** . אמרה רבי יוחנן : **כ"ש** . דאקרקעות נמי אמר דכיון דאשמועינן דביטול מקח לאו צבטל אונאה הוא מהיכא אימעיט אי דהקדשות קחשיב ליה מקח טעות אע"ג דליכא טעות כלפי שמיא ואפ"ה אמרינן זיטול מקח כל שכן דלגבי חזריה דליכא למימר טעה ואדעתא דהכי לא חקייה כל שכן דהדר : **מ"ד אקרקעות** . אמרה : **אבל אהקדשות לא** . דאילו גבי הדיוט אמרינן טעה ואדעתא דהכי לא חקי אלא אהקדש ליכא למימר הכי וכיון דליטעה בדין אונאה טעות נמי לא אמרינן בהו כדשמואל : **מהולל** . כדאמרן דאימעות מאונאה וטעות נמי ליכא למימר בהו דמתן טעה : **סנן הסס** . במסכת תמורה (דף כ"ו) : **אם היה קודש צבטל מוס** . רישא דמתני' הכי האומר הכי זו תחת זו תמורת זו או תלושי זו הכי זו תמורה זו מחוללת על זו לא אמר כלום שאין קרבן תמים מתחלל ואם היה קודש צבטל מוס יאל לחולין וצריך לעשות לו דמים אם אין זו של חולין יפה כשל הקדש מוסיף עליה מעותיו עד

[תמורה כ"ז
כל הסוגיא]

קדושין י"א:
כתובות כ"ה ב:
ע"פ ה"ה:
תמורה כ"ז:
ע"רין כ"ט.
[תמורה כ"ז:
ע"ג]

ע"ל ט

מחו למינקט ומיכל מינייהו כמאן דשרייין בבדא דמי ושרינהו עומר או דלמא במלגתיהו אגב ארעא תיקו אמר רבא אמר רב חסא בעי רבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם או "אין להן אמר ר"ג הדר אמר רב חסא פשיט ר' אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם ר' יונה אמר *אהקדשות ר' ירמיה אמר אקרקעות ותרייהו משמיה דר' יוחנן אמרו אונאה אין להם ביטול מקח יש להן מ"ד אהקדשות ב"ש אקרקעות מ"ד אקרקעות אבל אהקדשות לא כדשמואל *דאמר שמואל דהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרושה מחולל תנן התם *אם היה קודש בעל מום יצא לחולין וצריך לעשות לו דמים א"ר יוחנן *יצא לחולין דבר תורה וצריך לעשות לו דמים מדבריהם ור"ל אמר אף צריך לעשות לו דמים מן התורה במאי עסקינן אילימא בכדי אונאה בהא לימא ר"ל צריך לעשות לו דמים דבר תורה והתנן *אלו דברים שאין להם אונאה הקרקעות והעבדים והשטרות וההקדשות אלא ביטול מקח בהא לימא רבי יוחנן צריך לעשות לו דמים מדבריהם והא"ר יונה אהקדשות ורבי ירמיה אמר אקרקעות ותרייהו משמיה דר' יוחנן אמרו אונאה אין להם ביטול מקח יש להם לעולם בביטול מקח ואיפוך דרבי יוחנן לר"ל ודר"ל לרבי יוחנן במאי קמיפלגי ברשמואל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרושה מחולל מר אית ליה דשמואל ומר אית ליה דשמואל איבעית אימא דכולי עלמא אית להו דשמואל והכא בהא קמיפלגי מר סבר שחיללו אין לכתחילה לא ומר סבר אפילו לכתחילה איבעית אימא לעולם בכדי אונאה ולא תיפוך וברב חסא קמיפלגי דאמר מאי אין להם אונאה אינן בתורת אונאה דאפי'

כדי דמי הקדש *אל לחולין דבר תורה ואפי' אין זו יפה כמותה כדאמר דאמעיט מאונאה: **אף לר"ד לעשות לו דמים דבר תורה** - גבי הקדשות ערבך כתיבא צבטלנהו וקסבר ערבך שווי משמע ור' יוחנן סבר ערבך כל דמים שיערכוהו משמע ליה אם זול אם יוקר: **והא"ר יונה אהקדשות כו** . לר' יונה קשיא דרבי יוחנן ארדבי יוחנן : **ואיפוך** . אליבא דר' יונה אבל אליבא דרבי ירמיה לא תיפוך דהא לר' ירמיה אליבא דרבי יוחנן אהקדשות אין להם זיטול מקח דמ"ד אקרקעות אבל אהקדשות לא כדשמואל וה"ל אימא דבמורה לרבי יונה איפוך וקמיפלגי ר"ל ור' יוחנן מ"ד אין להן זיטול מקח אית ליה דשמואל דכיון דאימעיט מאונאה לא שגא שותות לא שגא יתר משתות דאילו גבי הדיוט אמרינן טעה אבל בהקדש ליכא למימר טעות : **ומר ליה דשמואל** . קסבר כיון דליכא יתר משתות לאו דרך מקח הוא וכיון דלגבי מקח לאו מדי הוא גבי חילול נמי לאו מדי עבד : **שחיללו אין** . דהא אימעיט מאונאה לא שגא גדולה ולא שגא קטנה : **לכתחילה לא** . ודבר תורה דערבך שווי משמע : **ומר סבר אפי' לכתחילה** . ערבך כל דהו משמע הלכך לאפקועי איסוריה ואפילו מדרבנן שרי ומייה לאחר זמן ישלם : **לעולם בכדי אונאה** . וקאמר דבר תורה ואפילו בכדי אונאה רבין לעשות דמים דבר תורה : **ולא מיעוץ** . ואלו מיעוץ לכן אונאה דמתני' כרב חסא דפחות מכדי אונאה חוזר מדא"ר יוחנן אונאה אין להן זיטול מקח יש להן מכלל דאונאה אין להן דקאמר אין מחזירין להן אונאה הוא אלא ר"ל כי מוחשיה מוקי לה כרב חסא : **מאי אין לכן אונאה** . דגבי הקדשות דאפי'

[וע"פ תוספות תמורה
כ"ז ד"ה בין למר כו' וע"י
תוס' שם ד"ה לא אמרו]

[ע"י הש"ס]

[ע"י הש"ס]

י"ל ממתניתין

האם מותר לקחת מהם ולאכול מהם, האם הם נחשבים כנזרקים בכלי והעומר מתיר אותם [פי] גם התלושים החדשים וגם הגידולים המחוברים שהשרישו], או אולי הם בטלים לגבי הקרקע [ואין העומר מתיר אותם]. תיקו.

אמר רבא בשם רב חסא, רבי אמי שאל: [מה שכתוב במשנה שכל אלה] אין להם אונאה⁸⁵, יש להם ביטול מקח [ביותר משישית] או לא [כאין שאינו דבר שבמדה ולא הטעה אותו בדבריו, הוא כמו כל דין אונאה, ונתמעטו ממנו]. אמר רב נחמן, רב חסא חזר ואמר רבי אמי פשט: אין להם אונאה, [אבל] יש להם ביטול מקח.

רבי יונה אמר: על הקדשות. רבי ירמיה אמר על קרקעות, ושניהם אמרו בשם רבי יוחנן: אין להם אונאה, [אבל] יש להם ביטול מקח. מי שאמר על הקדשות, כל שכן על קרקעות [שכן אם ביטול מקח אינו בכלל אונאה למה שניתמעט ממנו בכלל. אבל] מי שאמר על קרקעות, אבל על הקדשות לא [היינו אין להם ביטול מקח ביותר מששית, שכן לגבי בני אדם אומרים שהוא טעה, ולא על דעת כן קנה, אלא על הקדש אין לומר כך, כיון שאינם בדין אונה אין בהם טעות], כדברי שמואל. שאמר שמואל: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, מחולל⁸⁶ [שכן אין להם אונאה אפילו ביותר מששית].

למדנו שם: [האומר על בהמה שהתקדש בקדושת הגוף המוכן לקרבן, בהמה אחר זו תמורתו, לא אמר כלום, שאין קרבן תמים מתחלל, אבל] אם היה קודש [פי] הבהמה שהקדישו אותו לקרבן [בעל מום⁸⁷, יוצא לחולין, וצריך לעשות לו דמים [פי] אם אין זו של חולין יפה כשל הקדש מוסיף עליה מעותיו עד כדי דמי הקדש]. אמר רבי יוחנן: יוצא לחולין, דבר תורה [ואפילו אין זו יפה כמותה, כנ"ל שהקדש נתמעט מאונאה], וצריך לעשות לו דמים, מדבריהם. וריש לקיש אמר: אף צריך לעשות לו דמים מן התורה [שלגבי הקדשות נאמר "ערכך" והוא שווי ממש, ור' יוחנן סובר "ערכך" היינו כל דמים שיערכוהו משמע, אם זול אם יוקר].

במה מדובר. אם תאמר [שהפרש היא] בכדי אונאה [היינו פחות מששית, וכי] בזה ריש לקיש אמר, צריך לעשות לו דמים דבר תורה. והרי למדנו: אלו בצרים שאין להם אונאה: הקרקעות והעבדים והשטרות וההקדשות. אלא [צריך לומר שכאן מדובר בהפרש של] ביטול מקח [היינו יותר מששית. וגם בזה מקשה הגמ', וכי] בזה רבי יוחנן אמר צריך לעשות לו דמים [רק] מדבריהם. והרי אמר רבי יונה על הקדשות, ורבי ירמיה אמר

⁸⁵ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז סכ"ט): אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות אפילו מכר שוה אלף דינר או שוה דינר באלף אין בהם אונאה. הגה: ויש אומרים דדוקא עד פלגא אבל יותר מפלגא כגון שמכר לו אחד יותר משנים הוי אונאה:

ביאור: העבדים והשטרות כו' - דדוקא מטלטלים הנקנין מיד ליד יש בהם אונאה, לאפוקי קרקעות, ולא משום דעביד אינש דזבין ארעא ביתר מכדי שוויה (סמ"ט), חזקות נידון כקרקע בעיני אונאה (ש"ך v המב"ט), מ"מ על הלאו עובר גם באלו ולא מיעט הכתוב אלא מדין תורת אונאה וביטול מקח, ו"א דאפילו לא ליכא (רע"א), עיין בקצוה"ח לעיל (סי' קכו ס"י ד"ה ונמצא הלוה עני) שכתב דבר חדש, הא דאין אונאה לשטרות, היינו דוקא במוכר שט"ח בכתיבה ומסירה, דכיון דהשטרות אין גופן ממון אימעטי מדין אונאה מכלל ופרט, מה הפרט מפורש דבר שגופו ממון, אבל מוכר חובות בע"פ ע"י מעמד שלשתן יש להם אונאה, דחובות גופיה הוי גופן ממון, ו"ח (פ"ת).

וההקדשות - בזמנינו אין לנו הקדש דבדק הבית אלא הקדש מתנות עניים ודבית הכנסת, ודין חולין גמור יש לו, ויש בו אונאה (סמ"ט), וע"ך v הראנ"ח), ובאינה לשותפים אינו חייב להחזיר עד שתהא אונאה פרוטה לכל אחד ואחד (פ"ת).

אבל יותר מפלגא - אבל בפלגא אינו אונאה (סמ"ט וע"ך), אמנם זה דעת הרמ"א ועיקר כמחבר. ו"א דהוה ספיקא דדינא (ש"ך), יש מח' אי איכא הונאה בקרקעות ביותר על חציו, ועוד שאחר כמה שנים ודאי מסתמא ידע ומחיל (ש"ך v המהר"ט), וה"ה בשכירות, אמנם אם ראובן שוכר מגוי בשתי ש"ח לחדש, ומשכיר בא', בשער שהשכירו לראובן אין אותו קרקע מושכרת לו מהגוי אלא לאותו חדש שעומדים בו ואלו רצה הגוי להוציאו בחדש שאחריו מוציאו בדיניהם, והרי בחדש שאחריו חוזר ושוכר מן הגוי וכן מדי חדש בחדשו. ואם כן נדון זה וכיוצא בו כמי שאומר לחברו הלויני ודור בחצר הגוי ואני אפרע בשבילך שכל כיוצא בזה רבית קצוצה (ש"ך v הראנ"ח), ו"א דעיקר שיש אונאה בפלגא, ובטל המקח (פ"ת).

כגון שמכר לו אחד יותר משנים - פירוש, דבר ששוה דינר אחד מכרו ביותר משני דינרי, והיינו יותר מפלגא, דאף דאימעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעי מאונאת דברים וגניבת דעת, וכמו שיתבאר לקמן (סי' רכז ס"א), אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו (סמ"ט).

על קרקעות, ושניהם אמרו בשם רבי יוחנן: אונאה אין להם, [אבל] ביטול מקח יש להם [וזה קשה על רבי יונה].

באמת [לפי רבי יונה צריך לומר שכל זה מדובר בהפרש של יותר משתות שהוא בכלל] ביטול מקח, ותהפוך רבי יוחנן לריש לקיש וריש לקיש לרבי יוחנן.

במה חולקים. בדברי שמואל, ששמואל אמר: הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, מחולל. אחד סובר כשמואל, ואחר לא סובר כשמואל [מאחר וזה אינו דרך מקח, זה אינו דרך חילול].

ואם תרצה לומר: כולם סוברים כשמואל, וכאן חולקים בזה, שאחד סובר: שחיללו [היינו רק בדיעבד] כן [חל, אבל] לכתחילה, לא [וימש"כ "ערכך" היינו שווין]. ואחד סובר: אפילו לכתחילה [כנ"ל ש"ערכך" היינו כל מה שהוא].

ואם תרצה לומר: באמת [מדובר בהפרש של] בכדי אונאה [היינו פחות מששית], ואין להפוך [שמות הרבנים]. וחולקים [בהלכה של] רב חסדא, שאמר: מהו "אין להם אונאה", אינן בתורת אונאה,

הוה אונאה - המקח בטל ואפילו פלגא, ואונאה דכתב הרמ"א, ג"כ כונתו לביטול מקח (סמ"ט), ומספיקא דדינא אוקי אחזקת מרא קמא ובטל המקח (רע"א), ו"א דעיקר כסמ"ע ואע"פ שהמחבר חולק (רע"א v המהר"ם מלובלין).

⁸⁶ עי' רמב"ם (ערכין וחרמין פ"ה ה"ח): אחד קדשי בדק הבית ואחד קדשי מזבח שנפל בהן מום אין פודין אותן לכתחלה אלא בשויה, ואם עבר וחללן על פחות משויה אין אפילו הקדש שוה מאה דינר שחללו על שוה פרוטה הרי זו פדוי ויצא לחולין ומותר ליהנות בו, ומדברי סופרים שהוא צריך חקירת דמים וחייב להשלים את דמיו.

ועי' צפנת פענח: "ל דשומא בעי מה"ת רק דיכול לפדותו בפחות. גם "ל דיש נ"מ בין קרקע למטלטלים דמטלטלים הוי דמיהם קצובים כמו נשומים ועומדים משא"כ בקרקע כמבואר ב"ק דף "ד ע"ב. וזהו כונת הגמ' דצריך לעשות לו דמים מה"ת ועי' כריתות דף "ג ע"ב דשיכור פסול לזה ועי' ירושלמי פ"א דכתובות מחלוקת דר"ל ור"י אי מעל אם פדאו בשו"פ כיון דעל ידו יצא לחולין הקדש בלא דמים וזה יהיה רק באחר שפדה ולא בבעלים וזהו כונת תוס' מנחות דף ע"א ע"ב ותמורה דף כ"ז ע"ב ועי' בכורות דף כ"ה ע"א דגם בפרה אדומה יכול לחלל על שו"פ ובמעילה דף "ד ע"ב ע"ש ועי' תמורה דף כ' ע"א דכ"ג מיקרי בעלים דפרה וכן הוא בספרי פ' חקת דאהרן יהיה גזבר לפרה ועי' בתוספתא דסנהדרין פ"ג ועי' ערכין דף כ"ז ע"ב דמוכח שם ג"כ כתוס' תמורה הנ"ל דבעלים הפודים אינם צריכים שומת ב"ד גם בקרקע. גם "ל דהיכא דלא שמוהו כלל עדיף מהיכא דשמוהו פחות מג' או 'ע' סנהדרין דף ה' ע"ב שאני התם דמעיקרא כו' וגטין דף ג' ע"א אתי למיגז דבוריה ודף ל"ה ע"ב גבי צריך לפרט את הנדר ועי' תוס' סנהדרין דף ו' גבי פשרה היכא דמחל על ידי אחרים לא הוי מחילה ושם דף ק"ב ע"א דהדיחוהו נשים גרע מהודחו מאליהם ע"ש וה"נ כן:

⁸⁷ עי' רמב"ם (תמורה פ"ב ה"א): התמורה הוא שיאמר בעל הקרבן על בהמת חולין שיש לו הרי זו תחת זו, או הרי זו חליפת זו, ואין צריך לומר אם אמר הרי זו תחת חטאת זו או תחת עולה זו שהיא תמורה, וכן אם אמר הרי זו תחת חטאת שיש לי בתוך הבית או תחת עולה שיש לי במקום פלוני הרי זו תמורה והוא שיש לו, אבל אם אמר על בהמת חולין הרי זו תחת עולה או הרי זו תחת חטאת לא אמר כלום, וכן אם אמר הרי זו מחוללת על זו אינה תמורה.

עי' רמב"ם (תמורה פ"ב ה"ב): היו לפנוי שתי בהמות אחת חולין ואחת הקדש שנפל בה מום הניח ידו על בהמת חולין ואמר הרי זו תחת זו הרי זו תמורה ולוקה, הניח ידו על בהמת הקדש ואמר הרי זו תחת זו הרי זה חיללה על בהמת החולין ואין זו תמורה אלא כפודה בעלת מום בזו הבהמה.

שאפילו פחות מכדי אונאה חוזר.

שאלו שאלה מברייחא: [ישנה הלכות של] רבית ואונאה להדיוט, ואין [איסור] רבית ואונאה [נוהג] בהקדש. [ושואל הגמ', למה צריכים לזה ברייחא], וכי [הברייתא] יותר חזקה מהמשנה שלנו, שהעמדנו אותה [שאינם] בתורת אונאה [וחוזרים אפילו בפחות ממשית]. וכן כאן, [ישנם] רבית ודין אונאה להדיוט [פ'י ששית], ואין רבית ודין אונאה להקדש [שהקדש שטעו אפילו בפחות משתות חזון]. אם כן, [איך מובן] הכתוב בסוף: זה חומר בהדיוט מבהקדש [הרי הקדש יותר חמור מהדיוט. מתרץ הגמ', החומרא לא שייך לאונאה אלא הוא מדבר] על רבית. [אם כן] שיכתבו: זה חומר בהקדש מבהדיוט [היינו לענין] אונאה. [מתרץ הגמ'] זה מובן חומר בהדיוט מבהקדש [בענין רבית], ותו לא [שכן כל מקום הקדש יותר חמור]. אלא הקדש, [וכי אפשר לכתוב] זה חומר, ותו לא.

איך מדובר [ציור של] רבית בהקדש [המוזכר לעיל]. אם תאמר שהגזבר הלוה [להדיוט] מאה ב[הסכמה שהוא ישלם] מאה ועשרים, הרי הגזבר מעל [שכן הוציא מעות הקדש לחולין, ולא הכניס תתייהם להקדש כלום], וכיון שמעל הגזבר יצאו המעות לחולין, והם של הדיוט [פ'י של הגזבר שהרי עליו לשלם להקדש קרן וחומש ואין כאן רבית של הקדש].

אמר רב הושעיא: במה מדובר כאן, כגון שקיבל [הדיוט מעות מהגזבר בתנאי] לספק סולת [למנחות לכל השנה] בארבע⁸⁸ [סאים בסלע, נתייקר מחיר הסולת], ועמדו בשלש [סאים לסלע, שהרי הדיוט אסור לפסוק על פירות עד שיצא השער, וכאן אפילו לא יצא השער עדיין לארבע, פוסקים]. כמו שלמדנו: מי שקיבל [הדיוט מעות מהגזבר בתנאי] לספק סולת [למנחות לכל השנה] בארבע [סאים בסלע, נתייקר מחיר הסולת], ועמדו בשלש [סאים לסלע], מספק [במחיר של] ארבע [לסאה]. ואם קיבל בשלש [סאים לסלע] ועמדו בארבע [סאים לסלע], מספק מארבע, שיד הקדש על העליונה [ובכל ענין משלם כפי המחיר הפחות].

רב פפא אמר: כאן [שאיך רבית להקדש] מדובר באבני בנין הנמסרים לגזבר [כדי לבנות עבור הקדש, ואבנים אלו אין מקדישים אותן אלא לאחר שבנו אותן, וכעת הם אינם עדיין ברשות הקדש, ואין בהם קדושה, וגזבר זה לזה אותם על מנת לשלם תוספת רבית, ובמקרה זה אין מעילה, שהרי האבנים עדיין חולין הם, ועל זה אמרו שאין בזה איסור רבית, משום שאין רבית להקדש], כדברי שמואל. שאמר שמואל: בונין ב[אבנים של] חול, ואחר כך מקדישים⁸⁹.

אין בהם תשלומי כפל (וכר'). מאיפה אנו לומדים את זה. שהרבנים למדו: [נאמר בענין שומר שטוען שנגנב לו הפקדון] "על כל דבר פשע", [והוא] כלל. [אחר כך כתוב] "על שור על חמור על שה על שלמה", [והוא] פרט, [אחר כך נאמר] "על כל אבדה אשר יאמר", חזר וכלל, [יוצא אם כן בענין יש] כלל ופרט וכלל, [וכאשר יש כלל ופרט וכלל] לומדים [שזה כולל כל דבר שהוא] כעין הפרט. מה הפרט מפורש, דבר המטלטל וגופו ממון, כך [לענין זה כולל] כל דבר המטלטל וגופו ממון. יצאו קרקעות שאינן מטלטלים, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי

שמטלטלים, אין גופן ממון. הקדשות [אינם בכלל כפל], שנאמר בפסוק "רעהו", [ודורשים דווקא] "רעהו" ולא הקדש.

ולא תשלומי ארבעה או חמשה (וכר'). למה [לא משלמים תשלומי ד' או ה', הרי לכפל יש לימוד, אבל אין לימוד לענין ד' או ה']. אמר הרחמן [פ'י ה' ית' בתורה] תשלומי ארבעה וחמשה, ולא תשלומי שלשה וארבעה [שהכפל הוא בכלל ד' או ה', ואם אין כפל, רק חייב ג' או ד'].

שומר חנם אינו נשבע (וכר'). מאיפה אנו לומדים את זה. שהרבנים למדו: [נאמר בענין פקדון] "כי יתן איש אל רעהו", [הוא] כלל. "כסף או כלים" [הוא] פרט, "לשמור", חזר וכלל, [יוצא אם כן בענין יש] כלל ופרט וכלל [וכאשר יש כלל ופרט וכלל] לומדים [שזה כולל כל דבר שהוא] כעין הפרט: מה הפרט מפורש, דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון. יצאו קרקעות שאינן מטלטלים, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלים אין גופן ממון. הקדשות [אינם בכלל שבוטות בפסוק "רעהו", [ודורשים דווקא] "רעהו" ולא של הקדש].

נשוא שכר אינו משלם (וכר'). מאיפה אנו לומדים את זה. שהרבנים למדו: [נאמר בשומר שכר לחייב בגניבה ואבידה] "כי יתן איש אל רעהו", [הוא] כלל. "חמור או שור או שה", [הוא] פרט. "וכל בהמה לשמור" חזר וכלל. [יוצא אם כן בענין יש] כלל ופרט וכלל [וכאשר יש כלל ופרט וכלל] לומדים [שזה כולל כל דבר שהוא] כעין הפרט, מה הפרט מפורש, דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון. יצאו קרקעות שאינן מטלטלים, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלים אין גופן ממון. הקדשות [אינם חייבים בגניבה ואבידה של שומר שכר], שנאמר בפסוק "רעהו", [ודורשים דווקא] "רעהו" ולא של הקדש.

שומר חנם אינו נשבע וכר'. שאלו סתירה: בני העיר ששלחו את שקלים שלהם [של אדר לקרבנות ציבור עם שליח] ונגנבו או נאבדו⁹⁰, אם [כשבאו לדין], כבר נתרמה התרומה [דהיינו, לאחר הזמן שבו "תרמו" מכל השקלים שכבר הגיעו ונאספו במקדש].

בעל בית היה מספק הקניין ושוכר מהקדש ופתחיה היה גזבר לזירוז עיין בתוס' יום טוב.

⁸⁹ ע'י רמב"ם (מעילה פ"ח ה"ד): כשבונן במקדש אין לוקחין עצים ואבנים מן ההקדש ולא בונין את הבניין על דעת שהוא קדש אלא בונין הכל מן החול, גזירה שמא יהנה בצל הבניין או ישען על אבן או קורה בשעת מלאכה, ואחר שישלם הבניין מחללים מעות ההקדש על הבניין, ואם צרכו הגזברים לעצים לקודש לאותו היום בלבד לוקחין אותן ממעות ההקדש שהרי אינן מתאחרין ימים כדי שנחוש להן שמא ישען אדם עליהן וימעול.

⁹⁰ ע'י רמב"ם (שקלים פ"ג ה"ט): שלחו את שקליהם ביד שומר שכר שהרי הוא חייב בגניבה ואבידה ואבדו ממנו באונס, כגון שלקוחם לסטים מזויינים שהוא פטור, רואין אם אחר שנתרמה התרומה נאנס נשבע השליח לגזברים ובני העיר פטורין, שהתורם תורם על הגבוי ועל העתיד לגבות וברשות הקדש הן ובני העיר מה היה להן לעשות הרי לא מסרום אלא לשומר שכר שהוא חייב בגניבה ואבידה, אבל האונס אינו מצוי, ואם אבדו קודם שנתרמה התרומה עדיין ברשות בני העיר הם והשליח נשבע לפני אנשי העיר והן משלמין, נשבע וגבו שקלים שנית ואחר כך החזירום הליסטים אלו ואלו שקלים ואין עולין להן לשנה אחרת והשניים יפלו לשקלי שנה שעברה. יש מי שאומר שהשקלים הראשונים שיפלו לשקלי השנה הם השקלים שנגבו בתחלה ואבדו או נאנסו וחזרו, ויש מי שאומר שהשקלים הראשונים הן שהגיעו ליד הגזבר תחלה. [ראב"ד] יש מי שאומר שהשקלים הראשונים שיפלו לשקלי השנה. א"א בירושלמי (פ"ב סה"א) מחלוקת אמוראים.

אור שמח: פירוש דבריו [הראב"ד], דתלי בפלוגתא דמיתיה בבלי יומא דף ט"ב ע"א המפריש פסחו ואבד איזה שירצה מהן יקריב, ר' יוסי אומר מצוה בראשון כו', ובירושלמי פרק מי שהיה תמא (פסחים פ"ט ה"ו) אית תנא תני מצוה בראשון כו', מצוה להקריב את השני, והוא הדין כאן, ולפ"ז כוון דסתרי פסקי רבינו, ויעוין דברי הכסף משנה והמפרשים בפרק ד' מהלכות ק"פ יעו"ש.

⁸⁸ ע'י רמב"ם (כלי המקדש פ"ז ה"ט): הממונה שעל הקינים הוא שפוסקין עמו שימכור הקינים לקרבנות כך וכך בסלע וכל מי שהוא חייב תורים או שני בני יונה יביא דמיהם למקדש, וזה הממונה נותן הקינים לבעלי הקרבנות ועושה חשבון עם הגזברים ונותנים לו, משלשים יום לשלשים יום פוסקין עמו השער, ואם הוזלו הקינים מספיק כשער הזול ואם הוקרו מספיק כמו שפסקו עמו שיד הקדש על העליונה, וכן קן שנמצא פסול או שנפסל קודם שיקרב נותן אחר תחתיו. [ראב"ד] משלשים יום לשלשים יום וכו'. א"א לא כי הממונה על הקינים ועל הנסכים אינו אלא גזברות בעלמא וכל מי שהוא חייב קינין מביא לידו או הקינין בעצמו או דמיו ונותן לשופר והוא משתדל להקריבן ואינו מתעצל וכן על הנסכים היה איש ממונה ולוקח במעות של תרומת הלשכה יינות שמנים וסלתות מבעלי בתים ועל אותו בעל הבית המוכר אמרו אם קבל לספק מארבע ועמדו משלש או משלש ועמדו מארבע מספק מארבע וכל מחוייב נסכים מביא מעות ולוקח מזה הממונה ואם יש לו ריוח בזה הוא הנקרא מותר נסכים ועושיין ממנו לקיץ למזבח ואף על פי שאמרו אין משתכרין בשל הקדש הני מילי פירות שהוא כעין הגנות והוא דרך עניות אבל נסכים שהן צרכי ציבור לוקחין ואם הותירו מוכרין ליחידים מכ"מ הממונים לא מרויחין ולא מפסידין לעצמן כלום.

מרכבת המשנה: הממונה שעל הקינים. עיין השגות. ולדעת רבנו פתחיה היה מקבל על עצמו לספק קינין והיו פוסקין עמו משלשים יום לשלשים יום וכל דמי קינין מהמחוייבים קרבן היה הכל ניתן ביד גזברין ופתחיה היה נותן להן תורים ועושה חשבון עם הגזברין והם נותנין לו בעד הקינין ממעות שבידם מה שנטלו מן המחוייבים קינין (ומש"ה לא היה צורך שיהיו חותמות בקינין דכל הקינין שוין ב' גוזלות משא"כ נסכים שהקרבנות חלוקין). ולפ"ז אחיה הממונה על הנסכים הוא אשר קיבל על עצמו לספק סלתות והיינו דתנן פ"ה דשקלים מ"ד ואם פחתו משלם יוחנן מביט אבל אם הוזלו מפסיד אחיה כדתנן סוף פ"ד דשקלים משלשה ועמדו מארבעה יספיק מארבעה. ולפ"ז פתחיה המספק את הקינין הוא המספק את הפסולות כדתנן סוף פ"ז דשקלים. ולדך הראב"ד חנוני

נשבעים לגזברים [שלא פשעו בהן, שהן בעלי הדין, דמכיון שתרמו את הלשכה, אין אחריות אבידה על הבעלים אלא על ההקדש, והם הבעלי דין של השלוחים], ואם לא [אלא שנודע להם קודם לתרומה], נשבעים לבני העיר [שהרי לא תורמים עליהם אלא על מנת שישלחו אחרים תחתיהם, בני העיר הם הבעלי דין של השלוחים], ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם. [ואם אחר כך] נמצאו [השקלים הנאבדים] או שהחזירו הגנבים⁹¹, שניהם [גם התרומה הראשונה וגם השניה] שקלים, ואין עולים להם לשנה הבאה. [אבל רואים שכן נשבעים להקדש].

אמר שמואל: [לתרן הסתירה, שהברייתא שמחייבים שבועה, לא מדובר בשומר חנם לפטור אותו מלשלם מכיסו, אלא] מדובר כאן בנושא שכן, ונשבעים [שאינם ברשותם] ליטול שכרם [מבני העיר]. אם כן [למה כתוב] נשבעים לגזברים, היו צריכים [לכתוב נשבעים] לבני העיר [שכן הם המשלמים שכרם]. אמר רבה: נשבעים לבני העיר כמעמד גזברים, כדי שלא יחשוד אותם. או: כדי שלא יקרו להם פושעים.

[מקשה הגמ', איך כתוב נשבעים ליטול שכרם] הרי כתוב נגנבו או שאבדו, ושומר שכן חייב בגניבה ואבידה. וכן כאן, אע"פ שלא משלמים [משום שזה להקדש, ונתמעטו מחיוב גניבה ואבדה בשומר שכן, אבל] לפחות שיפסידו שכרם [שהרי נשתעבדו לשומרן מגניבה ואבידה, ועל מנת כן היו נוטלין שכר, והרי לא נשלמו מלאכתן]. אמר רבה: נגנבו [כאן] אינו כמשמעו, אלא [בלסטים מזויין] והוא בכלל אונס, ולשמירה זו לא קבלו עליהם, וכן מה שכתוב] אבדו [כאן], אינו כמשמעו, אלא, שטבעה ספינתו בים [והוא ג"כ בכלל אונס].

רבי יוחנן אמר: מיהו [מחבר של הברייתא הזאת], רבי שמעון היא, שאמר: קדשים שחייב באחריותם יש להן אונאה⁹², ונשבעים עליהם [שמאחר והמפקיד חייב בחריות נחשב כשלו, וכן כאן בני העיר חייבים לשקול אחרים תחתיהם]. זה מוכן עד שלא נתרמה התרומה, [אבל אין מוכן] משנתרמה התרומה, [הרי מאז] הם קדשים שאינו חייב באחריותם. שלמדנו: תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות⁹³ [פ'י] כאשר לוקחים מכסף הקופות לקרבן, תורמים על אף אלה שנאבדו, והוא המקרה שלנו, וגם על הגבוי, ובדרך לבית המקדש, וגם עלה עתיד לגבות, ולהביא לבית המקדש].

⁹¹ ע"י שר"ע (ח"מ סי' שא ס"א): ג' דינים האמורים בתורה בארבעה שומרים, אינם לא בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות ולא בנכסי עובדי כוכבים ולא בהקדשות (הן) של מזבח או של בדק הבית. שומר חנם אינו נשבע, נושא שכר או שוכר או שואל אינם משלמים, ומכל מקום שומר שכר מפסיד שכרו עד שישיבע ששומר כראוי. וכן פטורים אף מפשיעה (והכי קי"ל). ויש מחייבים בפשיעה. וכל אלו, חוץ מן ההקדשות, פטורים אפילו משבועה שאינם ברשותו: הגה ועיין לעיל סימן ס"ו סעיף ל"ט. שומר שמסר לשומר בדברים אלו חייב, דגרע מפשיעה. ויש חולקין. השואל בית ונשרף, פטור לשלם, דה"ל קרקעות:

ביאור: שלשה דינים האמורים בתורה כו' - ר"ל, שומר חנם דנשבע על הגניבה, ושומר שכר על האונס, ושואל דוקא כשמתה מחמת מלאכה, ואי לאו חייבים (סמ"ע).

ולא בנכסי גוי - ר"ל דאף דאין דין שומרים לגוי, מ"מ במשכון אפילו בגוי הוי שומר שכר, ויש חולקים (פ"ת).

ולא בהקדשות הן של מזבח - דין המקדש בזמן הזה, אין לו דין הקדש שאין סתמו לבדק הבית אלא לעניים או לשאר חפצי שמים, ואפ"י כשנאמר דהקדש בזמן הזה אין בו דין הקדש אלא דין חולין, מכל מקום אפשר לומר שמה שהקדיש לעניים או לכל דבר של חפצי שמים הקדשו קיים ואמירתו לגובה כמסירתו להדיוט, ולא צריכים קנין, ולכן לענין שומרים הוה כחולין גמור, ויש לו כל חיובים של חולין (ש"ך בשם ראנ"ח).

ומ"מ שומר שכר מפסיד שכרו - ה"ה אפילו אם התנה להיות פטור מגניבה ואבידה ונגנב, מפסיד שכרו. וה"ה שומר שכר על הקדש ג"כ מפסיד שכרו. ושומר לשבוע או לשנה מפסיד כל שכרו של כל זמן השכירות (ש"ך בשם תורת אמת), עיין מ"ש בסימן ש"ה סק" (קצה"ח). אם ישיבע ששומר כראוי, אעפ"י שנאנס מידו נוטל שכרו מבעל הבית כמש"כ לעיל סי' ס"ו סעיף מ' (רע"א בשם מהר"ש לבית לוי). אם מסר בידו עשר שטרות והתחייב ליתן לו שכר שמירתן עשרה זהובים, ונאבד אחד מהם בפשיעת השומר באופן דמפסיד שכרו, פשוט דמפסיד שכר כולן וא"צ לשלם לו שכר שמירה כלל אפילו בעד השטרות ששמרן יפה, אמנם בהבלעת הימים אינו כן, שאם שכרו לשמור השטרות עשרה ימים בעד עשרה זהובים ופשע ביום העשירי וע"י כן נאבדו, אינו מפסיד שכר הימים שעברו, אבל אם היה נשכר לשבוע ופשע יום א', איבד כל שכרו (פ"ת).

והכי קי"ל - והעיקר דחייב (ש"ך), ויש חולקים (נתה"מ פ"ת), אמנם בשומרים שלא עשה משיכה דלא נעשה שומר, אינו חייב אפילו בפשיעה, ולא חשיב פושע למזיק רק במי שקבל לשמור פושע, ולא שמה, אבל מי שאינו שומר כלל לא חשיב מזיק, ואפילו הפוטרים בפשיעה, היינו דוקא שנתרשל בשמירה, אבל אם הניחו ברשות הרבים שהוא מקום הפקר חשיב אבידה מדעת, הוי מזיק גמור

אלא אמר רבי אלעזר: שבועה זו [מדובר בשומר חנם, ואע"פ שמעיקר הדין פטורים משבועה על הקדש כאן] היא תקנת חכמים, שלא יהו בני אדם מזולזלים בהקדשות⁹¹.

נושא שכר אינו משלם. רב יוסף בר חמא שאל סתירה לרבה, למדנו במשנה: נושא שכר אינו משלם. אבל למדנו סתירה: [גזבר של הקדש] השוכר פועל [מכספי הקדש] לשמור את הפרה [האדומה שלא תיפסל. אן] לשמור את התינוק [שהיו מגדלים בטהרה לטפל בפרה, אן] לשמור את הזרעים [לעומר, אם הפועל הוא שכיר יום] אין נותנים לו שכר שבת⁹², לפיכך אין אחריות שבת עליו [ואם אירע פסול בשבת, אין חייבים לשלם. אבל אם הפועל] היה שכיר שבועי, [אן] שכיר חדשי, [אן] שכיר שנה, [אן] שכיר שבע [שנים], נותנים לו שכר שבת [שנבלע בשכר שאר הימים, ואינו מפורש לשבת], לפיכך אחריות שבת עליו.

במה [מדובר, וכי] לא [מדובר], לשלם [על הפסד הפרה וכו']. לא, להפסיד שכרו. אם כן, בהתחלה שכתוב "אין אחריות שבת עליו", גם כן [צריך להיות שמדובר] להפסיד שכרו. וכי יש לו שכר שבת [שיפסיד], הרי כתוב, אין נותנים לו שכר שבת. [רבה] שתק [שלא היה לו מה לענות, ואז הוא] אמר [לרב יוסף]: שמעת משהו בזה. אמר לו, כך אמר רב ששת: [כאן מדובר] שקנו מידו [שאם יקלקל שמירתו הוא ישלם, ואז ודאי משלם שכן הוריד את עצמו לכך]. וכן אמר רבי יוחנן: בשקנו מידו⁹³.

רבי שמעון אומר קדשים שחייב באחריותם יש להן אונאה, ושאינו חייב באחריותם אין להן אונאה. תנא א' לימד לפני רבי יצחק בר אבא: קדשים שחייב באחריותן [שהפקידם אצל אחר, והנפקד כפר ונשבע והודה], חייב [קרבן] שבועה, כעת הוא חושב שטעם החיוב משום שהם של גבוה, שאני קורא בהם [ומעלה מעל] בה' וכחש", ושאינו חייב באחריותן, פטור [משבועה], שאני קורא בהם "בעמיתו וכחש" [שכן הם קוראים על שם עמיתו, ודעמיתו פטור, שצריכים "בה"']. אמר לו: כלפי היכן הדבר נוטה

(נתה"מ), תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב כל זמן שיש לחלות בשום צד שאילו לא פשע אפשר שלא היה אונס (ע"י סי' רצ"א ס"ו) (נתה"מ).

ויש מחייבין בפשיעה - דה"ל כמפסיד בידים. והפוטרים ס"ל דאינו דומה להדדי, דהא שמירה בבעלים פטור בכל הד' שומרים אפילו בפשיעה, ומפסיד בידים בבעלים חייב בהן (סמ"ע).

חוץ מן ההקדשות - והיינו הקדש גמור ולא בהקדש של עניים (סמ"ע). שומר שמסר לשומר בדברים אלו חייב כו' - ועיקר כיש חולקים (ש"ך), משום שיש להסתפק שעדיין הוא ברשות השני וכופר, ובזה חייב הראשון, דנראה דאפילו מי שלא קיבל שמירה כלל רק שבא לבית חבירו ולקח ממנו חפץ ונתנו לאחר והאחר טוען שנאבד ממנו דחייב הראשון, דשומר שמסר לשומר חייב, דכל זמן שלא נשבע השומר, לא מחזקינן בנפילה וחסדינן אותו שהוא עדיין בידו וממילא הראשון חייב, דכשעשה מעשה בגוף החפץ וע"י מעשה זה נאבד, נחשב למזיק, ולפ"ז ליכא מחלוקת בין ב' הדעות ברמ"א, רק הראשון מיייר שאינו ידוע שנאנס אצל השני, דחייב הראשון מטעם מזיק כיון דחשדינן להשני שעדיין ברשותו הוא, וצד השני מיייר שידוע שנאנס אצל השני, דאז ודאי דלא נחשב תחילתו בפשיעה לענין שמירה שיתחייב מחמת תחילתו בפשיעה וסופו באונס, דכל כמה דליכא לימחשידיה להשני אחזקי בגנבי לא מחזקינן, והרי מסרו לבן דעת ולא פשע בשמירה, וגם ליכא לימחשביה למזיק כיון שלא ע"י מעשה של הראשון נאבד דהא נאנס ממילא. (נתה"מ).

⁹² ע"י שר"ע (ח"מ סי' שו ס"ד): המולך חטים לטחון, ולא לתתן, ועשאן סובין או מורסן, נתן קמח לנחתום ועשאו פת נפולין, בהמה לטבח וניבלה, בשכר, חייבים לשלם דמיהם. ואם שחט בחנם, אם היה טבח מומחה, פטור, ואם אינו מומחה, חייב. (והטבחים שלוקחים הכרכשאות מן הכשרות, מקרי שכר, ואם נבלו חייבים לשלם):

ביאור: ולא לתתן - פירוש, שדרך בעל החיים לשרותן במים תחילה ולכתשן במכתשת להסיר קליפה החיצונה כדי שיהא הקמח או הסולת יפה (סמ"ע). פת נפולין - פירוש, נשבר ונופל כשאוחזין בו (סמ"ע).

ואם שחט בחנם - ואין זכות הברכה הופך אותו לשומר שכר, כמו ששומר אבידה אינו שומר שכר מטעם מצות השבה אבידה גרידא, אע"פ שהתופס מצוה של אחר צריך לשלם לו (ע"י ב"ק צא ע"ב ולקמן שפ"ב ס"א) (קצה"ח). אם היה טבח מומחה פטור - דכיון שהוא מומחה ואינו רגיל לבוא מכוול זה לידו, אמרינן דמזל דבעל הבהמה גרם לו שחט מכוול זה לידו, אבל שחטו בשכר חייב דה"ל ליהור טפי (סמ"ע). מקרי מומחה כששחטו ג' פעמים עופות קטנים, והדיוט אפילו בחנם חייב דפושע הוא (ש"ך).

ע"י המשך בהערה פח.

זה יותר מסתבר להגיד להיפך [כל שאינו חייב באחריותו נחשב "דה"י", וכך היה לו לומר: קדשים שחייב באחריותו פטור, שאני קורא בהן בעמיתו וכחש, שאינו חייב באחריותו חייב שאני קורא בהן בה' וכחש]. אמר לו: אני אמחק [משנה זו מהלימוד שלי]. אמר לו: לא, כך נאמר: קדשים שחייב באחריותו, חייב [קרבן שבועה], שנתברכו מ"בה' וכחש", ושאינו חייב באחריותו, פטור, שנתמעט מ'בעמיתו וכחש".

רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה, מרגלית, ובהמה אין להם אונאה. למדנו, רבי יהודה אומר: אף המוכר ספר תורה אין לה אונאה, לפי שאין קץ לדמיה. בהמה ומרגלית אין להם אונאה, מפני שאדם רוצה לזווג אותם [פי' מי שיש לו שור יפה לחרישה מחזר על אחר שכמותו לצמדו עמו בעול, שהמצמיד שור חלש עם הבריא מקלקל את הבריא, וכן מרגלית נאה למלאות עם חברתה בזהב מן היחידית]. אמרו לו [התלמידים, למה זה דווקא בשתי דברים אלה] הרי אדם רוצה לזווג כל [דבר בעולם, ואין יש אונאה בכלל]. ורבי יהודה: אלה [פי' בהמה ומרגלית] חשובים [וחביב לו לזווג ואתם ולכן אין בהם אונאה], והני [פי' כל דבר אחר בעולם] לא חשוב לו [כל כך, ולכן יש בו אונאה]. ועד כמה [יותר מהמחיר אינו אונאה]. אמר אמימר: עד כדי מחירם [פי' כפל].

למדנו, רבי יהודה בן בתירא אומר: אף המוכר סוס וסיף ומגן ב[שעת] מלחמה אין להם אונאה, מפני שיש בהם חיי נפש.

משנה. כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים⁹³. לא יאמר לו [לחנווני] כמה עולה חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו⁹⁴. לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שנאמר "וגר לא תונה ולא תלחצנו".

גמרא. הרבנים למדו: "לא תונו איש את עמיתו", הכתוב מדבר באונאת דברים. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממון. כשהוא אומר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", הרי אונאת ממון נאמר, איך אני מקיים "לא תונו איש את עמיתו". באונאת דברים.

איך [יש דוגמא לאונאת דברים]. אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו, זכור מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים, אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך. אם היה גר ובה' ללמוד תורה, אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה⁹⁵. אם היו יסורים

⁹³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכח ס"א): כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים, וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון זה בגופו וזה בממונו והצועק על אונאת דברים נענה מיד. הגה: ויש אומרים דאין מצווין על אונאת דברים אלא ליראי השם, ומי שמאנה את עצמו מותר להוניהו:

ביאוראל ליראי השם - דדרשו מדכתב לא תונו איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצוות (סמ"ע).

ומי שמאנה את עצמו מותר להונות - דזה אינו קרוי עמיתך, ר"ל שמזלזל בכבוד עצמו ונפשו, על כזה לא הזתירה התורה וגם אחרים מותרים להונה ולזלזל בכבודו, דכיון דאין דרך בני אדם להונות אדם את עצמו, מש"ה אינו נקרא עמיתך, שאינו מכלל בני הישוב והדרך ארץ (סמ"ע).

⁹⁴ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכח ס"ד): כיצד הוא אונאת דברים: לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו, היו חמרים מבקשים לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו למכור, אם היה חבירו בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשי אבותיך אם היו יסורין באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב (איוב ד ו-ז) הלא יראתך כסלתך זכר נא מי הוא נקי אבד, אם נשאלה שאלה על דבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב בדבר זה וכן כל כיוצא בדברים אלו:

ביאור: כדרך שאמרו חביריו לאיוב כו' - והם שאמרו לו כן, מפני שהיה איוב מטיח דברים כלפי השגחת השם יתברך ומדותיו (סמ"ע).

וקשה והרי זו ואין צריך לומר זו שהרי יש בבושת יותר כשיאמר לו זכור מעשיך הראשונים משיאמר לו בכמה חפץ זה. ויראה כי עיקר אונאה כשיאמר לו בכמה חפץ זה משום דאין בזה ממש שהרי אין רוצה לקנות אותו וזה הוא אונאה כי אין המתאנה נחשב בעיניו לכלום וכל דבר שחבירו שפל ופחות ונבזה בעיניו ואמר לו דברי' עד שנראה לחבירו שאינו נחשב לו כלום זה הוא אונאה ואם כן כשיאמר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה לקנות ומהתל בו דבר זה הוא לא תונו לגמרי, אלא אפילו זכור מעשיך הראשונים כלומר שאומר לו שאין אתה חשוב כל כך מפני מעשיך הראשונים והוא אמינא כיון שאין עושה אותו כאלו אין נחשב לכלום רק מן מעשיו הראשונים אין זה אונאה ואפילו הכי אסור. ואשמעינן עוד אפילו אם הוא אומר בן גרים הוא דה"א דזכור מעשיך הראשונים כיון שזכר לו מעשים שאינם ראויים ומעשים של תהו וזה הוא אונאה אבל לומר לו בן גרים הוא כיון שכן נבדא גוי ואין זה אונאה כ"כ אפ"ה אונאה (מהר"ל).

⁹⁵ ע"י רמב"ם (מכירה פ"ד ה"ג): כיצד היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, היה גר ובה' ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות יבא וילמוד תורה

באים עליו, [און] אם היו חלאים באים עליו, או שהיה קובר את בניו, אל יאמר לו כדרך שחביריו של איוב אמרו לו "הלא יראתך כסלתך"⁹⁶ תקותך ותם דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד". אם היו חמרים [אלה שעובדים עם חמורים] מבקשין תבואה ממנו, לא יאמר להם "לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה", ויודע בו שלא מכר מעולם.

רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, שהרי הדבר מסור ללב [שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של עושה, הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות, ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה, הייתי סבור שיש לך תבואה למכור או הייתי חפץ לקנות מקח זה], וכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלהיך" [היו ירא מן היודע מחשבות, אם לטובה אם לאונאה].

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה [פי' אונאת דברים] נאמר בו "ויראת מאלהיך", וזה [פי' אונאת ממון] לא נאמר בו "ויראת מאלהיך"⁹⁷. ורבי אלעזר אומר: [סיבה אחרת למה אונאת דברים יותר חמור, שכן] זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר [סיבה אחרת למה אונאת דברים יותר חמור, שכן]: זה [אונאת ממון] ניתן להשבה, וזה, לא ניתן להשבה.

תנא אחד לימד לפני רב נחמן בר יצחק: כל המלבים פני חבירו [פי' המביישו] ברבים כאלו שופך דמים⁹⁸. אמר לו: טוב אמרת, שרואים שהאדם [שבפרצופו] הולך ובה לבן.

אמר אביי לרב דימי: במה זהירים בארץ ישראל. אמר לו: בהלבנת פנים. שרבי חנינא אמר: הכל יורדים לגיהנם, חוץ משלשה⁹⁹. וכי אתה חושב הכל [יורדים לגיהנם]. אלא נאמר: כל היורדים לגיהנם עולים, חוץ משלשה שיורדין ואין עולין. ואלו הן: הבא על אשת איש, והמלביץ פני חבירו ברבים, והמכנה שם רע לחבירו¹⁰⁰. מכנה היינו מלביץ [ולמה כתוב שניהם. ומתוך הגמ', המכנה שונה, שזה] אפילו אם דש בו בשמו [פי' כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן, ואין פניו מתלבנות, ומכל מקום - זה להכלימו מתכוין].

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן:

שניתנה מפי הגבורה, היו חלאים ויסורים באין עליו או שהיה מקבר את בניו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך זכור נא מי הוא נקי אבד.

⁹⁶ פירש שאם היית ירא אלקים היה היראה הזאת בטחונך שלא היה מגיע לך רע ותקותך היה גם כן שלא תאונה לך רע ותונו דרכיך היה גם כן שלא היה מגיע לך דבר שהוא חסרון. (מהר"ל).

⁹⁷ נראה לי מה שנאמר באונאת דברים ויראת מאלקך כי אונאה דבר שלא נמסר ביד שליח רק הוא ביד הקדוש ברוך הוא כמו שיתבאר, לפיכך נאמר ויראת מאלקך. ועוד כי מי שהוא עובר על אונאת דברים הרי הוא אינו ירא מה', שאלו היה ירא מה' היה חושב אף על גב שחבירו שפל הלא יש דין שהוא עושה משפט לעשוקים ולנדכאים כי מי שהוא תש כח סומך על הש"י לכך יש לך לירא מפני מי שהוא סומך עליו והמאנה את חבירו הוא עושה זה מפני כי חבירו שפל ונדכה, והשפל והנדכה סומך על מי שהוא מלכו ועוזרו לכך יש לך לירא מפני מי שהוא סומך עליו (מהר"ל).

⁹⁸ ע"י רמב"ם (דעות פ"ו ה"ח): המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא, מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים, אף על פי שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו עון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלביץ פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו, במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחפרים אותו בפניו ומביזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

וע"י רמב"ם (תשובה פ"ג ה"ד): כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אף על פי שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב, ויש עבירות קלות מאלו ואעפ"כ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדי /וכדאי/ הן להתרחק מהן ולהזהר בהן, ואלו הן: המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינויו והמלביץ פני חבירו ברבים והמתכבד בקולן חבירו והמבזה תלמידי חכמים והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים, במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה וכו'.

ע"י המשך ביערה צ.

⁹⁹ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכח ס"ה): יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו, אע"פ שהוא רגיל באותו כנוי אם כוונתו לביישו אסור:

יותר טוב לו לאדם שיבוא על ספק אשת איש ואל ילביץ פני חבריו ברכים¹⁰⁰. מאיפה אנו יודעים את זה. מזה שרבא דרש. שרבא דרש: מהו שנאמר "ובצלעי שמחו ונאספו [בשביל אשתי זו, שמתחילה חטאתי בה, כמו (בראשית ב) ויבן את הצלע, שמחו ונאספו] קרעו ולא דמו [אם קרעוני לא מצאו דם]". אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ. ולא עוד, אלא אפילו בשעה שעוסקין בנגעים ואהלות אומרים לי: דוד, הבא על אשת איש מיתתו במה. ואני אומר להם: מיתתו בחנק¹⁰¹ ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלביץ את פני חבריו ברכים, אין לו חלק לעולם הבא [פני טובה מעשה של דוד וכתב שבע משלהם, וספק אשת איש היא, שהיוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו על מנת שאם ימות שתהא מגורשת מעכשיו, ולא תיזקק ליבם, וכל אותן הימים היא ספק מגורשת, אם מת - מגורשת מתחילה, ואם לא מת - לא נתגרשה].

אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ויש אומרים אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ויש אומרים אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילביץ פני חבריו ברכים. מאיפה אנו יודעים את זה, מתמו, שנאמר "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה" [אף על פי שהיו מוציאין אותה לשריפה לא אמרה להם ליהודה נבעלתי, אלא שלחה לו: למי שאלה לו אנכי הרה, ואם יודה הוא מעצמו - יודה].

אמר רב חננא בריה דרב אידי: מהו שנאמר "ולא תונו איש את עמיתו", [רק] עם שאתך בתורה ובמצוות אל תוניהו¹⁰² [אבל מותר לענות רשע, ודורשים "עמיתו" כלשון "עם אתו"]].

אמר רב: לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו [באונאת דברים, לצערה], שמתוך שדמעתה מצויה, אונאתה קרובה¹⁰³ [פורענות אונאתה ממחר לבא].

אמר רבי אלעזר: מיום שנחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפילה, שנאמר "גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי". ואף על פי ששערי תפילה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו¹⁰⁴, שנאמר "שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה אל דמעת אל תחרש".

ואמר רב: כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם¹⁰⁵, שנאמר "רק לא היה כאחאב וגו'" [בסוף הפסוק אשר הסתה אותו איזבל אשתו]. אמר רב פפא לאביו: [איך אפשר לומר שאין להשמוע לעצת אשתו] והרי אנשים אומרים: [אם] אשתך קטנה כפוף עצמך ושמע דבריה. אין קושי, זה [שכתוב שהשומע לעצת אשתו נופל בגיהנם] בעניני עולם, וזה [שיש

להקשיב לה] בעניני הבית. לשון אחר זה [שכתוב שהשומע לעצת אשתו נופל בגיהנם] בעניני שמים, וזה [שיש להקשיב לה] בעניני העולם. אמר רב חסדא: כל השערים [של תפילה] ננעלו חוץ משערי אונאה [הצווקע על אונאת דברים, אין השער ננעל בפניו], שנאמר "הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך". אמר רבי אלעזר: כל [עונש עבירה] נפרע בידי שליח חוץ מאונאה, שנאמר "ובידו אנך".

אמר רבי אבהו: שלשה אין הפרגוד [המפסיק בין שכניה לצבא מרום] ננעל בפניהם¹⁰⁶ [להפסיד ראייתם מן המקום אלא תמיד רואה ואתם עד שיפרע]: אונאה, וגזל, ועבודה זרה. אונאה, שנאמר "ובידו אנך" [משמע שהיא תמיד אצלו ומשמש בה]. גזל, שנאמר "חמס ושד ישמע בה על פני תמיד" [פני היינו לפני, ואין מחיצה בינו לבין העבירה]. עבודה זרה, שנאמר "העם המכעיסים אתי על פני תמיד [וגו]".

אמר רב יהודה: לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו¹⁰⁷, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר "השם גבולך שלום חלב חטים ישיביעך". אמר רב פפא: זהו שאנשים אומרים: כנשלם שעורים מכלי שלהם, התגר מקשקש ובא בבית.

ואמר רב חננא בר פפא: לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שלא נקראו ישראל דלים¹⁰⁸ אלא על עסקי תבואה, שנאמר "והיה אם זרע ישראל וגו'". וכתוב "ויחננו עליהם וגו' [וישחיתו את יבול הארץ]", וכתוב "וידל ישראל מאד מפני מדין".

אמר ר' חלבו: לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו¹⁰⁹, שנאמר "ולאברם הטיב בעבורה". והיינו שרבא לבני מחווא [העיר שבו רבא היה דר]: תכבדו נשיכם כדי שתתעשרו.

למדנו שם: חתכו [תנור טמא ל] חוליות ונתן חול בין חוליה לחוליה, רבי אליעזר מטהר [שאין זה כלי חרס אלא כלין, כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה] וחכמים מטמאים¹⁰⁵ [שעיקרו החוליות].

עם שאתך כו'. פירוש לשון עמיתו בכל מקום ר"ל שהיא עמו לגמרי בכל דבר והוא נאמר על חבריו דווקא ור"ל ידעו עניני הלשון על אמתתו ולפיכך ידעו שזה הלשון מן אמתתו פ"י עם שאתך ועיקר זה הלשון מורכב מן עם ומן אתך ור"ל שהוא אתך בתורה ובמצות שהוא המושל והמעשה. וזה הלשון כתב באונאה מפני כי מי שהוא אתו בתורה ובמצות אין ראוי לו לעשות זה כי מי שהוא עושה אונאה לאחר כונתו שחבירו אינו נחשב לכלום ומאחר שהוא אתך בתורה ובמצות הוא שוה לך ואין לאנות אותו, אבל בגוי מפני שאינו שוה לך אין אתה עובר עליו משום אונאה וזה ההפך יש בין אונאה בגופו לאונאת ממון דאונאה בגופו הוא אונאה מצד עצמה במה שהוא נמצא ומבטל עצם מציאותו שאינו נחשב אליו ואין זה כאונאת ממון גם בהנאה וקללה שאינו מבטל עצם מציאותו, והבן זה היטב (מהר"ל).

¹⁰³ ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכח ס"ג): צריך לזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה:

ביאור: לפי שדמעתה מצויה - ר"ל לפי שהאשה רכה בטבע ועל צער מעט היא בוכה, וה' ית' מקפיד על הדמעות (סמ"ע).

לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו כו' פירש שיהיה נזהר באשתו דווקא כי אשתו מפני שהבעל מושל עליה דמעתה מצויה ביותר, כי אונאת אדם אחר אינו מקבל כל כך התפעלות אבל אשה בעבור שהיא תחת ממשלת האדם ואם עושה לה אונאת דברים דמעתה מצויה, אבל עבד עברי אינו מקבל התפעלות בטבע ואפילו היא אמה עבירה אין דמעתה מצויה מחמת כי היא מקבלת עליה שעבוד אדון שלה, וגם בעצם הבריאה לא נבראת תחת ממשלתו, רק האשה נבראת שהיא תחת ממשלת בעלה כשנאמר בקרא (בראשית ג) והוא ימשל בך, ואם יש לה אונאה היא מתפעלת ביותר לכך דמעתה מצויה. וגם אין האשה מקבלת עליה ממשלת בעלה, מפני שהיא זוגתו, כמו שמקבל עליו העבד אדנות האדון ואינו מתפעל כ"כ כמו האשה שרואה עצמה חשובה ומתפעלת מן אונאת בעלה.

¹⁰⁴ ע"י רמב"ם (אישות פט"ו ה"ט): וכן צו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יתר מגופו ואוהבה כגופו, ואם יש לו ממון מרבה בטובתה כפי הממון, ולא יטיל עליה אימה יתירה ויהיה ידברו עמה בנחת ולא יהיה עצב ולא רוגז.

¹⁰⁵ ע"י רמב"ם (כלים פט"ז ה"ה):

¹⁰⁰ נח לאדם שיבא על ספק אשת איש וכו'. ויראה לומר מה שאמר כאן ספק אשת איש דיש הרבה בני אדם דלא אכפת להו כאשר יאמר להם שם רע שאינם מתביישים בו ואינם מצטערים והשתא כל מלביץ לא היו ודאי אלא ספק ולפיכך קאמר נח לאדם שיבא על ספק אשת איש ולא ילביץ דאין לומר נח לאדם שיבא על א"א דכיון דמלביץ לא היו רק ספק כי באולי אינו מצטער אף על גב שיאמר לו שם רע וא"כ אין לומר מוטב שיבא על ודאי אשת איש כיון שזה ודאי וזה ספק לכך אמר מוטב שיבא על ספק א"א שהרי ג"כ זה ספק אבל דוד אף על גב שהיה בא על ודאי א"א היה יודע בעצמו שהוא מצטער כאשר ילביץ פניו כמו זה ולכן קאמר דוד שפיר דאשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא ואין כאן ספק. ועוד נראה דנקט נח לאדם שיבא על ספק אשת איש מפני דאין לומר שנח לאדם שיבא על אשת איש דזה אין לומר דגם אשת איש עונשו בלא תכלית ואפילו אם תאמר דמלביץ חבריו עוד חמור יותר לא שייך לומר לשון נח לאדם שיבא על אשת איש לגודל החומר הזה של אשת איש ולכן לא שייך לומר נח לאדם שיעבור על אשת איש, אבל בספק אתי שפיר שאין החומר כל כך.

ויש לך לדעת ולהבין בסודו מה שאמר נח שיבא על ספק א"א ולא ילביץ פני חבריו כי אין לך החטא של אשת איש מגיע שיהיה נאבד מן עולם הבא שנברא ביו"ד משמו הגדול אמנם המלביץ את פני חבריו ברכים ידוע כי הצלם אלקים שנברא בו האדם הוא מן מדריגת עולם הבא ולפיכך המלביץ פני חבריו אין לו חלק לעולם הבא כלל. ויש לך להבין זה מאוד והוא מבואר בפרקים (אבות פ"ג) אצל המלביץ פני חבריו. ומה שאמר נח לאדם שיפול לתוך כבשן האש וגם ידוע כי אין לך פועל חזק יותר בעה"ז מן כבשן האש והוא כח פועל ביותר ועם כל זה אינו דומה אל המלביץ פני חבריו כי זה עונשו עוד למעלה יותר כי הוא עונש נתלה בעולם הבא. והבן זה, כי מדריגת כבשן האש הוא מדריגת אשת איש ולכן אמר גם כן נח לאדם שיבא על ספק אשת איש כי המלביץ פניו אינו כמו שאר דבר שעושה לחבירו שזה מבזה צלם אלקים בעצמו שאינו דבר גופני כמו שאר עניני האדם כי הגוף אינו מתבזה רק הנפש כשנאמר (תהלים ע"ג) בעיר צלמם תבזה ופי' צלמם הוא צלם אלקים שלהם תבזה ומפני שהבזיון הוא דבק בדבר שהוא אלקי ראוי לקבל עונשו במקום שאין הגוף שולט כלל, לאפוקי ש"ד וגם א"א הם עבירות גופניות ראוי לקבל עונשם בעולם הגופני, והרי התבאר זה אצל המלביץ פני חבריו ע"ש* (מהר"ל).

¹⁰¹ ע"י רמב"ם (איסור"ב פ"א ה"ו):

¹⁰² ע"י ש"ע (ח"מ סי' רכח ס"א): הוב"ד לעיל הערה 93.

וזה הוא תנור של עכנאי [פי' נחש, שדרכו לעשות בעגולה להכניס זנבו אצל פי'ן]. מהו "עכנאי"¹⁰⁶. אמר רב יהודה אמר שמואל: שהקיפו דברים כעכנא זו, וטמאווהו.

למדנו: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי, חרוב זה יוכיח¹⁰⁷. נעקר חרוב ממקומו [וזו] מאה אמה, ויש אומרים: ארבע מאות אמה. אמרו לו: אין מביאים ראייה מן החרוב¹⁰⁸. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי, נחל המים יוכיחו. חזרו נחל המים [ונמשך המים] לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאים ראייה מנחל המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי, כותלי בית המדרש יוכיחו. נטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם [פי' בכתלי בית המדרש] רבי יהושע, אמר להם [לכתלים]: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, אתם מה טיבכם [שנכנסתם באמצע]. לא נפלו [הכתלים] מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין הם מטים ועומדים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו¹⁰⁹. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא¹⁰⁸. מהו "לא בשמים היא". אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחים בכת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה "אחרי רבים להטות".

רבי נתן מצא את אליהו [הנביא], ושאל אותו: מה הקב"ה עשה באותו הרגע. אמר לו: הוא מחייך ואומר נצחוני בני, נצחוני בני. אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר [על ידי מעשה שאירע נשאלה הלכה זו בבית המדרש, שנפלה טומאה לאויר תנור זה, וחזרו ועשאו על גביו טהרות] ושרפום באש [בפניו], ונמנו עליו וברכוהו [פי' נידוהו]. ואמרו: מי ילך ויודיעוהו [שהוא בנידוי]. אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעוהו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו.

מה עשה רבי עקיבא. לבש שחורים [ענין צער ואבל], ונתעטף שחורים, וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה [שונה היום מכל הימים]. אמר לו: רבי, כמדומה לי שהרבנים בדילים ממך. אף הוא קרע בגדיו [שהמנודה חייב בקריעה] וחלץ מנעליו [שהמנודה אסור בנעילת הסנדל], ונשמש [מן הכסא] וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות¹⁰⁹, לקה העולם שלישי בזייתים, ושליש בחטים, ושליש בשעורים. ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה נתקלקל¹¹⁰.

¹⁰⁶ מאי עכנאי. דאין לומר ששם התנור כך הוא או שם בעל הבית כך הוא דמאי נפקא מינה בזה לפיכך אפילו אם היה שם התנור כך הוא אתא לאשמועינן נמי הך מלתא והוא שהקיפו אותו דברים כעכנא (מהר"ל).

¹⁰⁷ חרוב זה יוכיח כו'. יש לך לדעת כי התחיל בחרוב כי החרוב הוא מורכב אחרון כי תחלה הם הפשוטים ואח"כ הדוממים ואח"כ הצמחים ונחשב החרוב מורכב אחרון, אבל בעלי חיים מצד רוח חיים שיש בהם נפש, והנפש אינה מורכבת, גם כן אין לחשוב אותם פשוטים כי בוודאי מורכבים הם, ולפיכך לא זכר כאן ג"ח.

ואמר שחרוב זה יוכיח הדבר עליו שמו יתברך שיהיה החרוב מעיד על דבר הזה שהוא ההלכה כדברי מי ואמר שנעקר החרוב ממקומו מאה אמה ואמרי לה ד' מאות אמה ליישנא קמא שעור מאה כאשר נעקר ממקומו, נשמש, נחשב שאין החרוב עומד כאשר היה בראשונה, כי מספר מאה הוא מספר חשוב, ולא יאכא דאמרי ארבע מאות אמה, ודבר זה כי מצינו מספר ארבע מיוחד למקום בכל מקום, אם לאדם ארבע אמות מקומו של אדם, (ב"ק י' א') וכן אמרו (שבת י' א') לענין שבת ד' על ד' מקום הוא נחשב לשבת הן לחרמית ארבעה טפחים הן לרשות היחיד ארבע אמות הן לרשות הרבים שהוא רוחב שש עשרה אמות הוא ד' על ד' וכן לשעור ארץ בכללה אמרו (מגילה ג' א') מספר ארבע מאות פרסה וכן בכל מקום לענין שעור מקום אמר מספר ארבע, והטעם מתבאר במקום אחר (עי' גבורות פ"ז) ולפיכך אמר כי החרוב נעקר ממקומו ד' מאות אמה שזהו שנוי מקום לגמרי אבל מאה אמה הוא מצד הריחוק בלבד כי מאה אמה הוא ריחוק גמור ואין החרוב עומד כמו בראשונה ואין זה מצד המקום אשר החרוב עליו, ולפיכך ו"א ד' מאות אמה כי היה עקירה הזאת שנוי מקום לגמרי.

ואמר אין מביאין ראייה מן החרוב כלומר שאין להביא ראייה על דבר התורה מן החרוב שהוא מורכב אחרון שאין ענין המורכב אל התורה שהוא שכל פשוט. ואפשר שהיה השנוי במוחש שהיה ר"א משנה בגזירה שלו שנוי בעולם במוחש או שלא היה שנוי מיד רק שגזר כך שיהיה שנוי ולבסוף יצאה הגזירה אל הפעל, ואף אם לא היה עתה, ומ"מ היו דבריו ראייה לענין זה שיקבל הדעת והשכל דבריו, כי אף על גב דאינהו לא חזי מזלייהו חזי השנוי שגזר שיהיה בחרוב הזה שבסוף יצא לפעל והיו יודעים דבר זה יותר. ויותר נראה אף אם לא אמר ר"א הגזירה הזאת בפ"י כיון שהיה ר"א רוצה לברר את דבריו ולהוכיח אותם כמו שאמר לפני זה באותו יום השיב ר"א כל תשובות שבעולם ולא קבלו ממנו כיון שהיה רצונו להשיב כל תשובות שבעולם כדי לברר את דבריו הוא עצמו הגזירה שגזר על החרוב שיוכיח ועל אמת המים שיוכיח וכותלי בה"מ, כי כך הוא ענין האונאה שהמתאנה רוצה לברר דבריו להציל עצמו מן אונאה, והש"י אשר כל

למדנו: מכה גדולה היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר, נשרף. ואף רבן גמליאל [נשיא היה, ועל פי נעשה] היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל [שלא ירגיל היחיד לחלוק על הרבים]. נח הים מזעפו.

"אימא שלום" אשתו של רבי אליעזר היתה אחותו של רבן גמליאל. מאז אותו המעשה ואילך לא נתנה לו לרבי אליעזר ליפול על פניו [בתפילת תחנון כדי שלא יבכה, ועל ידי כך יארע נזק לאחיה, רבן גמליאל]. יום א' היה ראש חודש, והיא החליפה בין [חדש] מלא לחסר [סבורה היתה שיהא החדש חסר וקבוע ביום שלשים, ולא יפול ביום החדש על פניו, והיה מלא, ולא נקבע עד יום שלשים ואחד, ולא נזהרה בו ביום שלשים ונפל על פניו]. ויש אומרים: הגיע עני ועמד בפתח, ונתנה לו לחם. ומצאתה שנפל על פניו, אמרה לו, תקום, הרגת את אחי. בינתיים יצא [קול] שופר מבית רבן גמליאל שנפטר. אמר לה: מאיפה ידעת [שאם אגיד תחנון שימות אחיך]. אמרה לו: כך מקובלני מבית אבי אבא [מבית אבי המשפחה, שבת נשיאים היתה, והם מבית דוד]: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה.

הרבנים למדו: המאנה את הגר [בדברים] עובר בשלשה לאויין¹¹¹, והלוחצו עובר בשנים. מה שונה מאנה, שנאמר שלשה לאויין: "וגר לא תונה", וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו", "ולא תונו איש את עמיתו", וגר בכלל עמיתו הוא. גם לוחצו, כתוב שלשה [פסוקים]: "ולא תלחצנו", "וגר לא תלחץ", "ולא תהיה לו כנשה", וגר בכלל הוא. אלא שניהם [אם עושים הוא עובר] בשלשה [לאויים].

למדנו, רבי אליעזר הגדול אומר: מפני מה הזהירה תורה בשלשים וששה מקומות, ויש אומרים בארבעים וששה מקומות בגר, מפני שסורו רע.

מהו שנאמר "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים". למדנו רבי נתן אומר: מום שבך אל תאמר לחברך [כיון דגרים הייתם, גנאי הוא לכם להזכיר שם גירות], והיינו שאנשים אומרים: מי שיש לו בביתו תלוי [גנאי מבני משפחתו שנהרגו ונצלבו], לא תאמר לו תלה דג [שכל שם תלייה נפאי הוא אל].

משנה. אסור [לבעל הבית] לערבב פירות [שדה זו] בפירות [שדה אחר, ולמכרם יחד] אפילו חדשים בחדשים¹¹².

אונאה לפניו, הוא שומע בקולו בשביל אונאה שלא ננעלו שערי אונאה ומחדש בשביל זה בכל העולם שנויים, שהרי התחיל מן המורכבים עד בת קול שהוא מלמעלה (מהר"ל).

¹⁰⁸ עי' רמב"ם (יסודי התורה פ"ט ה"א): דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הא למדת שכל דברי תורה המצוין אנו לעשותן עד עולם, וכן הוא אמר חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא, הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות מופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצוות פירוש שלא שמענו ממש, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו, הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק על שהיזר לדבר בשם ה' אשר לא צוהו, שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל יוכזב.

¹⁰⁹ ואמר שזלגו עיניו דמעות ולכן לקה העולם שלישי בזייתים שלישי בשעורים שלישי בחטים, יש לך להבין כי אלו דברים כוללים כל חלקי העולם עד שלקה כל העולם כי הזייתים יוצא מהם האור שהוא נבדל ודבר זה מבואר לכל חכם מה שאמרו ז"ל על הזייתים, והפך זה השעורים שמהם מאכל בהמה לגמרי, והאמצעי ביניהם חטים כי החטים הם מאכל האדם שיש בו החכמה כי האדם מורכב מגוף ושכל, וכל אלו דברים ברורים למי שיש בו חכמה. וידוע מדריגת אלו דברים כי נתבארו במקום אחר (מהר"ל).

¹¹⁰ ו"א אף בצק שבידי אשה טפח. כי הבצק עיסה מעורבת וזה כי השלשה שהזכיר לפני זה ר"ל שלקו כל השלשה, שהם מחולקים, כל אחד ואחד הוא בפני עצמו, ואילו שלשה כוללי' כל החלקי' כי הדבר, או שהוא חמרי או שהוא דבר שהוא נבדל מן החמרי או הוא דבר הממוצע, כמו שהתבאר, אבל יש בעולם עוד מדריגה בפני עצמו מבלי שום הבדל וחלוק רק מעורב וכולל מהכל וזה שאמר אף בצק שבידי אשה טפח, הבן זה אשר רמזנו (מהר"ל).

¹¹¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכח ס"ב): צריך לזהר ביותר באונאת הגר בין בגופו בין בממונו לפי שהזהר עליו בכמה מקומות:

¹¹² עי' שו"ע (ח"מ סי' רכח ס"ז): אין מערבין מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למכרם בחזקת יפים אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר (חדשים

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

קפח א מו"י פ"ט מה"ל
יסודי הורה ה"ל
א :

קפח ב ג' ד מו"י פ"ד
מה"ל מבינה ה"ל
טו טז טז טז טז טז טז טז
טז טז טז טז טז טז טז
טז טז טז טז טז טז טז

קצ' ה מו"י ט"ח ט"ח
הלכה ט סגנון לאוין קעל
קע קלו טו טז טז טז טז
טז טז טז טז טז טז טז

הגהות הבי"ח
(ה) ג' ב' ב' ב' ב' ב' ב' ב'
טפה כ"ל וכן כ"ט :

גליון הש"ס
ג' ה' ה' ה' ה' ה' ה' ה'
מקומות . ע"י קדושת
דף ע ט"ז טו טז טז טז
ר"ה ק"ס דקטו כ"ד
מקומות : ש"ס טפני
ש"ס ט"ז ט"ז ט"ז ט"ז
הוריות דף ג' ע"א ר"ה
אמר לה :

[ע"י טוס' מו"ק טו: ר"ה
לא אשארף ונתוס' ג' נדה
ז: ד"ה הקפח]

ג' מהר"ם ורש"א הד"א

זה חטור של עכנאי . יש דגרס חכנאי וכן בירושלמי וזכו זה
נחש ושמואל בעל המגור שהיה עושה שמו קן :

לא בשמים היא . והא דלומר בפ"ק ליבמות (ל' יד' ושם ד"ה
ר"י) דהלכה כב"ה משום דיליאה בת קול שאני הכא שבה

לחלוק על דברי תורה דכתיב אחרי
רבים להטות אבל הסם אדרבה ב"ה
רובא אי לאו דהוא מספקא לן אי
אוליין בטר רובא משום דב"ש הוו
חריפי טובא ועוד דלאן לא ילאה
בת קול אלא משום כבודו דר"א
שאמר מן השמים יוכיחו והא דלומר
הסם רבי יהושע היא דלומר אין
משגיחין בבת קול ולא שמעיין ליה
לר' יהושע אלא על ב"ק דהאי מעשה
דרי"א דהכא הסם דייק מדקאמר לא
בשמים היא כבר ניתנה לנו תורה
מסיני משמע דבשום מקום אין
משגיחין: **קח"ד** ואמר גלחוני בני.
והא דלומר ב"רש"י ע"ז (ד' ג':)
מיום שחבר ביהמ"ק אין שוקו לפני
הקב"ה היינו קבוע והכא מילתא
דדירותא בעלמא הוא דלומר :

וקרע בגדיו וחלץ מנעליו . אין
להוכיח מכאן הא דמבעיא
ליה במועד קטן (ד' טו: ושם ד"ה לה)
חס מנודה לר"ך קריעת בגדים וחלץ
מנעל דלמא הכא לנערה בעלמא
הוא דעבד הכי* :

מבית אבי אבא . פ' ב' ב' ב' ב'
מבית דוד אבי משפחה
שבת נשיאים היתה והס מבית דוד :

יחזיק משערי אונאה . לפי שלער
הלב היא וקרוב להוריד
דמעות משמע משום דנפקא
לעיל מקרא דתהלים השערי דמעה
לא נעטלו וזכחם דחק כן דהא דר"ש
לעיל רב סודא ביהדיא מדכתיב הנה
ה' נצב על חומת אקד ושמוא מבית
רבן גמליאל היתה מקובלת שהיה
אבי המשפחה ולאו אדוד קאמר
דלשכתן נמי (ר"ה ד' סה) דלומר רבן
גמליאל מקובלני מבית אבי אבא
שפעמים בא בחרוכה כו' :

ואמרי לה צמ"ז . יש מפרש
משום דכתיב כי גרים
הייתם וכיולא בה :

ואין
באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו ר"א נשרף ואף ר"ג היה בא בספינה עמד עליו נחשול למבעו
אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר"א בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבוננו של עולם גלוי
וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל
נח הים מזעפו אימא שלום דבייתו דר"א אחרתיה דר"ג הואי מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה
לר"א למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר איכא דאמרי אתא עניא
וקאי אבבא אפיקא ליה ריפתא אשכחתייה דנפל על אנפיה אמרה ליה קום קמלית לאדוי אדהבי נפק שיפורא
מבית רבן גמליאל דשכיב אמר לה מנא ידעת אמרה ליה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים
ננעלים חוץ משערי אונאה תנו רבנן דהמאנה את הגר עובר בשלשה לאוין והלוהצו עובר בשנים מאי
ישנא מאנה דכתיבי שלשה לאוין וגר לא תונה וכו' יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו ולא תונו איש
את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא לוהצו נמי שלשה כתיבי ולא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה
וגר בכלל הוא אלא יאחד זה ואחד זה בשלשה תניא רבי אליעזר הגדול אומר מפני מה ההורה תורה בל"ז
מקומות ואמרי לה במו"ז מקומות בגר מפני ששורו רע מאי דכתיב וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם
בארץ מצרים (*תנינא) רבי נתן אומר מום שבך אל תאמר לחברך והיינו דאמרי אינשי דוקף ליה זקיפא
בדיותקיה לא נימא ליה לחבריה זקיף ביניתא : **מתני'** אין מערבין פירות בפירות אפי' חדשים בחדשים
ואין

עכנאי . נחש דרכו לעשות בעגולה להכניס וזכו אלל פיו : כל
טערוס טעיר ר"א . ע"י מעשה שאירע נשאלה הלכה זו צבית
המדרש שפלה קומאה לאויר תנור זה וחזרו ושאלו על גביו
טערוס וטעירס ר"א והביאו ושרפוס לפניו : **נכס שחורים** . ענין
תורה אור לער ואכל : אף הוא קרע בגדיו .

שהמטדה חייב בקריעה: **הואלץ מנעליו** .
שהמטדה חסור בנעילת הסנדל
במו"ק (ד' טו:) : **ונשמט** . מן הכסא :
טפה . נתקלקל : אף גדול . מכה
גדולה : ר"ג . נשיא היה ועל פיו
נעשה : שלא ירבו מחלוקות . שלא
ירגיל היחיד לחלוק על המרובין :
אימא שום . קך שמה : בין מלא
לחסר . סבורה היתה שהיא החדש
חסר וקבוע ביום ל' ולא יפול ביום
החדש על פניו והיה מלא ולא נקבע
עד יום שלשים ואחד ולא נזכרה בו
ביום ל' ונפל על פניו : **מבית אבי**
אבא . מבית אבי המשפחה שבת
נשיאים היתה והס מבית דוד : **מוך**
משערי אונאה . לפי שלער הלב היא
וקרוב להוריד דמעות : **המאנה את**
הגר . אונאת דברים : **הלוהצו** .
דוחקו : לא הסיס לו כנושה . לחץ
הוא שדוחקו לתבוע חובו : ה"ג מאי
שנא מלאה דכתיב ביה תלתא וגר
לא תונה לא תונו אותו ולא תונו איש
את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא :
ולוהצו נמי תלחץ כתיב ציה . וגר לא
תלחץ ולא תלחטו ולא תהיה לו

כנושה : **מום שבך אל האמר לחברך** .
כיון דגרים הייתם גנאי הוא לכם
להזכיר שם גירות : **מאן דאית ליה**
זקיפ' בדיותקיה לא נימא לחבריה זקיף
ביניתא . מי שיש לו תלוי במשפחה
לא יאמר לעבדו או לבן ציבור תלה
לי דג זה שכל שם תליה גנאי הוא
לו : **מתני'** אין מערבין פירות
בפירות . בעל הבית שאומר פירות
שדה פלוני אני מוכר לך כך וכך
סלין לא יערבנו בפירות שדה אחרת :
ואין

אמות אמר לו ר"א עקיבא מה יום מיומים אמר לו רבי כמדומה לי שחבירים
בדילים ממך אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע
זלגו עיניו דמעות לקה העולם שלישי בזיתים ושלישי בחמים ושלישי
בשעורים ויש אומרים אף בצק שבידי אשה (ה) טפח תנא *אך גדול היה
באותו היום שבכל מקום שנתן בו עיניו ר"א נשרף ואף ר"ג היה בא בספינה עמד עליו נחשול למבעו
אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל ר"א בן הורקנוס עמד על רגליו ואמר רבוננו של עולם גלוי
וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל
נח הים מזעפו אימא שלום דבייתו דר"א אחרתיה דר"ג הואי מההוא מעשה ואילך לא הוה שבקה ליה
לר"א למיפל על אפיה ההוא יומא ריש ירחא הוה ואיחלף לה בין מלא לחסר איכא דאמרי אתא עניא
וקאי אבבא אפיקא ליה ריפתא אשכחתייה דנפל על אנפיה אמרה ליה קום קמלית לאדוי אדהבי נפק שיפורא
מבית רבן גמליאל דשכיב אמר לה מנא ידעת אמרה ליה כך מקובלני מבית אבי אבא כל השערים
ננעלים חוץ משערי אונאה תנו רבנן דהמאנה את הגר עובר בשלשה לאוין והלוהצו עובר בשנים מאי
ישנא מאנה דכתיבי שלשה לאוין וגר לא תונה וכו' יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו ולא תונו איש
את עמיתו וגר בכלל עמיתו הוא לוהצו נמי שלשה כתיבי ולא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה
וגר בכלל הוא אלא יאחד זה ואחד זה בשלשה תניא רבי אליעזר הגדול אומר מפני מה ההורה תורה בל"ז
מקומות ואמרי לה במו"ז מקומות בגר מפני ששורו רע מאי דכתיב וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם
בארץ מצרים (*תנינא) רבי נתן אומר מום שבך אל תאמר לחברך והיינו דאמרי אינשי דוקף ליה זקיפא
בדיותקיה לא נימא ליה לחבריה זקיף ביניתא : **מתני'** אין מערבין פירות בפירות אפי' חדשים בחדשים
ואין

[כרכות כ"ז
פירושין ז'
פסחים ק"ד
יבמות י"ד
חולין מד']

ויקרא סס
שמות כג סס כב

[תניא כ"ז]

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

ס

עין משפט
גר מצוה

ואין ל"ל חדשים בישינה - פסק למכור לו ישינה לא יערב בהן
חדשים שהישינה יבשין ועושין קמה יותר מן החדשים : **מפני**
שמשיביו - קשה משביה את הרך לפיכך פסק עמו רך מערב
בו קשה [ב] ודוקא קתני קשה בדרך ולא כך בקשה פסק עמו קשה
לא יערב בו את הרך [ג] וכן אין צריך
ולמר חדשים בישינה דוקא אבל ישינה
בחדשים שפיר דמי : **אין מערבין**
שמרי יין ביין - בגמרא מפרש לה :
ימכרו בחנות פרוטה :
אלא א"כ סודיעו - לכל אחד ואחד
מסן שמים מערבין בו : **ולא להגר** -
ימכרו ביחד ואף על פי שמודיעו :
לפי שאינו לוקחו **אלא לרמות** -
ולמכרו בחנות : **מקום שנהנו לפטיל**
מים ביין יטילו - דכיון שנהנו אין כאן
טעות שכל היעות בחזקת כן : **ההגר**
נוטל ממנו גרנות וכו' - שהכל יודעין
בו שלא גבלו בשותפו ומכני אדם
הרבה לוקח ובחזקת כן לוקחין :
מגורס - חורג שאוגרין בו תבואה
גורן הוא שדקין וזרין בו את
התבואה ודרך התגר לקנות מעבלי
בחסם בשעת הגורן ולהכניס למגורה
שלו : **שלא יתכוון לערב** - ולהוליך
קול לקנות הרוב ממקום שבו
בו ממקום אחד ושכניו סבורין שכל
הפירות מאותו מקום : **ג' ח"ר אין**
לדיך לומר חדשות מארבע - שאין
בסלע : **וישנות משלש** - שאין בסלע :
דאין מערבין - חדשות בישינה דהואיל
ובחזקת ישינה מוכרן נמלא מאכזה
ומכור לו זולות בחזקת יקרות : **אלא**
אפי' חדשות משלש וישנות מארבע
אין מערבין - ואע"פ שהחדשות
יקרות מהן : **מפני שאדם רואה ליסני** -
מפני שעליו דמיין של חדשות אין
מפני שכן טובות בישינה אלף שלם
רואה ליסני וזה שפסק עמו על הישינה
אינו רואה ליסני לפיכך אסור לערב
בהן חדשות ואפי' מעולות בדמים : **עדא**
אמרס - זאת אומרת כל עדאכמו הדא :
באמת הלכנו - מדיהבטעם לתימתי' מפני
שמשיביו ואין לגמס בדבר ונקט
בה לתימתי' באמת ש"מ כל היכא
דתיי באמת הלכה ואין לחסס ולגמס
בדבר : **וכין סגיטות סנו** - דמשביחו
שפוססין זה עם זה ונעשים טעם
אחד אבל לאחר הגיטות שכבר קלט
כל אחד ריחו וטעמו אין משביחו אלף
פוגמו : **דידעי** - הכל יודעים שהחזקין
לערב : **בדבר הנמטס** - שאדם מועט
קודם שלקחו ויכול להבחין שנתערב
בו : **והא מדקתני סיפא** - ומפליג בין

ואין ל"ל חדשים בישינה - משום דאמר צ"ל המוכר את הספינה
(ב"ב דף ט"ז) דכל מיני עתיקי מעלו בר מתמרי שיכר
יהרסא : **[מאי]** (אבל) נטון לו שמריו דקמודע ליה דס"ל
דאפי"ה אסור שלא ירמה בו חמרים : **רבא** אייתו ליה חמר
רבא גרסינן דלשכחן שהיתה מוזיגתו
משונה כדאמרין בגדרים (דף נה)
ובכילד מעבדין (ערוצין דף נד) למי
האי מוזיגא למוזגא דרבא צריה דרב
יוסף בר * (חילא) והשתא ניהל הא
דאמר רבא בפרק המוילא יין (שבת
דף ע"ו ושם ד"ה דאמר) כל חמר
ללא דרי על חד תלת מיא לאו חמר
הוא ובפרק אחד דיני ממונות
(מסנהדרין ל"ו) אמרין אל יחסר המוזג
שאלם הולרכו מהס ללאת אס יס שס
כ"ג כגוד סנהדרי קטנה יולאס ואס
לאו אין יולאס משמע דמוזיגה על חד
תרי דקרא [איירי] במוזיגת סחס בני
אדם ומיהו קשה דמשמע הסס דס"ל
לרבא דעיקר מוזיגה כך דינה דמוקי
מתני' דבמוזג ב' חלקים מיס ואחד
יין ביין השרוי דוקא דרפי ונראה
דרבא מוקי מוזיגה דקרא דאל יחסר
המוזג ביין השרוי והרכ מנחס מיוגי
פירש דאל יחסר המוזג שלא יחסרו
ל' מסנהדרי גדולה דמוזג בגימ' ל'
אבל אס יחסר מ"ט יתארו כ"ב ואין
ב"ד שקול מוספין עליהס אחד הרי
כ"ג * ומיהו צירושלמי משמע דאיירי
במוזיגת יין ממש :

קצא אמרי' פ"ח מהל'
מכירה ה"ל סמג
לאוין קת טושי' ח"מ
ס' רכת טשיף יא :
קצב ב מיי' שס ה"ל
ח טושי' שס
טשיף יו :
קצג ג מיי' שס ה"ל
טושי' שס טשיף
יב :
[ממח ל"ל]
קצד ד מיי' שס טושי'
שס טשיף יג :
קצה ה מיי' שס ה"ל
טושי' שס טשיף
יד :
קצו ו מיי' שס ה"ל
טושי' שס טשיף
יא :
קצז ח מיי' שס ה"ל
טושי' שס טשיף
יב :
קצח ט מיי' שס טושי'
ה"ל טושי' שס
טשיף יד :
קצט י טושי' שס
טשיף יג :
[א] מיי' שס הלכה ו'
ב כ מיי' שס הלכה ד'
טושי' שס טשיף יח :
רא ס מיי' שס טושי'
שס טשיף יו :
[וע' תוס' מסנהדרין יד :
ד"ה אל יחסר ובב"ב יז :
ד"ה כל]
רב ס מיי' שס ה"ל ג'
טושי' שס טשיף ט :

[שבת כ"ב ע"א]

הדרן עלך הזהב

סיפא לא ימכרו בחנות אלא א"כ מודיעו ולא לחגר אע"פ שמודיעו מבלל
דרישא אע"ג דלא מודע ליה אמר רב יהודה ה"ה"ק אין מערבין שמרים של
אמש בשל יום ולא של יום בשל אמש אבל נותן לו את שמריו תניא נמי
הבי רבי יהודה אומר השופה יין לחבירו ה"ו לא יערב של אמש בשל יום
ולא של יום בשל אמש אבל מערב של אמש בשל אמש ושל יום בשל
יום : מי שנתערב מים ביינו ה"ו לא ימכרו בחנות אלא א"כ מודיעו וכו' :
רבא אייתו ליה חמרא מחנותא מוזיגה מעמיה לא הוה בסיס שדריה
לחנותא א"ל אביי והא אנן תנן ולא לחגר אע"פ שהודיעו א"ל מוזגא דידי
מידע ידיע וכי תימא דמפי ומחיליה ומזבין ליה א"כ אין לדבר סוף :
מקום שנהגו להמיל מים ביין יטילו וכו' : 'תנא למחצה לשליש ולרביעי
אמר רב [ג] ובין הגיטות שנו : **מתני'** * רבי יהודה אומר לא יחלק החנוני
קלייות ואגוזין לתניקות מפני שהוא מרגילן לבא אצלו וחכמים יתירין
ולא יפחות את השער וחכ"א זכור לטוב לא יבור את הגריסין דברי
אבא שאול וחכמים יתירין ימודים שלא יבור מעל פי מגורה שאינו אלא
כגונב את העין אין מפרסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלבים :
ג' מאי מעמיהו דרבנן * דאמר ליה אנא מפליגנא אמגוזי ואת פליג
שיסקי : ולא יפחות את השער וחכ"א זכור לטוב וכו' : מאי מעמא דרבנן
משום

הגהות הב"ה
(ה) נ"ב ובי הימח מאי
אבל נטון :

הגהות הגר"א
[א] ג' ת"ר א"ל כו' -
כ"ב גיטת הרי"ף הוסף
זכ"ל דלא יערב לו ישינה
במדינת ועל ישיא
דמתי' (ועמ"ס רבינו
במ"מ ס' רכ"ח) :
[ב] רש"י ד"ה מפני
ודוקא כו' - כ"ב אל
הר"ש לא כתב כן :
[ג] שם וכן כו' - כ"ב
אלב הרי"ף חולק ע"ז
ולכן אמרה המחמי
דוקא על יין וכן פ'
הר"ש :

י"ב כ"א

[ע]

הודיעו ללא הודיעו מכלל דרישא דקתני אבל נטון לו את שמריו אע"ג דלא אודיעי : **של אמש** - מיין שספה אמש ונשתרו השמרים אין מערבין
אותו ביין שספה היום ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר : **אבל נטון סוף לו את שמרי** - של יין עלמנו ויום ואמש לאו דוקא והוא הדין ליום
ויום משתי חביות אלף אורחא דמילתא נקט דסתם יום ואמש משתי חביות **השופס יין** - כל דבר הללו המזיק בנחת מכלי אל
כלי שלא יתערבו בו שמרים קרו לה שפייס : **מוגיס** - נטון בו מים שכן דרבו : **בסיס** - מבוסס וטוב : **והא אנן תנן ולא להגר**
שאינו אלף לרמות כו' - וחטויי היינו הנגר וחזור חטויי זה וימכרו בחזקת יין בחנות והרי המים מערבין בו ואתה מכרת לו
ואיכא לפני עור (ויקרא יט) : **מוזגא דידי מידע ידיע** - שאני נטון בו מים הרבה : **וכי תימא מיייה חמר חייא ומערב ביה** - עד
שלא יהא ניכר טעם המים - א"כ - דלכולי האי חיישינן : **אין לדבר סוף** - שאף האדם לבדם אסור למכור לחטויי שמא יערבם
ביין ולא חשו אלף בזמן שאני מוכר לו דבר העשוי לרמות בו כמות שהוא עשוי : **למחצה לשליש ולרביעי** - הכל כמנהג המדינה
יעל מים אס מחלה מחלה אס שליש שליש : **מתני'** **ולא יפחות את השער** - למכור בזול מפני שמרגילן לבא אללו ומתקפת
מוזוט חבירו : **זכור לטוב** - שמתוך כך אולרי פירות מוכרין בזול : **גריסין** - פולין ברוכות בריחים אחת לשתיס : **לא יבור את סמפולת**
לפי שמתוך שברכות יפות הוא מעלה על דמיהס הרבה מדמי הפסולת שנטול מהס : **וחכמים מתירין** - טעמא מפרש בגמרא : **ומודים שלא**
יבור מעל פי המגורה - למעלה להראות יפות ואת הפסולת שבתוכו לא צייר : **לפי שאינו אלף כגונב את העין** - בברירה זו : **ואין מפרסין** -
מפ' בגמרא : **לא את האדם** - עבד כענני העומד לימכר : **ג' שיסקי** - פרוט' : **מאי טעמא** - נקט זכור לטוב לשון ברכה :
משום

ואין צריך לומר חדשים בישנים [שהישנים יבישים ועושין קמח יותר מן החדשים, אבל ישנים בחדשים מותר]. באמת אמרו: ביין התירו לערב קשה בך, מפני שהוא [הקשה] משביחו¹¹³ [פי] אם נגמר לו הרך יכול לערב בו הקשה]. אסור לערב שמרי יין ביין¹¹⁴, אבל נותן לו את שמריו. מי שנתערב מים ביינו לא ימכרונו בחנות¹¹⁵ [כוס כוס כן], אלא אם כן הודיעו [ללקוחות שמים מעורבבים בן]. ואסור [למכור] לתגר [ביחד] אף על פי שהודיעו, שאינו [לוקח כן] אלא לרמותו בו [ולמכרו בחנות כיון נקי]. במקום שנהגו להטיל מים ביין, יטילו¹¹⁶ [כיון שנהגו, אין כאן טעות, שכל הינות בחזקת כן]. התגר מותר לקחת מחמש גרנות [פי] גורן הוא מקום שדשים את התבועה ודרך התגר לקנות מבעלי הבתים בשעת הגורן, וזה מותר, שהכל יודעין בו שלא גדלו בשדותיו, ומבני אדם הרבה לוקח, ובחזקת כן לוקחין [ונותן לתוך אוצר אחת¹¹⁷ [למכור ממנה, וכן מותר לו לקחת] מחמש גתות ונותן לתוך פיטום אחד, ובלבד שלא יהא מתכוין לערב [ולהוציא קול לקנות הרוב ממקום משוכת, לערב בו ממקום אחר, ושכיניו סבורין שכל הפירות מאותו מקום].

גמרא. הרבנים למדו: אין צריך לומר [שאסור לערב תבואה חדש עם ישנה כאשר] החדשות [נמכרים] בארבע [סאה לסלע] וישנות [נמכרים] בשלש [סאים לסלע] שאסור לערב, אלא אפילו חדשות [נמכרים] בשלש [סאים לסלע] וישנות [נמכרים] בארבע [סאים לסלע], אסור לערב, מפני שאדם רוצה לישנם [מפני שעילוי דמיהן של חדשות אינן מפני שהן טובות כישנות, אלא שאדם רוצה לישן, וזה שפסק עמו על הישנות - אינו רוצה לישן, לפיכך אסור לערב בהן חדשות, ואפילו מעולות בדמים].

באמת אמרו: ביין התירו לערב קשה בך מפני שהוא משביחו (וכו).
אמר רבי אלעזר: זאת אומרת כל "באמת אמרו", היא הלכה [ואין לחסם ולגמגם בדבר]. אמר רב נחמן: למדנו [את זה] בין הגיתות [משביחו, שתוססין זה עם זה ונעשים טעם אחד, אבל לאחר הגיתות, שכבר קלט כל אחד ריחו וטעמו - אין משביחו אלא פוגמין]. והיום שמערבבים [אפילו] שלא בין הגיתות. אמר רב פפא: [עכשיו שונה] שידועים [שהוחזקו לערב] ומחלים.

רב אחא בריה דרב איקא אמר: מי זה [מחבר של המשנה], רבי אחא היא. שלמדנו: רבי אחא מתיר בדבר הנטעם [שאדם טועם קודם שלקחו, ויכול להבחין שנתערב בו].

ואין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו (וכו). [קשה זה] הרי אמרת בהתחלה שאין מערבין כלל. ואם תאמר מהו "נותן לו את שמריו", שהוא מודיע [ללקוחות], הרי מזה שכתוב בסוף "לא ימכרונו

בישנים ואפילו] ישנים עם חדשים אפילו הישנים ביוקר מהחדשים מפני שהלוקח רוצה לישן:

ביאור: אפילו חדשים בחדשים - אפילו אין בהן רעות כלל, אלא כל שהן משתי שדות מסתמא אחד רע מחבירו הוא, ולא התירו לעשות כן כי אם בתגר מפני שהכל יודעין שדרכו בכך לערב יחד, עי' לקמן ס"ז (סמ"ע).

ואין צריך לומר חדשים בישנים כו' - דתם הקונה בשוק ניחא בחדשים כדי לישן, ואף שהישנים יקרים לפעמים מחמת שטובים יותר לאכילה (סמ"ע).

¹¹³ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"א): ביין התירו לערב קשה בך בין הגיתות בלבד מפני שמשביחוהו וכ"ש רך בקשה דשרי ואם היה טעמו ניכר מותר לערב בכל מקום שכל דבר הניכר טעמו מרגיש הלוקח ולפיכך מותר לערב אותו לעולם:

ביאור: ביין התירו לערב - דוקא בקנה ממנו סתם מותר לערב, משא"כ אם מכר חביות מיוחדים, וכל שכן אם התנה על יין רך, דאינו רשאי לערב (פ"ת).

בין הגיתות בלבד - אבל רך בקשה אסור מטעם מחלוקת ראשונים, והרמ"א פסק כדעת המתירים (סמ"ע).

¹¹⁴ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ז): אין מערבין שמרי יין ביין אפילו אם קנו ממנו שתי חביות של יין אין מערבין שמרי חביות זה ביין של זה אבל אם קנו ממנו חבית יין המדה בכך וכך כשלא למדוד יכול לערב השמרים עם היין ומוכר לו הכל ביחד:

ביאור: אין מערבין שמרי יין ביין כו' - רצה לומר אסור ליקח שמרים מחביות זה ליתנם ליין שבחביות אחר, מפני שמקלקלו. ואפילו קנה אחד מחבירו ב' חביות יין ובא למוכרם ללוקח, אף שמותר להמוכר לערב שמרים דכל חבית וחבית לבדו לתוך יינו של אותו חבית ולמדודו לו במדה עם היין, מ"מ אסור לערב שמרים של חביות זה לתוך יין חביות של זה (סמ"ע).

¹¹⁵ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ב): אין מערבין מים ביין ומי שנתערב מים ביינו לא ימכרונו בחנות אלא אם כן הודיע לקונה ולא ימכרונו לתגר אע"פ שמודיעו שמא ירמה בו אחרים:

ביאור: לעולם אין מערבין מים כו' - נראה דהאי תיבת לעולם אין כאן מקומה, אלא אף קשה בך אינו מותר אלא בין הגיתות, רך בקשה מותר לערבו לעולם.

ואם שהמחבר שינה הלשון וכתב שבע"פ שאחר זה, מקום שנהגו לערב מים בין הגיתות מותר כו', נראה שכוונתו כמו שכתבנו (סמ"ע).

לא ימכרונו בחנות - פירוש, הוא עצמו לא ימכרונו מעט מעט בחנותו וא"כ הודיעו לכל הבאים לקנות ממנו, ולתגר אסור למכור אפילו אמר לו שיש בו מים

בחנות אלא אם כן מודיעו, ולא לתגר אף על פי שמודיעו, משמשע שהתחלה [מדבר] אף על גב שלא מודע.

אמר רב יהודה: כך נאמר: אין מערבבים שמרים של [יין שמזוג?] אתמול ב[יין שמזוג?] היום, ולא של היום בשל אתמול [ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר], אבל נותן לו את שמריו [של יין עצמו, ויום ואתמול לאו דוקא, והוא הדין ליום ויום משתי חביות]. וכן למדנו: רבי יהודה אומר: המזוג? יין לחבירו, אסור לערב של אתמול בשל היום, ולא של היום בשל אתמול. אבל מערב של אתמול בשל אתמול, ושל היום בשל היום.

מי שנתערב מים ביינו הרי זה לא ימכרונו בחנות אלא אם כן מודיעו וכו'. הביאו לרבא יין מחנות, ומזוג [עירב אותו עם מים], וטעמו, ולא היה טעים, והוא שלח אותו [בחזרה] לחנות. אמר לו אביו: והרי למדנו: אסור [למכור יין מעורבב עם מים] לתגר אף על פי שהודיעו. אמר לו: המיזוג שלי ידוע¹¹⁸ [שאני מוסיף הרבה מים]. ואם תאמר [שנחשוש שבעל החנות] יוסיף [יין] ויחזק אותו, וימכור אותו, אם כן אין לדבר סוף [ולא צריכים לחשוש לזה].

מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו וכו'. למדנו: [הכל כמנהג המקום אם זה] [ל[הוסיף] חצי [מים] או שלישי או רביעי. אמר רב: למדנו [את ההלכה הזה דווקא] בין הגיתות.

משנה. רבי יהודה אומר: לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות, מפני שהוא מרגיל אותם לבא אצליו¹¹⁹. וחכמים מתירין. ולא יפחות את השער [למכור בזול, מפני שמרגיל לבא אצלו ומקפח מזונות חבירו], וחכמים אומרים: זכור לטוב [פי] מי שעושה כן, שכן הוא מותר, שמתוך כך אוצרי פירות מוכרין בזול. לא יברור את הגריסין [פי] הפולים גרוסו בריחיים, אסור להוציא הפסולת, לפי שמתוך שנראות יפות הוא מעלה על דמיהם הרבה מדמי הפסולת שנטל מהם], דברי אבא שאול, וחכמים מתירין¹²⁰. ומודים שלא יברור את פה של האוצר [להראות יפות, ואת הפסולת שבתוכו לא בירר], שאינו אלא כגונב את העין. אין מפרכסין לא את האדם [פי] עבד כנעני ולא את הבהמה ולא את הכלים¹²¹.

גמרא. מהו טעמם של הרבנים [שמותו לחלק לתינוקות קליות]. שאמר לו [חנוני א' לשני]: אני אחלק אמגוזי, ואתה תחלק שזיפים.

ולא יפחות את השער וחכמים אומרים: זכור לטוב וכו'. מהו טעמם של הרבנים [שאמרו בלשון "זכור לטוב" שהוא לישון ברכה].

ושיגלה אותו לכל הבאים לקנות ממנו, דשמא לא יודיע הוא לעולם ויורה לנפשו היתר כיון שלא נעשה בביתו ולא ראה עירוב המים (סמ"ע).

¹¹⁶ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ג): מקום שנהגו לערב בין הגיתות מים מותר לערב כשיעור שדרכם לערב:

¹¹⁷ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ד): התגר נוטל מחמש גרנות ונותן למקום אחד או מחמש גיתות ונותן לתוך חבית אחד שהכל יודעים שלא גדלו כולם בשלו ובחזקת זה קונים ממנו ובלבד שלא יכוין לקנות הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו קול שהוא קונה הכל ממקום הטוב וגם קונה ממקום הרע ומערבו עמו:

¹¹⁸ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ד): במקום שנהגו שכל מי שקונה דבר טועמו תחילה מותר לערב בו לעולם אבל אם אין הכל טועמים לא:

¹¹⁹ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ח):

¹²⁰ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ז): מותר לברור הפסולת מתוך הגריסים ומן הקטניות כדי שיראו יפים שזהו דבר הנראה לעין ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים.

ביאור: ויכול הלוקח לראות ולהבין כו' - טוב לו לעלות בדמיהם כדי שלא יצטרך לטרוח ולבררם (סמ"ע).

¹²¹ עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ט): אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים. כגון: לצבוע זקן עבד העומד למכור, כדי שיראה כבחור. ולהשקות הבהמה מי סובין, שמנפחין זוקפין שערויתה, כדי שתראה שמינה. וכן אין מקרדין, פירוש קרוד: במגרדת או מסרקת ששני דקים. ולא מקרצפין פירוש קרצוף: מגרדת או מסרק ששני עבים, אותה כדי לזקוף שערויתה, ולצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים. ואין נופחין בקרבים כדי שיראו שמינים ורחבים, ואין שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן:

ביאור: כגון לצבוע זקן עבד כו' - פירוש זקן של עבד סבא שהוא לבן וצבוע שחור כדי שיהא נראה כבחור (סמ"ע).

ולצבוע כלים ישנים - ואין השבח שמשביחין בצבע כמו העילוי שמעלה אותם בדמים, אבל חדשים מותר לצבוען כדי ליפותם, שבלא"ה הן חדשים וטובים (סמ"ע).

ואין שורין הבשר כו' - והיינו דוקא במקום שאין המנהג כן, אבל אם המנהג של הקצבים לשרותו כדי שיראה לבן מותר, דאין מאנה בו דהרי הכל יודעין דדרך הקצבים לשרותו (סמ"ע).

משום שהוא מוריד את השער [של כל מוכרי הפירות].

ולא יבור את הגריסין דברי אבא שאול, וחכמים מתירין וכו'. מיהו החכמים, רבי אחא, שלמדנו: רבי אחא מתיר [לברור] בדבר הנראה [שהלוקח יכול לקנות מזה שנברר כבר, שבזה חוסך לעצמו טורח, ואין רמאות].

אין מפרכסין לא את האדם וכו' ולא את הכלים. הרבנים למדו: אין משרבטין את הבהמה¹²², ואין נופחין בקרביים [בני מעיים הנמכרים בבית הטבח, שיראו רחבים וגדולים], ואין שורין את הבשר במים [שמלביין, והכחוש נראה שמן]. מהו "אין משרבטין". כאן תרגמו: [שמשקים אותו] במי סובין [והם נופחים את מעיה ושערה נזקף, ויראה יותר שמינה], זעירי אמר בשם רב כהנא: לטרק [את עור הבהמה, כדי שהשערות יעמדו]. שמואל התיר להטיל גדילים [של משי] לבגד [ליפותה]. רב יהודה התיר לכבס בגדים מרוקמים [במי סובין]. רבה התיר להדק בגדי קנבוס [במקבות עץ שיראה חוטן דק]. רבא התיר לצייר חיצים. רב פפא בר שמואל התיר לצייר סקלים. והרי אנחנו למדנו: אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים. אין קושי, זה [שהתירו מדובר] בחדשים [שאינו אלא ליפות, והרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופיים - מוחל הוא], וזה [שאסרו] מדובר בישינים [אסור, שגונב את העין שנראים כחדשים].

מהו פרכס אדם. כמו זה, שעבד זקן שהלך וצבע לראשו וזקנו [שהיה לבן וצבעו שחור יראה כצעיר]. בא לפני רבא, ואמר לו: קנה אותו. אמר לו [לקנותו משום] יהיו עניים בני ביתך¹²³. בא לפני רב פפא בן שמואל, ומכרו. יום א' אמר לו תשקה לי מים, הלך [הצבע] הלבן לראשו ולזקנו. אמר לו: תראה שאני יותר זקן מאביך. קרא על עצמו: צדיק מצרה נחלץ [רבא] ויבא אחר תחתיו.

הדרן עלך הוהב.

משנה/ [מזוכר בפסוק "אל תקח מאתו נשך ותרבייתו"] איזהו נשך ואיזהו תרבייתו. איזהו נשך: המלוה סלע [שהוא ד' דינרים, בהסכם שהוא ישלם לו] חמשה דינרים. [וכן המלוה] סאתים חטים [הסכם שהוא ישלם לו] שלש, אסור, מפני שהוא נושך¹²⁴ [פ"י ולוקח ממנו מה שלא נתן לו]. ואיזהו תרבייתו, המרבה [שכר לעצמו] בפירות [שהוא דרבנן שהוא דרך מקח וממכר]. כיצד. לקח הימנו [בהלוואה] חטים בדינר זהב [היינו כ"ה דינרי כסף] לכור¹²⁵ [על מנת ליתן לו זה חטים כל ימות השנה בדמים הללו, כשיעור מעותיו, ואף על פי שעכשיו אין לו חטים], וכן השער [של חטים באותו העת, ובשעה שבה לגבות] עמדו חטים בשלשים דינרים [לכור], אמר לו: תן לי חטיי [בחזרה], שאני רוצה למוכר אותם ולקנות בהם יין, אמר לו: הרי חטיך שויות לי שלשים [דינר לכור, וזו מותרת היא, אם נתן

לו חטים, אבל אם הוא אמר] הרי הם [פ"י השלשים דינר הלוואה] אצלי [בכזה כמות של] יין, ואין לו יין [אז אסור, אבל אם יש לו יין מותר].

גמרא. מזה [שהמשנה] עוזב [פ"י לא מסביר] ריבית מן התורה [שהוא דרך הלוואה, אלא] מפרש [ריבית] דרבנן [שהוא דרך מקח וממכר], משמע שמן התורה נשך ותרביית הם אותו הדבר. [וקשה הדבר], הרי הפסוק כותב "נשך כסף וריבית אוכל" [ז"ל הפסוק "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך", רואים מזה שחלקו הדינים לשנים שיש שתי לאוים].

[ומקשה הגמ' על השואל] האם אתה סובר שיש נשך [הפסד הלווה] ללא ריבית [פ"י רווח המלווה], או ריבית [פ"י רווח המלווה] ללא נשך [פ"י הפסד הלווה]. נשך בלא תרביית איך מדובר. אם שהלווה מאה [פרוטות] ב[הסכם לשלם] מאה ועשרים, בתחילה מאה [פרוטות] שוויות מעה כסף [שהוא ששית של דינר] ולבסוף [כשבא לשלם החוב] מאה ועשרים [פרוטות שווים] מעה כסף. [הרי כאן] יש נשך [פ"י הפסד הלווה], שהוא מחסרו, שהוא לוקח ממנו דבר שלא נתן, ואין ריבית [תוספת אצל המלווה], שאין ליה רווח, שהלווה מעה ולוקח ממנו מעה. [מקשה הגמ'] סוף סוף, אם הולכים אחרי ההתחלה, יש נשך וריבית [שהוא יכול ליקח בהם מעה במאה, ונשכר עשרים], ואם הולכים אחרי הסוף, אין ריבית או נשך.

ועוד, תרביית בלא נשך איך מדובר. אם הלווה מאה [פרוטות] ב[הסכם שישלם לו] מאה [פרוטות], ובתחילה [כשלווה] מאה [פרוטות שוויות] מעה, ובסוף [כשבא לשלם החוב] מאה פרוטות שוויות מעה ועוד חומש. אם הולכים אחרי ההתחלה, אין נשך וריבית [שהלווה יכול לקנות במעה, וזה הלווה שוה מעה], ואם הולכים אחרי הסוף, יש ריבית ונשך.

אלא אמר רבא: אין אתה מוצא לא נשך בלא תרביית ולא תרביית בלא נשך, ולא חלקן הכתוב [לשנים] אלא לעבור עליו בשני לאוין¹²⁵.

הרבנים למדו: [נאמר] "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך", אינני יודע אלא נשך בכסף וריבית באוכל. מאיפה אנו יודעים נשך באוכל, מלמד הנאמר "נשך אוכל". ומאיפה אנו יודעים ריבית בכסף [פ"י שעובר אף בלאו שני של ריבית], מלמד הנאמר "נשך כסף".

דניכר הרבית לעין כל שנוטל יותר ממה שהלווה. ולכן אם לווה לו סאה חטיין בסאתים מין אחר ג"כ מותר מדאורייתא, ואינו אסור רק כשמחוייב ליתן כעין שהלווה ועוד יותר. ועי' ש"ך (סי' קעג סקט"ז?) דאם אמר הלווה לי דאפילו פירות של שני מינין אסור, היינו מדרבנן. וסובר הט"ז דדוקא חטיין שכל מינו שוה ושומתו ידוע כגון חטיין בחטיין הוי כעין שהלווה אסור מדאורייתא, אבל במינין שאין שוה כלל ואין שומתו ידוע כגון קרקע בקרקע ועבד בעבד שאין מינו שוין לעולם ואין שומתו ידוע, ואי אפשר ללוות זה בזה בלא שומא, כשני מינין דמי ולא הוי כעין שהלווה ודמי למכירה ומותר. ובמלווה לו שטר של ראובן ואינו מקבל עליו אחריות ושיפרע לו שטר של שמעון בלי קבלת אחריות, דזה ודאי היתר גמור הוא מדאורייתא דזה הוי כמכירה גמורה וכמחליף שטר בשטר דמי ועדיף מהלוואת עבד בעבד. אלא אם מלווה לו שטר של מאה לגבותו לעצמו ושישלם לו מאה ועשרים מזומן, ועל זה שפיר כתב הט"ז דזה הוי רבית גמור דהא ודאי נותן לו יותר ממה שהלווה. ובעיקר הדין יש רבית בקרקע (ח"ד).

אבל אין מוציאין אותו בדיינים - נראה דאפילו הדיינים רוצים להזדקק לישב בדין אין מוציאין אותו (ש"ך), לפי הצד שיש רבית בקרקע מן התורה, אז אפילו בפחות משוה פרוטה אסור מדאורייתא מ"מ אין יורדין לנכסיו רק שמכין אותו כדלקמן סעיף ה', ופחות משוה פרוטה כחצי שיעור דמי דאין מכין ועונשין על זה (ח"ד).

כללא דרבית - אפילו אם לא היה כאן הלוואה כלל ולא בדרך מקח הנעשה בפועל מיד ליד אלא שהיה לו אצלו שכר פעולה או שזיכה לחבירו במעמד שלשתן או שזכה מדר' נתן וכן מלווה דטרף לקוחות וחזרו על המוכר בכל אלו אם מרצה לבעל חוב באגר נטר אסור. וזה נלמד מהרמ"א לקמן (סי' קעו ס"ו) בנדוניות חתנים. מיהו פשוט דלא הוי רק אבק רבית. אחד שלא פרע חובו לזמנו והתרה בו המלווה שיפרע לו מעותיו שיכול להרויח בהם ואם לא יצטרך לשלם לו מה שהיה יכול להרויח בו חבירו קבל התראתו ונתרצה ליתן לו הרויח ועכשיו אינו רוצה ליתן לו משום איסור רבית וכתב שזה פשוט שיש בזה איסור רבית כי הוא אגר נטר גמור, ועי' סמ"ע (ח"מ ס' פא ס"ז) (פ"ת).

אגר נטר - פירוש בשביל המתנת המעות נתון לו שכר (ט"ז).

¹²² עי' שו"ע (ח"מ ס' רכח ס"ט): הוב"ד לעיל הערה 121.

¹²³ עי' שו"ע (י"ד ס' רנא ס"ו): יהיו עניים בני ביתך.

ביאור: בני ביתך - היינו שישמש בהם במקום עבדים (ט"ז ש"ך).

¹²⁴ עי' שו"ע (י"ד ס' קסא ס"א): כל דבר אסור ללוות בתוספת, (ואפילו) בפחות משוה פרוטה יש איסור רבית, אבל אין מוציאין אותו בדיינין. הגה: כללא דרבית דכל שהוא אגר נטר, אסור, בין שהוא דרך מקח בין שהוא דרך הלוואה, אלא שברך מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן.

ביאור: כל דבר כו' - יש מחלוקת בין הפוסקים אי שייך רבית בהלוואת קרקע ויש להחמיר (ש"ך), ו"א דעבדים נתמעטו מרבית מן התורה, אבל אסורים מדרבנן, אבל כשמלווה לו השטר מלווה לו הממון ועיקר ההלוואה הוא הממון ופשיטא שיש בו רבית גמור ולא ממעטינן שטר כלל שאינו שייך בו הלוואה, אבל מלשון השו"ע נראה שאין שום מיעוט של קרקע, שטרות או עבדים (ט"ז), בסאה בסאתים או בשאר מטלטלין דאינו אסור מדאורייתא רק כשאומר בלשון הלוואה, אבל כשאומר בלשון מכירה כגון שאומר מכור לי סאה או מטלטל זה ואשלם לך לזמן פלוני בשני מטלטלין כמוהו מדאורייתא, כמו שמוותר מדאורייתא באומר אשלם לך במעות לזמן פלוני. דכשאומר הלווה לי סאה בסאתים מחוייב לשלם כעין שהלווה וכשיש לו, דבהלוואה מחוייב לשלם תמיד כעין שהלווהו אם חטיין חטיין וכן כשהלווהו מעות מחוייב לשלם מעות כעין שהלווהו כשיש לו מעות, משא"כ כשאומר מכור לי חפץ זה או חטיין אלו אף שאומר לשלם לו בחפץ או בחטיין ויש לו בשעת הפרעון, אין צריך לשלם לו רק שווין כמבואר ברמ"א (ח"מ ס' שלב ס"ד), ומשום הכי באומר לו לשון הלוואה דהיינו הלווה לי סאה חטיין ואחזור לך סאתים חטיין, דחייב להחזיר לו הסאה חטיין דוקא בעד קרנו ועוד סאה יותר משום רבית, דניכר הרבית לעין כל שנוטל יותר ממה שהלווהו, רבית כי היא אסרה רחמנא. משא"כ באומר לשון מכירה מכור לי סאה חטיין ואשלם לך סאתים חטיין לזמן פלוני, דאין צריך לשלם לו רק שווין, דומה ממש למוכר במעות לזמן פירעון דהא אין שום חיוב כלל על החטיין רק על מעות, והתורה לא אסרה רק כשצריך לשלם לו כעין שהלווהו ועוד יותר. וסובר הט"ז דמהאי טעמא אפילו אם אומר לווה לי סאה חטיין או חפץ פלוני להוציא ואשלם לך כך וכך מעות לזמן פלוני אף שהן יותר משווין בזמן זה, ג"כ מותר מדאורייתא דזה מכר נקרא, דלא נקרא הלוואה רק כשמחוייב לשלם לו כעין שהלווהו ועוד יותר,

הזהב פרק רביעי בבא מציעא

מסורת
הש"ס

ר"א ב"ג מ"י ס"ה
מסכתות מבינה ה"א
ב"ג סגן לאוין קט טו"ע
ח"ט ס"י רכח טע"ט :

ר"ד מ"י ס"י מה"ל
מסכתות טע"ט ה"א
סגן עש"ן קטב טו"ע
י"ד ס"י רכח טע"ט :

א"ה מ"י ס"ו מהלכות
מלה ולזה הלכה ה"א
סגן לאוין קטב טו"ע
י"ד ס"י קטב טע"ט :

ב"ו מ"י ס"ט ה"א
סגן ט"ט טו"ע י"ד
ס"י קטב טע"ט ב'
ג' מ"י ס"ט ה"א
סגן ט"ט טו"ע י"ד
ס"י קטב טע"ט א'

הנהרות הבי"ח
(ח) במשנה וי"ן לוין
אסור : (ג) רש"י ד"ה
לרבות ד' ר"ב ס"א
לדורויה"ל ד"ך :

הנהרות הגר"א
[א] גמ' היכי דמי כו'.
כ"ב ע' הג"א אכל
הש"ס פסק דבשמיטין
בתי מעיקרא אלונין
וע"י רש"י ס"ב א' ד"ה
ובדיננו כ"י וה"ה נפ"ל
בסיפא ארבע"ל מ"ה א'
ובא"י הלוואה כו' וה"ה
נמנהת דביבס"ה הוא אסך
רבות וא"כ ברישא ע"כ
רבות קוליה הוא א"כ
כאן דלולין נתיב הכסף
דקאמר דליל רוחא
דנקת' ארופיה כו' (ו)ומ"ס
רבינו צו"ד ס"י ק"ס
ס"ק ר"ב (י"ג) :

[ע"י חו"ס לקטן סב'
ד"ה לקת]

מסוס דמרווח סרעא - וואררי פירות יראו שהזולו וימכרו בזול : **מסיר דבדר סנראס** - הלא יכול להוקף לראות ולהבין מה דמי הפסולת הנכבד מאלו שישנו באחרים וטוב לו להעלות בדמייה של אלו יתר על כן מפני הטורח : **מסרביטין** - לשון סרביט כדמפרש לקמיה שזוקף שער הבהמה כשרביט שחרה שמינה : **ואין נופחין בקרביים** - בני מעיים הנמכרים בצית הטבח שיראו רחבים וגדולים : **ואין שורין צער במים** - שמלבין והכחוש נראה שמן : **מיה דמיורא** - משקין אותה מי סובין והם נופחין מעיה ושערה נוקף : **מוקפסא** * קירלוף תורה אור אשטלי"ר בלע"ז : **למירמא טומי**

ס"ה מגרדת
שני' עינים
[שורובין סג'
ז"ר]

משום דקא מרווח לתרעא : ולא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים מתירין וכו' : *מאן חכמים רבי אחא רתניא רבי אחא מתיר בדבר הנראה : אין מפרכסין לא את האדם וכו' ולא את הבלים : ת"ר *אין משרבטין את הבהמה ואין נופחין בקרביים ואין שורין את הבשר במים מאי אין משרבטין הכא תרגמו מיא דחיוורא ועירי אמר רב כהנא מוקפתא שמואל שרא למרמא תומי לסרבלא רב יהודה שרא לכסכוסי קרמי רבה שרא למידק צרדי רבא שרא לצלומי גירי רב פפא בר שמואל שרא לצלומי דיקולי והא אנן תנן אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים בלא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי פירכוס דאדם מאי היא יכי הא דההוא עבדא סבא דאול צבעיה לרישיה ולדיקניה אתא לקמיה דרבא אמר ליה זיבנן אמר ליה *יהיו עניים בני ביתך אתא לקמיה דרב פפא בר שמואל זבניה יומא חד א"ל אשקין מיא אול חווריה לרישיה ולדיקניה א"ל חזי דאנא קשיש

לסרבלא - פרכו"ס לייפוטו עושין לו תלמי מחוטי משי סביב : **לכסכוסי** - אנפררי"ט"ר בלע"ז בני סובין : **קרמי** - בגדים המלווים אזורי"ך בלע"ז : **למידק צרדי** - להקך בגדי קנבוס במקבות עץ שיראה חותן דק : **לללומי גירי** - לזייר חזיים : **דיקולי** - סלים בחדתי מותר שאינו אלא לפות והרולה להסוף על דמיהם בשביל יופיים מוחל הוא : **בעתיקי** - אסור שגובגז את העין שגרו"ס כחדשים : **לצבעי** - שהיה זקנו לבן ולצבעו שחור ונראה כצחור : **זיבנן** - קנה אותי לעבד וכנעני היה דעבד עברי אסור לאחר חורבן *שאין היוכל נוהג : **ויסיו עניים בני ביתך** - משנה היא (אבות פ"א מ"ה) טוב לי לפרנס עניי ישראל וישמשונו : **דיקניס** - זקנו : **לדיק מלרס נמלן** - זה רבא :

[קידושין סג'
ז"ר]
[אבות פ"א
מ"ה]

הדרן עלך הזהב

איזוהו נשך - שהוא נשך דשקל מניה מאי דלא יריב ליה :

סמרכס פירות - המרכה שר לעלמו פירות ובגמרא מפרש דבהלוואת כסף או פירות נמי הוי תרביית שרי מתרבה ממונו והבא ריבית דרבנן קמפרש דרך מקח וממכר : **דינר זהב** - כ"ה דינר כסף : **וכן השער** - ק"ה נמכרין בעיר והותר לו לתת מעות עכשו על מנת ליתן לו זה חמין כל ימות השנה בדמים הללו כשיעור מעותיו ואע"פ שעכשו אין לו חמין דתנן בפירקין (דף ע"ג) יאל השער פוסקין ואע"פ שאין לזה יש לזה ויכול המוכר הללו לקנותם מנה במעות הללו : **עמדו חמין** - לאחר זמן בל' דינרין : **אמר לו מני חמיי** - וזו מותרת היא אם נתן לו חמין אכל פסוק היין שפוסק לו לתת בהן אסור הוילין ואין לו שמואל יוקיר היין ואע"פ שפוסק עמו כשער היין של עכשו וכבר יאל השער ובגמ' מפרש טעמא :

משי
יה
[פקדא כתיב
רשע תחתיו
ועיין בעין
יעקב]
[בסמ"ח
וכי"ף וה"א
ל"ג אסור]

מאבוך קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ ויבא *אחר תחתיו :

הדרן עלך הזהב

איזוהו נשך ואיזוהו תרביית איזוהו נשך - המלוה סלע בה' דינרין סאתים חמין בשלש *אסור מפני שהוא נושך ואיזוהו תרביית המרבה בפירות כיצד *ילקח הימנו חמין בדינר זהב הכור וכן השער עמדו חמין בל' דינרין אמר לו תן לי חמיי שאני רוצה למוכרו וליקח בהן יין אמר לו הרי חמיי עשויות עלי בשלשים והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו (ה) : **גמ'** מדשביק לריבית דאורייתא וקא מפרש דרבנן מכלל דאורייתא דנשך ותרביית חדא מלתא היא והא קראי כתיבי נשך כסף וריבית אוכל ותיסברא דאיכא נשך בלא תרביית ותרביית בלא נשך נשך בלא תרביית [א] היכי דמי אי דאזופיה מאה במאה ועשרים מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף קיימי מאה ועשרים בדנקא נשך איכא דקא נבית ליה דקא שקיל מיניה מידי דלא יהיב ותרביית ליכא דלית ליה רווחא דדנקא אוזופיה ודנקא קא שקיל מיניה סוף סוף אי בתר מעיקרא אולת הרי נשך והרי תרביית אי בתר בסוף אולת לא נשך איכא ולא תרביית איכא ותו תרביית בלא נשך היכי דמי אי דאזויף מאה במאה מעיקרא קיימי מאה בדנקא ולבסוף מאה בתר מעיקרא אולת לא נשך איכא ולא תרביית איכא אי בתר סוף אולת הרי נשך והרי תרביית אלא אמר רבא אי אתה מוצא לא נשך בלא תרביית ולא תרביית בלא נשך ולא חלקן הכתוב אלא 'לעבור עליו בשני לאוין ת"ר *את כספך לא תתן לו בנשך ובמרביית לא תתן אכלך אין לי אלא נשך בכסף וריבית באוכל נשך באוכל מנין ת"ל *נשך וכו' אכל ריבית בכסף מנין תלמוד לומר נשך כסף א

נב' לרבים דאורייתא (ג) דרך הלוואה משמע כדכתיב (משלי כח) מרכבה הונו בנשך ובתרביית : **וסמכתי נשך כסף ורבים אוכל** - את כספך לא תתן לו בנשך ובמרביית לא תתן אכלך ומדחלקו לב' לאוין תרביי ניכח : **מי איכא נשך** - שנושך את

חבירו ואין ממונו מתרבה : **ומי איכא תרביית** - שהיא מלוה נשך ולא יהא ליה נשך : **נשך בלא תרביית** - היכי מדמינן ליה : **כגון דלזויף** - הלוואה : **מאה** - פרוטות במאה ועשרים : **מעיקרא** - כשהלווה : **ולבסוף** - כשמסלם : **בדנקא** - במעה כסף שהוא שותף לדינר : **ניכס** - נושך ומחסרו : **אי בתר מעיקרא אולת** - אי חשבת להני פרוטות בהתא כדמעיקרא הרי נשך והרי תרביית שהוא יכול ליקח בהם מעה במאה ועשרים עשרים : **לא נשך איכא** - שהלוה יכול לקנותם במעה וזה שיה מעה הלווה : **במומשא** - יכול ליקח בהן כסף חומש דינר שהוא יותר על שותף : **אין לי** - שיהא עובר אלא על נשך בכסף ועל ריבית באוכל מנין שהוא עובר על הלוואת פירות אף משום לאו נשך : **ת"ל** - לא תשך לאחר נשך אוכל ומקרא זה בלול נאמר מדלא כתיב לא תשך לאחר והראשון נאמר במלה דכתיב לעיל מיניה אל תקח מאתו וגו' ומיהו שמעת מינה מיהא דשיך לשון נשך באוכל : **ריבית**

^א עי' שר"ע (ח"מ סי' רצב ס"ה): הוב"ד בהערה.
^ב עי' שר"ע (ח"מ סי' רצב ס"ג): וכן אם הטה ונטל ממנה רביעית והחמיצה חייב בכולה, שמחמת שחסרה החמיצה. במה דברים אמורים, בחבית של יין שדרכו להחמיץ כשהוא חסר, אבל שאר פירות ששלח יד במקצתם ולא הגביהן, אינו מתחייב אלא כפי מה שנטל:

ביאור: שחסרה החמיצה - ע"ל סי' ר' ס"ז בהגה [פתח לו המוכר חבית יין וכשמדד לו החצי רוצה הלוקח לחזור ולא ליקח יותר, והמוכר אומר שהמותר יחמיץ, צריך הלוקח ליקח כולו או לקבל אחריות על המותר אם יתקלקל שישלם לו כל החבית כפי מה שהיה שוה בשעה שקנאו] ובט"ז שם [קשה, כיון שלא משך הלוקח רק שחייב מצד שנקרא מזיק במה שיחמיץ אח"כ, א"כ אפילו אדם בעלמא שעשה כן יתחייב, ואי אדם בעלמא פטור דלא ברי היזק גם זה יהיה פטור] (רע"א).

אבל שאר פירות - נראה דלאו דוקא פירות קאמר, דזהו פשיטא, אלא ר"ל מי פירות (סמ"ע), וי"א שזה בדוקא פירות וקמ"ל כאן, דאף שראינו שנתקלקל השאר ויש קצת סברא לומר דהוא הגורם במה שנטל מהם, מ"מ לא תלינן בזה כיון שאין דרכן של אותן פירות להתקלקל מחמת שאינן מלאין כמו יין (ט"ז), משמע דוקא בהגבהה או משיכה אבל בלא"ה אף שהוא בחצירו ומכוין לחסרו ולהחזיק לעצמו לא הוי שליחות יד (רע"א).

^ג עי' שר"ע (ח"מ סי' רצב ס"ב): הוב"ד לעיל בהערה.

^ד עי' שר"ע (ח"מ סי' רג ס"ה): הוב"ד לקמן הערה 12.

^ה עי' שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"א): הוב"ד לקמן הערה 19.

^ו עי' שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"ה): הוב"ד לקמן הערה 24.

^ז עי' שר"ע (ח"מ סי' רד ס"א): הוב"ד לקמן הערה 27.

עי' שר"ע (ח"מ סי' רד ס"ד): כיצד מקבל מי שפרע אוררין אותו בבית דין ואומרים מי שפרע מאנשי דור המבול ומאנשי דור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים הוא יפרע ממי שאינו עומד בדבורו ויש אומרים שאומרים לו הוא יפרע ממך אם אינך עומד בדיבורך, ויש אומרים שאומרים לו ברבים.

ביאור: אוררין אותו - "אותו" לאו דוקא הוא, דהא מסיק, ואומרים "ממי" שאינו עומד בדיבורו, ולא בא כאן אלא לומר שאוררין על זה (סמ"ע).

ממי שאינו עומד כו' - אין מקללין לנוכח, אלא מטילין הקללה בפני זה החוזר בסתם על כל מי שאינו עומד בדיבורו, והוא שמע וידע שגם עליו קאי. והרמ"א כתב דיש אומרים דאומרים לו הוא יפרע "ממך" לנוכח (סמ"ע), ועיקר כמחבר (ש"ך).

^ח (לה) או הראשונות נחושות והשניות כסף. (נו) צ"ע למה אין מחללים הא הוי כמו פירות דהא מטבע נחשת לגבי כסף הוי כפירות על מטבע וקרוב לומר שיש כאן ט"ס ול"ג הראשונות נחשת והשניות כסף רק הראשונות כסף והשניות נחשת (נז) וכ"ז חוץ לירושלים אבל בירושלים יכול לחלל כסף על פרוטות כדי שיהא לו קל לקנות בזה מאכל:

(לו) ואם עבר וחילל הרי אלו מחוללין. שכ"ז אינו אלא מדרבנן כנ"ל (נח) ובזה"ז דמעות מע"ש משליכין לים שלא יבא לידי תקלה מותר לחלל כסף על נחשת כדין שעת הדחק בסמוך ה"ז, (נט) ובזמנינו שאין לנו מטבע כסף וכל המטבעות הם כמו נחשת על נחשת מ"מ מותר לחלל את המטבע הגדולה על מטבע יותר קטנה אף על גב שאין מחללים נחשת על נחשת אפי' מדוחק כנ"ל כיון דבדיעבד מחולל כאן שיש הפסד מרובה הוי כדיעבד ועוד שבזה"ז שמחללים שוה מנה על פרוטה ל"ש חומרות אלו [וגם יש לצרף לזה דעת התוס' דמותר לכתחלה לחלל כסף על כסף אם אינן שוות וה"ה נחשת על נחשת] (ס) והרוצה להחמיר ולצאת מן הספק יחלל ביחד עם פירות כדלקמן פ"ה ה"א דהיינו שישאיר בפירות מע"ש ש"פ כשמחלל המע"ש [שיאמר מה שיותר מש"פ יהא

מחולל על המטבע שיחדתיה לחילול מע"ש] ומע"ש ש"פ שיש בפירות אלו עם המע"ש שיש במטבע הגדולה חוץ מפרוטה חמורה שבו יהיו שניהן מחוללין הם וחומש שלהם על המטבע הקטנה:

^ט או במשיכה דבר שאין דרכו להגביה - יש להסתפק בדבר שאין דרכו לגרוו אם קונה בגרירה מדין משיכה (רע"א), אף שכבר נתן לו כל המעות, מ"מ אינו קונה במשיכה דבר שדרכו בהגבהה (פ"ת)

וכיון שמשך - ואם התנה עמו ליתן לו כור חטים כיון דמשך החפץ צריך ליתן החיטים כפי שפסק, וע"ל סי' של"ה ס"ד בהגה [שאם הבטיח לפועל חפץ, יכול ליתן לו דמיון] (רע"א).

וי"ח - זה דעת יחיד, ועיקר כשר"ע (ש"ך).

^י עי' שר"ע (ח"מ סי' קצח ס"ה): הוב"ד לקמן הערה 24.

^{יא} עי' שר"ע (ח"מ סי' קצט ס"א): יש מעות קונות כיצד היו לו מעות בידו בלא מנין ובלא משקל ואמר לחבירו מכור לי חפץ שלך במעות אלו שבידי ולקחם המוכר ולא דקדק לידע מנינם נקנה החפץ ללוקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו מפני שהוא דבר שאינו מצוי לא גזרו ביה רבנן. הגה ואפילו הלוקח ידע מנינם רק שאמר למוכר מכור לי באלו והמוכר לא דקדק במנינם יש אומרים דקנה.

ביאור: היו לו מעות בידו בלא מנין כו' - הדבר תולה במוכר לחוד אפילו לדעת המחבר, ואין מחלוקת מחבר רמ"א (סמ"ע), ואם המעות ידועים והפירות אינן ידועים, כגון שאמר מכור לי פירות אלו שאין מנינם ומשקלם ידוע במנה, עי' לקמן סי' רכ"ז ס"ט שהוא מחלוקת הט"ז והסמ"ע, והעיקר שגם זה לא שכיח וקנה (נתה"מ).

ולא דקדק לידע - ה"ה בהיפוך אם אין ידוע מנין הפירות עי' לקמן סי' רכז ס"ט [ז"ל: הלוקח בדמים אכסרה (פירוש בלא מנין ובלא מדה ובלא משקל) כגון שחפן מעות וא"ל מכור לי פרתך באלו קנה ומחזיר אונאה והוא הדין ללוקח פירות אכסרה בסלע או בשתים שקנה ומחזיר אונאה. הגה: ויש אומרים דספיקא הוי ואין מוציאין ממון מיד המאנה] (רע"א).

מפני שהוא דבר שאינו מצוי כו' - פירוש, דמכירה וקנין כזו במעות שלא נודע מנינם אינו שכיח, ובדבר שאינו שכיח לא גזרו לומר שמא יאמרו נשרפו חטיף בעלייה] (סמ"ע), אם משך החפץ ואמר כל מה שיתנו אחרים אתן לך הוי דבר שאינו מסויים ולא קנה. ואם המוכר שאל סך מסויים והלוקח אמר סך פחות וא"ל בשעת משיכה באותו מעמד כל מה שתמצא יותר מהסך שאמרתי עד הסך שאתה שואל יהי' שלך, וא"כ הוי דבר מסויים. ויש להסתפק אם מצא המוכר יותר ממה ששאל מהלוקח אם מחוייב הלוקח ליתן לו אותו התוספת (רע"א), ואם אמר המוכר סכום מסויים והקונה אמר פחות, והקונה עשה משיכה, ואמר כל מה שתמצא אתן, כוונתו לכל מה שתמצא עד המחיר שאתה אמרת (רע"א v תמת ישרים).

^ב עי' שר"ע (ח"מ סי' רג ס"א): הוב"ד לעיל הערה 3.

^ב עי' שר"ע (ח"מ סי' רג ס"ב): החליף חמור בפרה וטלה ומשך את הפרה ולא משך את הטלה לא קנה מפני שאין כאן משיכה גמורה ויש אומרים דדוקא בכהאי גוונא משום שאין החמור ראוי ליחלוק אבל אם אמר פרה וטלה בכור חטים ומשך הפרה ולא משך הטלה קנה בחטים כנגד דמי הפרה ויש אומרים דאם ראובן החליף עם שמעון ולוי ונתבטל אצל אחד בטל גם כן נגד השני.

ביאור: ומשך הפרה ולא משך הטלה קנה - עיין לעיל סי' ר' ס"ז (רע"א).

וי"א דדוקא בכה"ג כו' - וכן עיקר (פ"ת).

קנה בחיטים כנגד דמי הפרה - עיין לעיל בסימן קפ"ב סעיף ח' ובסימן ר' סעיף ז' מה שכתבתי בזה (נתה"מ).

חרס אם הוא יוצא בהוצאה ואף על גב דמטבעות בזה"ז אין להן שיווי עצמי מ"מ כיון שיש בהן שיווי משום שהן מטבע שפיר חשיב שיווי ולפ"ז פודין אף במטבע של נייר אלא שאין עושין מעשה במה שלא שמענו מרבתינו ואפשר דלא ליתי לזלזולי בפדיונו אין לעשות כן וצ"ע ונראה דבמקומות שאין מטבע של זהב יוצא בהוצאה ואין עושין אותו אלא לנוי א"א לחלל עליו:

שנא' וצרת הכסף. וכל מיני מטבע בכלל כסף אבל לא דברים אחרים:

לא יהי' החומש אלא כסף. דילפי' בגמ' משנאמר עליו לרבות חומשו כמותו לענין זה:

אלא בכסף מפותח. דהיינו שהכתב בולט ואם הכתב שוקע אם אינו עשוי אלא לעשות בתוכו מטבעות כעין דפוס שעתיד להיות המטבע עליו וצורתו שוקעת כדי להיות בולטת במטבע הוא בכלל אסימון אבל אם ידוע שיוצא בהוצאה בודאי אפשר לחלל עליו:

צורה או כתב. ואין נ"מ איזה צורה או כתב כי העיקר שיצא בהוצאה ע"ז בתורת מטבע:

שנא' וצרת הכסף. ודרשי' כסף שיש עליו צורה וכן כתב הוא בכלל צורה:

בלשון של כסף. או זהב או נחשת:

וכיוצא בו. כגון מטבע עגולה כצורת זוזים ומוכנין לצור עליהן את הצורה בחותם אבל עדיין לא נעשה עליו הצורה וכן מעות הניתנות לסימן בבית המרחץ:

והוא הנקרא אסימון. ו"א דאסימון הוא מטבע עם צורה שאין יוצא בהוצאה כדלקמן ה"י ו"א שנשברה צורתו ואפי' בזה"ז שאין מע"ש נאכל אין לחלל על אסימון ועל אלו שאין מחללים:

בפחות מפרוטה. ר"ל במטבע שהיא פחותה מפרוטה ואפי' אם מחלל מע"ש הרבה על הרבה מטבעות כאלו לא מהני דכיון דכל מטבע היא פחותה מש"פ לא שמה מטבע והרי היא כאסימון וכן אם במטבע יש בה פרוטה אלא שהוא מחלל המעשר ששוה יותר על חצי ממנה ג"כ לא מהני דאע"ג דקי"ל שוה מנה שחיללו על פרוטה מהני כנ"ל פ"ב ה"ב ובסמוך ה"ח אבל לא על פחות מפרוטה ואם אין בשיווי המעשר ש"פ ע"י לקמן פ"ה ה"ה מה תקנתו:

מפני שהוא כפודה באסימון. וכן כשמחלל על פירות לפ"ד רבנו צריך שיהא בהן ש"פ כנ"ל פ"ב ה"ג ומ"מ מצטרפין כמה פירות לש"פ:

י' ע"י רמב"ם (מעילה פ"ו ה"ט): נטל פרוטה של הקדש ונתנה לבלן אף על פי שלא רחץ מעל שהרי נהנה בהיותו רוחץ בכל עת שירצה, וכן אם נתנה לאחד מבעלי אומניות מעל אף על פי שעדיין לא עשו מלאכתו.

וע"י מעשה רקח: נטל פרוטה של הקדש ונתנה לבלן וכו'. במשנה קתני נתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא מעל ורבינו לא הזכירה מפני שהוא נלמד מההיא דנטל אבן או קורה דקתני ברישא ומתני' ג"כ אגב דבעי למתני נתנה לבלן תני לה:

וכן אם נתנה וכו'. האי וכן הוא מגומגם הרבה דלפי הטעם שנתן בבלן מפני שנהנה בהיותו רוחץ בעת שירצה מעתה בשאר אומניות שאין בהם טעם זה דין הוא שלא ימעול ואם נאמר דמוקמינן לה אדאורייתא דמעוה קונות א"כ למה הוצרך לתת טעם בבלן ותו בזה לא אפשר דאח"ז פסק דאם קנה בה חפץ מישראל ולא משך לה מעל גם התוס' שם כתבו כן אאוקמתא דרב דדוקא בלן דמנ"ל דתירצו מדקאמר בסיפא משום שא"ל הכנס ורוחץ שהרי מרחץ פתוחה לפניך ע"כ הרי דכי יהיבין הך טעמא אין לומר בשאר אומניות כן דזיל בתר טעמא. ומה דנראה בדעת רבינו דהך בעלי אומניות הוי דומיא דבלן דהרי נשתעבד לו באותו דבר והיכא דשייך כגון בלן הוי הדין שוה ולכך הקדים טעם הבלן כדי שנלמוד ממנו להיכא דשייך וכן נראה ממ"ש בפירוש המשנה שאחר שהזכיר דין הבלן סיים והקיש כפי אלו העניינים והדומים להם ע"כ ובעיקר דברי רבינו דנראה כסותר דברי עצמו כבר הארכתני בפ"ד דאיסורי מזבח הל' ג':

החליף עם שמעון ולוי - אין דין זה שייך למ"ש המחבר כלל, דדין זה מיירי שהחליף ראובן עם שמעון ולוי עם כל אשר להם, וכתב שם שאם היה בקנין סודר עם כל אחד דקנה, ואף שמחל אחד מהן הקנין לא נתבטל נגד השני, ובסוף סימן זה מביא הרב דעתו, ולא כתב בתרומת הדשן שם דאם נתבטל נגד אחד נתבטל גם נגד השני, רק כשהיה בלא קנין, רק בקנס לצדקה, ופסק שם כיון דנתבטל נגד אחד שנתפייס עמו, נפטר מהצדקה (נתה"מ).

י' ולא במטבע - אף על גב דיכול לשקול כנגדה או לתלות בצואר בתו, מ"מ אינה מיוחדת לאלו ועיקרו להוצאה ניתנה ע"י צורה שעליה, וצורה עבידא דבטלה שהמלך פוסל צורה זו ומצוה לצור צורה אחרת על המטבע, ומשור"ה לא סמכא דעתיה דהמקנה להקנות על ידו המקח. ומינה, דאם נפסלה המטבע ואין יכולין להוציאה, דקונין בה וכמ"ש הרמ"א בסמוך (סמ"ע).

בהמה מיקרי כלי - לאו דוקא פרה ושור דעושין בה מלאכה כגון חרישה וכיוצא בו, אלא אפילו טלה והדומה לו, כיון שנהנין מהם בעינם, דהטלה מגדלין לגדל עליו צמר וגוזזין אותה ולוקחין החלב והולדות עמהן, ודומים גם הם לכלי שעושים בו קנין חליפין, כיון שראוי הוא לעשות בו מלאכה (סמ"ע).

אבל שאר מטלטלים כו' - כל דבר הנעשה בידי אדם בכלל כלי, והנעשה בידי שמים הוא פירי (סמ"ע), וי"ח מכח הרמ"א שבהמה נחשב ככלי (ש"ך).

מטבע שנפסל - ע"ל סי' ר"ג ס"ח בהג"ה (ש"ך).

טו ע"י שור"ע (ח"מ סי' רב ס"א): המקנה קרקע ומטלטלים כאחד כיון שקנה הקרקע באחד מדרכי הקנייה נקנו המטלטלים עמהם בין שהיו שניהם במכר או במתנה בין שמכר מטלטלים ונתן קרקע בין שמכר קרקע ונתן מטלטלים כיון שקנה קרקע קנה המטלטלים ויש אומרים דאפילו הקרקע בשכירות ומטלטלים במתנה.

ביאור: כיון שקנה - ואפילו אם נמצאת השדה גזולה. י"ל כיון דאם חזר ולקחה מבעלים הראשונים קנה זה נקנה המטלטלי' אג"ק (רע"א). ע"י לעיל סי' סו ס"י [המקנה לחבירו קרקע כל שהוא, והקנה לו על גבו שטר חוב, הרי זה קנה השטר בכל מקום שהוא בלא כתיבה ובלא מסירה, והוא שיאמר לו על פה: קנה לך הוא וכל שעבודא דאית ביה. הגה: וי"א דשטר אינו נקנה באגב. ולענין הלכתא נקטינן כסברא הראשונה, דנקנה באגב. ודוקא שטר שכבר נכתב, אבל לא יוכל להקנות לו באגב, שטר שעדיין לא נכתב], אבל לכר"ע דשטר דאותו הקרקע נקנה באגב (רע"א v הקצה"ח) ואם הי' לו קרקע במתנה על מנת להחזיר יכול להקנות בקרקע זו לאחרים מטלטלי' אגב קרקע (רע"א).

נקנו המטלטלים עמהם - דווקא מטלטלי דלא נידי, לאפוקי עבדים אגב קרקע, דבהו בעינן דוקא שיעמדו בתוכו ויקנהו אגב קרקע וכמ"ש בסמוך סעיף ח' (סמ"ע).

וי"א דאפי' הקרקע בשכירות כו' - מש"כ וי"א קשה שזה דבר פשוט ואין חולק, אמנם י"א דקרקע מושאל ומטלטלים במתנה יש מי שכתב דלא קנה, אבל העיקר שכן קנה (ש"ך), וי"ח דעיקר דלא קנה (רע"א v המהרי"ט ופ"ת).

טז ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ט): אין פודין פירות מעשר אלא בכסף שנאמר וצרת הכסף, וכן אם פדה לעצמו והוסיף חומש לא יהיה החומש אלא כסף כקרו, ואין פודין בכסף שאינו מטבע אלא בכסף מפותח שיש עליו צורה או כתב [שנאמר וצרת הכסף], ואם פדה בלשון של כסף וכיוצא בו והוא הנקרא אסימון לא עשה כלום, ואין פודין בפחות מפרוטה מפני שהוא כפודה באסימון.

דרך אמונה: אין פודין פירות מעשר אלא בכסף. אין כונת רבנו לאפוקי פירות דהרי דעתו לעיל ה"ב דמחללים על פירות אלא כונתו על דברים שאין ראויין לאכלן בירושלים דעל זה א"א לחלל אלא על מטבע:

אלא בכסף. ר"ל במטבעות אבל על כל המטבעות יכול לחלל לכתחלה אפי' על של נחשת או של שאר מיני מתכות וכן על המטבע של זהב ונראה דה"ה מטבע של עץ או של

אין חייב לשלם רק מה ששוה באמת, אף שהבטיח לו ליתן יותר משוויו של הטריפה כפי השומא, מ"מ כיון שיכול לחזור בו מהמקח א"צ לשלם לו רק כפי שומת הטריפה, ואפילו זה אינו חייב לשלם כיון שלא הזיקו ולא קנה ממנו בקנין (נתה"מ), וקשה הא קי"ל בסימן רמא ס"ב ברמ"א, מי שיש לו חפץ ביד חברו ורוצה להקנות לו, לא יאמר מחול לך אלא תקנה אותו, וא"כ במה קונה כאן המוכר הערבון, וצ"ל דכאן מיירי ערבונא הוא מעות לכך קנה במילת מחול לחוד. או דלאו דוקא קאמר מחול, ובענין המועיל לזה (ט"ז).

ערבונא מחול לך - פשוט שיכול לומר קים לי כהמחבר מאחר שהרמ"א לא סיים על היש חולקין "וכן עיקר" (פ"ת). אכפול לך ערבונך - ר"ל דהמוכר אומר להלוקח שקונה ממנו השדה או בית בעד מאה זהובים ונותן בידו ערבון שוה עשרים זהובים שבאם לא יגמור קנייתו יהיה הערבון מחול לו, והמוכר אמר לו אם אני חוזר בי אזי תקנה בערבון זה מקרקע זה שלי בכפל משווי המשכון שלך, וז"ש אכפול לך ערבונך, ר"ל יהא קנוי לך מקרקע שלי בכפל משויה, נמצא כל אחד קונס נפשו בעשרים זהובים על החזרה (סמ"ע).

אין מחייבין אותו לכפול - דיו שיקנה נגד ערבונו, פירוש, ולא יקח הכפל, דנשמע מינה אבל כנגד שווי המשכונא קנה מהקרקע שבא לקנות ואין המוכר יכול לחזור בו (סמ"ע).

ויש חולקין - ישנם כאן מח' אם מחילה קונה אפילו באסמכתא, דכיון שהוא כבר בידו זכה אפילו באסמכתא, אמנם המחבר מודה במקום שה"מחול" חוב במקום אסמכתא, לא חלה המחילה כל זמן שהמחול תפוס בשטר, ובכל ענין צריכים קנין למחילה זו, אע"פ שאין מחילה צריך קנין כאשר הוא מחול לו להדיא (פ"ת).

אף על פי שהוא בידו - המחבר קיצר, דהו"ל למימר ג"כ ואף על פי דא"ל מחול לך (סמ"ע).

י עי' שו"ע (ח"מ סי' סז ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 33.

י עי' שו"ע (ח"מ סי' רד ס"ז): הוב"ד לעיל הערה 29.

י עי' שו"ע (ח"מ סי' קצח ס"ו): הנותן דמי המטלטלים או מקצתו, וחזר בו הלוקח, ואמר לו המוכר "בא וטול מעותיך", הרי המעות אצלו כמו פקדון, ואם נגנבו או אבדו אינו חייב באחריות. אבל אם חזר בו המוכר, ואמר ללוקח "בא וטול את שלך", הרי המעות ברשותו וחייב באחריותו, אפילו מאונסים גדולים, עד שיקבל עליו מי שפרע, ויאמר לו אחר כך "בא וטול את שלך", ואז אי איתנהו בעין הנך זוזי ממש דיהיב ליה לוקח, פטור. אבל אם הוציאם, ויחד אחרים תחתיהם, וקבל מי שפרע, יש אומרים שחזרו הלואה, וחייב אפילו באונסים עד שיבואו לרשות לוקח. ויש מי שאומר, שאפילו הוציאם, כיון שקבל עליו מי שפרע ונותנם לו, אע"פ שלא רצה הלוקח לקבלם, פטור.

ביאור: כמו פקדון - פירוש, כשומר חנם דפטור מגניבה ואבידה (סמ"ע), ו"א דמ"מ קנה בענין שאין א' מהן יכול לחזור והוא ברשות מוכר אפי' ש"ח לא הוי דהוי כמו "הא ביתך קמך", ויש חולקין (רע"א).

אפי' מאונסין - ע"ל סי' ק"ך ס"ב ובהגה"ה [[לוה שבא לשלם למלוה] אמר לו: הנה מעותיך צרורים בביתי בא וטול מעותיך, והמלוה מסרב מלקחתם, ונגנבו או נאבדו, פטור הלוה, אלא אם כן פשע בהם ונגנבו או אבדו. הגה: ויש חולקים בזה] (ש"ך), כל שקנה במעות במקום שלא קנה, ונאבד הסחורה, אין מי שפרע, והמעות אצל המוכר כהלואה (ש"ך v האלשיך), דבר תורה מעות קונות א"כ נהי שתקנו חכמים משיכה משום גזירה דנשרפו חטיך אבל המעות אוקמה אדאורייתא וקנה המוכר המעות, ועיין מ"ש בסימן ס"ו סק"ד? (קצה"ח).

בא וטול את שלך - נראה הטעם דגבי פקדון אין הנפקד חייב בהשבה לבעלים, דאינו חייב בהשבה ליד בעלים אלא גזלן, וכן לוח דמלוה להוצאה ניתנה והפרעון מחויב ליתן ליד בעלים, אבל שומרין לא מחייבי בהשבה כלל אלא פקדון כל מקום דאיתיה ביד בעלים הוא והמפקיד הוא שהולך לבית שומר לקבל פקדונו ומש"ה יכול לומר לו בא וטול את שלך (קצה"ח).

יח עי' שו"ע (ח"מ סי' רז ס"א): הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבונא מחול לך, והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך, אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו, ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול הערבון, שזו אסמכתא היא ולא קנה. הגה: ויש חולקין וס"ל דאפילו אם חזר בו הלוקח לא קנה המוכר, ואע"פ שהוא בידו אסמכתא לא קניא, וכל שכן אם התפסו ביד שלישי:

ביאור: הנותן ערבון כו' - עיין לעיל ברמ"א (סי' קצ ס"י) דאם אמר ערבונא יקון ואינו גזים כלל אלא יקנהו כפי שויו, אבל כאן מיירי באינו מבקש לקנות בגוף הערבון, אלא שבאם יחזור מהמקח יהא ערבונו מחול להמוכר, וכן להיפך, וזהו בכלל דין אסמכתא, אלא שפליגי אי מהני לשון מחילה דאמר לו וגם מסרו לידו (סמ"ע), כל זה דווקא שעשו קנין המועיל, אבל אם עשו קנין כסף במקום שכותבים שטר, לא, וכן אם עשו קנין שאחד מתחייב למכור וא' מתחייב לקנות, הוה קנין דברים בעלמא, ולא חלה החיוב (ש"ך השם הרשד"ם), ראובן מכר לשמעון חפץ שוה שנים בשמנה והתנו ביניהם זמן הפרעון לכשתבנ' חומ' טבריה [ושניהם חשבו שאף פעם לא יקרה, וכן כל דבר כיוצא בזה], לא חייב, דהוי אסמכתא ולא קני אפילו כתב עליה שטר בקנין וה"ה כתב ש"ח על עצמו שחייב לפרוע לו כ"כ כסף לזמן בנין חומת טבריה ואפי' כתב בשטר חוב שנטל קנין מעכשיו כיון שלא הקנה לו דבר מסויים בבית או שדה מעכשיו הוי אסמכתא דלאו בלישנא דמעכשיו תליא מילתא אלא בקנין דבר ידוע מעכשיו ואפילו כתוב בשטר שעבוד קרקעות ויש קנין מעכשיו בש"ח לא מהני מידי דמצי מסלק ליה בזוזי ואין כאן קנין שום דבר מסויים דאפילו שמשכון לא הוי אסמכתא עכ"ז לא יחייב לפרוע כי אם מה שהיה שוה החפץ ההוא כי המותר הוי אסמכתא שחשב שלא תבנה ולא סמכא דעתיה (ש"ך v המב"ט), וע' לעיל סי' כא ס"א [מי שקנו מידו שאם לא יבא ביום פלוני וישבע יהיה חברו נאמן בטענותיו ויטול כל מה שטען בלא שבועה, או שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול אבד זכותו ואין לו כלום ויפטר חברו, ועבר היום ולא בא, נתקיימו התנאים ואבד זכותו (מיד, ואין נותנים לו זמן יותר)]. ואם הביא ראיה שהיה אנוס באותו היום, ה"ז פטור מקנין זה, וישבע כשיתבענו חברו כמו שהיה מקודם, וכן כל כיוצא בזה (וכל זה כשקנו מידו, אבל בלאו הכי, לא, דהוי אסמכתא)] (ש"ך), ראובן היתה לו פרה והיה ירא לשוחטה שמא תמצא טריפה, אמר לו שמעון שחוט אותה ואם תמצא טרפה אתן לך בשביל בשרה כך וכך ואם תמצא כשירה כך וכך, ונתן שמעון משכון ביד שלישי ושחט ראובן את הפרה ונטרפה כו', וראה שמעון הפסד וחזר בו וכו', ומאחר ומקח זה נעשה בלא קנין כי לא היה כאן אלא דברים בעלמא ויכול שמעון לחזור בו, אף על פי שנתן משכון ביד שלישי בשביל זה לא נגמר המקח, חדא דמעות אינו קונה, ועוד אפילו אי הוי מעות קונה נתינת המשכון אינו קונה, ואין חיוב מטעם ערב, דערב שאני דמשום דמהימן ליה גמר ומקני, אבל הכא לא הימניה שהרי נתן לו משכון. ועוד י"ל דהכא לאו בתורת ערבות נחית אלא דרך מקח וממכר וכיון שלא קנה בדרכי הקניה לאו כלום הוא. וכן לא מתחייב משום דינא דגרמי כיון שעל פיו שחטו, כיון דרוב בהמות כשרות לא הוי מזיק דסבור שתמצא כשירה והו"ל כמו אונס דפטור אפילו במזיק ממש, ואכתי צ"ע (קצה"ח), וי"ח עי' לקמן סימן רל"ב סעיף י"א כתב המוכר בהמה לטובחה ונמצאה טריפה, הוי מקח טעות. ולפ"ז נראה דה"ה בהורג בהמתו של חברו ונמצא טריפה אינו משלם לו אלא דמי טריפה, ואינו יכול לטעון הייתי מוכרו לחרישה, דמ"מ נתגלה הדבר שלא היה שוה רק שהיה יכול להונות לאחר, ומזיק א"צ לשלם רק כפי מה ששוה באמת ולא כפי מה שיכול להונות. וא"כ הכא נמי, כיון שהקנין אינו קנין, רק שצריך לשלם לו מטעם ערב שהוציא ממון על פיו או מטעם מזיק, משו"ה אין מחוייב לשלם רק מה שהוציא על פיו באמת, דודאי אם יאמר לחבירו זרוק מנה לים ואתן לך מאתים אינו חייב ליתן רק מנה, וכן מזיק

אם זה קבלת שמירה, אפילו אם זה מחייב אותו, אמנם אם אחר כך הטיל תנאי, כל זמן שלא עשה קנין מחדש, אינו מתחייב (ש"ך בשם התורה אמת), משיכה של גוי מועיל לענין זה, אבל רק אם כוון שיזכה אותו עבור השומר (ש"ך בשם הרלב"ח), כלומר, אף על פי שהבטיח לו השכר בפירוש כשישמור, מ"מ כשאומר לו הרי ביתא קמך הוה כאילו פירש לו שאינו רוצה להיות שומר והשכר יהיה רק בעד הבית, וכיון שנתן לו השכר או אפילו התחייב עצמו בהשכר אחר שאמר הא ביתא קמך, הוה כאילו נתרצה ליתן לו כל השכר רק בעד הבית וחייב בכל השכר, והנפקד פטור מחיוב שמירה (נתה"מ). ראובן שאמר לשמעון הולך פקדון זה לפלוני, אמר לו איני מוליכו כי מתיירא אני פן יאבד בדרך והרי זה מחלוקת על כן איני נוטלו מידך, אם רצונך שאוליכהו דרך חסד השליכהו ארצה ואקימהו מן הארץ ויחשב אצלי כמציאה כי מקרי הדרכים רבים, הכוונה היתה לפטור עצמם מאחריות לגמרי, ותנאי זה ודאי מהני לכ"ע, ואין מקום לחייב השני מטעם שומר אבידה, וכן מי שנוסע למרחקים דרך מקום מסוכן, לא יכול להשליך את פקדונו על עגלה של חבירו והוא בעל כרחו יהיה שומר אבידה, אלא ודאי לא מצי המפקיד לעשות מנכסיו דין אבידה ולחייב את חבירו שישמרנו בעל כרחו, ועכ"פ נראה מחשבתם שאין רוצים בשמירה וא"כ ודאי פטורים מכל אחריות (קצה"ח).

כ"ע שו"ע (ח"מ סי' רד ט"ב): נתן דמי המקח ונאנס קודם שיקחנו ואמר לו תן לי מקחי או החזר לי מעותי אע"פ שיש עדים שאבד באונס ולא היה כח במוכר להצילו ולא נתרשל בדבר הרי זה מחזיר הדמים ואין כאן מקום למי שפרע ויש אומרים דהוא הדין למי שחוזר בו מפני שהוא ירא להפסיד כל המקח:

ביאור: הרי זה מחזיר הדמים - י"א דאין הלוקח יכול לחזור אם כבר נאנס ואין הדבר עוד בעולם. רק אם ירא שיפסיד יכול לחזור כיון שהדבר עדיין בעולם וכן במתה הבהמה מקרי עדיין בעולם ויכול לחזור (רע"א).

ו"א דה"ה כו' - פירוש, אף על פי שעדיין לא הפסיד כלל, ואין המוכר יכול לומר לו כשתפסיד אחזיר לך דמי מקחך וכל זמן שלא הפסדת עדיין אין עליך לחזור, כי הלוקח יכול לומר לא ניחא לי למיקם עמך אח"כ בדינא ודיינא, גם שמא אחר שתפסיד לא יהיה לך ממה לפרוע לי (סמ"ע), אמנם אם נשבע לקיים המקח, אינו יכול לחזור (ש"ך v הרשד"ם), טעם הדבר דאמרין דאדעתא דהכי לא נתן המעות אם היה יודע שיארע דבר שיהיה בו אחריות להפסיד כל המקח, כיון שכסף אינו קונה לחלוטין ומי שפרע הוא רק לכופו שיגמור וימשוך וכיון שעדיין לא משך מהני אומדנא אפי' במה דתליא בתרווייהו. אבל לדעה קמייתא שצריך לקבל מי שפרע היינו משום דס"ל כיון דמעות מן התורה קונה אלא שחכמים תקנו מי שפרע אם כן כל זמן שאינו מקבל מי שפרע נשאר על דין תורה והוי כמו שכבר נגמר הקנין ולא מהני אומדנא (פ"ת v הנוב").

להפסיד כל המקח - דקדק וכתב כל המקח, לאפוקי אם אין לו לירא אלא מקצת הפסד, כגון שקנה יין וירא שיחמיץ (סמ"ע ורע"א), עי' יו"ד סי' קעה ס"ז [כיון שנקבע השער, מותר לפסוק על שער הגבוה. כיצד, היו חטים נמכרות ד' סאין בסלע, ופסק עמו שיתן לו החטים כשער הזול, אם עמדו אח"כ עשר סאין בסלע נותן לו עשר סאין בסלע. נתן לו המעות סתם, ולא פסק עמו כשער הגבוה, והזולו, נותן לו כשער שהיו שוים כשנתן לו המעות, ומי שחזר מקבל מי שפרע. ואם היה שליח לאחרים, אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר דמים, ואין השליח ולא המשלח מקבלים מי שפרע (ש"ך), ו"א שישן שהחמיץ לא חשיב כהפסיד ויש בו מי שפרע (רע"א v תוס'), וכן אפילו אם הפסיד קצת כגון יין והחמיץ מקבל מי שפרע. ודוקא ביין והחמיץ מקבל מי שפרע, אבל אם נאנס קצת מהמקח וליתא בעינא, אף שנשאר הרבה אינו מקבל מי שפרע, דכיון שנחסר לגמרי ואינו בעין הוי כנפסד הכל ואינו מקבל מי שפרע נגד החסרון, ולא דמי ליוקרא וזולא ויין והחמיץ שהדבר בעין אלא שנתקלקל (פ"ת).

כ"ע שו"ע (ח"מ סי' רכז ט"ב): הוב"ד בהערה 41.

יש אומרים שחזרו הלואה - כמ"ש סימן קך ס"ב [המובא לעיל סק"י] (ט"ז).

יש אומרים דאפילו הוציאן - טעם פלוגתתן דפליגי אי נתינה בעל כרחו הוי נתינה או לא, דטול את שלך הוי כנתינה, אבל אם אמר הלואה טול שלך ואמר המלוה יהיה בידך פקדון דפטור, כיון דטול שלך כנתינה דמי והלה נתרצה, הרי נתינה בריצוי לכ"ע הוי נתינה (נתה"מ).

כ"ע אבל אם אמר לו הנח לפניך - י"א דהיינו דוקא בהיזק דאתא להו מעלמא, אבל בהיזק דאתא להו מחמת שומר ובהמותיו, חייב באמר לו הנח סתם, ויש חולקים וכן הוא בשו"ע לקמן ס"ג, עיי"ש ס"ק (סמ"ע), ר"ל הא דהשווים יחד הוא דווקא בחצרו של הנפקד היינו דוקא בהיזק דמעלמא שהוא פטור עליו, אבל בשוק יש מח' שרלבנן אפילו בהיזק דמיניה פטור, ולרבי אפילו בהיזק דמעלמא חייב, ולכן המוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך), י"א שכל זה בשוק, אבל בביתו אינו שומר כלל, ודלא כסמ"ע (ט"ז), ומשום דלא קיבל עליו שמירה ואפילו שומר חנם לא הוי ומש"ה פטור נמי מדין שבועה, דלא רמי רחמנא שבועה אלא בשומרין וזה אינו שומר. ומיהו אם טען שהפקיד אצלו, וזה אומר לא אמרתי אלא הנח לפניך, נשבע היסת, וכולל בשבועתו שלא שלח בהן יד וכו' (עי' לעיל רצ"ו ס"ז), ובשליחות יד חייב אפילו באומר הנח לפניך מדין גנב וגזלן, ולא מדין שליחות יד של שומר, וכמו שאר כל אדם, ולכן פטור על ידי שליח, דשונה משליחות יד דפקדון דחייב על ידי שליח, אבל הגונב על מנת לשלם, אינו גנב, אבל הוה שומר ושולח יד, וכשאומר הנח לפניך והשומר לקחו לעצמו על מנת לשלם, עכ"ז פטור מאונסים, וכן פטור משום שליחות יד (קצה"ח).

ונאבדו המנעלים - עי' לקמן ס"ה שיש מח' אם צריך משיכה, ונראה דבכאן כו"ע מודו דחייב לשלם, דדוקא במקום שאין עושה מעשה בגוף החפץ רק שפשע בשמירה שלא שמר ביתו, דבזה איש אחר שלא קיבל שמירה אינו חייב דהא אפילו פורץ גדר לפני בהמת חבירו פטור, רק שומר חייב, ומש"ה כשלא עשה קנין כאחר דמי ופטור, אבל אם עשה מעשה בגוף החפץ, כגון שראובן נטל כלי מבית שמעון והניחו בדרך במקום שאינו משתמר, ודאי דחייב אפילו לא עשה קנין, הוי כמאבדו ומפסידו בידים דחייב, ומש"ה אפילו הוא אינו שומר או שהיא שמירה בבעלים חייב בכיוצא בזה, וה"נ שהולכו ממקום המשתמר והניחו במקום שאינו משתמר לגמרי, הוי כמזיק בידים וחייב, אך מ"מ אינו שומר לענין אם טוען ששמרו כראוי שיהיה חייב בשבועת שומרים למאן דס"ל דבעי משיכה בשומרין (נתה"מ), ג"כ אפשר לומר דלדעת ה"א בסעיף ה' שאינו חייב עד שימשוך, י"ל דהכא לא נתחייב דמדין משיכה הוי ספק אם משיכת הבהמה הוי משיכה לכלים שעליה עיין לעיל סי' ר"ב ס' י"ד, ומדין חצר ליכא, דהוי חצר מהלכת וא"כ אין כאן קנין (רע"א).

אבל בדרך כו' - אפילו א"ל בשוק הנח סתם, דלא ה"ל דין שומר חנם, דאיכא למימר דכונתו היתה הנח ונטור לך, ודוקא כשהלך זה בדרך והמפקיד נשאר כאן, דבזה ודאי כשאמר לו הנח זה על החמור דעתו היתה לשומרם, דאל"כ מי ישמרם כיון דבעל המנעלים ישאר פה, ומ"ש הרמ"א דיש חולקין צ"ע שאין חולק בזה (סמ"ע), ויש חולקים דבהנח סתם החילוק פשוט, דשם מיירי בשוק ושניהם כאן דיכולין לומר דתיב ונטור לך קאמר, משא"כ במנעלים שהולך מכאן, דבהילוך דחצר לא קפדי אינשי ותיב ונטור קאמר, אבל בבית שהרי על הילוך דבית קפדי אינשי עי' סמ"ע לעיל קנד ס"ב ד"ה אע"ג, ואי אפשר לומר דתיב ונטור לך דע"כ עול ואנטור לך קאמר, ולכן בהא ביתא קמך דלא הוי שומר חנם כיון דהבית מקום המשתמר הוא, א"כ י"ל שלא היתה כונתו שיהיה שומר רק שיהיה משומר מכח הבית שהוא משתמר, משא"כ במנעלים שהוא מקום שאינו משתמר וגם הולך משם, סתם משמע לשון שמירה (נתה"מ).

או שאמר לו הרי הבית לפניך - ואף על פי שקיבל ממנו שכירות, מ"מ הא ביתא קמך אמר לו, ר"ל דלא קיבל השמירה ולא הוי אפילו ש"ח (ש"ך), ואם קיבלו בשתיקה יש להסתפק

ולגבי האחד הוה ביטול מקח כו' - כגון אם מכר שוה ס' בנ"א, דלגבי שיווי המקח הוא פחות משתות, דשתותו הוא י' דינרין, ולא נתאנה המוכר כי אם בט', ולגבי קבלת המעות הוה יותר משתות, ועל דרך שכתבתי לפני זה, שכשתחלק נ"א לו' חלקים, יגיע לחלק ח' דינרין וחצי בצמצום, והוא נתאנה בט' דהוא חצי דינר יותר משתות מעות שקיבל, והוה ביטול מקח מצד המעות. ובמכר שוה נ"א בס' הוה איפכא, דכי אזלינן בתר שיווי המקח הוה יותר משתות, ובצד קבלת המעות הוה פחות משתות, דשתות היא י' ולא קיבל רק ט' (סמ"ע).

אזלינן בתר המקח כו' - נמצא דבמכר ס' בנ"א הוה מחילה, ובמכר נ"א בס' הוה ביטול מקח ועל דרך שכתבתי בס"ק הקודם (סמ"ע).

דטעו אינשי כו' - משו"ה אם הוה פחות משתות מצד המקח, אף דהוה יותר משתות מצד המעות, לא אמרינן דטעו, דאין רגילין לטעות בחשבון נתינת הדמים ואמרינן דמחל לו (סמ"ע).

¹⁰ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): הוב"ד לעיל הערה כה. עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ח): במה דברים אמורים בלוקח שהרי המקח בידו ומראהו. אבל המוכר חוזר באונאה לעולם, ואין צריך לומר בביטול מקח שאינו יודע דמי זה שמכר עד שיראה כמותו שנמכר בשוק. לפיכך, אם היה המקח דבר שאין במינו שינוי והוא כולו שוה, כגון פלפלין וכיוצא בהם, אינו חוזר אלא עד כדי שישאל על שער שבשוק בלבד. וכן אם נודע שבא לידו בממכרו, וידע שטעה ולא תבע, אינו יכול לחזור ולתבוע, שהרי מחל:

ביאור: בלוקח שהרי המקח בידו - מזה מוכח, דאם קנה בקנין סודר והמקח עדיין תחת יד המוכר, הוא להיפך, שהמוכר אין יכול לחזור בו שהמקח בידו, והלוקח יכול לחזור שהרי אין המקח בידו, ושיעור כדי שיראה מתחיל אחר שבא המקח לידו (נתה"מ), עי' לעיל ס"ק, דהיכא שהלוקח משך החפץ ולא נתן הדמים, יכול הלוקח לחזור בו אף אחר שיעור כדי שיראה, משום דכיון דהלוקח מוחזק במעותיו לא חשש לחקור, וליכא ראייה שמחל (פ"ת).

חוזר באונאה לעולם - פירוש, אם לא שיש בו אחד מהדברים שפורט והולך, שנשתנה השער או מכר מתחילה מחמת דוחק (לקמן ס"ט), או שנזדמן לו מקח כזה וידע לשער בו אם טעה כדי שתות במה שמכר, או שזה שמכר הוא בנמצא בשוק כגון פלפלין שידע לחקור ולידע אם טעה, וכל כיוצא בו (סמ"ע).

שאינו יודע כו' - וכן בקניית קרקע או בחזקות דקרקע אינו יכול לחזור אחר שיעור דכדי שיראה לתגר וקרובו (ש"ך), מ"ש בש"ך "וכן בקרקע" הוא ט"ס וצ"ל "משא"כ בקרקע" להסוברים דבפלאגא חוזר אף במוכר, אם שהה כדי להראות לתגרים אינו חוזר דכיון דגלוי ועומד יכול להראות (רע"א), אם הלוקח כבר מכר החפץ לאחר, אין המקח השני בטל, דהלוקח שני אינו מחויב להאמין למוכר וללוקח ראשון שהיה מקח טעות ביניהם, וכל שיקבל הלוקח ראשון בחרם שלא היה יודע שיש ביטול מקח וא"כ מכר ברשות המוכר, פטור מכלום, אבל אם אינו יכול לקבל חרם, אז ודאי צריך ליתן למוכר ראשון דמי שויו של החפץ (פ"ת).

וכן אם נודע שבא לידו כו' - משמע דוקא אם נודע בבירור שבא לידו דבר שהיה כזה שמכר, אבל אם היו מחולקים בזה, אף שהלוקח טוען ברי שנזדמן למוכר כעין זה, הדין עם המוכר אף שבא להוציאו, דאמרינן סתמא אין אדם מוכר מקח כדי לחזור בו ובדאי לא ידע עד הנה (סמ"ע).

¹¹ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ג): הוב"ד לעיל הערה 40.

¹² עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ד): הוב"ד לעיל הערה כו. ¹³ ואם יברר שהיה לו אונס כו' - אם אחר הלקיחה היה לו אונס שלא היה יכול לחקור מיד אחר שיווי מקחו, אף על פי שעבר האונס אח"כ ולא הראהו לתגר, מ"מ יכול לחזור עדיין ולהתנצל ולומר שמתחילה אירע לו אונס ואח"כ לא עלה על דעתו לחקור עד עתה (סמ"ע), כל שהיה לו אונס בשיעור ואח"כ עבר, והוא טוען אמת שאח"כ חקרתיו ונודע לי

עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): יש אונאה במטבעות עד שתות. כיצד, הרי שהיה דינר זהב בכ"ד דינר כסף, וצרפה בעשרים דינר או בכ"ח, הרי זה מחזיר האונאה. היה יתר על זה, בטל הצירוף. פחות מכאן, מחילה. וכן אם היה הסלע חסר שתות והיו מוציאים הסלעים במנין ולא במשקל, מחזיר האונאה שאם היו מוציאים במשקל אפילו בכל שהוא חוזר. הגה: ויש אומרים דשיעור אונאה במטבע אחד מ"ב ופחות מזה הוה מחילה יתר על זה בטל מקח, וכל זמן דהוה מחילה מותר להוציאו לכתחילה ביפה כמו שנתבאר סעיף ו:

ביאור: יש אונאה במטבעות - באונאת מטבע פסולה, אפילו אם הנותן אינו מכירו, חייב להחליפו, כיון שקיבל כסף תמורת המטבע שלו, לכן הוא ודאי חייב לו, והוא מסופק אם פרע, ואין שכנגדו צריך לישבע. אבל אם ירצה יחרים סתם על מי שנוטל ממנו שלא כדיו (ש"ך v המהרש"ך).

וצירפה בעשרים דינר - נראה דצירפה היינו שלפעמים מטבע א' חשובה מחבירו ושוה יותר מקיצבת המלך אצל השולחני, דיש לומר כיון דלפעמים משתכר החנווני בחילוף ממטבע למטבע והוה אונאה, אבל אם לא ידע שיעור קיצבת המלך של מטבע זה, כגון שהמלך קיצב המטבע של דינר זהב בכ"ד דינרין והוה היה ממדינה אחרת וסבר שקיצבת המלך לא היה רק בכ"א וצירפה בכך, הוה כטעות שבמדה ומנין (עי' סי' רלב ס"א) דאפילו בפחות מכדי אונאה חוזר (נתה"מ).

הסלעים במנין - פירוש, ולא הטעה אותו במנין אלא שהוציאו כאילו אינו חסר, אבל אם מטעה אותו במנין אפילו בכל שהוא חוזר כמ"ש לקמן (סי' רלב ס"א) (ט"ז).

אפילו בכל שהוא חוזר - עי' לקמן (סי' רלב ס"א) דכל המוכר לחבירו דבר במדה או במשקל או במנין, אפילו בכל שהוא מחזיר אונאה (סמ"ע), מיירי על כרחק שבמקום אחר יוצאין במשקל זה כל המטבעות, ובאופן זה אינו צריך לקוץ המטבע כשרוצה להוליכו לשם (נתה"מ).

אחד מ"ב - טעמו, כיון דמעות להוצאה ניתנו ואין בני אדם לוקחים מידו כשהיא חסירה כו', משו"ה דקדקו ואמרו דלא הוה מחילה עד שלא יהא באונאתן אחד מ"ב (סמ"ע).

¹⁴ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ז): הוב"ד בהערה 42.

¹⁵ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ג): הוב"ד לקמן הערה 40. עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז ס"ד): היתה האונאה יתירה על השתות כל שהוא, כגון שמכר שוה ששים בחמשים פחות פרוטה, בטל המקח, והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל, אבל המאנה אינו יכול לחזור אם רצה זה וקבל. ויש אומרים דאף המאנה יכול לחזור בו וא"כ נתרצה המתאנה פעם אחת או ששתק יותר מן השיעור שיתבאר בסמוך סעיף ז. מכר לו שוה ס' בנ"א או להיפוך דליכא כאן אונאה שתות, ולגבי אחד הוה ביטול מקח ולגבי שני מחילה אזלינן בתר המקח, הן לענין בטול מקח הן לענין מחילה, דטעו אינשי במקח ולא במעות:

ביאור: והמתאנה יכול להחזיר החפץ - אבל אינו יכול לתבוע אונאתו, דהמאנה יכול לומר לו "או חוזר במקחך או יהיה בידך כמו שקניתה" (סמ"ע).

אבל המאנה אינו יכול לחזור - דלא יהא חוטא נשכר, דהרי אי לא אינהו, לא היה יכול לבטל המקח, וכמ"ש לקמן (סעיף י) (סמ"ע).

דאף המאנה יכול לחזור - דכיון שהנתאנה יכול לחזור, לא נגמר המקח מעולם, משו"ה גם הוא יכול לחזור, וא"כ נתרצה הנתאנה פעם אחת, דאז מיד נגמר המקח, וגם הוא אינו יכול לחזור בו, וכשנתרצה אח"כ הו"ל כאילו נתרצה מעיקרא (סמ"ע), לפי"ז אם הלוקח קידש אשה בחפץ זה, דאם הלוקח שהוא המקדש, והמאנה רוצה לחזור מהמקח ולבטל הקדושין קודם שנתרצה המוכר, הקדושין בטלים דאין אדם מקדש בדבר שאינו שלו, אבל אחר שכבר נתרצה המוכר, שכתב הסמ"ע דהוה כאילו נתרצה מעיקרא, ממילא שוב אינו יכול לבטל הקדושין, דכשלא חזר בו המוכר, הוה כגילוי מילתא למפרע שהמוכר לא היה רוצה לחזור כלל, וממילא המקח קיים למפרע (נתה"מ).

שקנה ומחזיר אונאה, המוכר יכול לבטל המקח מחמת התנאי, דהא גם מדין תורה יכול למחול האונאה, ואין זה כמתנה על מה שכתוב בתורה, משא"כ כשיתנה על מנת שלא יהיה לך עלי אונאה, שהוא רוצה שיהיה האונאה מחול מעכשיו מחמת התנאי אף שלא ימחול המתאנה, הוי מתנה על מה שכתוב בתורה (נתה"מ).

שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול - היכא דאיכא שתות דקנה ומחזיר אונאה, אם התנה המוכר על מנת שאין לך עלי אונאה והלוקח תובע אונאה, יכול המוכר לחזור מן המקח, אף על גב דמחל הו"ל מחילה בטעות, וכיון דגבי תנאי ממון הכוונה על מנת שתמחלי, נהי דלא מהני מחילה משום מחילה בטעות אבל התנאי מיהא מהני לבטל המעשה כיון דאינו נגד דבר תורה (קצה"ח), וי"א דהטעם הוא דכשלא ידעה דמחיל אינה מתכוונת למחול, וממילא הדין משום התנאי והוי מתנה על מה שכתוב בתורה (נתה"מ).

ואין צריך לומר אם אמר לו על מנת שאין בו אונאה - דמשמע על מנת שלא יהא בו דין אונאה, ואי אפשר לו להתנות לבטל דין תורה, ובכה"ג גם בשביעית אם אמר לו על מנת שלא תשמטני שביעית לא אמר כלום. וחזר הדבר לדין תורה, פחות משתות מחילה, שתות קנה ומחזיר אונאה, וי"א דבכה"ג הוה מקח טעות וחוזר בו לגמרי אם ירצה, אפילו אין בו אלא אונאה שתות, אבל המחבר שכתב לשון "ואין צריך לומר", משמע דסבירא ליה דדינו כאילו אמר על מנת שאין לך עלי אונאה, דבו פשוט דאינו חוזר לגמרי בשתות, אלא הו"ל כאילו לא התנה כלל (סמ"ע), ולפי דברי לעיל (סי' רט"ח ד"ה וכן לסלק), לפי ה"א הזה בסמ"ע אפילו היכא דמתנה על מנת שאין לך דין נמי האי טעמא שייך דלא ידע דמחיל (קצה"ח), מוכח מדבריו דבאונאה פחות משתות לא נתבטל כו"ע, והטעם, דבפחות משתות אין שם אונאה עליו. ולפי"ז באומר יודע אני שיש בו אונאה, שכתב הסמ"ע בס"ק שיכול לומר לא ידעתי שיש בו אונאה כל כך, מ"מ אם אין בו אונאה רק שתות, שוב אינו יכול לומר כן, דאונאה אינו משמע בפחות משתות, וממילא מהני התנאי (נתה"מ).

אבל במפרש - ראובן שמכר לשמעון מכר ומחלו זה לזה אונאת שתות, ושוב נמצא במכר אונאה יותר משתות, הוי ביטול מקח וחוזר, דהא שתות מחיל ליה, טפי משתות לא מחיל כלל, וכיון דליכא מחילה, הדבר ברור דהוי ביטול מקח וחוזר (פ"ת).

יודע אני שאינו שוה אלא מנה - משמע דסבירא ליה דלא סגי באמר לו סתם "יודע אני שיש בו אונאה על מנת כו", וכן בסעיף שאחר זה כתב ז"ל, "שהרי זה ידע בודאי הדבר שמחל לו". אע"פ דאדם יכול להקנות ולמחול אף דבר שאינו קצוב, מודה במחילה כזו שצריך שיפרשו, דאל"כ יכול לומר לא ידעתי שיש בו אונאה כל כך דאמחול (סמ"ע), האומר "חפץ זה שאני מוכר במאתים יודע אני שאינו שוה אלא מנה", דאין כאן אונאה ביתרון, אבל אם נמצא אונאה במנה עצמו, היינו שאינו שוה רק שמונים. ואילו נמצא פחת פחות משתות מזה המנה עצמו, אין ספק כלל דודאי המקח קיים. ואם החפץ היה שוה רק צ"ט, אי נימא דהוה כמוכר לו שוה צ"ט בק', דאיך מאה הוי רק כמתנה בעלמא לא מקח, דלגבי שומת המקח דאמר לו ששוה רק ק' הוי רק טעות מן צ"ט למנה והוי מחילה, או נימא דהוה ידע ומחיל ומתרצה שיהא האונאה בק', אבל במותר לא נתרצה, והוי כמאנהו שוה צ"ט בר' ולזה לא נתרצה, וממ"ש לעיל ס"ק, דגם שם אפשר לומר דמה שמחל לו אונאת שתות הוא מתנה בעלמא כיון דהוה טפי ממה ששיערו חכמים שדרך למחול, ואפ"ה פסק דהוי ביטול מקח. ויש לחלק (פ"ת).

ב"ע שר"ע (ח"מ סי' רכז סכ"ח): הנושא והנותן באמונה, לא יחשוב הרע באמונה והיפה בשויו, שאם קנה י' יריעות ב' דינרים, ויש בהם שאינם שוות דינר ויש בהן ששוות יותר, לא יחשוב הרעות בדינר כל אחת והיפות בשוויין, אלא הכל באמונה כמו שקנאם ביחד, ומעלה לו על דמי המקח שכר הכתף והפונדק, וכוללם בדמי המקח. אבל שכר טרחו

שטעייתי, אלא שלא רציתי להחזיר לך מחמת שאמרתי בודאי לא תאמין לי שהיה לי אונס כי לא יכולתי אז לברר, ועל כן המתנתי עד עכשיו שאוכל לברר, באותה שעה שהוא מברר יכול לחזור מיניה, אבל אם היה יכול לברר ולא בירר בודאי מחל (ט"ז), בזה אם עדיין לא נתן המעות, נאמן לומר שהיה לו אונס, במיגו דפרעתי (קצה"ח), אם מברר שהראה לתגר ואמר לו התגר שהוא שוה כמו שנתן, והתגר טעה, יכול לחזור שאין לך אונס גדול מזה (נתה"מ).

היה יודע הלוקח בשעה שלקחו - ולא אמרינן דשתיקה הוה כהודאה, דאפילו קנו שוה חמשה בשבע דהוה כדי ביטול מקח וידע מזה, אפילו הכי יכולין לחזור בהן בכדי שיראה לתגר (סמ"ע), אמנם כל מקום ששניהן יודעין זה מזה בכדי שאין הדעת טועה, אומרים שדעת שניהם אינו אלא למתנה ומחילה, ואין בזה שיעור זמן של בכדי שיראה לתגר ואינם יכולים לחזור, אבל היכא שהוא בכדי שהדעת טועה והמוכר אינו מתנה על מנת שאין לך אונאה ואינו מכיר בלוקח שיוודע שיווי המקח, א"כ דעת המוכר לא היה על מנת שאין לך עלי אונאה כיון שלא התנה בפירושו, וכיון דהמוכר אינו מוכר על מנת שימחול גם הלוקח שיוודע ומכיר במקחו כמה שוה אינו קונה על תנאי מחילה כיון שהמוכר לא התנה. והיכא דהלוקח ידע שהמוכר בעה"ב (ולא מוכר מקצועי), וגם המוכר יודע שהלוקח יודע שהמוכר בעה"ב, הרי המוכר כאילו התנה על מנת שאין לך עלי אונאה, והיכא דהוי כמו תנאי הלוקח נמי קונה אותו על דעת שאין פרשה של אונאה, ואפילו אם הלוקח אמר בפני עדים אקנה ואתבע אותו לדין, כיון שידע מזה ודאי מחל זכותו (קצה"ח), וי"א שאם הלוקח גילה דעתו בפני עדים, זה איננו מחילה מיד, אלא רק לאחר כדי שיראה לתגר (ט"ז), וי"א שכל דברי הרמ"א הם רק בכדי שהדעת טועה, אבל בציוור שהסמ"ע מביא, בביטול מקח, אין יכול לחזור, דודאי צ"ל דידע ומחיל, דאם היה דעתו לתובעו אח"כ ולבטל המקח לא היה קונה אותו כלל מעיקרא, אבל כל שקנה בכדי שהדעת טועה, ולא גילה דעתו שלא מחל, יכול לתבעו לדין, דכיון דהוי ספק מחילה אינו יכול הלה להחזיק המעות דמי אונאה, דדמי לאיני יודע אם פרעתיך, ואם שניהם יודעים שזה לא המחיר לא אמרינן דמחיל (נתה"מ).

ב"ע שר"ע (ח"מ סי' רכז סכ"א): האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה, יש לו עליו אונאה. במה דברים אמורים בסתם שאינו יודע כמה אונאה יש בו כדי שימחול, ואין צריך לומר אם אמר על מנת שאין בו אונאה, שהרי יש בו, אבל במפרש אין לו אונאה. כיצד, מוכר שאמר ללוקח, חפץ זה שאני נותן לך בק"ק יודע אני שאינו שוה אלא מאה, על מנת שאין לך עלי אונאה אני מוכר לך, אין לו עליו אונאה. וכן לוקח שאמר למוכר חפץ זה שאני לוקח ממך בק', יודע אני ששוה ק"ק, על מנת שאין לך עלי אונאה אני לוקח ממך, אין לו עליו אונאה:

ביאור: האומר לחבירו - כל שאינו יודע כמה אונאה יש בו שימחול הוה כאסמכתא ולא קנה (ש"ך v המב"ט). על מנת שאין לך עלי אונאה כו' - אף על גב דאם אמר לו בשביעית על מנת שלא תשמטני בשביעית, אמרינן כל תנאי שבממון קיים ואינו משמט, שאני התם דידע ומחיל, משא"כ הכא ד"ל דלא ידע דאית ביה אונאה דמחיל וכדמסיק המחבר דסבר דאין בו אלא פחת כל דהו (סמ"ע), אמנם כל דבר שהוא טעות, או הפלגה לא חלה כלל, ואפילו אם חתם על שובר כדי להציל חלק, כל זמן שזה לא טעות אלא אונס ומרמה, הכל בטל, ואע"פ שקנין באונס חל, אבל כאשר המוכר לא נותן כלום [המקרה הוא ירושה, שראובן אנס את שמעון לקבל חלק קטן, ולכתוב שטר מחילה על השאר], הוה כמתנה באונס ואינו כלום, כל שהאונס יודע (ש"ך v הרמ"ע), וי"א כיון דלא מהני מטעם מחילה גם מטעם התנאי לא מהני, שהוא מתנה לעקור דבר מן התורה ולא כל הימנו (קצה"ח), דוקא כשאומר שלא יהיה עליו דין אונאה, אבל אם אמר על מנת שימחול לו אונאה, הרי זה תנאי גמור, דהיינו אם ימחול לו כשיודע לו האונאה יהיה המקח קיים ואם לא ימחול לו יהיה המקח בטל, ומשו"ה אפילו יש בו אונאה שתות שהדין

במע"ש פרוטה ואם יאמר כן אף דבמחשבתו שאין מתפרש אלא בשויו צ"ע:

על מעות הראשונות שכבר חילל עליהם. ודוקא אם יש במטבע מעשר החייב כמעשר שמחלל עכשיו אבל אם מעות הראשונות מפירות אילן או ירק ועכשיו מחלל דגן תירוש ויצהר לא מהני מעות הראשונות ואצ"ל אם הראשונות ספק ועכשיו ודאי וכן אם הראשון לקוח והשני שלו ולכן יזהר שלא יהא אותו מעשר שאינו ש"פ חמור מאותו שהי' בו ש"פ כיצד החמור מכולן הוא ה' מיני דגן וזיתים וענבים שעיקר חיובם מה"ת וי"א שגם שאר פירות האילן ומיני קטניות (דבר שזרעו נאכל) חיובם מה"ת, וירק חיובו מדרבנן, ואף על פי שהיום הכל מדרבנן זה שעיקר חיובו מה"ת יש בו חד דרבנן וזה שעיקר חיובו מדרבנן יש בו תרי דרבנן, וכן מה שמירח בעה"ב (מירוח היינו החלקת הכרי בתבואה והוא גמ"מ וכן יש גמ"מ בכל מין כמו שנתבאר בפ"ג ממעשר) ע"מ למכרו אינו חייב אלא מדרבנן וקל ממה שנתמרח שלא ע"מ למכרו, ואם למשל פדה במטבע רק ירק אינו יכול לפדות ענבים שאין מע"ש שלהם ש"פ שהרי ירק יש בו רק שתי מדרבנן וענבים חד דרבנן. פרוטה חמורה של מע"ש מהני לנטע רבעי ושל רבעי מהני למע"ש וכן אם יש לו פירות חצי פרוטה מע"ש וחצי פרוטה נ"ר מצטרפין ויכול לעשות מהן פרוטה חמורה:

מעות הראשונות. ואם אין לו מעות הראשונות יעלנו לירושלים ויאכלנו ובזה"ז יצניענו וימתין עד שיהיו לו הרבה ואז יפדנו על ש"פ:

הראשונות. ואם כבר חילל פ"א פחות מש"פ על מעות הראשונות נראה שאין יכול לחלל עוד הפעם שכבר נתמלאה המטבע אא"כ השאיר הרבה בהמטבע:

לפי שא"א לאדם לצמצם את מעותיו. לחלל בשוויין בצמצום שמתוך שהוא ירא שמא יפחות ונמצא אוכלו בלי חילול הוא מוסיף על דמיו הלכך פחות מש"פ בחומשו זה מחללו על אותו עודף ותלינן דמסתמא נשאר שם עד כדי ד' פרוטות וחומשו ואפי' אם לא נשאר כ"כ הרי דיעבד אם חילל על פרוטה מחולל:

את מעותיו. וראוי שישתדל כל אדם שיהי' לו במטבע שלו פרוטה מע"ש ודאי מדגן תירוש ויצהר של מי שצמח בשדהו ובעל השדה חילל עליו שהוא החמור ביותר [וזה נקרא פרוטה חמורה] ואז יוכל לחלל עליו תמיד כל פחות מש"פ וכשנתמלא המטבע ומחללה על פרוטה אחרת יאמר פרוטה החמורה של מע"ש ישאר מע"ש והמותר מע"ש שבמטבע זה מחולל הוא וחומשו על מטבע השני כדי שיוכל אח"כ לחלל על מטבע זו פחות מש"פ, ואם לא אמר החמורה סתמא אמרי' שהשאיר החמורה [ובזמנינו שהכסף יורד מערכו מזמן לזמן ראוי שישאיר כמה פרוטות חמורות] ואלו שמניחין הרבה מטבעות יעשה בכל א' פרוטה חמורה ואם אין לו אלא בא' מהן יתנה בתחלה שכל מע"ש שאין בחומשו ש"פ יתחלל על מטבע זו שיש בה הפרוטה חמורה ואם יש בחומשו ש"פ יתחלל על המטבעות האחרות וכ"ז עד שעת הביעור אבל כשיגיע שעת הביעור צריך שיחלל גם הפרוטה החמורה ויבערנה כדלקמן פ"א ואחר שעבר שעת הביעור יבקש לו פרוטה חמורה אחרת:

ל"ה עי' רמב"ם (תרומות פ"ו ה"ו): זר שאכל תרומה בזדון, בין שהיה טמא בין שהיה טהור בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל טמאה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ומתו בו כי יחלוהו, ולוקה על אכילתה, ואינו משלם דמי מה שאכל שאינו לוקה ומשלם, ואם אכל בשגגה מוסיף חומש שנאמר ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו וגו'.

דרך אמונה: זר שאכל תרומה. וה"ה תרומת מעשר וחלה וכן ביכורים אחר שנכנסו לירושלים בין טמאה בין טהורה: שאכל תרומה. ואפי' תרומה של עצמו כגון שקנאה מכהן: בין שהי' טמא. ואינו לוקה משום טומאה רק משום זרות שרק כהן הוזהר על הטומאה כשנאמר דבר אל אהרן ואל בניו וגו' ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחלוהו:

לא יעלה על דמי המקח, ולא יקח ממנו אלא כמו שנתפטר עמו שיתן לו ריוח:

ביאור: שאם קנה י' יריעות כו' - פירוש, דרך התגרים כשקונים יריעות או כיוצא בו הרבה יחד, ואי אפשר שיהיו שוים אלא אחד רע ואחד טוב ואחד בינוני, דרכן להשוות ליתן בעד כל אחד ואחד בשוה (סמ"ע).

אלא כמו שנתפטר עמו שיתן לו ריוח - ר"ל, ריוח הנזכר בסעיף שלפני זה, דאמר לו "בכך וכך לקחתיהו וכך וכך אני משתכר בו", וקאמר כאן דבכלל אותו שכר וריוח, יהיה נמי שכר טרחתו בכלל (סמ"ע), אמנם יכול לומר שכך וכך הוא רווח, וכך וכך שכר טרחא, אבל לומר שכך וכך רווח, והמוכר כולל בזה דמי טרחתו, הוה גניבת דעת (רע"א v החוט השני).²⁵ ואינו חושש. אבל לא יחלל סלע יפה של מע"ש על סלע רעה ואפי' יחלל הסלע היפה על פרוטות ויחזור ויחללם על הסלע הרעה אסור:

ונמצאת רעה. דהיינו שחסרה יותר משתות יחליפנה באחרת דלא חל החילול כלל דהוי כאסימון שהרי אסור להוציאה כמש"כ רבנו פ"ז מגנבה ה"ה ולכן הוי כמטבע שאינו יוצא ולא חל החילול וצריך להחליפה באחרת ולחזור ולחלל את הפירות עליה וכן אם היתה חסרה שתות או פחות אבל לא היתה יוצאה אפי' בשעת הדחק לא חל החילול וצריך לחזור ולחלל על אחרת:

ל"ד עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ה): הפודה מע"ש והיה לו מע"ש אחר שלא נפדה, אם אין בחומשו שוה פרוטה דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונות לפי שא"א לאדם לצמצם את מעותיו.

דרך אמונה: הפודה מע"ש כו'. כבר נתבאר שמע"ש שאין בו ש"פ א"א לחללו על פרוטה ולכן אם יש בו ד' חומשי פרוטה אין פודהו על פרוטה אף שמדרבנן מוסיף חומש כנ"ל סק"ט כיון דמה"ת אין בו חומש אין החומש משלים שיעורו ואף במפריש פחות מש"פ ואין לו טבל אחר דכל המע"ש מדרבנן כנ"ל סק"ט מ"מ אין החומש משלים שיעורו למיהוי פרוטה ואין עצה רק לחללו על מטבע שכבר יש בו פרוטה מע"ש, מיהו אם יש בו ש"פ מחללים אותו על הפרוטה וא"צ ד' פרוטות ולכן מע"ש שיש בו ש"פ או ששוה הרבה ומחללו על פרוטה כמנהגינו בזה"ז דיו שיאמר הוא וחומשו מחולל על הפרוטה [אבל על פחות מפרוטה א"א לחלל אם המעשר ש"פ] ואם אין במע"ש שוה ד' פרוטות כיון שנתבאר שאין חיוב חומש מה"ת בפחות מד' פרוטות צריך שיאמר הוא וחומשו מחולל על פרוטה ורביע שאין החומש משלים לפרוטה כיון שהוא מדרבנן ואף אם יש כבר מע"ש בהמטבע הרי צריך שיחלל על ש"פ כיון שהמע"ש ש"פ כנ"ל, אמנם לפ"ד רש"י ותוס' הנ"ל סק"ט פחות מד' פרוטות קדוש אבל אין תופסין פדיונו ומ"מ אפשר שאם יש במעשר ד' פרוטות מחללים אותו על פרוטה מיהו י"א שאף במע"ש הרבה אינו מחללן בפחות מד' פרוטות ויש נוסחאות שכתבו שיהדר שיהא המע"ש שוה ד' פרוטות כדי לחוש לדעה זו וצריך להוסיף ושיחללם על ד' פרוטות ואם מוסיף חומש צריך ה' פרוטות ויש נוסחאות שכתוב בהן הוא וחומשו מחולל על ב' פרוטות שחששו להסוברים שצריך פרוטה מלבד החומש ויותר מתוקן לומר על פרוטה ורביע פרוטה במטבע זו דכשאומר על ב' פרוטות בזמן שאין במע"ש ב' פרוטות אפשר שאין החילול חל וכבר נתבאר דלדינא אין לחוש לדעות אלו ואפשר לחלל על פרוטה:

אם אין בחומשו ש"פ. וה"ה אם אין בו ש"פ ואפי' הוא דאורייתא כגון שפירש ממעשר מרובה שהוא מה"ת כנ"ל סק"ט יכול לחללו על מעות הראשונות אבל אם אין בחומשו ש"פ אפשר שאין יכול לחללו על מעות הראשונות אלא אם הוא דרבנן:

שוה פרוטה. ואם יש לו ספק אם יש בו ש"פ יקח מטבע שכבר יש בה ש"פ מע"ש ונשאר בה עוד הרבה ויאמר שיהא מחולל המע"ש הזה הוא וחומשו ואז יחול החילול בין יש בו ש"פ בין אין בו ולא יאמר יהא מחולל על פרוטה שמא אין

משא"כ בתרומה. שאין לוקה על טומאת התרומה ואין עובר אלא בעשה כנ"ל פ"ז מתרומות ה"ג, גם ביעור נוהג בבכורים כמע"ש ולא כתרומה כמ"ש רבנו בפ"א ממע"ש ה"ח:

י' עי' רמב"ם (תרומות פ"י ה"א): זר שאכל תרומה בשגגה משלם קרן וחומש, אף על פי שיודע שהיא תרומה ושהוא מוזהר עליה אבל לא ידע אם חייב עליה מיתה אם לאו הרי זו שגגה ומשלם קרן וחומש.

דרך אמונה: זר. דוקא זר גמור אבל בת כהן שנשאת לישראל ואכלה תרומה אין משלמת אלא קרן כדלקמן ה"ב וכ"ש כהן שאכל תרומת חברו אין משלם אלא קרן כדן גזלן ובענין כהן חלל יתבאר בה"ב בעז"ה. אשה זרה שאכלה תרומה בשוגג י"א שבעלה חייב לשלם עבורה הקרן והחומש ויש חולקין כהן שאכל תרומה טמאה שלו ל"ש ב' תשלומין כלל:

שאוכל אפי' אם הקיאן אח"כ ולא נהנה במעיו חייב ואפי' תחב לו חברו לתוך בית הבליעה בע"כ חייב משום הנאת הבליעה וה"ה אם סך כדבסמוך דין ב' אבל על שאר הנאות של כילוי אפי' להסוברים שהוא אסור מה"ת מ"מ אין חייב ע"ז חומש וכן אם גזלה והשליכה לנהר או איבדה בשאר אופנים אינו משלם אלא קרן בלבד אם היא תרומה של כהן כדן כל גזלן ומזיק אבל לא חומש שנאמר כי יאכל פרט למזיק וגם האוכל אין חייב עד שיאכל כדרך אכילה כדלקמן פ"א הכ"ו:

תרומה. וה"ה תרומת מעשר וחלה וביכורים כדבסמוך ה"ד וכן האוכל תשלומי תרומה כדלקמן ה"ט ואפי' אכל תרומת ירק שהוא מדרבנן חייב קרן וחומש כדלקמן ה"ט ואפי' תרומה בזה"ז שהוא מדרבנן חייב קרן וחומש ואפי' תרומה שהופרשה במחשבה וצ"ע אם חייבין קרן וחומש על תרומת מופלא הסמוך לאיש ואם אכל כזית שליש מדגן ושליש מענבים ושליש מזיתים מצטרפין ולפ"ד רבנו דכל המינין תרומתן מדאורייתא כולן מצטרפין לכזית ויש חולקין והתבואה והקמחין והבצקות של ה' מיני דגן לכ"ע מצטרפין וכ"ז בין לענין קרן וחומש ובין לענין מלקות:

בשגגה. בין ששגג שסבור שמותר לזר לאכל תרומה ובין שנתחלף לו תרומה בחולין ואכלה כסבור שהוא חולין [ואם סבר שהוא כהן ונמצא ישראל ע"ל ה"ב] אבל במזיד אין משלם אלא קרן כדלקמן ה"ה ואם אכל כחצי זית ונודע לו וחזר ואכל כחצי זית אף על פי שאכלן בתוך כדי אכילת פרס אין מצטרפין שהידיעה מחלקת וכ"ש אם אכל חצי זית בשוגג וחצי זית במזיד ואפי' משהו מהכזית אכל במזיד אין חייב ואם אכל באונס אין חייב בחומש:

משלם. הקרן להבעלים שהתרומה שלו והחומש יכול לשלם לכל כהן שירצה כדלקמן ה"ז ואם התרומה לא היתה שייכת לכהן משלם לכהן שירצה כדלקמן הכ"ב ויש מי שאומר שאין חייבין קרן וחומש אלא על תרומה שכבר זכה בה כהן אבל לפני שזכה בה כהן רק הפרישה ואכלה זר אין חייבין עליו אבל רוב הראשונים חולקין ע"ז:

קרן וחומש. ואם אין רוצה לשלם לפ"ד התוס' אין ממשכנין אותו ולפ"ד רבנו צ"ע ואם אכל תרומה ומת לפ"ד התוס' דהתשלומין כפרה אין היורשים צריכים לשלם [אא"כ הוא תרומה של אחר דאז צריכין לשלם רק הקרן מדין גזלה ויכולין לשלם מעות] ואם בחייו שילם הקרן ומת אין היורשים צריכין לשלם החומש לפ"ד התוס' דהחומש כפרה: וחומש. דהיינו שאם אכל שוה ד' זוז משלם שוה חמשה כמש"כ רבנו בסוף הפרק והחומש הזה במקום קרבן קאי: אם חייב עליה מיתה. בידי שמים כנ"ל פ"ו ה"ו או לאו ומלשון רבנו משמע דאפי' ה' מסופק אם חייבין עליה מיתה אם לאו מקרי שגגה כיון שלא ידע בודאי שחייבין עליה מיתה:

ה"ז שגגה. דכמו דבחיבי חטאת קי"ל שאם שגג בכרת והיזיד בלאו מביא קרבן כמש"כ רבנו בפ"ב משגגות ה"ב גם כאן מיתה בידי שמים במקום כרת קאי וחומש במקום קרבן קאי וחייב ואם שגג רק בחומש לא מקרי שגגה ואם אמר

בין שאכל טמאה. ואף על גב דכהן טמא שאכל תרומה טמאה פטור כדלקמן פ"ז ה"א הכא דהחייב משום זרות ולגבי זר אין נ"מ בין טמאה לטהורה לכן חייב אשניהם ויש מי שאומר שעל טמאה אין חייב וליכא אלא איסור עשה: חייב מיתה בידי שמים. דהיינו שימות לפני ששים שנה: שנא' ומתו בו כו'. ואזר שאכל תרומה נמי קאי כמו שדרשו בגמ' דסמך ל' וכל זר לא יאכל וגו':

ולוקה על אכילתה. אם התרו בו שנאמר וכל זר לא יאכל קדש ואתרומה קאי כמו שלמדו בתו"כ מדרשא ודוקא אם אכל כזית בכדי אכילת פרס כמו בכל האיסורין מיהו גם פחות מכשיעור אף על פי שאינו לוקה מ"מ יש איסור דאורייתא וכנ"ל:

ואינו משלם דמי מה שאכל. אם אכל תרומה השייכת לכהן דאם עדיין אינה שייכת לכהן בלא"ה פטור דהוי ממון שאין לו תובעין כמש"כ רבנו בפ"ט מביכורים ה"ד:

שאינו לוקה ומשלם. דילפי' בגמ' דכל מקום דאיכא ממון ומלקות לוקה ואינו משלם שא"א לחייבו שתי רשעיות כדילפי' בגמ' מקרא. ודוקא שתחב לו חברו בע"כ אוכלין לתוך פיו במקום שאינו יכול להחזירו אלא ע"י הדחק או שתחב לו משקין לתוך פיו שאם יחזירם הרי הם מאוסין וא"א לחייבו אלא על הנאת גרונו ואז בא החיוב מלקות עם החיוב תשלומין בב"א אבל בלא"ה כבר נתחייב בתשלומין כשנטלו או כשלעסו ועדיין לא נתחייב במלקות ולכן חייב שניהן אבל לא חומש שאין חומש אלא בשוגג וי"א דדעת רבנו דהנטילה היא צורך האכילה ומשעת נטילה כבר מתחיל חיוב המלקות [אם נטלו ע"מ לאכל] ולכן א"א לחייבו בב' עונשים אפי' לא תחב לו חברו וכ"ז כשהתרו בו אבל אם לא התרו בו אינו לוקה ולכן חייב לשלם קרן אבל לא חומש שאין חומש אלא בשוגג:

ואם אכל בשגגה מוסיף חומש. זה יתבאר בפ"י כל הפרטים בעז"ה:

ועי' רמב"ם (ביכורים פ"ג ה"ה): אכילת בכורים כאכילת תרומה לכל דבריו, יתר בבכורים שהן אסורין לאונן וטעונין הבאת מקום, וכהן טהור שאכל בכורים טמאים לוקה כשם שלוקה ישראל טהור שאכל מעשר שני שנטמא מה שאין כן בתרומה.

ועי' דרך אמונה: כאכילת תרומה לכל דבריו. שאין נאכל אלא לכהן וטעון נטילת ידים והערב שמש והשלישי פוסל בו כתרומה ונאכל לכהנים לנשיהן ולבניהן ולבנותיהן לעבדיהן ולשפחותיהן ובת כהן שנשאת לישראל ומת ולא הניח בנים חוזרת לבית אביה לאכל ביכורים כמו שחוזרת לתרומה ולא כמו חזה ושוק כנ"ל פ"ו מתרומות ה"ט. המביא בכורים ואח"כ נודע שהכהן ה' חלל קיים המצוה ואסור להפסיד את הבכורים כמו שאסור להפסיד את התרומה כגון להאכילה לבהמה או לרפואה או לסוחטה וככל דיני תרומה ואסורין לערל ולוקה עליהן אם אכלן אפי' חוץ לירושלים כתרומה: שהן אסורין לאונן. כדילפי' בסמוך ה"ו ותרומה מותרת לאונן כמש"כ רבנו בפ"ו ממע"ש ה"ב:

וטעונין הבאת מקום. לביהמ"ק כשנאמר בקרא ואסורין לאכלן חוץ לירושלים כנ"ל ותרומה אין טעונה הבאת מקום ונאכלת בכל מקום:

וכהן טהור. ר"ל אפי' כהן טהור וכ"ש כהן טמא ולפ"ד הלח"מ כהן טמא שאכל בכורים טמאים לוקה שתיים וכן לפ"ד התוס' אם קדמה טומאת הגוף לטומאת הפירות וזר שאכל בכורים טמאים חייב מיתה כמו בתרומה כנ"ל פ"ו מתרומות ה"ו:

לוקה. שנאמר גבי מע"ש לא בערתי ממנו בטומאה וביכורים אתקש למע"ש שנאמר לא תוכל לאכל בשערך מעשר דגנך וגו' ותרומת ידך אלו בכורים:

כשם שלוקה ישראל טהור שאכל מע"ש שנטמא. ודוקא אם אכלו בירושלים אבל אם יצא מירושלים אינו לוקה כמו במע"ש לעיל ברפ"ג ממע"ש אבל אם אכלן בטומאת הגוף דזה ילפי' מתרומה חייב אפי' אכלן חוץ לירושלים:

(ק"ז) ובטל ברוב. (קפט) דהיינו חד בתרי (קצ) וא"צ להרים (קצא) ומיהו אין מבטלים אותו לכתחלה כמו כל האיסורין: (קיח) כמו שביארנו בה' איסורי מאכלות. פרק ט"ו (קצב) וכ"ז במין במינו אבל במין בשאינו מינו לעולם בששים בין שיש לו מתירין ובין שאין לו:

מ"ד עי' רמב"ם (מע"ש פ"ב ה"ח):

עי' רמב"ם (מע"ש פ"ג ה"ג):

מ"ה עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ז): רמב"ם הלכות מעשר שני

ונטע רבעי פרק ה הלכה ז

בעל הבית אומר בסלע, ואחר אומר בסלע, בעה"ב קודם מפני שהוא מוסיף חומש, בעה"ב אומר בסלע ואחר אומר בסלע ופרוטה, האחר קודם מפני שמוסיף על הקרן.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ה הלכה ז (לז) בעה"ב כו'. (סג) כתבו הראשונים שא"א לפדות מע"ש

של חברו שלא ברשות הבעלים אא"כ הוא זכי' לו דאז אמרי' דבודאי נחא לי' ואם אינו ברשותו אינו יכול לחללו כמו

שאינן יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו וגם אחר אין יכול לחלל עבורו מדין זכי' מדין שליחות וכל מידי דלא מצי

עביד איהו לא מצי משוי שליח אבל (סד) דעת הגר"א דאפשר לפדות אפי' בלי רשותו (סה) ובחז"א תמה על הגר"א ועי'

בזה לעיל פ"ד אות קמ"א:

(לח) אומר בסלע. שרוצה לפדות המע"ש בסלע שכן שיער

שויו:

(לט) בעה"ב קודם. ואפי' אם בעה"ב נותן רשות גם לאחר

לפדות אפי' בעה"ב קודם מפני החומש שמוסיף ואף על גב שיכול להערים עליו ולפוטרו מחומש כדבסמוך ה"ה (סו) מ"מ

כיון שאם לא יערים יוסיף חומש הוא קודם:

(מ) מפני שהוא מוסיף חומש. ואחר אין מוסיף חומש כנ"ל ה"ד:

(מא) ואחד אומר בסלע ופרוטה. (סז) ואף על גב שעם

החומש של בעה"ב יהי' יותר מהשני מ"מ כיון שהוא מוסיף פרוטה הוא קודם וכדמסיק טעמא:

(מב) האחר קודם. (סח) היינו שאין בעה"ב רשאי לפדות

בפחות כיון שאחרים נותנים יותר אבל גם האחר אין יכול לפדות בלי רשות בעה"ב וכנ"ל וצריך הבעה"ב לתתו לאחר

או להוסיף דמים:

(מג) קודם. ואף על גב דשוה מנה שחיללו על פרוטה

מחולל מ"מ לכתחלה אסור לחלל בפחות משויו וכנ"ל פ"ד ה"ח ועי' בבה"ל:

(מד) מפני כו'. (סט) ופודהו ונטל הפירות לעצמו וגם דמי

הפדיון נשאר שלו ויעלהו ויאכלנו בירושלים:

(מה) שמוסיף על הקרן. ועיקר הפדיון הוא הקרן והחומש

הוא מצוה בפ"ע ואין זה שייך להפדיון לכן יותר טוב שיפדה הקרן כראוי (ע) ואף על גב דבהקדש כתב רבנו בפ"ח מערכין

ה"ה דהבעלים קודמין כיון שעם החומש הוא יותר מהשני שאני גבי הקדש משום ריוח דהקדש נותנים לבעלים אבל

גבי מע"ש דהריוח לבעלים משתדלין שהקרן יפדה יותר טוב: עי' רמב"ם (ערכין פ"ח ה"ה): רמב"ם הלכות ערכין וחרמין

פרק ח הלכה ה

הבעלים קודמין לכל אדם מפני שהן מוסיפין חומש, ואין

מוסיפין חומש על עלוין של שאר הפודים אלא על מה שנתנו הם תחלה, כיצד אמרו הבעלים הרי זה שלנו בעשרים ובא

אחר ואמר הרי הוא שלי בעשרים הבעלים קודמין מפני שהן מוסיפין חומש ונותנים חמש ועשרים, בא אחד ואמר הרי

הוא שלי באחת ועשרים אם שתקו הבעלים ולא הוסיפו כלום מוכרין אותה להם בחמש ועשרים, ואם הוסיפו

הבעלים על עשרים ואחת אפילו פרוטה אחת הרי אלו נותנים שש ועשרים ופרוטה אחת, אחת ועשרים ופרוטה

שנתנו מעצמן וחמש שהן חייבין בו משום חומש המתן שנתנו תחלה, וכן אם בא השני ואמר הרי הוא שלי בעשרים

ושתיים, ובא שלישי ואמר בעשרים ושלוש, ובא רביעי ואמר בעשרים וארבע, ובא החמישי ואמר בעשרים וחמש, והוסיפו

הן על העשרים וחמש אפילו פרוטה אחת כופין אותן ליתן שלשים ופרוטה, חמש ועשרים ופרוטה שנתנו מעצמן, וחמש

הריני פורש מכזית ואיני פורש מחצי זית ואכל וחשב שאין בו כזית הוי כאוכל חצי זית במזיד וחצי זית בשוגג ואין משלם חומש:

ומשלם קרן וחומש. ומ"מ אם התרו בו לוקה ג"כ משום הלאו ואם הזיד במיתה ושגג בלאו י"א דחייב קרן וחומש. הפריש

הזיד במיתה ושגג בלאו י"א דחייב קרן וחומש. הפריש תרומה ואכלה כולה אם אכלה במזיד יכול לישאל עליה

ויפטר ממלקות ודעת הרא"ש דאפי' לא התרו בו כיון שיש עליו עונש של מלקות בידי שמים נשאל עליה ויש חולקין.

ואם אכלו בשוגג אם התרו בו למיתה ולא למלקות להסוברים לעיל דלוקה ומשלם דינו כמזיד, ואם אכלו בשוגג

גמור אם עדיין לא נתן לכהן את החומש אפי' נתן את הקרן יכול להשאל על התרומה והכהן צריך להחזיר אבל אם כבר

נתן הכל לכהן אין יכול לישאל עליו:

י"ז עי' רמב"ם (תרומות פ"ו ה"ה):

ועי' רמב"ם (ביכורים פ"ד ה"ו):

י"ח עי' רמב"ם (תרומות פ"ג ה"א):

י"ט אבל סכין את הקטן. הכהן וכן מותר להאכילו חלב

חיטים של תרומה:

בתוך שבעה. ללידתו ואף על גב שעדיין לא מל וכדמסיק דלא מקרי ערל עדיין ודוקא תוך שבעה אבל אחר שבעה אפי'

בליל שמיני שעדיין אינו ראוי למול ואפי' הוא חולה וא"א למולו נחשב ערל:

אינו חשוב ערל. ודעת הרבה ראשונים דהוא ספיקא דדינא ומספק אסור לסוכו:

מ עי' רמב"ם (תרומות פ"ז ה"ב):

עי' רמב"ם (מע"ש פ"ז ה"א):

מ"א עי' רמב"ם (מע"ש פ"ג ה"ז):

עי' רמב"ם (מע"ש פ"ג ה"ד):

עי' רמב"ם (מע"ש פ"ז ה"א):

מ"ב עי' שר"ע (יר"ד סי' קב ס"א):

מ"ג עי' רמב"ם (מע"ש פ"ו ה"ז): מעשר שני בטל ברוב, באיזה מעשר אמרו במעשר שנכנס לירושלים ויצא ונפלו

מחיצות, שהרי אין שם מחיצות להחזירו לשם ואי אפשר לפדותו מאחר שנכנס ואף על פי שאין בו שוה פרוטה ונמצא

דבר שאין לו מתירין ובטל ברוב כמו שביארנו בהלכות איסורי מאכלות.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ו הלכה טז (קיא) מע"ש בטל ברוב. כאן בא רבנו לבאר דאע"פ שכתב

בה"ד דמע"ש הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל מ"מ חוץ לירושלים יש לפעמים שאין לו מתירין ובטל ברוב כדמפרש

ואזיל:

(קיא) שנכנס לירושלים ויצא. ששוב א"א לפדותו כנ"ל פ"ב ה"ט (קפ) וכן הלקוח בכסף מע"ש שא"א לפדותו אא"כ

נטמא כדלקמן רפ"ז:

(קיג) ויצא. (קפא) וכ"ש אם לא יצא דכיון דנפלו מחיצות הו"ל כיצא (קפב) וי"א דדוקא אם לא יצא אבל אם יצא יכול

לפדותו כיון שנפלו מחיצות:

(קיד) ונפלו מחיצות. (קפג) היינו שחרב הבית והמזבח דאי רק נפלו מחיצות לבדן הרי פסק רבנו בפ"ו מביה"ב ה"ט"ו

דאוכלין מע"ש אף על פי שאין חומה והעיקר שיהא מזבח קיים וה"ה אם נכנס בזמן שביהמ"ק קיים ונפגם המזבח וה"ה

בזה"ז כשאין מזבח ג"כ קלטוהו מחיצות וא"א לפדותו כנ"ל פ"ב ה"ד (קפד) וי"א שדוקא אם נכנס בעוד הבית קיים ואח"כ

נחרב אבל אם נכנס בזה"ז וחזר ויצא לא קלטוהו מחיצות ואפשר לפדותו (קפה) וי"א דמדרבנן אסור לאכול אם נפלו

מחיצות אף שהבית והמזבח קיימין:

(קטו) ואף על פי שאין בו ש"פ. (קפו) שאינו אלא מדרבנן כנ"ל פ"ב ה"ט אפי' מחיצות קולטות אותו וא"א לפדותו גם

אחר שיצא:

(קטז) ונמצא דבר שאין לו מתירין. (קפז) ואף על גב דאפשר לבנות מזבח ולאכול לא מקרי דבר שיש לו מתירין

כיון שיש טורח מרובה בדבר (קפח) מיהו אם נטמא אפשר לפדותו כנ"ל פ"ב ה"ה:

יתן. ואם אין נותן את החומש ב"ד יורדין לנכסיו וגובין ואפי' מתו הבעלים חייבין ליתן החומש אך בספק כגון בטומטום אפי' נימא שהוא צריך ליתן מספק אבל לענין הירוששים עי' ביר"ד סי' רנ"ט וקטן שפדה ולא נתן חומש צ"ע אם חייב ליתן בגדלותו:
ועי' רמב"ם (ערכין פ"ז ה"ג): רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ז הלכה ג

הפודה קדשיו אין החומש מעכב, אלא מאחר שנתן את הקרן יצא הקדש לחולין ומותר ליהנות בו, ומדברי סופרים שאסור לו ליהנות עד שיתן החומש שמא יפשע ולא יתן, אבל בשבת מפני עונג שבת התירו לו לאכול ואף על פי שעדיין לא נתן את החומש והרי הגזברים תובעין אותו.

^מ עי' רמב"ם (מע"ש פ"א ה"ח): כיצד הוא עושה אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר נותנה לכהן, מעשר ראשון נותנו ללוי, מעשר עני נותנו לעניים, נשאר אצלו פירות מעשר שני של ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן ה"ז מבערן ומשליך לים או שורף, נשאר אצלו מעשר שני של דמאי אינו חייב לבערו, נשאר אצלו בכורים הרי הן מתבערין בכל מקום.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא הלכה ח

כיצד הוא עושה. כתב רבנו בפ"ד ממעה"ק הי"ג אחד נדרים ונדבות כו' ומעשרות ומתנות עניים מ"ע מה"ת שיביא הכל ברגל שפגע בו תחלה כו' עברו עליו שלשה רגלים ה"ז עובר בל"ת שנא' לא תאחר לשלמו ומבואר בתוס' דבמעשר שני ומעשר ראשון ומעשר עני [ונטע רבעי] עובר בל"ת, ומעשר"ר כי איכא לויים ומ"ע כי איכא עניים עובר לאלתר ומיהו דוקא כשאין דעתו ליתן או לדחות בפשיעה אז עובר לאלתר אבל אם שוהה מפני שהוא טרוד אפי' טרוד בדבר הרשות אין עובר לאלתר, ובמע"ש אין עובר עד ג' רגלים וברגל א' עובר בעשה ונסתפקו אם עובר קודם הפרשה אחר שנגמרה מלאכתו מיהו בזה ודאי אין עובר לאלתר אף אי קיימי עניים אלא ברגלים [ואם לא עבר עדיין בבל תאחר ועדיין לא הפריש את המתנות אם שרפן נפטר מהעשה] וכ"ז לענין בל תאחר אבל כשיגיע רגל של פסח של רביעית ושל שביעית חייב להפריש את הכל וליתן הכל וכשיצא רגל ולא ביער עבר במצות ביעור ועוד יתירה במצות ביעור שאם יש בידו מע"ש וא"א לאכלו קודם הרגל חייב לבערו מהעולם ולענין בל תאחר אין רשאי לשרפו שהרי מזהר על שמירתו ולא משכחת לה בל תאחר במעשר שני אלא על זה שאפשר לו לאכול ברגל ואינו אוכלו [ויותר נראה שאין בל תאחר באכילה כלל אלא אם לא הביאן לירושלים עובר בב"ת] אבל באנוס ברגל אף על גב דפשע קודם הרגל שלא אכל אינו עובר כיון שעכשיו אנוס שאינו רשאי לשרפו ורק במצות ביעור חידשה תורה שיבער בשרפה:

אם נשאר אצלו. דע שיש במצות ביעור ג' ענינים א' אם לא הפריש א' מהמתנות חייב להפריש עתה וזה נוהג בכל המתנות והוא שהגיעו לעונת המעשרות דהיינו שנתמרחו כדבסמוך ה"י, ב' אם הפריש המתנות צריך ליתנם כל א' לבעליו או לזכותו לבעליו כדבסמוך ה"א והמע"ש להעלותו לירושלים ולאכלו וגי' נוהג בכל המתנות, ג' אם אין יכול להעלות לירושלים צריך לשרוף ולבער מהעולם וזה אין נוהג אלא במע"ש ונ"ר וביכורים אבל שאר המתנות כגון תרומות ומעשרות אין הכהן והלוי והעני חייבין לאכלן בזמן הביעור וכ"ש שאין להם לשרפן ולאבדן מן העולם ויכולין גם לכתחלה להשאירן ולאכלן כשירצו וגם הבעלים אם אין להם למי לתת אין לו לבערו מהעולם ויש עוד חילוק בין מע"ש וביכורים לשאר תר"מ שמי שלא היו לו רק מע"ש או ביכורים וקיים בהן המצוה יכול להתודות אבל אם לא הי' לו רק א' משאר המתנות אין יכול להתודות כדלקמן ה"ד דעיקר הפרשה נאמרה על מע"ש וביכורים:

תרומה ותרומ"ע. ופירות החייבות בתר"מ מדרבנן חייבין בביעור מדרבנן וכן פירות חו"ל שנגמרו בארץ חייבין

מחומש שהן חייבין בו, לפי שאין הבעלים מוסיפין חומש על עלויו של זה אלא חומש מה שנתנו תחלה מוסיפין על מה שנתן האחרון אם רצו. [ראב"ד] ואם הוסיפו הבעלים עד עשרים ואחת. א"א זה הדרך כמה הוא זר בעיני רחוק מדעתי וזו הפרוטה מה טיבה אם הבעלים משוין בקרן עם הזרים שגם הם מוסיפים דינר תוספת הפרוטה יתירה מה צורך הרי הוא שוה עמהן בקרן וחומש מן החומש הרי חשבון המשנה כדין ומה צורך עוד לתוספת פרוטה ולא אמרו הגמרא זו התוספת של פרוטה אלא על הסוף אמר אחד בעשרים וחמש הבעלים נותנים שלשים ועל זה הקשו בגמרא ולימא אתא גברא בחריקין פירוש זה שאמר בעשרים וחמש דינר בא במקומי בשלמא בהנך אחרים כיון דבצרי מיניה אמרינן ליה הב מאי דאמרי אינהו והוסיף חומש על דבורך אלא השתא דאיכא האך לימא להו בא זה במקומי וקחו ממני עשרים וחמש סלעים ושני ליה דאמור בעלים עשרים סלעים ופרוטה וכי אמר האך עשרים וחמש בצר ליה פרוטה וחומשא ממה דאמור בעלים מש"ה אמרינן ליה הב קרנא כדאמר האך והוסיף חומשא על דבורך דהוי שלשים ופרוטה וחומשא וכיון דלא הוי דינר לא דק.

^מ דמי תשעה. גם כאן הוא כנ"ל שק"ח א' שהוא עבור התרומה ונעשין תרומה צריך שישוו כפי התרומה שאכל אחר שיעשו תרומה אבל הקרן השני סגי שבעודו חולין שוה כפי דמי התרומה שאכל שהרי לא נעשה תרומה:
ולעולם. בין שאכל בשוגג בין במזיד:
לפי דמים שהיתה שוה. כדין שאר הגזלנים שמשלמין כשעת הגזלה:

(ער) בשעת אכילה. (שפט) ודוקא אם לא גזלו עד שעת אכילה אבל אם נטלו קודם לכן לגזול משלם כשעת הגזלה כדין כל הגזלנים אלא משום דבשוגג איירי ומסתמא בשעת האכילה היא הגזלה (שצ) ומ"מ נראה דהחומש לא ישלם אלא כשויו בשעת אכילה וגם הקרן אין נעשה תרומה אלא כשויו בשעת אכילה:

(רעא) בין שהזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה. משלם כשעת אכילה ונעשין החולין תרומה כשוין בשעת אכילה וזו (שצא) דעת רבנו אבל (שצב) הרבה ראשונים פסקו דלפי מדה משלם ולא לפי דמים (שצג) ומ"מ דוקא אם בשעת אכילה היתה שוה ד' זוז ובשעת תשלומין אין שוה אלא זוז לא סגי עד שישלם כמה שאכל אבל מודו שאם בשעת אכילה היתה שוה ד' זוז ובשעת תשלומין אין שוה אלא זוז שצריך לשלם ד' זוז כשעת אכילה (שצד) והן נעשין תרומה כדין תשלומין (שצה) ויש מי שאומר דנהי דצריך לשלם ד' מיהו אין נעשה תרומה אלא א' כפי המדה שאכל והשאר יכול להשלים במעות אבל כל הראשונים חולקים ע"ז וכתב (שצו) בחזו"א נראה שאם אכל תרומה של כהן והוקר משלם לכהן לפי הדמים והשאר שלפי מדה נותן לכל כהן שירצה (שצז) וכן אם אכל תרומת עצמו ולא הפריש עד שעמד בד' משלים זוז לעצמו והשאר נותן לכהן:

^מ עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ב): הפודה מע"ש לעצמו, ונתן את הקרן ולא נתן את החומש אף על פי שאין החומש מעכב והרי נתחלל, לא יאכל עד שיתן החומש ואפי' בשבת גזירה שמא יפשע ולא יתן.

דרך אמונה: לעצמו. שצריך להוסיף חומש: אף על פי שאין החומש מעכב. מדאורייתא ורשאי לאכול ויתן אח"כ את החומש שאין הפדיון אלא ד' בד' והחומש הוא מצוה בפ"ע להוסיף:

לא יאכל. מדרבנן כדמסיק רבנו שמא יפשע: ואפי' בשבת. לא יאכל ואסור ליתן החומש בשבת ויש מתירין לאכול בשבת משום כבוד השבת ויתן החומש אחר השבת:

ולא יתן. אחר השבת ומ"מ אם אכל בלי החומש מברכין עליו תחלה וסוף כמש"כ רבנו בספ"א מברכות ואינו מוקצה בשבת כמ"ש בפכ"ה משבת ה"ט ומערבין בו כמ"ש פ"א מעירובין ה"ט ויוצאין בו ידי מצוה כמ"ש פ"ו מחמץ ה"ז הואיל ואין איסורו אלא משום שמא יפשע:

אפי' של דמאי. וכ"ש שאר מעשר מדרבנן ודעת הגר"א דשל דמאי מותר להוציא אבל א"א לפדותו כיון שכבר קלטוהו מחיצות:

(סג) אסור להוציא משם. הוא איסור דרבנן גזרה שמא יפדנו (קטו) ואפי' להוציא ע"מ להחזירו מיד אסור כגון חטים שאין בירושלים ריחיים ורוצה להוציא חוץ לעיר לטוחנו ולהחזירו אסור:

(סד) שכבר קלטוהו מחיצות. וחייבום חכמים להאכל שם ולא להוציאן:

(סה) וכן פירות הנלקחין כו'. (קטז) היינו שלקחום בירושלים אסור להוציאן חוץ לירושלים וכן בהמה שלקחה בכסף מעשר אסור להוציאה מירושלים:

(סו) שנא' ואכלת כו'. דהיינו בירושלים וא"א לפדותו ולכן אסרו גם להוציאן:

(סז) עבר והוציאן. במזיד:

(סח) או שיצאו בשגגה. ואפי' אם איש אחר הכניס הפירות לירושלים שלא מדעת הבעלים מ"מ קלטוהו מחיצות ואין נפדה וגם לוקין עליו אם הוציאוהו חוץ לחומה ואכלוהו:

(סט) יחזרו ויאכלו בירושלים. וא"א לפדותן אחר שכבר קלטוהו מחיצות ואפי' בדיעבד אם פדאוהו אינו פדוי מיהו אם הכניסו לכתחלה ע"מ שלא תתפסנו מחיצה אף דגם בזה אסור להוציאן ואם הוציאו א"א לפדותו מיהו בזה אם פדאו פדוי בדיעבד:

(ע) וקליטת מחיצות מדבריהם. (קכ) ר"ל דין זה שאם קלטוהו מחיצות אסור להוציאן ואם הוציאוהו א"א לפדותו אינו אלא מדרבנן (קכא) לכן בדיעבד אם פדאוהו אחר שקלטוהו מחיצות ויצא אין לוקין עליו כיון דמדאורייתא הוא פדוי וה"מ אם פדאוהו אחר שהוציאוהו אבל אם פדאוהו בעודו תוך ירושלים אין חל הפדיון כלל מה"ת וכנ"ל ה"ח סקנ"ד:

(עא) שאין בחומשו שוה פרוטה שהוא מדבריהם. (קכב) שהמע"ש שאין בחומשו ש"פ אינו אלא מדרבנן ודעת הריטב"א דמה"ת אין חייב במצות אכילתן ובפדיוןן אלא רשאי להניח לירקב ואין חייב בו במצות ביעור אבל אסור לאוכלו חוץ לחומה מה"ת אבל דעת הראב"ד והרא"ש דמה"ת מותר לאכלו חוץ לירושלים וכ"נ דעת רבנו ומיהו שאר דיני מע"ש נוהג בו. ולא מקרי פחות מש"פ אלא כשהפריש בתחלה פחות מש"פ כגון שלא הי' לו יותר טבל ממין זה [אף על פי שיש לו ממין אחר] אבל אם הפריש פרוטה ונשתייר פחות מש"פ ועתידי להפריש עוד חייב בהעלאתן ובפדיוןן וחייב על אכילתן חוץ לחומה, וכ"ז מדאורייתא אבל מדרבנן גם מעט פחות מש"פ הרי הוא כמע"ש דאורייתא לכל דבר וכיצד פודין אותו יתבאר בפ"ה ה"ה בעז"ה:

(עב) ואסור להוציאן. וגם אם הוציאן א"א לפדותן:

(עג) אבל מעות מע"ש. לא גזרו ע"ז ומותר להוציאן אבל לא יחללם חוץ לירושלים על הפירות אלא בירושלים כדין כל מעות מע"ש ע"י לקמן פ"ז הלכה ט"ו ט"ז:

¹ ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ב): הוב"ד לעיל הערה מז.

² ע"י רמב"ם (ערכין פ"ז ה"ג): הוב"ד לעיל הערה מז.

³ ע"י רמב"ם (ערכין פ"ז ה"א): ההקדשות אין פודין אותן לא בקרקע, ולא בעבדים שהרי הוקשו לקרקעות, ולא בשטרות (מפני) שאין גופן ממון שנאמר ונתן את הכסף אחד הכסף ואחד שאר המטלטלים ששוין כסף ואפילו סובין.

⁴ ע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"ח): כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות, ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו אף על פי שעדיין לא ניטלה תרומה גדולה שיש בו אם הקדים המעשר לתרומה, ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו ואעפ"י שנפדו שלא כהלכה, ומן החדש על הישן אבל לא ממין על שאינו מינו שנאמר ונתן לכהן את הקדש כקדש שאכל.

ביעור אבל בחו"ל עצמה אף במקומות הנוהג תרו"מ אין מצות ביעור:

נותנה לכהן. אבל הכהן אין חייב לאכלה בזמן הביעור ויכול להשהותה כנ"ל וכן בכל המתנות חוץ ממע"ש ונ"ר וביכורים:

מעשר ראשון נותנו ללוי. ובזמן שהיו נותנים לכהנים כנ"ל פ"א ממעשר ה"ד אין חייב לבער מעש"ר ליתנו לכהן:

מעשר עני נותנו לעניים. משמע אפי' מ"ע המתחלק בשדה [ע"י פ"ו ממתנ"ע ה"י] אם אין עניים שם חייב ליטלו ולהביאו לעניים ובספרי פ' ראה אי' שאם אין עני מניחו באוצר:

של ודאי. לאפוקי דמאי כדבסמוך:

או נטע רבעי. שהוקש ונראה דהיינו מה שחנט בשלישית [ע"ל פ"ט ה"י מה נקרא חנטה ברבעי] אבל אם חנט ברביעית פטור דלא עדיף מתרו"מ:

או שורף. היינו בפירות וה"ה שיכול לקוברן אבל מעות דלאו בני רקבון גינהו צריך לבער מן העולם ויקצצנה וישליכנה לנהר ואם זורקה לים הגדול א"צ לקוצצה ומ"מ טוב לקוצצה גם בזה וע"ל פ"ב ה"ב מש"כ שם ואם יש לו מטבע גדולה של מע"ש ונ"ר או הרבה מטבעות גדולות יחלל הכל על פרוטה ויאבד את הפרוטה אבל אם כבר חילל המטבעות גדולות על פרוטות ויש לו הרבה פרוטות לא יחללם עתה כולם על פרוטה שאין מחללים פעם שני' המטבעות כמש"כ בס' כו"פ סוף פ"מ אלא יאבדם כולם [ואם חיללם מחוללים בין שחיללם בחזרה על המטבע הגדולה ובין על מטבע אחרת]:

שורף. ויכול לחללן על המעות ולבער המעות ויש מי שאומר שביעור אינו שרפה שא"א לבער ולשרוף מע"ש בידים אלא שיחללוהו על מעות ויקח מהם בירושלים דברים מועטים בדמים יקרים כדי שיהו כלים במהרה אבל כל הראשונים כתבו כרבנו:

מע"ש של דמאי. משמע דתרומת מעשר של דמאי חייב לבער:

של דמאי אינו חייב לבערו. והיינו משום מצות ביעור לא גזרו על הדמאי אבל בל תאחר אפשר שיש במעשר שני ובתרומת מעשר [לפ"מ שצידדו התוס' דגם תרומה בכלל מעשרות ועובר בב"ת]:

אינו חייב לבערו. ובמקום שיש השגחה מעולה על המעשרות שאפשר לסמוך ע"ז מדינא אף שאנו מחמירין לחזור ולעשר ל"ל דלא חמיר מדמאי לענין זה וא"צ לבער: נשאר אצלו ביכורים. בזמן הביעור ואין יכול להספיק להוליכן לירושלים וליתנן לכהן וכן אם העלן לירושלים ונתנן לכהן והכהן לא הספיק לאכלן וכן במע"ש בין אם הוא חוץ לירושלים ובין אם הוא בירושלים ואין יכול להספיק לאוכלן:

הרי הן מתבערין בכל מקום. ששורפן או משליך לים וכנ"ל ומ"מ אם נשאר לו מע"ש או ביכורים ושרפן אינו יכול להתודות כיון שלא עשה כמצותו לאכלו כ"כ בחזו"א וביד רמ"ה נראה שיכול להתודות, וכן ברש"י שם. אם עבר ולא ביער את המע"ש אינו נאסר ומ"מ עובר בכל יום אחר ביעור אף שלא עבר בכל תאחר וחייב לבערו כל יום:

בכל מקום. אבל תרומה ומעש"ר ומ"ע אם אין לו לוי וכהן ועני לא יבערם אלא יניחם עד שיבואו [שוב הראוני מכתב ממרן שכ' תרו"ג ותרומ"ע שהופרשו יש לבערן מע"ט קודם שקה"ח]:

⁵ ע"י רמב"ם (מע"ש פ"ב ה"ט): מעשר שני שנכנס לירושלים אפילו של דמאי אסור להוציאן משם שכבר קלטוהו מחיצות, וכן פירות הנלקחין בכסף מעשר שנאמר ואכלת לפני י"י אלהיך, עבר והוציאן או שיצאו בשגגה יחזרו ויאכלו בירושלים, וקליטת מחיצות מדבריהם אפילו מעשר שאין בחומשו שוה פרוטה שהוא מדבריהם מחיצות קולטות אותו ואסור להוציאן, אבל מעות מעשר שני נכנסין לירושלים ויוצאין.

דרך אמונה: מעשר שני שנכנס לירושלים. היינו פירות מע"ש אבל מעות מע"ש מותר להוציאן כדלקמן:

שחייבין במעשרות] (רצב) ואם הקדים המע"ש בשבלים שהוא פטור מתר"ג תלוי בפלוגתא הנ"ל גבי מעש"ר: (קפו) והקדש. משום שהי' ראוי להיות תרומה לפני שהקדישו (רצג) ואם הקדישו לפני מירוח תלוי בפלוגתא הנ"ל:

(קפז) שנפדו. (רצד) אבל אם לא נפדו פשיטא שאין משלמין מממון גבוה (רצה) ואפי' הזורע פירות הקדש כ"ז שלא פדאן אין משלמין מגידוליהן אף על פי שאין בהן מעילה וגם מע"ש כ"ז שלא פדאה ק"ל דממון גבוה הוא:

(קפח) ואף על פי שנפדו שלא כהלכה. (רצו) היינו שלא נתנו את החומש שאין החומש מעכב אבל אם חילל המע"ש על אסימון או שחילל ההקדש על הקרקע הוי כאילו לא נפדו כלל:

(קפט) ומן החדש על הישן. היינו מפירות שנה זו על פירות שנה אחרת ואף על גב שבתרומה אין תורמין מן החדש על הישן ומן הישן על החדש כנ"ל פ"ה ה"א בתשלומי תרומה מותר:

(קצ) על הישן. וה"ה מן הישן על החדש (רצז) אבל אין לשלם מן הרע על היפה אבל משלם מן היפה על הרע (רחץ) ותבא עליו ברכה:

(קצא) אבל לא כו'. זה קאי רק אשוגג כדמסיים שנא' ונתן לכהן וגו' והאי קרא בשוגג כתיב:

(קצב) ממין על שאינו מינו. (רצט) ואפי' אם המין השני שוה יותר (ש) וכ"ש שאין יכול לשלם במעות או בשוה כסף (שא) ואם אכל ענבים יכול לשלם יין אכל זיתים משלם שמן אחד מינא חשיבי (שב) וביירו' מסופק אם אכל חלה אם יכול לשלם מתבואה שלא הביאה שליש שהתבואה שלא הביאה שליש חייבת בחלה [ומוכח דמקמח ודאי יכול לשלם אף שאין ראוי עדיין לחלה] וכן אם אכל ביכורים אם יכול לשלם במחובר לקרקע שהביכורים חלים במחובר לקרקע (שג) אבל אם אכל תרומה בודאי אין משלם לא מתבואה שלא הביאה שליש ולא במחובר לקרקע:

(קצג) על שאינו מינו. (דש) ואפי' דיעבד לא חל (שה) ואם אכל תערובות מכמה מינים צריך לשלם ג"כ תערובות כזו מכמה מינין:

(קצד) כקדש שאכל. דהיינו אותו המין שאכל וכ"ש שאין יכול לשלם במעות:

^י עי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ט): אין פודין פירות מעשר אלא בכסף שנאמר וצרת הכסף, וכן אם פדה לעצמו והוסיף חומש לא יהיה החומש אלא כסף כקרו, ואין פודין בכסף שאינו מטבע אלא בכסף מפותח שיש עליו צורה או כתב [שנאמר וצרת הכסף], ואם פדה בלשון של כסף וכיוצא בו והוא הנקרא אסימון לא עשה כלום, ואין פודין בפחות מפרוטה מפני שהוא כפודה באסימון.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ד הלכה ט (נט) אין פודין פירות מעשר אלא בכסף. (צא) אין כונת רבנו לאפוקי פירות דהרי דעתו לעיל ה"ב דמחללים על פירות אלא כונתו על דברים שאין ראויין לאכלן בירושלים דעל זה א"א לחלל אלא על מטבע:

(ס) אלא בכסף. (צב) ר"ל במטבעות אבל על כל המטבעות יכול לחלל לכתחלה אפי' על של נחשת או של שאר מיני מתכות (צג) וכן על המטבע של זהב (צד) ונראה דה"ה מטבע של עץ (צה) או של חרס אם הוא יוצא בהוצאה (צו) ואף על גב דמטבעות בזה"ז אין להן שיווי עצמי מ"מ כיון שיש בהן שיווי משום שהן מטבע שפיר חשיב שיווי ולפ"ז פודין אף במטבע של נייר אלא שאין עושין מעשה במה שלא שמענו מרבותינו ואפשר דלא ליתי לזלזולי בפדיונו אין לעשות כן וצ"ע (צז) ונראה דבמקומות שאין מטבע של זהב יוצא בהוצאה ואין עושין אותו אלא לניי א"א לחלל עלי':

(סא) שנא' וצרת הכסף. וכל מיני מטבע בכלל כסף אבל לא דברים אחרים:

(סב) לא יהי' החומש אלא כסף. (צח) דילפי' בגמ' משנאמר עליו לרבות חומשו כמותו (צט) לענין זה:

דרך אמונה הלכות תרומות פרק י הלכה יח
(קעו) כל האוכל תרומה. היינו זר:

(קעז) אינו משלם. (רעא) בין הקרן ובין החומש:

(קעח) אלא מן החולין. ולא מן התרומה. (ערב) שהתרומה בלא"ה שייכת לכהן ואינו יכול לפטור את עצמו בממונו של כהן (רעג) אבל אם יש לו תרומה שירשה מאבי אמו כהן או שקנה מכהן משמע דדעת רבנו שיכול לשלם מהן בין שאכל בשוגג ובין במזיד:

(קעט) המתוקנים שהוציאו מהן תרומות ומעשרות. (רעד) שכ"ז שלא הוציאו מהן תר"מ הרי יש כאן חלק ששייך לכהן וללוי ולעני ואין יכול לפטור עצמו בזה שאינו שלו ומשמע שאם יתן כ"כ הרבה שאחר שיפריש מהן כל התרומות והמעשרות ישאר לו כדמי התרומה שאכל מהני ובזה אין נ"מ אם אכל בשוגג או במזיד שגם אוכל במזיד אין יכול לפטור עצמו בממון אחרים וזו דעת רבנו אבל דעת (ערה) כל הראשונים דאפי' מתרומה שקנה או שירש אין יכול לפטור עצמו האוכל בשוגג דבעי דבר הראוי להיות קדש ולא שכבר קדש (רעו) וכן מן טבל כ"ז שלא הופרשו התר"מ אינו ראוי להיות קדש ולאוכלו (רעז) ולא דמי לחולין מתוקנים שהיו ראויין להיות תרומה וכ"ז דוקא באוכל בשוגג אבל באוכל במזיד דינו כגזלן בעלמא ויכול לשלם מכל דבר שיהא שוה כדמי הגזלה שאכל (רעח) וי"א דגם דעת רבנו כן אלא דס"ל דגם באוכל במזיד נהי שאין התשלומין תרומה והכהן יכול למחול מ"מ צריך לשלם דבר הראוי להיות קדש ועי' בבה"ל.

(רעט) ע"ה שאכל תרומה ושילם לכהן תשלומין אין הכהן צריך להפריש מהן דמאי. (רפ) תרומה שנתערבה בחולין בפחות ממאה ואכלה כולה משלם קר"ח לפי חשבון התרומה ואם אכל תרומה אחרת יכול לשלם מהתערובות קר"ח לפי חשבון החולין ששם (רפא) וי"א דכ"ז בדבר יבש שנתערב שאינו נבלל בשוה אבל דבר לח הנבלל בשוה אם רוב תרומה משלמין קר"ח כנגד כולו ואם רוב חולין משלם מכולו קר"ח על מקום אחר אף על גב דאסור לזרים משום התערובות אם אין בו ק"א מ"מ כיון דמה"ת בטל ברוב משלמין מכולו קר"ח. (רפב) וכן גידולי תרומה בדבר שאין זרעו כלה אין חייבין עליהן קר"ח אלא לפי חשבון התרומה ואין משלמין מהן קר"ח אלא לפי חשבון החולין:

(קפ) ומשלמין מן הלקט. (רפג) ואפי' אם הי' לקט במחובר [שדעת רבנו דשייך לקט גם במחובר כנ"ל פ"ד ממתנ"ע ה"ג] וכן שכחה אפי' הי' שכחת קמה וכן פאה שמשאירין במחובר ואף על פי שכל אלו לא היו מעולם חייבין בתר"מ מ"מ אפשר לעשותן תשלומי תרומה ואפי' להסוברים דבעי דבר הראוי להיות קדש כנ"ל מ"מ זה מקרי ראוי להיות קדש:

(קפא) ומן ההפקר. שהופקר קודם מירוח (רפד) ועתה זכה בו שפטור מתר"מ (רפה) ואפי' אם הופקר גם הקרקע שמעולם לא נתחייב בתר"מ מ"מ אפשר לשלם מהן (רפו) וי"א שא"א לשלם מכל אלו [אם אכל בשוגג] כיון שמעולם לא היו ראויין לחיוב תר"מ לא קרינן בהו דבר הראוי להיות קדש (רפז) ולפ"ז גם מפירות חו"ל א"א לשלם:

(קפב) שניטלה תרומתו. היינו התרומת מעשר שלו (רפח) אבל אם לא ניטלה תרומתו אפי' יתן לו כ"כ הרבה שישוה כפי הפירות שאכל לא מהני:

(קפג) אף על פי שלא ניטלה תר"ג שיש בו. לפי שפטור מתר"ג כנ"ל פ"ג ה"ג:

(קפד) אם הקדים המעשר לתרומה. דהיינו שהקדימו בשבלים (רפט) אבל אם הקדימו בכרי חייב בתר"ג וכנ"ל שם ובודאי אפשר לשלם מהן אם ניטלה תרומתו (רצ) וי"א שגם מהקדימו בשבלים א"א לשלם דכיון שהקדימו בשבלים א"כ מעולם לא חל עליו בשעת מירוח חיוב תרומה ומקרי דבר שאין ראוי להיות קדש (רצא) ולכו"ע א"א לשלם מפירות מחוברים לקרקע:

(קפה) ומשלמין ממע"ש. בזה כו"ע מודו דכיון שהוא ראוי לעשותו תרומה קודם שעשאוהו מע"ש ומיירי שכבר הופרש עליו תר"ג ומעש"ר כדין [דאל"כ הרי אין משלמין מפירות

אז הפרשתו מקדשתו (רמו) ו"א דלעולם הפרשתו מקדשתו (רמז) ואם הפריש תשלומי תרומה יכול לישאל עליו אפי' להסוברים הפרשתו מקדשתו וחוזרין להיות חולין אבל אם נתנן לכהן שוב אינו יכול לישאל עליו (רמח) וצ"ע אם מותר להפריש תשלומי תרומה בשבת וי"ט להסוברים דהפרשתו מקדשתו אבל ליתן לכהן בודאי אסור דהוי פורע חובו בשבת ונראה דלהסוברים הפרשתו מקדשתו א"א להפריש ע"י שליח גוי וצ"ע:

(קס) אלא שאם נזרעו גידוליהן חולין. ולא גזרו עליהן גזרת גידולי תרומה (רמט) כיון דתשלומי תרומה לא שכיחי ודוקא בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אסור: (קסא) ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל. דהרי חזינן דהתורה הקפידה שישלם דוקא חולין מתוקנים ולא מעות כדלקמן ה"ח א"כ אין תלוי בדעת הכהן ועוד דהוא משום כפרה ולכן א"א למחול ו"א שא"א למחול שלא יצטרך להפריש אבל אם הפריש יכול למחול שלא יצטרך לתת אבל דעת רוב הראשונים שאינו יכול למחול כלל אבל לאחר ששילם יכול הכהן להחזירה לו במתנה למכרה לכהן:

(קסב) וכל המשלם את הקרן בלבד. אין זה אלא מדין גזלה ולכן התשלומין חולין והכהן יכול למחול כמו כל גזלה ואף על גב ד"א דדעת רבנו בסמוך ה"ח דגם האוכל במזיד צריך לשלם מן החולין המתוקנין מ"מ כיון שאינו משלם אלא קרן והתשלומין חולין יכול הכהן למחול:

^י ע"י רמב"ם (תרומות פ"י הכ"ג): הגונב תרומה ולא אכלה משלם תשלומי כפל לבעלים ויש לו לשלם מדמי תרומה, גנבה ואכלה משלם שני קרנין וחומש, קרן וחומש מן החולין, וקרן אפילו מדמי תרומה.

דרך אמונה הלכות תרומות פרק י הלכה כג

הגונב תרומה. זר שגנב תרומה מכהן:

ולא אכלה. (שמט) שהיא חוזרת בעין (שנ) וה"ה אם נאבדה שהוא משלם דמיה:

משלם תשלומי כפל. (שנא) של קנס גניבה:

ויש לו לשלם. ר"ל יש לו רשות לשלם:

מדמי תרומה. (שנב) יכול לשלם במעות וא"צ לשלם פירות כדין אוכל תרומה כנ"ל ה"ח וישלם כמה שתרומה שוה לימכר בשוק ודמיה פחותין מדמי חולין שאין ראוי' אלא לכהנים ואינה ראוי' בימי טומאתו ואם מטמאה אסורה באכילה לפיכך דמיה מועטים ואף על גב דרבנו פסק דגם האוכל תרומה אינו משלם אלא לפי דמים שהתרומה היתה שוה כדלקמן הכ"ו מ"מ צריך לשלם פירות חולין והם נעשים תרומה נמצא שאחר שנעשו תרומה שוין כדמי התרומה שאכל אבל כאן שיכול לשלם כסף או שוה כסף לא יתן לו אלא כדמי התרומה וכ"ש להפוסקים דלפי מדה משלם דנ"מ טובא שכאן לא ישלם אלא כדמי תרומה ובאוכל ישלם חולין ממש כמדת התרומה:

גנבה ואכלה. (שנג) בשוגג שלא ידע שהיא תרומה:

משלם שני קרנין וחומש. (שנד) אחד לקרן ואחד לכפל וחומש בשביל אכילתה כגון אם אכל שוה ד' משלם דמי תשעה כמש"כ רבנו בסמוך הכ"ו:

קרן וחומש מן החולין. (שנה) דהיינו פירות מתוקנין ממין שאכל בשביל כפרת אכילת התרומה כדין אוכל תרומה בשוגג (שנו) והן נעשין תרומה:

וקרן. (שנז) השני שהוא בא מחמת כפל של קנס גניבה משלם דמי תרומה כלומר מעות כמו שנמכרת תרומה בשוק (שנח) ואף על גב דרבנו פסק ברפ"ד מגנבה שאין החומש משתלם עם הכפל ה"מ בשבועת הפקדון שיש פסוק ע"ז אבל כאן חייב שניהם (שנט) ו"א שגם כאן כיון שיש כפל פטור מחומש:

^י ע"י רמב"ם (גז"א פ"ז ה"ב): המחזיר את הקרן לבעלים וכפר פעם שניה בחומש ונשבע עליו נעשה החומש כקרן לכל דבר ומשלם עליו חומש אחר שנ' וחמישיתיו יוסף עליו מלמד שהוא מוסיף חומש על חומש עד שיתמעט החומש שיכפור בו וישבע עליו משהו פרוטה.

(סג) אלא בכסף מפותח. דהיינו שהכתב בולט (ק) ואם הכתב שוקע אם אינו עשוי אלא לעשות בתוכו מטבעות כעין דפוס שעתידי להיות המטבע עליו וצורתו שוקעת כדי להיות בולטת במטבע הוא בכלל אסימון אבל אם ידוע שיוצא בהוצאה בודאי אפשר לחלל עליו:

(סד) צורה או כתב. ואין נ"מ איזה צורה או כתב כי העיקר שיצא בהוצאה ע"ז בתורת מטבע:

(סה) שנא' וצרת הכסף. (קא) ודרשי' כסף שיש עליו צורה וכן כתב הוא בכלל צורה:

(סו) בלשון של כסף. או זהב או נחשת:

(סז) וכיוצא בו. (קב) כגון מטבע עגולה כצורת זוזים ומוכנין לצור עליהן את הצורה בחותם אבל עדיין לא נעשה עליו הצורה (קג) וכן מעות הניתנות לסימן בבית המרחץ:

(סח) והוא הנקרא אסימון. (קד) ו"א דאסימון הוא מטבע עם צורה שאין יוצא בהוצאה כדלקמן ה"י (קה) ו"א שנשברה צורתו (קו) ואפי' בזה"ז שאין מע"ש נאכל אין לחלל על אסימון ועל אלו שאין מחללים:

(סט) בפחות מפרוטה. ר"ל במטבע שהיא פחותה מפרוטה (קז) ואפי' אם מחלל מע"ש הרבה על הרבה מטבעות כאלו לא מהני דכיון דכל מטבע היא פחותה מש"פ לא שמה מטבע והרי היא כאסימון (קח) וכן אם במטבע יש בה פרוטה אלא שהוא מחלל המעשר ששוה יותר על חצי ממנה ג"כ לא מהני דאע"ג דק"ל שוה מנה שחיללו על פרוטה מהני כנ"ל פ"ב ה"ב ובסמוך ה"ח אבל לא על פחות מפרוטה ואם אין בשוויו המעשר ש"פ ע"י לקמן פ"ה ה"ה מה תקנתו:

(ע) מפני שהוא כפודה באסימון. (קט) וכן כשמחלל על פירות לפ"ד רבנו צריך שיהא בהן ש"פ כנ"ל פ"ב ה"ג ומ"מ מצטרפין כמה פירות לש"פ:

^נ ע"י רמב"ם (ערכין פ"ז ה"ב): רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ז הלכה ב

כל הפודה קדשיו מוסיף חומש, ואחד המקדיש עצמו או אשתו או הירוש מוסיפים חומש כמו שבארנו, ואף החומש לא יהיה אלא מן המטלטלים, והחומש שמוסיף הרי הוא כהקדש עצמו ודין אחד להם.

וע"י רמב"ם (תרומות פ"י ה"טו): האוכל את החומש בשגגה ה"ז מוסיף עליו חומשו, שהחומש כקרן לכל דבר, וכן מוסיף חומש על חומש לעולם, כל המשלם קרן וחומש הרי התשלומין כתרומה לכל דבר, אלא שאם נזרעו גידוליהן חולין, ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל, וכל המשלם את הקרן בלבד הרי התשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל.

דרך אמונה: (קנג) האוכל את החומש. היינו שאכל תרומה ונתן קרן וחומש להכהן ואח"כ שגג ואכל את החומש חייב לשלם עליו קר"ח שהתשלומין נעשין תרומה כדבסמוך בין הקרן ובין החומש ובסמוך יתבאר אם מיד בהפרשה כבר חלה ע"ז הקדושה או דוקא בנתניה לכהן:

(קנד) מוסיף עליו חומש. היינו מלבד החומש עצמו שאכל שצריך לשלם צריך ג"כ להוסיף חומש על החומש:

(קנה) שהחומש כקרן לכל דבר. כדיליף בגמ' משנאמר ויסף חמישיתו עליו ולשון עליו משמע דחומשו כמותו:

(קנו) וכן מוסיף חומש על חומש לעולם. דהיינו שאם חזר ואכל בשגגה את החומש שנתן על החומש צריך לשלמו ולהוסיף גם עליו חומש וכן עד לעולם עד שיתמעט אכילתו מכזית וכנ"ל ה"א:

(קנז) הרי התשלומין כתרומה. דילפי' לה משנאמר ונתן לכהן את הקדש מה שהוא נותן לו נעשה קודש דהיינו תרומה וגם אם אכל תרומה דרבנן כגון ירקות וכה"ג הדין כן:

(קנח) לכל דבר. שאסור לזרים ולטמאים וזר האוכלה חייב עליה מיתה וקר"ח כנ"ל (רמ) ופטורה מחלה (רמא) ושני לטומאה פוסל בהן (רמב) ומדמע בפחות ממאה ואם נתערבה במאה וא' צריך להרים וכל דיני תרומה עליה (רמג) ואפי' דברים שנוהגים בתרומה מדרבנן נוהג בהן:

(קנט) דבר. (רמד) ודעת רוב הראשונים שדוקא בשעת נתינתו לכהן מתקדשת (רמה) מיהו אם אינו חייב ליתן לכהן

(טז) פדה פירות מעשרו. (כד) וה"ה מעות מעשרו אם פדאן והוסיף חומש כנ"ל ה"ב:

(יז) מוסיף חומש שני על הקרן. (כה) ולא כמו בהקדש שאין מוסיפין חומש על ההקדש השני כנ"ל פ"ז מערכין ה"ד: (יח) ואינו מוסיף חומש על החומש. (כו) דלא ריבתה תורה חומש אלא על הקרן:

^{סא} עי' רמב"ם (ערכין פ"ז ה"ד): קדשי מזבח שנפל בהם מום ונפדו, אם פדה המקדיש עצמו מוסיף חומש כשאר ההקדשות, והמקדיש שפדה לעצמו הוא שמוסיף חומש לא המתכפר בה שפדאה, והקדש ראשון הוא שחייב בתוספת חומש, אבל הקדש שני אינו מוסיף עליו חומש, שנאמר ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית המקדיש ולא המתפיס.

^{סב} עי' רמב"ם (מעילה פ"א ה"ה): הביא מעילתו עד שלא הביא אשמו לא יצא, נסתפק לו אם מעל או לא מעל פטור מן התשלומין ומן הקרבן, והחומש הרי הוא כתחילת ההקדש ואם נהנה בו מוסיף חומש על החומש, וכבר ביארנו כמה פעמים שהחומש אחד מארבעה מן הקרן עד שיהיה הוא וחומשו חמשה. [ראב"ד] שלא הביא אשמו לא יצא. א"א אינו משוה עם הגמרא של פרק הגוזל רבה.

^{סג} עי' רמב"ם (מעילה פ"ז ה"ח): המועל בפחות משוה פרוטה בין בזדון בין בשגגה משלם את הקרן ואינו חייב חומש ולא קרבן, ויראה לי שאינו לוקה על פחות משוה פרוטה אם היה מזיד.

^{סד} עי' שו"ע (ח"מ סי' ו): הוב"ד לעיל הערה 74.

^{סה} עי' רמב"ם (ביכורים פ"ג ה"א): הביכורים נותנים [אותן] לאנשי משמר והן מחלקים אותן ביניהן כקדשי המקדש, וכבר בארנו שהן קרויין תרומה, ולפיכך זר שאכל בכורים בכל מקום חייב מיתה בידי שמים והוא שיאכלם מאחר שנכנסו לחומת ירושלים.

דרך אמונה הלכות ביכורים פרק ג הלכה א

(א) נותנים אותן לאנשי משמר. היינו שאין לו טובת הנאה בזה אלא מניחן לפני המזבח והכהנים אנשי המשמר נוטלים אותן ומחלקין ביניהן ואפי' כהן שאינו חבר נוטל חלק בהן כדין קדשי המקדש (ג) ואפי' אינו אוכל חולין בטהרה דכל דבר דממקדש קאתי מטהר עצמו [אבל תרומה אין נותנים לן] (ד) ונאכל לכהנים ולנשיהם ולעבדיהם כדין תרומה (ה) וי"א שכהן שאוכל בכורים מקיים מ"ע (ו) ודעת החזו"א דמה"ת יכול ליתנו לכל כהן שירצה אחר שקיים בהן מצות הנחה ורק מדרבנן נותנו לאנשי משמר (ז) ואפשר שיכול ליתנו לכהן קודם הבאה ג"כ והכהן יהי שלוחו להבאה שהרי יכול לעשות שליח להבאה כנ"ל אך אפשר שאם אין נותן לאנשי משמר לא יתן אלא לכהן חבר כמו תרומה (ח) אבל הרמב"ן כתב דמה"ת הוא לאנשי משמר ועי' בבה"ל (ט) וכהן שמביא בכורים א"צ לתתם לאנשי משמר:

והן מחלקין אותן. (י) היינו שכל בכורים מחלקין אותו לכל המשמר אבל אין מחלקין בכורים כנגד בכורים כמו בקדשים כמש"כ רבנו בפ"י ממעה"ק הט"ו ט"ז (יא) וי"א שאין מחלקין כלל אלא כולן נוטלים בלי חלוקה: (ג) וכבר ביארנו. בפט"ו מתרומות ה"כ:

(ד) שהן קרויין תרומה. שנאמר ותרומת ידך (יב) ודרשי' אלו הביכורים (יג) שנא' בהן ולקח הכהן הטנא מידך:

(ה) זר שאכל בכורים. היינו בכזית (יד) ואם אכל פחות מכזית נהי דאין חייב מיתה מ"מ יש בו איסור דאורייתא כדין כל חצי שיעור:

(ו) בכל מקום. בין בירושלים ובין חוץ לירושלים:

(ז) חייב מיתה בידי שמים. כדין אוכל תרומה (טו) ואם אכל כזית בשוגג חייב לשלם קרן וחומש כדין תרומה ברפ"ו מתרומות (טז) ובירושלמי מסופק אם יכול לשלם מפירות מחוברין לקרקע שהרי בכורים נתפסין במחובר לקרקע (יז) וכן טמא שאכל בכורים בטומאת הגוף חייב מיתה בידי שמים כדין תרומה (יח) וכן אסורין לזרים בהנאה של כילוי כדין תרומה:

לחם משנה: בין שיהיה בעל השדה וכו'. קשה דהא בגמ' אמרו האי מאן דאישתכח בבי דרי פרע מנתא דמלכא וה"מ שותפא אבל אריסא אריסותיה דקא מפיק משמע דאם אין בו שותפות ואינו בעל השדה אינו משלם וא"כ איך כתב רבינו ז"ל בין שיהיה בעל השדה וכו'. וי"ל דהוא מפרש דמאי דאמרו בגמ' ה"מ שותפא וכו' היינו דדינא דמלכותא הוי הכי אבל אם יגזור המלך דאפילו מי שאינו בעל השדה יפרע אז ודאי היינו דין ודומה לזה כתב למטה ואם מכרו השדה במס שעל הראש ה"ז אינו ממכר אא"כ היה דין המלך:

^{נא} עי' רמב"ם (תרומות פ"י ה"ב): אחד האוכל דבר שדרכו לאכול ואחד השותה דבר שדרכו לשתות ואחד הסך דבר שדרכו לסוך שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל לרבות את הסך, ואחד האוכל תרומה טהורה או טמאה בשגגה משלם קרן וחומש ואינו חייב בחומש עד שיאכל כזית שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית, וכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתייה בכזית.

דרך אמונה: דבר שדרכו לאכל. אבל אם אכל דבר שאין דרכו לאכל הוי כמזיק ופטור כדלקמן ה"ח גבי כוסס את השעורים ואין משלם אלא קרן כדין גזלן:

ואחד השותה. אף על גב שנאמר בתורה כי יאכל למדו בגמ' מקראי דשתיה בכלל אכילה:

דבר שדרכו לשתות. כגון יין [אבל על שאר מי פירות של תרומה אין חייבין כדלקמן פ"א ה"ב] אבל השותה דבר שאין דרכו לשתות כגון ששתה שמן בפ"ע פטור ואין משלם אלא הקרן כדין גזלן כדלקמן ה"א:

ואחד הסך. ר"ל זר שסך עצמו בשמן של תרומה חייב קרן וחומש:

דבר שדרכו לסוך. דהיינו שמן וכה"ג אבל דבר שאין דרכו לסוך כגון יין פטור מחומש כדלקמן ה"א:

שנא' ולא יחללו כצ"ל. בפרשת תרומה כתיב בתר קרא דוכל זר לא יאכל בו ואיש כי יאכל קדש בשגגה וגו' ומרבין מיני' דגם זר הסך שמן של תרומה חייב קרן וחומש והא דמרבין דוקא סיכה ולא מילי אחריני משום דאשכחן במקום אחר דסיכה כשתי' שנאמר ותבא כמים בקרבנו וכשמן בעצמותיו כמש"כ רבנו לקמן רפ"א אמנם מהאי קרא לחודי' דותבא כמים וגו' לא הוי ילפי' דד"ת מדברי קבלה לא ילפי' אלא כיון דרביי' קרא מסתבר לרבוויי סיכה מה"ט:

לרבות את הסך. ומ"מ י"א שאין חיוב מיתה על זר הסך ואינו אלא בלאו וצ"ע וי"א שאינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ומדרבנן חייבוהו קרן וחומש וכ"ד רוב הפוסקים וכן נראה שהסכים הגר"א:

או טמאה. ומיירי ששוה פרוטה להסיקה תחת תבשילו דאל"ה אינו משלם לפ"ד רבנו שפסק בהכ"ו דלפי דמים משלם כמו שיתבאר בסמוך בעז"ה:

ואינו חייב בחומש. אבל קרן חייב דלא גרע מגזלן אם הוא תרומה שאינו שלו כדלקמן ה"א:

בחומש. אבל אסור מדאורייתא כדין חצי שיעור:

עד שיאכל כזית. שנאמר כי יאכל ואין אכילה בתורה פחות מכזית וא"צ שיהי' בו ג"כ שוה פרוטה וי"א דצריך שישוה ג"כ שוה פרוטה ולפ"ז בתרומה טמאה צריך שישוה פרוטה להסיקה תחת תבשילו וכ"ז כשאכל בשוגג אבל במזיד אין תלוי כלל בכזית אלא בש"פ כדין גזלן:

כזית. וצריך לאכלו בתוך כדי אכילת פרס כמו בכל אכילה ושתיה כמבואר בסמוך ה"ג ואם אכל כזית אפי' מחמשה מינים מצטרפין:

כך שתיה בכזית. וכן סיכה שיעורה בכזית:

בכזית. וי"א ששתיה שיעורה ברביעית ומ"מ גם לדעת רבנו אין אכילה ושתיה מצטרפין וצ"ע ומ"מ אם אכל ושתה בהתראה א' במזיד אין לוקה אלא א':

^{נב} עי' רמב"ם (תרומות פ"י ה"טו): הוב"ד לעיל הערה נה. ^ס עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ג): פדה פירות מעשרו והוסיף חומש וחזר ופדה הפדיון לעצמו פעם שנייה מוסיף חומש שני על הקרן בלבד ואינו מוסיף חומש על החומש.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ה הלכה ג

(כא) כמע"ש. (קטז) דילפי' קדש קדש ממע"ש דדינו כמע"ש לכל דבר והיות שכהיום מצויים פירות אילן שהנם משנה הרביעית של גידול האילן ופירות אלו אסורין באכילה בלי פדיון נכון לפדות כל פירות האילן שאינו יודע אם עברה עליהן כבר השנה הרביעית, ע"כ אחר שהפריש תרומ"מ מפירות האילן יוסיף את המלים האלה, ואם הם נטע רבעי יהיו מחוללים הם וחומשם בפרוטה שבמטבע שיחדתו לחילול מע"ש ורבעי:

^{טו} עי' רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"א): הוב"ד לעיל הערה 64.

^{טז} עי' רמב"ם (ערכין פ"ז ה"ב): הוב"ד לעיל הערה נה.

^{טז} עי' רמב"ם (מעילה פ"א ה"ג): כל המועל בזדון לוקה ומשלם מה שפגם מן הקדש בראשו, ואזהרה של מעילה מזה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגן וגו' ונדרך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה הואיל וכולו לשם והוא הדין לשאר כל קדש שהוא להשם לבדו, בין מקדשי המזבח בין מקדשי בדק הבית אם נהנה בהן שוה פרוטה לוקה, מעל בשגגה משלם מה שנהנה ותוספת חומש, ומביא איל בשני סלעים ומקריבו אשם ומתכפר לו וזהו הנקרא אשם מעילות, שנאמר וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו וגו' ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמישיתו וגו', ושילום הקרן בתוספת חומש עם הבאת הקרבן מצות עשה. [ראב"ד] ואזהרה של מעילה מזה וכו'. א"א ופשוטה מזו היא בתרומת הקדשים לא תאכל.

^י עי' רמב"ם (גז"א פ"ז ה"א): כל מי שנתחייב ממון לחבירו הישראלי וכפר בו ונשבע על שקר הרי זה חייב להחזיר לו הקרן שכפר בו והוספת חומש וחייב בקרבן והוא הנקרא אשם גזלות.

אבן האזל הלכות גזלה ואבדה פרק ז הלכה א

[א - ב] כל מי שנתחייב ממון לחבירו הישראלי וכפר בו ונשבע על שקר הרי זה חייב להחזיר לו הקרן שכפר בו והוספת חומש וחייב בקרבן והוא הנקרא אשם גזלות, אחד הגוזל או העושק או הגונב או שהלוהו או שהפקיד אצלו או מצא אבדה וכחש בה או שהיתה ביניהן שותפות ונשאר לו אצלו ממון או שעשה לו מלאכה ולא נתן לו שכרו, כללו של דבר כל שאילו הודה חייב לשלם בדין וכפר ונשבע משלם קרן וחומש שנאמר וכחש בעמיתו בפקדון.

כבר הקשו האחרונים על מה שסתם הרמב"ם וכתב דגם בעושק ובהלוואה חייב ק"ש ובב"מ דף מ"ח איתא דדוקא ביחד לו כלי לעשקו ולהלוואתו ונאמרו בזה תירוצים שונים, אכן כבר הקשו בתוס' דאנסת ופתית את בתי דלא שייך יחוד כלי כיון דאכתי לא נתחייב ותיצו דמיירי שייחד לו כלי לכשיעמוד בדין וקאי למ"ד אם מקנה דשלב"ע ע"ש ובודאי הוא דוחק לאוקמי מתני' שלא כהלכה.

ונראה עפ"י דאיתא בספרי הבאתי ברפ"א וז"ל אי והשיב ושלם יכול יהי' משיב ומשלם ואל תתמה שהרי הגנב משלם תשלומי כפל, אם טבח ומכר ומשלם דר"ה ת"ל גזילה גזילה הוא משלם ואין משיב ומשלם, והיינו דמקודם כתיב והשיב את הגזלה ואח"כ ושלם אותו בראשו, וקמ"ל בספרי דאינו משיב ומשלם, וא"כ ע"כ והשיב הוא כשהוא בעין ושלם כשאינו בעין, וא"כ י"ל דמה דאוקים רב חסדא כשיחד לו כלי לעשקו ולהלוואתו, היינו כדי שיהי' אפשר שיהי' דין השבה גם בעושק ותשומת יד דבאמת בעיקר קרא דוהשיב כתיב נמי עושק וע"כ צריך לאוקמי שייחד לו כלי, ולכן אמר דבתשומת יד נמי משכחת לה באופן שיהי' דין השבה ומ"מ כי אהדריה קרא לא אהדר אלא בעושק כדאיתא שם, אבל מ"מ קרבן שבועה חייב נמי גם היכי דהוא בדין ושלם והיינו כשאינו בעין, אח"כ ראיתי דבעיקר הדברים כבר כתב כן הרמב"ן בחידושיו בב"מ דרב ששת אתא לאשמעינן רק שיהי' משכחת לה קרא דוהשיב אלא שלא הביא דברי הספרי ולא קרא דושלם ובדברינו לפי דברי הספרי מבואר ביותר, ואפשר כיון לזה הרמב"ן אלא שקיצר בדבריו:

^{יא} עי' שו"ע (אה"ע סי' קמב ס"ז): אם איחר מלאומרו יותר מתוך כדי דיבור, או שלא אמרו (בפני האשה) (טור), או שנתנו לה בינו לבניה, אף על פי שנשאת, נוטלו ממנה וחוזר

(ח) והוא שיאכלם מאחר שנכנסו לחומת ירושלים. ואפי' יצאו אח"כ חייב עליהן (יט) דילפי' מאיסור חוץ לחומה דאין חייבין עליהן עד שיכנסו למקום אכילתן כדבסמוך ה"ג (כ) וכן אין זר האוכלו בשוגג חייב חומש עד שיכנס לפנים מן החומה ואפשר דגם האוכלו בטומאת הגוף אין חייב מיתה עד שיכנס לפנים מן החומה:

(ט) שנכנסו לחומת ירושלים. (כא) וי"א שנכנסו לעזרה (כב) וי"א דדוקא לאחר הנחה ליד המזבח:

^{טו} עי' רמב"ם (מע"ש פ"ט ה"ב): הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני, ואם פדהו לעצמו מוסיף חומש, ואין פודין אותו עד שיגיעו לעונת המעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה, ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני והרי הוא ממון גבוה כמעשר, לפיכך אינו נקנה במתנה אלא אם נתנו בוסר, ודינו בשאר הדברים לענין אכילה ושתיה ופדייה כמעשר.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ט הלכה ב (י) פודהו כמע"ש. וככל דיני מע"ש שנתבאר בפרקים הקודמים (צט) וכשהוא פודה מברך אקב"ו על פדיון רבעי ויתבאר לקמן ה"ו בעזה"י (ק) ואפשר לצרף חצי פרוטה ממע"ש וחצי מנ"ר ולחללן יחד על פרוטה וגם לעשות מהן פרוטה חמורה:

(יא) לעצמו. אבל אם פדהו לחברו אין מוסיף חומש כדין מע"ש לעיל פ"ה (קא) ומשמע דמותר גם להערים לפטור מחומש כנ"ל פ"ה ה"ח גבי מע"ש (קב) וכן לפדותו כשער הזול:

(יב) לעונת המעשר. שנתבאר פ"ב מה' מעשר בכל פרי (קג) ובירושלמי פליגי בה אם בדיעבד פדוי וגם אם בזה"ז יכול לפדותן או טעון קבורה ורבנו לא הביא דין דיעבד, (קד) ואפשר דאסור ללקטן קודם עונת המעשרות ולפ"ז מוכח דגם קודם עוה"מ הוא ממון גבוה (קה) וקדוש בקדושת רבעי ורק לפדותו אז א"א:

(יג) עד שיעשה תבואה. היינו פרי גמור שראוי לאכילה: (יד) במחובר. לקרקע והיינו אפי' אם כבר נגמר לגמרי וראוי לאכילה:

(טו) כמעשר שני. (קו) דעת רבנו דהוא מה"ת דילפי' ממע"ש ולפ"ז גם בדיעבד אינו פדוי וי"א שהוא מדרבנן משום שאין בקיאתן לשומו יפה כשהוא במחובר ולפ"ז בדיעבד אם פדאו פדוי ובזה"ז מותר לפדותו לכתחלה במחובר כיון שפודהו על ש"פ (קז) וי"א דבדבר שידוע שומתו פודין גם בזמן הבית במחובר אבל הגר"א הכריע כדעת רבנו דגם דיעבד אין פדוי מיהו אם התנה שיחול הפדיון כשיתלשו מועיל לכ"ע וצריך שיהא המטבע קיים בשעת תלישה שאם נאבד המטבע קודם שתלשן אין פדיונו כלום וי"א שאין לעשות כן לכתחלה אלא בשעת הדחק, וכ"ז דוקא כשפודה במחובר שבשל כל צרכו ואינו גדל עוד אבל אם הפירות גדילין עדיין אין פדיונו מועיל על מה שגדל ואסורין באכילה עד שיחזור ויפדה בתלוש את כל התוספות שהוסיפו:

(טז) והרי הוא ממון גבוה כמעשר. כנ"ל פ"ג ה"ז:

(יז) אינו נקנה במתנה. היינו שמוותר ליתנו במתנה אבל אינו נקנה דלאו ממון הוא וכנ"ל שם (קח) וכן אין יכול למוכרו ולהפקירו ולהקדישו כנ"ל סק"ב:

(יח) אא"כ נתנו בוסר. (קט) היינו לפני עוה"מ ובכסף משנה הקשה דלא מצינו אלא סמדר כדלקמן ה"ג) דהיינו בעודו פרח או מיד שנפל הפרח אבל לפני עונת המעשרות אף שאין נפדה ומ"מ קדוש וכנ"ל סק"ב וכן נראה שהסכים בחזו"א ואולי צ"ל כאן אא"כ נתנו סמדר:

(יט) לענין אכילה ושתיה. שלא ניתן אלא לאכילה ושתיה וסיכה כמע"ש וכן כל הפרטים וכן יש לו ביעור כדלקמן פ"א ה"ב:

(כ) ופדיה. ונראה מזה דגם מצוה לקנות מדמי נ"ר בהמה לשלמים וצ"ע ובזה"ז פודהו על פרוטה כמע"ש ויתבאר בה"ו בעז"ה (קטו) וא"א לפדות נ"ר של אחרים שלא מדעתו כמו מע"ש ובהגר"א משמע דאפשר לפדות מע"ש ונ"ר של אחרים אף שהבעלים מוחה והוא תמוה:

(כא) של נחשת עלי'. (לח) ואם הוא שלו צריך להוסיף חומש (לט) ואם בסלע הראשון הי' קרן וחומש מוסיף חומש על הקרן ולא על החומש כנ"ל פ"ה ה"ג (מ) ולפמש"כ לעיל פ"ה ה"ג נראה דדעת רבנו שא"צ להוסיף חומש כלל ע"ש:

(כב) ותחזור הסלע היפה למעשר. כדי שהמעשר לא יפסיד אף שבשיווי המעות הן שוין מ"מ ראוי ליתן הסלע היפה למע"ש (מא) ודין לחלל נחשת על נחשת כדין כסף על כסף. (מב) סלע של הקדש ושל מע"ש ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות ואומר סלע של מע"ש בכל מקום שהוא מחולל על המעות האלו ואח"כ בורר את היפה שבהן ואומר אם הקדש הוא הרי יפה ואם לאו הקדש בכ"מ שהוא מחולל על זה ואח"כ נוטל את השני' ומחלל את המעות עלי' והשלישי הרי הוא חולין וכן אם נתערב סלע של הקדש ושל מע"ש עושה כן כנ"ל. (מג) מי שנאבדה המטבע של מע"ש שלו יחללה על אחר דשמא נמצאת עדיין ברשותו ויועיל החילול. (מד) השוקל שקלו לביהמ"ק ממעות מע"ש מביא סלע של חולין ואומר מעות מע"ש בכ"מ שהן יהו מחוללין על סלע זו ואותו סלע נתפס לשם מע"ש והראשונים נעשו שקלים:

ע' ועי' רמב"ם (ביכורים פ"ו ה"א): הלוקח מן הנחתום חייב בחלה ומפריש מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה אפילו מדפוסין הרבה.

דרך אמונה: הלוקח מן הנחתום. לקמן פ"ח הט"ו יתבאר שלפ"ד רבנו אין הע"ה נחשדין על החלה כמו שלא נחשדו על התרומה ורק בחו"ל נחשדו הנחתומין על החלה ולא בעלי הבתים ולפ"ד הר"ש לא נחשדו כלל על החלה ואפי' הנחתומין בחו"ל ולפ"ד הגר"א גם בא"י נחשדו כל הע"ה על החלה, עוד נתבאר לעיל פ"ט ממעשר הי"ב דנחתום חבר המוכר דמאי אם עושה בטומאה לא חייבוהו להפריש חלה אף שאצלו נטבלה והוא ודאי טבל מתוך שהתירו לו למכור דמאי בלי שום מעשר פטרוהו נמי מחלה והלוקח יפריש הכל ודוקא נחתום המוכר בחנותו לבעה"ב חבר אבל המוכר לפלטרו או בחנות הסמוכה לפלטרו או חנוני המוכר לא הקילו עליו ואפי' מוכר במדה גסה וחייב להפריש:

מן הנחתום. מיירי בנחתום העושה בטומאה [וכגון בזה"ז שהכל טמא] שאז הנחתום פטור והלוקח מפריש ואין נ"מ בין נחתום חבר לנחתום ע"ה שגם חבר פטור מלהפריש וכנ"ל ואם הנחתום אומר שהפריש אם הוא חבר בודאי יכול לסמוך עליו ואם הוא ע"ה יש דעות בזה אם נאמן כנ"ל פ"ד ממעשר ה"א:

(ג) ומפריש מן החמה כו'. לעיל פ"ד ממעשר ה"ה כתב רבנו גבי מעשר שהלוקח מן הנחתום לא יעשר מן החמה על הצוננת שאני אומר חטים של אמש היו משל אחד ושל היום משל אחר אבל כאן לענין חלה שהנחתום אופה ואצלו מתחייב בחלה א"כ הכל אחד ויכול להפריש מזה על זה אבל הלוקח מן המנפול שהוא קונה מכמה נחתומין כנ"ל פ"ד ממעשר ה"ו צריך להפריש חלה מכל דפוס ודפוס כמו גבי מעשר שמא זה הפריש וזה לא הפריש (ג) ומנפול הלוקח מפלטרין צריך להפריש מכל ככר וככר שמא לוקח מב' פלטרין שלקחו מנחתום א' ע"ה ולכן הוא דפוס א' והפלטרין היו א' חבר וא' ע"ה או שניהן ע"ה וא' מהן תיקן [שהרי הנחתום חייב להפריש חלה כיון שמוכר למנפול ולא לבעה"ב וכנ"ל סק"א והוא ע"ה להסוברים דע"ה נחשדו על החלה או בידוע שהוא חשוד (ד) אבל אם הוא חבר כיון שחייב להפריש בודאי הפריש]:

(ד) מן החמה. (ה) ואפי' לקח מב' נחתומין בין שהם חברים ובין ע"ה כיון שע"פ דין פטורין מלהפריש חלה כנ"ל סק"א הוי ודאי טבל ומפריש מזה על זה אבל אם עושים בטרה או שמוכרים לפלטרו או בחנות הסמוכה לפלטרו שבזה הדין שהמוכר צריך להפריש וכנ"ל אם המוכר ע"ה להסוברים שע"ה אין נאמן על החלה (ו) או שידוע שהמוכר חשוד מפריש משל היום על של אמש אבל לא בב' נחתומין מזה על זה, ואף על גב שעדיין לא הפריש מע"ש מותר להפריש חלה מזה על זה בין לדעת רבנו ובין לדעת הראב"ד לעיל בפ"ה מתרומות ה"ג:

ונותנו לה בפני שנים, ואומר בפניהם: בפני נכתב ובפני נחתם. ואם לא נטלו ממנה, הרי זה פסול, עד שיתקיים בחותמיו. הגה: ולכן אלם לא יוכל להביא גט, אף על פי שיוכל לכתוב: בפני נכתב ובפני נחתם, דצריך לומר בפיו (ריב"ש סימן ר"מ). וי"א דצריך לאמרו בלשון הקודש, דהיינו: בפני נכתב ובפני נחתם (כן משמע מהרא"ש פ"ק מסדר גיטין). ואם עם הארץ הוא, מקרין אותו מלה במלה ומודיעים לו בלע"ז הפירוש (גם זה בסדרים). מיהו בדיעבד אם אמרו בלשון לעז, נראה לי דכשר.

ע"ב עי' רמב"ם (מע"ש פ"ד ה"ח): מעשר שני של דמאי מחללים אותו לכתחלה כסף על כסף וכסף על נחשת ונחשת על נחשת ונחשת על הפירות ויעלו אותן הפירות ויאכלו בירושלים.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ד הלכה ח (נג) מעשר שני של דמאי. כיון שאינו אלא מדרבנן הקילו בו שכל דבר שבדמאי בדיעבד מחולל מותר בדמאי גם לכתחלה (פא) ואפי' שלא בשעת הדחק וא"צ להוסיף חומש כשפודה הדמאי כדלקמן פ"ה ה"ד:

(נד) כסף על כסף. (פב) ומ"מ אם שני המטבעות שוין י"א שא"א לחלל אפי' בדמאי שאין דרך חילול בכך וכנ"ל ה"ה סקנ"א:

(נה) על כסף. (פג) וי"א דגם בדמאי אין לחלל כסף על כסף אלא מדוחק אבל כסף על נחשת מותר אפי' שלא מדוחק:

(נו) וכסף על נחשת. וכ"ש נחשת על הכסף שמותר גם בודאי לכתחלה כנ"ל ה"ה סקל"ה (פד) ויש גורסין כאן ג"כ ונחשת על הכסף:

(נז) ונחשת על הפירות. וה"ה כסף על הפירות (פה) ואפי' חוץ לירושלים (פו) ואפי' חילל כבר הכסף על נחשת יכול לחזור ולחלל הנחשת על הפירות ואם אפשר לחלל פירות על הפירות בדמאי נתבאר לעיל בה"ב:

(נח) ויעלו אותן הפירות ויאכלו בירושלים. (פז) וא"א לפדותן (פח) דלקוח בכסף מע"ש אינו נפדה אפי' בדמאי (פט) ואפי' אם הפירות ירקבו עד שיעלו לירושלים א"א לפדותן (צ) ואפי' לקח תחלה ע"מ לחזור ולפדותן אסור:

ע"ב עי' רמב"ם (מע"ש פ"ו ה"ב): סלע של מעשר שני ושל חולין שנתערבו מביא בסלע מעות ואפילו מעות נחשת ואומר סלע של מעשר שני בכל מקום שהיא מחוללת על המעות האלו, ואחר כך בורר את היפה שבשתיהן ומחלל המעות של נחושת עליה ותחזור הסלע היפה למעשר.

דרך אמונה הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ו הלכה ב (טז) שנתערבו. ולא נודע איזה החולין ואיזה המע"ש (כט) ורוצה ליהנות בשל חולין:

(יז) מביא בסלע מעות. בשוה סלע מעות:

(יח) ואפי' מעות נחשת. (ל) משמע דכ"ש מעות של כסף דמחלל ומ"מ אינו יכול לחלל סלע זה על זה בלי להביא מעות אחרות דכיון דהמטבע שוה אין דרך חילול בכך אבל על מטבע אחרת יכול לחלל ולכן מוטב שיביא כסף מנחשת וכן (לא) דעת הרבה ראשונים (לב) וי"א דדוקא נחשת מביא אבל כסף על כסף אפי' אינו אותו מטבע אסור לחלל אפי' מדוחק [אף על גב דבדיעבד אם חילל מחולל כנ"ל פ"ד ה"ה] (לג) מיהו אם אין לו מעות של נחשת הוי כדיעבד ומחלל כסף על כסף:

(יט) ואח"כ בורר את היפה שבשתיהן. היינו שבשתי הסלעים דכיון שחילל כסף על נחשת (לד) אסור שישאר כן (לה) שבזיון מעשר הוא ועוד שהפרוטות מחלידות אלא צריך לחזור ולחללו על הכסף (לו) והוא דבורר את היפה שבהן היינו משום דחיישי' שמא ה' היפה שבהן המעשר ואף על פי שכבר נתחלל כיון שאסור להשאיר כן רק צריך לחזור ולחללו כנ"ל צריך לברור את היפה:

(כ) ומחלל המעות של נחשת עלי'. (לז) משמע דוקא אם חילל על מעות של נחשת צריך לחזור ולחללן אבל אם חילל על מעות של כסף לפ"ד רבנו א"צ לחזור ולחללן ויכול להשאירן כך:

שייך בהו לומר דהו"ל להראותו ומדלא הראה אמרינן מחל, ואין דרך כן בשכירות, וי"א כיון דאינה משתלמת אלא לבסוף, אין מדרכו להראותו עד לעת תשלומין, וכבר עבר זמן מרובה, תו לא חלקו (סמ"ע).

⁸⁴ ומחזיר הטעות אפילו אחר כמה שנים – פעמים שהמקח בטל וחוזר בו כל זמן שלא השלים לו. כיצד, היה תופס שק מלא אגוזים וא"ל הילך שק זה בדינר ויש בו סאה של אגוזים והלך ומדדו ולא היה בו סאה, ה"ז חוזר אף על פי שזה רוצה להשלים לו הסאה, אבל אם היה לפניו שק של אגוזים וזה יודע שאין בו שיעור מדה וזה אומר הנה לך סאה של אגוזים בדינר ונטלו ומדדו ולא מצא בו מדה ה"ז קנה וישלים, שהרי זה היה מכיר שלא היה בו סאה ועל דעת שישלים לו נטלו (סמ"ע).

⁸⁵ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז סל"ד): שכרו לזרוע לו קרקע, ואמר זרעתי בה זריעה הראוי בה, ובאו עדים שזרע בה פחות מהראוי לה, הרי זה ספק אם יש לו אונאה מפני הזרע, או אם אין לו אונאה מפני הקרקע, לפיכך אין מוציאין מיד הנתבע. וכן אין משיבין אותו אלא היסת מפני הקרקע שיש כאן:

ביאור: שכרו לזרוע לו קרקע כו' - פירוש, ראובן ששכר לשמעון בקבלנות לזרוע לו שדהו בזרע של ראובן, ואין עליו אלא מלאכה וטירחת הזריעה, והוא ספק אם הולכים בתר הקרקע (והו"ל קבלן דקרקע) ואין להקרקע אונאה, או בתר הזרע אזלינן ויש בו אונאה (סמ"ע), וי"א שמדובר על מי שזרע חטים בקרקע ומכרן לחבירו ואמר ליה שדאי בה כמה דבעיא מאי הני חטי כמאן דשדיין בכדא דמו ואית ליה אונאה או בטלו להו לגבי קרקע (סמ"ע v רמב"ן), לפי הי"א המובא בסמ"ע, מכר לו פירות המחוברין לקרקע, והלוקח ידע כמה פירות, רק שטעה במקח הפירות שבשער שבשוק, הוי אונאת קרקע, ולמחבר כה"ג הוי אונאת מטלטלים ככה"ג, כיון שהאונאה היתה בשער הפירות שבשוק שהן מטלטלים (נתה"מ), אחד ששכר את חבירו לבנות לו בית בקבלנות, וקודם גמר הבנין ראה הקבלן שנתאנה במקח ורצה לחזור, והוא הספק שלנו, ואין להוציא מיד המוחזק. אך נראה דיש לשום בזה שפיית העצים ותיקונן בפני עצמה, דבזה ודאי יש אונאה, ומלאכת הבנין בחיבורו לקרקע בפני עצמה (פ"ת).

וכן אין משיבין אותו אלא היסת - גם זה איבעיא דלא איפשטא היא שם, וקמיבעי ליה אי כמאן דמנח בכדא דמי ונשבעים עליהן שבועה דאורייתא דמודה מקצת, או דילמא בטלינהו אגב ארעא ואין נשבעים עליה אלא היסת, שטענו ממון שסאה מזרעי נשאר בידך שלא זרעת והוא מודה מקצת (סמ"ע), וי"א שהוא במקרה שטוען מכרת לי ששה סאין תבואה שלא השרישה וזה מודה רק ה', או דמיירי לענין שבועת שומרים (נתה"מ).

⁸⁶ עי' שו"ע (יר"ד סי' רצג ס"ג): תבואה שלא השרישה קודם לט"ז בניסן, אסורה עד שיבא העומר הבא. הגה: ומ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח, מכח ספק ספיקא, ספק היא משנה שעברה. ואם תמצא לומר משנה זו, מ"מ דלמא נשרשה קודם העומר (טור בשם הרא"ש). ובמיני תבואה שזורעים ודאי לאחר פסח, כגון במקצת מדינות שזורעין שבולת שועל ושעורים לאחר פסח, אז יש לו להחמיר אחר הקציר, אם לא שאין דלתות המדינות נעולות, ורוב התבואה באה ממקום אחר שזורעין קודם הפסח. וכן בזמן שימות החורף נמשכים לאחר פסח, ובכל הגליל הוא זורעים לאחר פסח דברים הנזכרים, יש להחמיר ולחוש מן הסתם. אבל אין להורות לאחרים במקום שרוב שתייתן ואכילתן ממינים אלו, כי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

⁸⁷ עי' שו"ע (יר"ד סי' רצג ס"ד): תבואה שנזרעה אחר העומר וקצרה וזרעה, ובשעת העומר היתה תחת הקרקע ולא התחילה עדיין לשרש, אסור.

⁸⁸ עי' רמב"ם (שקלים פ"ג ה"ט): הוב"ד לעיל הערה 90.

⁸⁹ רש"י מוחק "יש להן אונאה".

⁹⁰ עי' רמב"ם (שקלים פ"ב ה"ט): כשהוא תורם מתכוין לתרום על הגבוי שיש בלשכה, ועל הגבוי שעדיין לא הגיע

(ה) על החמה. (ז) אף על גב שהוא מן הרע על היפה רבנו לשיטתו אזיל בפ"ה ה"ט"ו דבחלה מותר להפריש מן הרע על היפה ולפ"ד הר"ש שם אסור גם כאן להפריש מן הרע על היפה:

(ו) אפי' מדפוסין הרבה. (ח) כיון שאצלו הכל נתחייב אין נ"מ ממי קנה את החטים וכנ"ל (ט) ואף אם הנחתום עשוי לחלקו לכמה בנ"א לכל א' פחות מכשיעור אפ"ה חייב בחלה כדלקמן ה"ט (י) וגם לא חיישי' שמא א' חדש וא' ישן:

⁹¹ עי' רמב"ם (תרומות פ"ה ה"ג): הוב"ד לעיל הערה ס.
⁹² עי' רמב"ם מעשר פ"ד ה"ו: הלוקח מן הפלטר אף על פי שהן דפוסין הרבה מעשר מאחד על הכל, שהנחתום שמוכר למנפול עושה עיסתו דפוסין הרבה, אבל הלוקח מן המנפול מעשר מכל דפוס ודפוס, שהמנפול לוקח משני נחתומין.

דרך אמונה הלכות מעשר פרק יד הלכה ו
(כט) הלוקח מן הפלטר. (לז) פלטר נקרא הלוקח מנחתומים ומוכר. (לח) ודע דנחתום המוכר לפלטר אפי' הפלטר חבר חייב הנחתום לעשר כנ"ל פ"ט ה"ב וגם נחתום המוכר לבעה"ב אם הבעה"ב ע"ה חייב הנחתום לעשר כנ"ל דלא פטרו אלא נחתום המוכר לבעה"ב חבר כנ"ל שם ולפ"ז א"א לפרש כאן בפלטר חבר דכיון דפלטר חבר אם קנה מנחתום חבר כבר עישר הנחתום ואם קנה מנחתום ע"ה חייב הפלטר לעשר ובודאי עישר וא"צ הקונה ממנו לעשר לא מעשר ולא חלה אלא מיירי בקונה מפלטר ע"ה ולא נודע מאיזה נחתום קנה וחיישי' שמא קנה מנחתום ע"ה:

(ל) אף על פי שהן דפוסין הרבה. (לט) דרכן הי' לעשות הלחם בדפוס (מ) וכשאין הככרות דומות זו לזו מוכח שהן מדפוסין הרבה:

(לא) מעשר מאחד על הכל. (מא) ובלבד שלא יהא משל היום על של אמש דאפי' בנחתום גופא אסור כנ"ל בהלכה הקודמת:

(לב) שהנחתום שמוכר לפלטר (מב) כצ"ל:
(לג) עושה דפוסין הרבה. ולכן אין לחוש בשינוי דפוסין (מג) ופלטר אין דרכו לקנות רק מנחתום א':
(לד) אבל הלוקח מן המנפול. (מד) מנפול הוא כמו פלטר אלא שהוא סוחר גדול ודרכו לקנות מכמה נחתומים אפי' ביום א':

(לה) מעשר מכל דפוס ודפוס. דפוס היינו צורת הלחם דכיון שהוא דפוס אחר חיישי' שקנהו מנחתום אחר ואפי' באותו יום אבל אם הוא מדפוס א' ויום א' לא חיישי' גם במנפול (מה) דבודאי לקחם מנחתום א' (מו) ובמנפול ע"ה איירי כנ"ל (מז) וי"מ דמנפול הוא הלוקח מהרבה פלטרין ומוכר (מח) וצריך לעשר מכל ככר וככר אפי' שניהם מדפוס א' ויום א' שמא לקח מב' פלטרין שלקחו מנחתום א' ע"ה והפלטרין היו א' חבר וא' ע"ה או שניהן ע"ה וא' מהן תיקן ודין חלה ומעשר שוין בזה:

⁹³ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז סכ"ט): הוב"ד לקמן הערה 84.

⁹⁴ עי' רמב"ם (גניבה פ"ב ה"א):

עי' רמב"ם (גניבה פ"ב ה"ב):

⁹⁵ עי' שו"ע (ח"מ סי' סו סל"ט):

עי' שו"ע (ח"מ סי' סו ס"מ):

עי' שו"ע (ח"מ סי' צה ס"א): הוב"ד בהערה.

עי' שו"ע (ח"מ סי' שי ס"א): הוב"ד בהערה 91.

⁹⁶ עי' שו"ע (ח"מ סי' רכז סל"ה): השוכר את הכלים או את הבהמה יש להם אונאה שהשכירות מכירה בת יומא היא ואם יש בה אונאת שתות או יותר בין שנתאנה שוכר בין שנתאנה משכיר הרי זה מחזיר אונאה ואפילו לאחר זמן מרובה:

ביאור: ואם יש בו אונאה שתות או יותר כו' - דא"א לחזור בו, ואפילו אם יש בו יותר משתות, דביותר משתות מבטל השכירות לגמרי אם ירצה, כדין מקח, כיון דשכירות ליומא ממכר הוא (סמ"ע).

ואפילו לאחר זמן מרובה - ולא נתנו בזה שיעור בכדי שיראה לתגר או לקרוביו, דדוקא בקנין מטלטלים שהן בידו

רק בטול האדם ומי שמלבין את פניו של אדם הוא מבטל את תאר הכרתו של אדם שהוא צלמו והוא בטול האדם. וכאשר בא לברא את האדם אמר נעשה האדם בצלמינו לא אומר (עושה) [נעשה אדם] בעל שכל רק נעשה אדם בצלמינו כדמותינו מוכח כי עיקר האדם הוא צלמו ודמותו ולפיכך אמר המלבין פ"ח כאלו שופך דמים כי לכך שופך דם האדם חייב מיתה מפני שהאדם נברא בצלם אלקים וצלם (זהו) [זה הוא] מבטל מי ששופך דם והמלבין את פני אדם הרי מבטל צלמו גם כן באשר מלבין פניו והוא צלמו אשר נברא בו ולפיכך המלבין פני חברו כאלו שופך דמים והבן הדברים האלו.

חוץ משלשה. פירוש כי כל חוטא הוא ראוי שיהיה יורד לגיהנם לפי שהחוטא הוא יוצא מן המציאות לעשות מעשים שהם נוטים אחר ההעדר ולפיכך נמשך אחר זה הגיהנם שהוא מקום תוהו ובוהו. ומפני שאין זה רק נטייה אחר ההעדר ולפיכך עולים אחר כך כי אין המעשה רק נטייה אל הגיהנם כי לפי ענין החטא כך הוא משפטו ודינו. ואם חוטא במה* לא בכל, הוא משפטו במה, לא בכל, אבל מי שחוטא בכל אין עונשו במה, כי כפי חטאו כך עונשו, דהיינו בכל. ושאר חטאים הם חטא מה בלבד, ולפיכך אינם בגיהנם לעולם, אבל עולים, רק אלו ג' חטאים החטא בכל האדם, וכיון שהחטא הוא בכל, נשאר לעולם בגיהנם. וזה כי הבא על אשת איש הרי כתיב זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם והחטא באשת איש החטא הוא באדם שהרי לוקח אשתו והוא אוסר אשתו עליו כי אשתו של אדם כגופו נחשב וכאלו לוקח את גופו, ומפני כך הוא חוטא באדם לגמרי והוא יותר מן הרציחה כי איש ואשתו עצם האדם שנאמר זכר ונקיבה בראם ויקרא שמם אדם, ומזה למדו כי מי שאין לו אשה אינו אדם, ולפיכך הבא על אשת איש הוא מבטל עצם האדם והחטא הוא בכל האדם. ולפיכך הוא יורד לגיהנם ואינו עולה. וכן מי שחטא בצלם אלוקים כי הוא האדם כמו שהתב' וכן הקורא שם כינוי לחבירו כי השם בא על מהות עצם האדם. והרי אלו ג' חטאים החטא הוא בעצם האדם ואין זה החטא במה ולפיכך יורד לגיהנם ואינו עולה.

ויש בזה עוד, דאלו ג' עבירות שזכר הם ג' מדרגות עליונות שהם ג' מדות עליונות שהוא פוגם וחוטא בה'. כי הבא על א"א הוא אשר פוגם בשם יה כי השם הזה בין איש לאשה והוא זיווג אותם יחד וחבור שניהם הוא על ידי שם יה. ומי שמלבין פני חברו פוגם בחכמה עליונה שהרי מלבין פני חברו ומכבה אור של אדם שברא אותם בחכמה. ומכנה שם רע הוא דבר יותר מזה והוא נגד שם טוב הוא שם רע והוא פוגם במדריגתם אשר נקרא כתר שם טוב והוא מכנה לו שם רע, כי אלו שלשה עבירות למעלה מן העוה"ז כי יש באדם ג' מעלות שהם נבדלים, המעלה העליונה על הכל הוא השם (המושפט) (המופשט) בלבד כמו שהתבאר אצל המחלל שם (אבות פ"ד) ובכמה מקומות שבארנו זה מענין השם שהוא המהות השכלי בלבד כמו שהוא ענין של כל שם. ואח"כ הוא הצלם של פני אדם שהוא למטה מזה. אח"כ חבור הזכר והנקיבה שהוא נחשב חבור חומר וצורה ולפיכך אלו אינם עולים כי הגיהנם הוא מצד עולם הזה בלבד, וכאשר אין החטא באלו ג' דברים אף אם יש חטא בדברים שהם מצד עולם הגשמי ויש גיהנם מזה הצד מכל מקום יש לאדם מדרגה למעלה מן העולם הזה הגשמי שמעלה אותו מן הגיהנם כלל. ודברים אלו מופלגים מאוד.

ומה שהקשו בתוספות דמשמע כאן דאשת איש אינו עולה ולקמן משמע דאשת איש יש לו חלק לעולם הבא אין זה קשיא דההיא דהכא (לא) איירי שאינו עולה קודם עה"ב אבל הך דלקמן עולה בעולם הבא שכבר בטל הגיהנם כי אין הגיהנם לעתיד לבא. לכך יכול להיות שיש לו חלק בעולם הבא, והשתא יתורץ דלא חשב כאן הך דר"ה המינים והאפיקורסים משום דהך דהתם איירי שא"ל חלק לעוה"ב ולכך אמר שם גיהנם כלה והם אינם כלים. אבל יותר נראה לומר כי שאר חטאים עולים תוך זמן משפט שלהם וחוזרין לירד ואלו ג' אינם עולים עד שקבלו משפט שלהם ופ"ו זה

ללשכה, ד ועל העתיד לגבות כדי שיהיו אלו השקלים שהוציאן להסתפק מהן כפרה על כל ישראל וכאילו הגיעו כל שקליהן ללשכה ונתרמה מהן תרומה זו.

^{פ"ב} שלוקחין הכרכשאות כו' - ואף על פי שאין לוקחין כלום מן הטריפה, כיון שאם לא היתה נטרפה היה נוטל נמצא זה שכרו, ועוד, הכרכשאות שנותנים לו מן הכשירות הן הן שכרו גם על הטריפות (סמ"ע), ומטעם השני הוי שומר שכר גם על התרנגולים (ש"ך), ויש חולקים על הש"ך, והטבחים ששוחטים התרנגולים אינן חייבין לשלם אם נבלו, אף על פי שנוטלין שכר דבר ידוע מבהמות, שהשכר ההוא בשביל הבהמות הם לוקחים אותו, אבל העופות דרך גמילות חסדים הם שוחטים אותם שאפי' אינם טבחי העיר לא היו נמנעים מלשחוט אותם בלא שכר. ועוד שאפי' השכר שנוטלין וכו' אינו מגיע חצי פרוטה לעוף אחד ופחות מפרוטה לאו ממונא הוא (רע"א בשם התשב"ץ), עי' דברינו רכ"ז סכ"ה ד"ה ולא קיבל (קצה"ח).

^{פ"ב} עי' שו"ע (ח"מ סי' שא ס"ד): כל אלו, אם קנו מידם להתחייב באחריותם, חייבים:

ביאור: אם קנו מידו להתחייב כו' - אבל בלא קנין אינו מתחייב בדיבורו, אף על פי דמתנה שומר חנם להיות כשואל ומתחייב בכך בדיבור בעלמא (עי' סימן רצ"א סעיף כ"ז), שאני התם דעכ"פ הוא בכלל השומרים לכך מתחייב בדיבורו ביותר מאשר מתחייב מן הדין בלא דיבור, משא"כ הללו שאינן בכלל דין השומרים כלל (סמ"ע, ש"ך), ומשמע דגם בהקדשות נמי צריך קנין, דהא כתב כל אלו וקאי על כל אלו הכתוב בסעיף א'. וגבי הקדש קשיא לי למה לא ישתעבד באמירה גרידא כיון דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט (קצה"ח), אם אמר בפירוש אם יאבד הנני מחייב עצמי כך וכך, באמת חייב מטעם אמירה לגבוה, אבל הכא מיירי שקיבל על עצמו שיהיה לו דין שומרים, וכיון שאין הקדש בגדר שמירה כלל, לא מהני בלא קנין (נתה"מ).

^א אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה בין ז בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובבים, אף על פי שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה.

כל המלבין פני חברו כאלו שופך דמים וכו'. [אין לפרש] מפני דאזל סומקא ואתי חוורא. דאם כן מאי קאמר ליה שפיר קא אמרת, הרי גם כן הוא כך אמר בשביל זה אבל מה שאמר המלבין פני חברו כאלו שופך דמים כי מי שמלבין פני חברו הוא שמכבה אור הפנים של אדם כמו שמכבה את הנר וזה נקרא ש"ד של אדם כי צלם הזה י"ל ענין נפלא מאד והוא צורתו של אדם ולפי' מי שמלבין ומבטל את צלם פניו עד שהוא מלבין אותו זה נקרא שפיכת דם כי אין שפיכת דם רק בטול האדם ומי שמלבין את פניו של אדם הוא מבטל את תאר הכרתו של אדם שהוא צלמו והוא בטול האדם. וכאשר בא לברא את האדם אמר נעשה האדם בצלמינו לא אומר (עושה) [נעשה אדם] בעל שכל רק נעשה אדם בצלמינו כדמותינו מוכח כי עיקר האדם הוא צלמו ודמותו ולפיכך אמר המלבין פ"ח כאלו שופך דמים כי לכך שופך דם האדם חייב מיתה מפני שהאדם נברא בצלם אלקים וצלם (זהו) [זה הוא] מבטל מי ששופך דם והמלבין את פני אדם הרי מבטל צלמו גם כן באשר מלבין פניו והוא צלמו אשר נברא בו ולפיכך המלבין פני חברו כאלו שופך דמים והבן הדברים האלו.

^{א"ב} כל המלבין פני חברו כאלו שופך דמים וכו'. [אין לפרש] מפני דאזל סומקא ואתי חוורא. דאם כן מאי קאמר ליה שפיר קא אמרת, הרי גם כן הוא כך אמר בשביל זה אבל מה שאמר המלבין פני חברו כאלו שופך דמים כי מי שמלבין פני חברו הוא שמכבה אור הפנים של אדם כמו שמכבה את הנר וזה נקרא ש"ד של אדם כי צלם הזה י"ל ענין נפלא מאד והוא צורתו של אדם ולפי' מי שמלבין ומבטל את צלם פניו עד שהוא מלבין אותו זה נקרא שפיכת דם כי אין שפיכת דם

היתה מוטבעת בחומר דבר זה העדר אל הצורה לגמרי. והבן הדברים מאוד כי הם דברים ברורים (מהר"ל).

^צ ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם. וענין אלו ג' דברים מה שאין הפרגוד ננעל לפניהם לפי שהם במדת הדין והדבר שהוא במדת הדין אינו ננעל, כי איך יהיה הפרגוד ננעל לדבר שהדין מחייב אותו כי המשפט לאלקים הוא. ומפני כי מי שהוא מאנה את חבירו אינו מחשיב אותו למציאות כלל רק כאלו אינו דבר כלל, ועושה בו דין גמור ע"י אונאה זאת, וכן הגזל הפך הדין כאשר גזול את חבירו ודבר זה גורם שאין השער ננעל כלל, אבל הוא פתוח (הוא) לפני השם יתברך, כאשר החטא הוא בדין. וכן הע"ז הוא יציאה מן הדין הראוי לגמרי וכבר התבאר זה פעמים הרבה איך עבודה זרה הוא יציאה מן הדין. ודע כי הע"ז יציאה מן הדין לגמרי מפני שהוא נגד הש"י ואין דבר זה, ולפיכך אין הפרגוד ננעל. וכן החמס (דבר) מצד שהוא עושה בכח החמס דבר זה הוא דין גמור מצד הכח הגדול שעושה. ואונאה אין למעלה מזה מפני שעושה זה את אשר עושה לו האונאה אל לא כלום לגמרי, כאשר עושה לו, וזהו כח גדול, לכך אין הפרגוד ננעל לפניהם. הרי הע"ז דין גמור מצד הפועל אף כי מי שעושה לו זה אין הש"י מקבל מזה דבר, אך נחשב זה דבר גדול מצד העושה, שילך ויעבוד ע"ז. ואונאה הוא הפך זה שהמקבל מקבל דבר כמו זה, שעושה עצמו אל לא כלום לגמרי, וזהו ענין האונאה. וגזל, דבר זה הוא דבר גדול מצד הפעולה שהוא בכח. ולפיכך אלו ג' דברים הם יציאה מן הדין לגמרי ודבר שהוא יציאה מן הדין לגמרי אין הפרגוד ננעל כי הדין הוא גלוי. וכאשר יש כאן יציאה מן הדין לגמרי, כמו שהם אלו ג' דברים, אין הפרגוד ננעל, כי נעילת הפרגוד כאשר אין כאן דבר שהוא יציאה לגמרי מן הדין המחויב, אבל אלו שהם הפך הדין המחויב אין כאן נעילה וסתימה.

ויש לך להבין כי אלו ג' דברים הם שלשה מדריגות זו למעלה מזו, גזל לממון, ואונאת דברים הוא לנפש וכשנאמר וגר לא תונו ולא תלחצנו ואתם ידעתם את נפש הגר, הרי כי הנפש הוא מקבל אונאה, והע"ז הוא מצד השכל. וכל אלו דברים הם דין גמור ולא שייך בזה נעילה ודברים אלו מופלגים ואין להאריך.

גם יש לומר כי אלו ג' הם ביד השם יתברך ונחשב כי הוא עושה אל השם יתברך, העבודה זרה הרי בוודאי עושה זה אל הש"י ודבר שהוא עושה אל הש"י ומגיע אליו אין הפרגוד ננעל לפני זה, ואונאה היא לנפש אדם וכמו שאמרנו, והנפש (היד) ביד ה' כמו שהתבאר למעלה, והגזל הפך הדין והמשפט, וידוע כי המשפט הוא לאלקים. ולכך אלו אין הפרגוד ננעל לפניהם (מהר"ל).

^צ לעולם יזהר אדם בתבואה בתוך ביתו וכו'. פי' כי כאשר יש תבואה בתוך ביתו יש כאן לכל הפחות פרנסת הבית ואין האדם חסר כאשר יש לו תבואה שממנה הלחם שהוא עיקר הפרנסה, ולכך כתיב (תלים קמ"ז) השם גבולך שלום חלב חטים ישיבעך, וכאשר אין חטים בבית תגרא נקט ואזיל כי אז האדם חסר. ואלו היה עבד אפשר שיהיה חי ונחשבו לו אשר עמו כי מחסרין אותו ואין כאן שלום (*). ולפיכך סמך אחר זה מאמר שלא נקראו ישראל דלים אלא בשביל התבואה כי כאשר אין כאן תבואה יש חסרון הבית ובחסרון הבית נקראו דלים ואז יש כאן מריבה כי דומה לו שאם אחד היה, די לו ואין זה שלום. וסמך אחר מאמר זה שיהיה נזהר בכבוד אשתו שכשם שנקרא דל כאשר אין הפרנסה בבית, וכן להפך, כאשר הבית הוא בכבוד, והיינו אשתו שהיא נקראת ביתו, מקבל ביתו הכבוד לגמרי עד שנאמר עליו הון ועושר בביתו. והטעם שהעושר תלוי באשה כי העושר הוא ברכה וכל ברכה צריך שיהיה כאן מקבל והאשה היא מקבל. ולכך אמרו (יבמות ס"ב ב) השורה בלא אשה שורה בלא ברכה שנאמר להניח ברכה אל ביתך וגו', וכאשר האשה היא עטרת בעלה ע"י שמכבדה, וכאשר נחשבת עטרת בעלה שהיא הכבוד, מביאה הכבוד לגמרי הוא העושר שנקרא כבוד, שנאמר (בראשית ל"א) ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. ולא כן כאשר האדם נוהג כבוד בעצמו, כי האשה בפרט

עיקר כאשר תבין דברי חכמה, ואין להאריך רק מי שידוע עיקר החכמה יוכל להבין אותם איך ג' עבירות אלו יורדי לגיהנם ואינם עולים.

^צ שערי דמעות לא ננעלו. פי' כי מפני שהדמעות הם בטול והפסד כח האדם ודבר זה לא ננעל, כי כאשר חרב בהמ"ק שהוא הוויית העולם ננעלו כל השערים שהם הוויית העולם. והתפילה היא הוויית העולם, שהתפילה היא כסדר העולם, ואדם הראשון תיכף שנברא התפלל אל השם יתברך, ולפיכך כאשר חרב בית המקדש שהוא הוויית העולם ננעלו שערי תפלה. אבל שערי דמעה שהם הפסד ובטול האדם ואינם הוויית העולם אין ענינם אל בה"מ, ולכך אף אם נחרב בה"מ לא ננעלו שערי דמעה. וכן האונאה הוא בטול הנפש כאלו אותו שמקבל אונאה אינו נחשב לכולם והוא דבר בטל ואונאה לנפש, והדמעות בטול כח הגוף ולכך אלו שניהם לא ננעלו.

ועוד יש לך להבין זה ממה שאמר לקמן הכל נמסר ביד שליח חוץ מן אונאה, וזה כי האונאה היא לנפש האדם, וכתב אצל אונאה ואתם ידעתם את נפש הגר וגומר, שתראה מזה כי האונאה הוא לנפש והנפש הוא בידו של הקדוש ברוך הוא והדין הוא בידו של הקדוש ברוך הוא, וכן אמרו במדרש (ויק"ר פ"ד) שני דברים בימינו של הקדוש ברוך הוא, התורה והצדקה, התורה שנאמר מימינו אש דת למו, והצדקה שנאמר צדק מלאה ימינך, ושני דברים בשמאלו של הקדוש ברוך הוא, הנפש והדין, הנפש כשנאמר כי בידך נפש כל חי והדין שנאמר ותאחז במשפט יד, והדמעה הוא נגד מדת הדין והאונאה הוא לנפש ולפיכך לא ננעלו שערי אונאה ושערי דמעה מאחר שהדין והנפש ביד הקדוש ברוך הוא ולא נמסרה האונאה ביד השליח לכך שערי אונאה ושערי דמעה לא ננעלו.

ותדע עוד להבין כי שני דברים אלו הם בכח מדת הדין שמבטל נפשו בכח האונאה ומבטל גופו מכח הדמעה ודבר שהוא בכח דין אין (ננעלה) [נעילה] לו לפי שהוא בכח דין אשר אין נעילה לדבר זה. ומה שהביא ראי' מן ואל דמעתי אל תחרש פי' שאמר דוד הדמעה אני ידעתי שהיא באה לפניך רק בקשתי, אל תחרש, שתעשה דין לי. אבל בתפילה אף על גב דבשעה שבה"מ קיים לא ננעלו שערי תפילה, מכל מקום מפני שהדרך לנעול הוצרך להתפלל שמעה והאזינה, רק בדמעה התפלל אל תחרש בלבד כלומר שתעשה דין לי, כי הדמעה בודאי באה לפניך. ואין צריך לפני זולת פי' זה כי פשוט הוא מאוד, ותמוה לי כי הוצרך לרש"י ז"ל לכתוב פי' אחר (*). (מהר"ל).

^צ כל ההולך אחר עצת אשתו כו'. דבר זה ענין מופלא מאוד פרשנו ג"כ במסכת אבות (פ"א) אצל כל המרבה שיחה עם האשה בוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם. דע כי האשה היא דומה אל החומר והאיש נמשל לצורה בכל מקום, ואמר כאשר אין הצורה נבדל מן החומר רק הצורה נמשכת אחר החומר לגמרי נופל בגיהנם כי דבר זה ידוע כי ההעדר דבוק וכרוך בחומר. ורמזו זה חכמים כשנבראת האשה נברא סמך עמה, שלא תמצא סמך עד שנבראת האשה, (ויסגר ה' בעדו) [ויסגר בשר תחתנה] ללמדך כי עם האשה דבק ההעדר הוא השטן הוא מלאך המות, וכאשר הצורה נמשכת אחר החומר מגיע לצורה ההעדר כי אין הגיהנם רק ההעדר הגמור כמו שמורים (מן) [שמות] הגיהנם שהם ציה וצלמות ואבדון ושואל. ומוקי ליה דוקא במילי דעלמא אבל במילי דביתא גחין ולחיש לה, פי' כי בוודאי הצורה עומדת בחומר והחומר מקבל ונושא לצורה והיא כמו בית אל הצורה לכך מילי דביתא גחין ולחיש לה, אבל מילי דעלמא אם הצורה נמשך אחר החומר דבר זה הוא אבוד והעדר אל הצורה. וללישנא אחרינא גם מילי דעלמא גחין ולחיש לה מפני שהצורה עומדת בחומר וגם מילי דעלמא שייכים אל זה, רק אם הוא מילי דשמיא ובה נחשב האיש צורה נבדלת לא צורה שהיא בחומר, אם האיש שהוא הצורה נמשך אחר החומר, דבר זה הוא העדר אליו, כמו אם הצורה שהיא הצורה הנבדלת אם

הוא דבר זה כי השם יתברך אמר נצחוני בני לבטל גזירתי כי הם רוצים במדריגה יותר עליונה שהיא התורה ולא בבת קול רק בתורה עצמה, ולכך נצחוני בני. ואל תתמה סוף סוף אם דברי ר"א הלכה איך אפשר שיהיה דברי רבי יהושע הלכה, שאין זה קשיא, כי במדריגת בת קול דברי רבי אליעזר הלכה, כי בת קול הוא קרוב לאדם ולא נחשב כמו הנבואה שהיא באה לנביא בלבד, אבל בת קול באה אל כל בני אדם ולפיכך אין חדוש אם הבת קול היה אומר שהלכה בכל מקום כר"א כי במדריגת בת קול שהוא קרוב לאדם יש לפסוק בכל מקום כר"א כי גדול היה וכמו דקיימא לן (בש"ס שבת דק"ו) הלכה [מכלל] דפליגי בדיני ופליגי באיסור וכך יצאה בת קול הלכה כר"א בכ"מ וזהו לפי מדריגת ר"א. אבל התורה בעצמה אמרה אחרי רבים להטות כי אין הולכין אחר חכמת האיש ומעלתו נגד רבים. ולפיכך אמר נצחוני בני שהם חפצים במדריגת התורה עצמה שלא הלכה התורה אחר מעלת האדם. אבל בת קול שהוא קרוב אל האדם הוא שהיה אומר הלכה כר"א בכל מקום מפני מעלתו.

והא דאמרינן בפ' קמא דביבמות (י"ד א') דהל' כב"ה משום שיצאה בת קול דהלכה כב"ה, התם לא היה זה נגד התורה כמו הכא שהי' ר"א יחיד נגד רבים, והתורה אמרה אחרי רבים להטות לכך שם יש לילך אחר בת קול, אבל כאן לא שייך לומר. והא דאמרינן ביבמות הא מני ר' יהושע דאמר דאין משגיחין בבת קול ואף על גב דר' יהושע לא אמר רק כאן משום שהתורה אמרה אחרי רבים להטות, התם גם כן כיון שלפי דין אסורה להנשא דלא ידעינן דמת בעלה ולפי תורה אסורה להנשא, אין לנו להתירה להנשא על ידי בת קול וזהו לא בשמים היא שכבר נתנה לנו תורה מן השמים ואין לנו להסמך על בת קול ולא קשיא מידי (מהר"ל).

^{צט} עיי' שו"ע (י"ד סי' קסג ס"ב): הרי שהיה לו חטים ועשה הלואתו עליו, ובא אחר זמן ואמר ליה: תן לי חטים, שאני רוצה למכרם וליקח בדמיהם י"ן. א"ל: צא ועשה אותם עלי י"ן כשער שבשוק עתה, אם יש לו י"ן, הרי זה מותר. ואם לאו, אסור.

ביאור: ואם לאו אסור - הא דאסור באין לו י"ן היינו דוקא כיון שמתחילה נקנו לו החטים מחמת הלואה משום הכי בעינן בכל מה שיקח ממנו אחר"כ שיש לו דוקא אבל אם מתחילה נתן לו מעות על החטים מותר אחר"כ לפסוק על היין אפי' אין לו י"ן כיון שיצא השער והיינו במעמידו על החטים ואומר בעד אלו החטים אתן לך י"ן דפירות בפירות הוא אבל אם אין מעמידו על החטים אלא עושה את החטים בהלואה עליו ואחר"כ רוצה ליתן בעד ההלואה י"ן בעינן דוקא יש לו י"ן ואפי' לא עשה אותם בהלואה אלא אומר כך וכך חטים יש לך בידי עולים כך וכך מעות אתן לך י"ן בעדם בעינן נמי יש לו י"ן כיון שהזכיר סכום מעות בעדם, ויש מקילים בזה כיון דלא נעשה בהלואה עליו, ועיי' רמ"א לקמן (סי' קע"ה ס"ו) שמחמיר בזה. ועוד, לוי' על שער שבשוק, היינו דוקא סאה בסאה, אבל לא שילוהו מעות ולהתנות עמו אם לא תשלם לי עד זמן פלוני חייב אתה ליתן לי פירות כשער של עכשיו, זה אסור כיון שבא מחמת הלואה. כיון דעד אותו זמן הוי שם הלואה עליו מאימתי מתחיל הפסיקה על הפירות באותו זמן ובאותו זמן אינו נותן לו מעות ונ"ל דוקא בענין זה הוא דאסור דבבירור יש כאן הלואה תחילה אבל אם אומר הריני נותן לך מעות על פירות שתתן לי כל השנה כשער של עכשיו אלא שאני נותן לך ברירה אם תרצה תוכל ליתן לי מעותי עד זמן פלוני דשרי כיון שזכר בשעת נתינת המעות גם הפסיקה על הפירות אלא שעושה לו טובה באם ירצה לחזור ממקח שיוכל לחזור דכן מצינו לקמן (סי' קעד ס"ז), ובח"מ (סי' רז ס"ז) דמהני תנאי כזה (ט"ז), כשאומר אם לא תשלם לי לזמן פלוני תתן לי תיכף פירות כשער של עכשיו מותר, דאפילו בהלוייה מנה ואמר אם לא תתן לי לזמן פלוני תתן לי מאתיים מותר כשנותן לו פירות כמבואר ברמ"א לקמן (סי' קעז ס"ד) כיון דכל החיוב נגמר בשעה אחת (ח"ד).

היא מוכנת לקבלת העושר, אבל האשה בעצמה שהיא נוהגת עצמה בכבוד אין שייך בה דבר זה כי אין האשה בעלת ברכה, רק הזכר ולא הנקיבה, כי זכר במספר ברכה, ואמרו אין פרי האשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש, כדאיתא בפרק שלשה שאכלו (ברכות נ"א ע"ב) רק שהאשה מוכנת לקבלה על ידי האיש, באשר האשה כלי מוכן לקבל, כי היא ביתו של אדם. וכאשר נותן הכבוד לה, באשר היא עטרת בעלה, אז מקבלת העושר הוא הכבוד (מהר"ל).

^{צז} שלא נקראו ישראל דלים וכו'. פי' בודאי דלים הם כאשר אין תבואה בבית כי זה עצם הדלות כאשר הם חסרים תבואה שהוא פרנסת האדם, וראוי שיהיה האדם נזהר בדבר שהוא עצם הדלות והעניות, אבל כאשר יש לאדם תבואה לאכול אז ניצל מן העניות הוא ניצל מן דבר שהוא חסרון גדול כי אחר עניות נמשך עוד עניות וחסרונות הרבה (** (מהר"ל).

^{צח} ואחר שאמר אין מביאין ראייה מן החרוב כי אין מדריגתו מתיחס להלכה כלל ולכך אמר אחר כך אמת המים יוכיחו שהם פשוטים ואינם מורכבים ומהם יש להביא ראייה על התורה שהיא שכל פשוט, ועם כל זה אמרו אין מביאין ראייה מן אמת המים ומפני שאמרו אין מביאין ראייה מן אמת המים אמר אחר כך כותלי בה"מ יוכיחו, שיש בהם קדושה אלקית, ובקשו ליפול. ומפני כי כותלי בה"מ שייכים לכל החכמים לכך אין עדות מהם כי הם שייכים אל החכמים לכך בקשו לפול מפני כבודו של ר"א ולא נפלו מפני כבודו של ר"י, וכבר אמרנו כל הדברים האלו היו במושכל אף כי לא היו מוחשים לעין רק שקבל בה"מ"ד הגזירה שהוא ההטיה. והבן מה שאמר ועדיין מטין ועומדין כי אותו בית המדרש שהיה בו מחלוקת הזה עדיין בנינו אינו בנוי ואינו נופל מפני אותה גזירה. וכבר אמרנו כי אפשר לומר כי היו אלה דברים במוחש לגמרי כי בודאי [ראוי] ר"א הגדול שיעשה לו נס מוחש ומורגש מפני אונאתו, או שאמר אף אם לא [יצאת] [יצאת] הגזירה לפעל במוחש מיד אי אפשר שלא היה עושה דבר זה רושם בעולם עד כי בסוף [יצאת] [יצאת] הגזירה לפעל לגמרי. וזה היו (ידועים) [ידועים] אחר שהיה בת קול יוצא שהוא מן השמים כל שכן שהיה גזירתו חל על הדברים שהם פחותים מזה כמו חרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש. ולא היה מתחיל בבת קול כי צריך לעלות ממדריגה התחתונה אל העליונה והיה מקיים השם יתברך הוכחתו בבת קול כל שכן בדברים אשר הם קודמים. או שנאמר כי ר"א הזכיר השם על דברים אלו שיהיו נעשה בהם כך, לכך נעשה אלו דברים אף במוחש. כך יש לומר. אבל מה שנראה מדברי חכמים במקום אחר כי דרך חכמים מצד השכל כמו שהתבאר במקום אחר, כי כל ענין זה שאמר כך שגוזר השכל שיהיה כך, ואין להאריך (מהר"ל).

^{צט} וכאשר אמר מן השמים יוכיחו, ודבר זה בוודאי עוד יותר מעלה, כי כותלי בית המדרש, עם קדושתו, הוא מן התחתונים ולפיכך אין זה הוכחה גמורה לתורה שהיא מן העליונים, לכך אמר מן השמים יוכיחו, על התורה שהיא מן השמים, ואז יצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל ר"א כו', ואז אמר ר"י אין אנו משגיחין בבת קול שכבר ניתנה תורה מסיני. כלומר אף על גב שבת קול יוצאת אין אנו משגיחין בבת קול כי התורה היא גם כן למעלה מן בת קול, כי התורה ניתנה פה אל פה בקולות וברקים. ועל זה אמר הקדוש ברוך הוא נצחוני בני כי הם רוצים בתורה שניתנה מסיני והיא עליונה ביותר ובמעלה זאת חפצים שדבר זה למעלה מן בת קול. והם מצד בקשתם מבטלים גזירה שלי במה שהם רוצים בתורה העליונה על בת קול, כמו שאמרו בפ' אלו מגלחין (מ"ק ט"ז) אלקי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים, מאי קאמר אמר רבי אבהו ה"ק אמר דוד אלקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם, מי מושל בי, צדיק, שאני גוזר הגזירה והוא מבטלה רוצה לומר כי הצדיק בבקשתו מבטל הגזרה עד כי הש"י עושה רצונו. וכך